

VILNIAUS UNIVERSITETAS

DŽINA DONAUSKAITĖ

**ŽINIASKLAIDOS VAIDMUO SKURDO MAŽINIMO POLITIKOJE:
LIETUVOS INTERNETO DIENRAŠČIŲ 2008 M. EKONOMINĖS KRIZĖS
METU ATVEJIS**

Daktaro disertacija

Socialiniai mokslai, komunikacija ir informacija, (08 S)

Vilnius, 2015 metai

Disertacija rengta 2010 – 2014 metais Vilniaus universitete

Disertacijos rengimą iš dalies rėmė Lietuvos mokslo taryba (2014 m.)

Mokslinis vadovas:

prof. dr. Andrius Vaišnys (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai,
komunikacija ir informacija – 08 S)

PADĖKA

Disertacijos rengimas buvo didelis profesinis ir asmeninis iššūkis, suteikęs ypatingų tobulėjimo galimybių, atvėręs duris į nepaprastai įdomų komunikacijos mokslų pasaulį. Per šiuos ketverius metus, skatinama savo darbo vadovo prof. dr. Andriaus Vaišnio, pasinaudojau Vilniaus universiteto, Lietuvos mokslo tarybos teikiamomis finansinėmis galimybėmis išvykti ir skaityti pranešimus tarptautinėse aukšto mokslinio lygio konferencijose, jose gyvai išgirsti ar net pasikalbėti apie savo rengiamą disertaciją su komunikacijos mokslų korifėjais, cituojamais ir šioje disertacijoje – Denis McQuail, Manuel Castells, James Curran, Daniel C. Hallin, Robert W. McChesney, Kaarle Nordenstreng, Jodi Dean ir kt. Taip pat nuoširdžiai už skatinamą doktorantų mokslinių tyrimų rezultatų sklaidos tarptautiškumą ir reiklumą dėkoju Komunikacijos fakultete doktorantų studijas organizuojančiam doktorantūros komitetui.

Ypač naudinga rengiant disertaciją buvo teorinė bei metodologinė kritika, pokalbiai ir ginčai su oficialiais ir neoficialiais disertacijos recenzentais, įvairiais disertacijos rengimo etapais skaičiusiais mano darbą, rekomendavusiais literatūros, konsultavusiais kolegoms – ypač ačiū doc. dr. Renatai Matkevičienei, doc. dr. Deimantui Jastramskiui, lekt. Giedrei Plepytei, prof. dr. Irminai Matonytei, dr. Laimai Nevinskaitei, dr. Nidai Vasiliauskaitei, Karoliui Klimkai, prof. dr. Romui Lazutkai, prof. dr. (HP) Žygintui Pečiuliui. Už palaikymą ir rūpestį norėčiau padėkoti kolegoms – dr. Katjai Lehtisaari, dr. Aurelijai Juodytei, dr. Aurelijai Vernickaitei, dr. Andriui Gudauskui, dr. Jolantai Mažylei, dr. Mantui Martišiui, dr. Andriui Šuminui, doktorantų klubui (jame liekantiems Jurgitai Matačinskaitei ir Mantui Bražiūnui). Daug kas studijuojant doktorantūroje vyko sparčiau, sklandžiau ir smagiau padedant Renatai Sidorenkienei, Giedrei Grybauskaitei, Irenai Buračaitėi, Daliai Juodienei, Laimai Tamulionytei – labai jums ačiū.

Neturint gerų bičiulių disertacijos rengimas gali nugramzdinti į gilią vienatvę. Džiaugiuosi, kad man taip nenutiko. Už gerą kompaniją ir puikiai praleistą laiką namuose ar toliau nuo jų, per šventes ir šiokiadieniais, naujus atradimus noriu padėkoti savo draugams – Vaidai Pilibaitytei, Laurai Gintalaitei, Daivai Repečkaitei, Aistei Pranckutei, Eglei Tamulionytei, Tadui Leončikui, Mindaugui Savickui, Jolantai Bielskienei, Mildai Celiešiūtei, Giedrei Biržytei, už Indiją širdyje – mielam Kranthi Kumar Kamsanpalli, draugams iš DEMOS kritinės minties instituto ir Naujosios kairės, taip pat žurnalistams iš Garbingos žiniasklaidos (GŽI) tinklo.

Dėkoju už brolišką palaikymą Algimantui Donauskui ir Tomui Donauskui. Už begalinę meilę, tikėjimą manimi, finansinę paramą ir galimybę pabėgti nuo žvarbiausių lietuviškos žiemos savaičių į gražųjį Scarborough – padėka tėvams Olgai Donauskienei, Algimantui Donauskui. Prof. dr. Andriui Vaišniui ačiū už tai, kad paragino mane pradėti doktorantūros studijas, padėjo įveikti kilusius sunkumus ir palaikė mano iniciatyvas. O daugiausia padėkų nusipelno mano katinas Pinčiukas. Nors ir nesupras nei už ką, nei kodėl ir apskritai, kokia proga. Bet būtent jis išklausė daugiausia mano disertacinių svarstymų ir perskaitė daugiausia juodraštinį disertacijos variantą, kartais iš jų negailestingai palikdamas tik popieriaus skutelius. Iki to nebuvo nuėjęs nė vienas kitas recenzentas. Tad už principingumą. Ir kad ištikimai murkė šalia visą disertacijos rengimo laikotarpį.

TURINYS

ĮVADAS	7
I. ŽINIASKLAIDOS VAIDMUO VIEŠOJOJE POLITIKOJE	28
1. Žiniasklaidos vaidmuo šiuolaikinėse masinės komunikacijos teorijose	28
1.1 Normatyvusis požiūris	30
1.2 Kritinės teorijos požiūris	36
1.3 Komunikacijos politinės ekonomijos teorijos požiūris	45
2. Žiniasklaidos vaidmuo viešosios politikos dalyvių tinkle	51
2.1 Viešosios politikos formavimo dėmenys	52
2.2 Viešosios politikos dalyvių tinklas	58
2.3 Žiniasklaida kaip suinteresuotoji šalis	64
3. Interneto dienraščių vaidmens ypatumai ir juos lemiantys veiksniai	69
3.1 Technologinis ir žiniasklaidos rinkos sąveikos veiksnys	70
3.2 Žurnalistinės deprofesionalizacijos ir darbo rinkos veiksnys	74
3.3 Ekonominės krizės ir visuomenės informavimo politikos veiksnys	76
II DALIS. LIETUVOS INTERNETO DIENRAŠČIŲ VAIDMUO 2008 M. EKONOMINĖS KRIZĖS METU: LIETUVOS SKURDO MAŽINIMO POLITIKOS ATVEJIS	80
1. Empirinio tyrimo programa	80
1.1 Rėminimas kaip kritinės diskurso analizės metodas	80
1.2 Žiniasklaidos rėminimas	85
1.3 Viešosios politikos rėminimas žiniasklaidoje	88
2. Skurdo mažinimo politikos praktika Lietuvoje	91
2.1 Lietuvos skurdo mažinimo politika viešosios politikos raidoje	91
2.2 Skurdo mažinimo politika Lietuvoje 2008 m. ekonominės krizės metu	102

3. Žiniasklaidos skurdo rėminimo vaidmuo skurdo mažinimo politikoje.....	109
3.1 Laikotarpis, atranka, bendrosios analizuojamų duomenų charakteristikos....	109
3.2 Interneto dienraščių diskursyvioji praktika	114
3.3 Skurdo rėminimas žiniasklaidos tekstuose	136
4. Interneto dienraščių vaidmens tyrimo rezultatus apibendrinanti diskusija.....	156
IŠVADOS.....	161
NAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS	166
6. Priedai	187

IVADAS

Žiniasklaida politikos komunikacijoje – pagrindinis visuomenės informacijos šaltinis, be aktualių informacinių pranešimų pateikiantis vykstančių socialinių ir politinių procesų aiškinimą ir vertinimą. Jos vaidmuo ypač išauga krizių metu, kuomet sumažėja socialinis saugumas ir netikra dėl ateities visuomenė informacijos, įvykių bei procesų aiškinimų gauna iš tokios informacijos rengimu ir sklaida besiverčiančios žiniasklaidos. Žiniasklaidos vaidmens augimo laikotarpį Lietuva patyrė 2008 metais prasidėjusios ekonominės krizės metu. Tuomet ne tik transformuota viešoji politika, darant įtakos visuomenės skurdo augimui (Avram et al., 2013), bet vyko ir pačios žiniasklaidos struktūrinės permainos. Dėl rinkos, visuomenės informavimo politikos bei kitų sąlygų sunyko periodinė spauda, jos auditorija, ir iškilo interneto dienraščiai.

Esminės, sunkiai prognozuojamos, kompleksiškos, viena kitai įtakos darančios, persiklojančios ir intensyvios permainos yra krizių laikotarpių skiriamasis vyksmas. Jam apibūdinti Schumpeter (1998/1942) vartojo „kūrybingo griovimo“ ir „griaunančio kūrybingumo“ (angl. *creative destruction, destructive creation*) sąvokas. Jis pabrėžė, kad krizių metu laisvosios rinkos visuomenėse ir demokratinėse santvarkose vyksta intensyvi visos kapitalistinės sistemos transformacija. Pasak Fairclough, (2003: 4), transformacijos yra kapitalistinės sistemos būdas įveikti ekonomines krizes, užsitikrinti, kad po pereinamojo laikotarpio ekonominė plėtra galėtų būti tęsiama. Nuo XX a. krizės stiprino ekonominę ir politinę globalizaciją, o komunikacijos kanalai ir technologijos buvo pagrindiniais, Schumpeter (1998/1942) terminais tariant, griaunamaisiais, arba – sistemą iš esmės perkuriančiais – įrankiais. Po 2008 m. ekonominės krizės žiniasklaidos rinkos plėtros tęstinumą užtikrinęs interneto dienraščių iškilimas yra ir vėlyvojo kapitalizmo tvirtinimosi bruožas. Pabrėžiant komunikacinę dimensiją,

jis vadinamas informacijos visuomenės (Castells, 1989), tinklo visuomenės (Castells, 2000), skaitmeninio kapitalizmo (Schiller, 2000), naujojo kapitalizmo (Fairclough, 2003) terminais. Kokį vaidmenį augant komunikacijos reikšmei kapitalistinių demokratinių valstybių viešosios politikos procesuose atlieka naujai iškilę masinės komunikacijos kanalai – interneto dienraščiai – yra esminis disertacinio tyrimo klausimas.

2008 m. prasidėjusi ekonominė krizė, vertinant BVP rodiklio nuosmukiu, Lietuvą grąžino į 1989-uosius: šalis dar nė karto po nepriklausomybės atkūrimo per daugiau nei 20 nepriklausomybės metų tokio nuosmukio nebuvo patyrusi. Vyriausybės pasirinkta ekonominės krizės suvaldymo strategija buvo viešojo sektoriaus išlaidų mažinimas, įgyvendintas fiskalinės konsolidacijos priemonėmis. Ekonominės krizės metu tai turėjo neigiamą poveikį visuomenės skurdo rodikliams. Nepaisant to, kad skurdas augo ne tik 2008 m. krizės, bet ir ikikriziniu, spartaus BVP augimo laikotarpiu (Keršienė, 2011; Šileika ir Zabarauskaitė, 2009) – ekonominė krizė bei ją lydėjusios fiskalinės konsolidacijos priemonės visuomenės skurdo problemą pagilino (Avram et al., 2013). 2012-aisiais, Lietuvos statistikos departamento duomenimis, kas penktas gyventojas ir beveik kas ketvirtas vaikas gyveno žemiau nustatytos skurdo ribos (po socialinių išmokų, neįskaitant pensijų)¹.

2009-aisiais – ekonominės krizės metais – per socialinės apsaugos sistemą dėl išaugusio socialinės rizikos (ypač skurdo, socialinės atskirties ir nedarbo) visuomenėje masto buvo perskirstoma daugiau išteklių. Tačiau nuo 2010-ųjų valstybės vaidmuo kuriant gyventojų gerovę, nepaisant augančio socialinės rizikos skaičiaus, ėmė mažėti (Ivaškaitė-Tamošiūnė, 2013: 122-123). Valstybės biudžetas tapo „Sodros“ kreditoriumi², vyko socialinių paslaugų teikimo privatizacija,

¹Lietuvos statistikos departamentas. At-risk-of-poverty rate, At-risk-of-poverty rate before social transfers, excluding pensions. Teminė lentelė. Prieiga per internetą: <http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFor mName=visualization&hash=c6f507cd-9f03-4695-aaa2-d8e73fa78c8a>

² Vyriausybė „Sodrai“ skolina 375 mln. litų. *Lrytas.lt*. <http://www.lrytas.lt/-/12839512201283583590-vyriausybe%20-%20sodrai-skolina-375-mln-lit%C5%B3.htm>

prasidėjo socialinės paramos skyrimo decentralizacija, sugriežintos piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams skyrimo sąlygos.

Vėlyvojo kapitalizmo, kurio varikliais laikomos informacija, žinios ir komunikacija (Castells, 1989; Castells, 2000; Schiller, 2000 etc.), sąlygomis gilėjantis skurdo fenomenas ir sykiu vykstantys gerovės valstybės institucijų išmontavimo siaurinant socialinės politikos aprėptį procesai aktualizuoja komunikacijos sistemų vaidmens vertinimo poreikį. Ypač viešosios politikos komunikacijoje iškilusių interneto dienraščių skurdo mažinimo politikoje tyrimo. Interneto dienraščių kaip tiriamųjų komunikacijos kanalų parinkimas pagrįstinas ir kitų viešosios politikos dalyvių pateikiamais duomenimis apie juos kaip vienus iš dažniausiai naudojamų šaltinių informacijai apie viešąją politiką gauti. Etnerytės et al. (2013: 83) savivaldybių lygmens viešosios politikos dalyvių apklausa atskleidė, kad 2012 m. įgyvendinant šiame darbe rūpimos skurdo mažinimo politikos reformą, Lietuvos interneto žiniasklaidos portalai kaip svarbus jiems ir, jų nuomone, visuomenei, informacijos šaltinis apie reformą minėtas dažniau nei nacionaliniai televizijos kanalai, visuomeninis ar komercinis radijas, nacionalinė ar vietinė spauda³.

Temos praktinį aktualumą rodo globaliu ir regioniniu mastu deklaruojami socialinės politikos tikslai, tarp kurių pabrėžiama informacijos sklaidos svarba, vykdomos priemonės. Tai – ES mastu Lisabonos strategiją pakeitusi „Europa 2020“ strategija (vienas pagrindinių Europos Sąjungos tikslų joje – panaikinti bent 20 mln. Europos piliečių skurdą), Jungtinių Tautų Tūkstantmečio vystymosi tikslai. Taip pat ši disertacija aktualiai įsikomponuoja į Lietuvos mokslo tarybos prioritetine

³ Cituojamoje apklausoje „internetu dienraščių“ sąvoka nevertinama: vartojama sąvoka „internetu žiniasklaidos portalai“, nurodant, kad tai – ne specializuotos (pvz., valdžios ar savivaldybių institucijų) internetu svetainės. Jas atmetus, kaip rodo Gemius auditorijos tyrimai apie Lietuvos internetu svetainių lankomumą (interaktyvus šaltinis, žr.: www.audience.lt), būtent internetu dienraščiai yra daugiausiai auditorijos vartojami Lietuvos „internetu žiniasklaidos portalai“, tad galima sakyti, jog žymėdami „internetu žiniasklaidos portalai“, respondentai daugiausiai galvoje turėjo būtent internetu dienraščius.

2013 m. nustatytą nacionalinės mokslo programos „Gerovės visuomenė“ tyrimų lauką.

Sprendžiama problema

Daugiasluoksnės, persiklojančios, sunkiai apibrėžiamos vienu metu vykstančios ir viena kitai įtakos darančios esminės transformacijos, netikrumo ir neužtikrintumo dėl transformacijų rezultato laikotarpiai – t.y., kriziniai laikotarpiai – sukuria vykstančių procesų analizės integralumo problemą. Disertacijoje sprendžiamą *teorinę problemą* galima reikšti klausimu: „Kaip išanalizuoti interneto dienraščių vaidmenį transformuojamoje viešojoje politikoje krizės metu?“

Empirinė problema sprendžiama skurdo mažinimo politikos kaip aktualios viešosios politikos atvejui taikant teorinio tyrimo pagrindu sukonstruotą žiniasklaidos vaidmens tyrimo metodologiją. Pabrėžtina, kad žiniasklaidos diskursas yra galios santykiškai pagrįstos žiniasklaidos sąveikos su kitais viešosios politikos dalyviais – suinteresuotomis šalimis (angl. *stakeholders*) – valdžios institucijomis, politikais, verslo elitais, interesų grupėmis ir kt. – rezultatas. Sąveika yra neišvengiama, nes kiti viešosios politikos dalyviai yra pagrindiniai žiniasklaidos informacijos šaltiniai. Kadangi viešoji sąveika yra moderuojama žiniasklaidos, ji diskursu materializuojama taip, kad tenkina žiniasklaidos interesus ir siekį sustiprinti ar bent išlaikyti nemažtantį savo vaidmenį viešosios politikos tinkle. Taigi klausimas, „koks 2008 m. ekonominės krizės metu buvo Lietuvos interneto dienraščių vaidmuo skurdo mažinimo politikoje?“, t.y., koku žiniasklaidos diskursu apie skurdą ir kaip buvo materializuota viešosios politikos dalyvių sąveika, yra šio disertacinio tyrimo *empirinė problema*.

Interneto dienraščių vaidmuo viešojoje politikoje krizės metu yra šio darbo **objektas**.

Disertacijos **empirinio tyrimo objektas** – Lietuvos interneto dienraščių diskursas apie skurdą 2008 m. ekonominės krizės metu.

Šio darbo **tikslas** – sukonstruoti žiniasklaidos vaidmens viešojoje politikoje krizių metais tyrimo metodologiją ir pagrįsti jos taikymą pasitelkus Lietuvos interneto dienraščių vaidmens skurdo mažinimo politikoje 2008 m. ekonominės krizės metu atveji.

Keliami uždaviniai:

1. Remiantis šiuolaikinėmis žiniasklaidos vaidmens viešojoje politikoje teorijomis (komunikacijos normatyvine, politinės ekonomijos ir kritine), išanalizuoti žiniasklaidos kaip suinteresuotosios viešosios politikos tinklo dalyvės (angl. *stakeholder*) vaidmenį viešojoje politikoje krizių laikotarpiais.
2. Įvertinti interneto žiniasklaidos ypatumus, galinčius turėti įtakos interneto dienraščių kaip viešosios politikos dalyvių vaidmeniui ir teorinės sampratos apie žiniasklaidos vaidmenį kaitai.
3. Sukonstruoti kritinės diskurso analizės prieiga paremtą integralią žiniasklaidos vaidmens viešojoje politikoje krizių metu tyrimo metodologiją.
4. Išanalizavus ir žiniasklaidos kaip suinteresuotosios viešosios politikos dalyvės aspektu įvertinus Lietuvos interneto dienraščių (DELFI, lrytas.lt) vaidmenį skurdo mažinimo politikoje 2008 m. ekonominės krizės metu, pagrįsti sukonstruotosios tyrimo metodologijos taikymą.

Temos iširtumas

Žiniasklaidos vaidmuo Lietuvos skurdo mažinimo politikoje išsamiau netyrinėtas. Taip pat dar nėra paskelbta komunikacijos mokslo darbų, detaliau vertinančių žiniasklaidos vaidmenį Lietuvos viešosios politikos procesuose krizių metu. Mokslininkai yra tyrę žiniasklaidos vaidmenį kitose Lietuvos viešosios politikos srityse. Pavyzdžiui, Lietuvos žiniasklaidos diskursą įgyvendinant ES etninio nepakantumo ir ksenofobijos prevencijos politiką šalyje, siedama su

žiniasklaidos poveikiu visuomenės nuomonei, vertino Frėjutė-Rakauskienė (2009). Tyrimo rezultatų pagrindu suformuluotos rekomendacijos efektyvesniam viešosios politikos įgyvendinimui. Baločkaitė ir Rinkevičius (2009) kritinės diskurso analizės būdu tyrė žiniasklaidos turinį vykstant branduolinės energetikos politikos Lietuvoje formavimui. Jie atskleidė, kad žiniasklaida ignoruoja ar pateikia kaip marginalią bei vertina kaip populistinę paplitusią visuomenėje kritišką nuomonę apie branduolinės energetikos šalyje plėtrą. Kitaip tariant, atskleista, kad žiniasklaida nušviesdama aktualius viešosios politikos formavimo procesus gali ignoruoti visuomenės nuomonę, o tai kelia ir žurnalistinio profesionalumo, ir žiniasklaidos kaip demokratijos garanto viešosios politikos procesuose klausimų.

Socialinio konstruktyvizmo rėmuose mokslininkai yra analizavę problemų (kurias galima traktuoti kaip problemas skurdo mažinimo politikos darbotvarkei) konstravimą žiniasklaidoje, skurstančių visuomenės grupių reprezentavimą. Pavyzdžiui, Indriliūnaitė (2008) gilinosi į benamių vaizdavimą. Vadovaudamasi kritine teorija socialinės atskirties grupių reprezentavimo žiniasklaidoje problematiką tyrė Baločkaitė (2009). Ji vartoja „tylinčiųjų klasių“ sąvoką pažymėdama, kad skurstančios visuomenės grupės Lietuvos žiniasklaidoje pristatomos neadekvačiai jų situacijai ir nepakankamai. Išvalgų apie skurdžiujų vaizdavimą žiniasklaidoje tarptautinėje mokslo arenoje paskelbta daug anksčiau – kai Lietuvos tyrėjai už geležinės uždangos tokių mokslo problemų dar neanalizavo. Pavyzdžiui, (Gould et al., 1981) nustatė, kad žiniasklaida yra linkusi pateikti sentimentalų ekonominių trūkumų visuomenėje paveikslą. Joje mažai kalbama apie neigiamas skurdžios buities pasekmes, užtat idealizuojamas vadinamasis „spartietiškas“ gyvenimo būdas, skurdieji vaizduojami kaip laimingesni už didesnių pajamų gyventojų grupes.

JAV mokslininkai (Bullock et al. 2001) tyrė skurstančių grupių vaizdavimą po piniginės socialinės paramos reformos, kuomet įdiegta privalomo darbo už pašalpas schema ir sugriežtėjo pajamų ir turto reikalavimai. Jie nustatė, kad skurstančios grupės dažniau žiniasklaidoje pristatomos neutraliai ir palankiau, nei

prieš reformą, tačiau išsamiau skurdo priežasčių žiniasklaida neanalizuoja. Martson (2008) atskleidė, kad diegiant privalomo darbo už socialines išmokas schemas žiniasklaidos buvo konstruojama ne vien skurdžių grupių, bet ir visos visuomenės darbininkišką pilietiškumą pabrėžianti socialinė inžinerija.

Pasakytina, kad mokslo darbuose Lietuvos žiniasklaidos diskurso apie socialines grupes vertinimo siejant su įgyvendinamos viešosios politikos priemonėmis yra nedaug ir jis epizodiškas.

Apie žiniasklaidos vaidmenį taip pat tik užsimenama tiriant Lietuvos gerovės valstybės raidą. Guogis ir Koht (2009), svarstydami, kodėl buvo kuriamas korporatistinis, o ne šiaurietiškas, konkrečiuoju atveju – norvegiškas – gerovės valstybės modelis – kaip vieną iš aplinkybių mini tai, kad Lietuvos žiniasklaida visą laikotarpį po nepriklausomybės atkūrimo advokatavo neoliberaliai ideologijai – diskursyvią elitų įrankiui, kuriuo siekiama „minimalios valstybės“, t.y., kuo mažesnio valstybės dalyvavimo užtikrinant gyventojų gerovę. Vis dėlto reikia konstatuoti, kad išsamesnių žiniasklaidos tyrimų, atskleidžiančių Lietuvos žiniasklaidos kaip neoliberalios ideologijos advokatės vaidmenį taip pat neskelbta.

Žiniasklaidos kaip reprodukuojančios tam tikras ideologines pasaulėžiūras vaidmuo tarptautinėje mokslų arenoje yra tyrinėtas daugiau, ypač vykstant debatams dėl gerovės valstybės JAV. Pavyzdžiui, de Goede (1996) analizavo, kaip skurdo motyvas iškyla žiniasklaidos tarpininkaujamuose politiniuose debatuose. Jos teigimu, žiniasklaidos yra natūralizuojami (t.y., laikomi objektyviai natūraliais, savaime suprantamais) konservatyvūs skurdo mažinimo politikos argumentai. Jais akcentuojamos kultūrinės skurdo priežastys ir individuali skurstančiojo atsakomybė. Anot mokslininkės, šiems argumentams dominuojant lengviau yra keisti socialinę įtrauktį pabrėžiančią valstybės socialinę politiką neoliberalia, mažesnį valstybės vaidmenį užtikrinant gyventojų gerovę pabrėžiančia, politika.

Kita vertus, naujo ekonominės krizės metu atlikto Abbie Erler (2012) tyrimo rezultatai rodo, jog krizės laikotarpiu kur kas dažnesnis, nei konservatyvus kultūrinis skurdo priežasčių ir kilmės aiškinimas, pateikiamas struktūrinių skurdo

priežasčių (valstybės ir rinkos sąrangos) aiškinimas. Jos daroma išvada: ekonominė krizė sukuria alternatyvą hegemoninei kalbėsenai apie paramos nenusipelnčius skurdžiuosius, kurie esą yra patys kalti dėl padėties, į kurią pateko. Tačiau, anot mokslininkės, tai pasakytina tik apie krizės metu iškilusią skurdo grupę – iki ekonominės krizės skurdusieji ir toliau yra stigmatizuojami, kaltinami dėl pasirinkimo būti skurdžiais.

Interneto žiniasklaidos reprodukuojamos ideologijos tyrimų spragą Didžiosios Britanijos ir Kanados situacijos analizės pavyzdžiu užpildė Redden (2014). Ji atliko skurdo rėminimo interneto žiniasklaidoje tyrimą, kuriuo atskleidė, kad skurdas žiniasklaidos naujienose rėminamas iš laisvosios rinkos perspektyvos (angl. *free market-based approach*), o šiuolaikinių įtakingų redakcijų praktikos nesudaro sąlygų rėminimo kaitai. Taip pat Redden (2011) lygino rėminimą pagrindinėse (angl. *mainstream*) žiniasklaidos priemonėse ir alternatyviose – su visuomenės protesto politika susijusiose – žiniasklaidos priemonėse. Ji nustatė, kad tik pastarosiose skurdo problematika dažniau vertinama keliant socialinio teisingumo klausimą; tuo metu pagrindinėse žiniasklaidos priemonėse, su nedidelėmis išimtimis, dominuoja individualizuojantis skurdą rėminimas (skurdas kaip individo asmeninė problema, gyvenimo drama) arba racionalizuojantis (pvz., skaičiuojamos valstybės sąnaudos socialinės paramos sistemai) rėminimas.

Vis dėlto apskritai daugiau nei diskursyviojo žiniasklaidos vaidmens siejant su įgyvendinama viešąja politika yra žiniasklaidos diskurso ir visuomenės nuomonės sąsajumo tyrimų. Žiniasklaidos vaidmeniui tirti taikomos kelios teorinės ir metodologinės tradicijos.

Pavyzdžiui, biheavioristinius skurdo, skurdo mažinimo politikos ir komunikacijos tyrimus vienas pirmųjų plėtojo Howwit (1982). Srityje dirbančių biheavioristų pagrindinis domėjimosi objektas – auditorijos ir žiniasklaidos sąveikos veiksnys reprodukuojant minimalios gerovės valstybės vizijos priimtumą visuomenėje. Pavyzdžiui, Iyengar (1990, 1991), išanalizavo žiniasklaidos rėminimo (angl. *framing*) poveikį auditorijos nuomonei apie tai, kas yra atsakingas

už skurdo problemos sprendimą. Jis nustatė, kad televizijoje dominuojantis epizodinis skurdo rėminimas susijęs su tuo, kad atsakomybę auditorija linkusi priskirti individui, o ne daugiau galios turintiems viešosios politikos dalyviams (politikams, valstybės tarnautojams ir kt.). Toks žiniasklaidos rėminimas nesudaro palankių sąlygų galimai viešosios politikos kaitai, tad ją reprodukuoja.

Sotirovic (2001) tyrė žiniasklaidos turinio kokybės poveikį visuomenės suvokimui apie socialinės paramos gavėjus ir socialinę politiką. Pirmiausia buvo tiriama, kaip visuomenė suvokia vyriausybės išlaidas viešosioms reikmėms ir koks yra tipiško socialinės paramos gavėjo paveikslas visuomenės nuomonėje. Antra, buvo tiriama, ar ir kaip šis suvokimas susijęs su žiniasklaidos turinio vartojimu ir galiausiai – tirta suvokimų įtaka individų pozicijoms socialinės politikos atžvilgiu. Nustatyta, kad žiniasklaidoje daugiausia nušviečiami su skurdu susiję 1) politiniai sprendimai, 2) politiniai debatai 3) individų asmeninės patirtys. Pasak tyrėjos, žiniasklaidoje per maža informacijos tam, kad auditorija susidarytų išsamesnį vaizdą, suprastų struktūrinės skurdo problemų priežastis ir sprendimo strategijas, taip pat – kaip analizuoti socialines problemas. Išsamios informacijos nebuvimas gali sukelti bjaurėjimąsi socialinės paramos gavėjais, nulemti skurdžių stereotipizavimą ir visuomenės priešišumą skurdo mažinimo politikos priemonėms. Ir priešingai: kuomet laikraščių ir televizijų auditorijoms pateikiama daugiau teminių istorijų apie socialinę gerovę ir skurdą, visuomenė geriau supranta apie socialinę būklę ir auga visuomenės palankumas skurdo mažinimo politikos priemonėms.

(Johnson et al., 2009) tyrė žiniasklaidos sužadintų stereotipinių nuostatų (angl. *priming*) poveikį auditorijos nuomonei apie socialinės politikos priemonių taikymo poreikį. Jie nustatė, kad auditorijai peržiūrėjus reportažus, visuomenės sąmonėje sužadinančius juodaodžių nusikaltėlių stereotipą, ji yra linkusi mažiau palaikyti socialinės politikos priemonių taikymą juodaodžiams, tačiau ne baltaodžiams. Šiuo tyrimu atskleista, kaip reprodukuodama stereotipus žiniasklaida gali prisidėti dar labiau marginalizuojant kriminalizuojamas socialines grupes.

Gilens (1999) nustatė, kad nors visuomenė iš principo palaiko skurdo mažinimo politiką, veikiant žiniasklaidai susiformuoja nuomonės apie paramos vertus ir nevertus skurdžiuosius (angl. *deserving and undeserving poor*). Dažnai pastaraisiais tampa rasinės ir etninės mažumos, todėl nepakantumas skurdiesiems susiejamas dar ir su etnine diskriminacija, ksenofobija ar rasizmu.

Skurdo socialinės įtraukties aspektu klausimas keliamas technologinės komunikacijos tyrimų paradigmos mokslininkų. Šios paradigmos pradininku laikomas McLuhan (2003/1964). Tyrimai atliekami konceptualizuojant vėlyvąjį kapitalizmą, o tyrimo įrankiu naudojant informacinės visuomenės teorijas. Tiriamos medijų, ypač – skaitmeninių medijų – poveikis socialinei įtraukčiai. Socialinės įtraukties per medijas tyrėjai dažniausiai būna technologijų entuziastai. Jie teigia, kad kuo žmogus labiau naudojasi elektroninės komunikacijos tinklais, tuo didesnė įtrauktis ir mažesnė socialinės atskirties tikimybė. Be to, manoma, kad socialinės atskirties problemas yra kur kas lengviau spręsti, kai daugiau visuomenės narių yra komunikacijų tinklo nariai – Castells (2014) net teigia, kad formuojantis dviems gyventojų grupių tipams – globalių pasaulio piliečių, tinklo vartotojų (1), ir atskirtų nuo tinklo komunikacijos, lokaliai apribotų gyventojų (2), – turėti satelitinę televiziją, mobilųjį telefoną skurdžiajam, paprastai patenkančiam į antrąją grupę, yra svarbiau nei turėti, ką pavalgyti. Sutikdamas su tokiu požiūriu Haddon (2000) tvirtina, jog elektroninė komunikacija nėra socialinės atskirties priežastis, tačiau prieigos prie elektroninės komunikacijos kanalų neturėjimas (kuomet didžioji dauguma visuomenės tais kanalais naudojasi), gali pabloginti (Phipps, 2000) socialinėje atskirtyje gyvenančių žmonių situaciją. Technologijomis grįsti socialinės atskirties problemos sprendimai yra rekomenduojami kaip socialinės ir kaip komunikacijos (visuomenės informavimo) politikos dalis (Garnham, 1999; Petrauskienė and Žilinskas, 2013; Sourbati, 2012; Žilinskas, 2012) Vis dėlto, kritiškai dėl technologijų pozityvios įtakos visuomenės egalitarizmui atžvilgiu nusiteikę mokslininkai teigia, kad, nepaisant to, jog technologijos suteikia atvirų diskusijų, naujų mokymosi galimybių, informacijos technologijų plėtra negali tapti

socialinės atskirties problemos sprendimu. Taip yra dėl to, kad socialinė atskirtis kyla ne iš informacijos ar technologijų, jų naudojimo įgūdžių trūkumo, o kitų socioekonominių visuomenę formuojančių veiksnių ir nelygybės struktūrų (Mansell cit. Karam, 2009: 113). Be to, net jei skaitmeninė prieiga būtų universali ir niekas kitas – išskyrus patį vartotoją – negalėtų valdyti jo skaitmeninės aplinkos, tai nebūtų pakankama sąlyga labiau egalitariškai visuomenei. Taip yra dėl to, kad hierarchijos, galios santykiai, susiformuoja ir dėl specifinių žinių, reikalingų norint įvaldyti skaitmeninę erdvę, trūkumo (Karam, 2009: 118).

Temos naujumas

Nors esama tyrimų, atskleidžiančių skurdo rėminimo žiniasklaidoje, gerovės valstybės išmontavimo ir neoliberalaus kapitalizmo ryšį, tačiau interneto dienraščių vaidmuo konkrečioje viešojoje politikoje, kuri reformuojama taip, kad rezultatas – mažesnis gerovės valstybės vaidmuo – nėra itin dažnas mokslinių tyrimų objektas.

Interneto dienraščių vaidmuo tiriamas kriziniu laikotarpiu, t.y., 2008 m. ekonominės krizės metu, kai gerovės institucijų ir struktūrų išmontavimas vyko itin intensyviai. Todėl darbas gausina žinių apie žiniasklaidos vaidmenį viešojoje politikoje krizių metais. Darbas taip pat aktualiai įsikomponuoja į vykstančias komunikacijos mokslininkų diskusijas apie krizių poveikį žiniasklaidai ir kitoms komunikacijos sistemoms.

Itin aukštas komercinių interneto dienraščių, neleidžiamų kaip tradicinių žiniasklaidos priemonių internetinės versijos, skaitomumas yra nedaugelio pasaulio šalių fenomenas⁴. Tad Lietuvos interneto dienraščių analizė teikia įžvalgų apie aktualius pelningo naujienų žiniasklaidos verslo modelio internete turinio ir vaidmens viešojoje politikoje aspektus.

⁴ Žr. lankomumo statistiką šiame interaktyviame šaltinyje: Alexa. Top Sites by Country. Prieiga per internetą: <http://www.alexa.com/topsites/countries>

Disertaciniame tyrime taip pat sukonstruojama papildyta viešosios politikos rėminimo schema, leidžianti tiksliau interpretuoti nacionalinės žiniasklaidos vaidmenį globalizacijos veikiamos viešosios politikos kontekste.

Žiniasklaidos vaidmuo

Žiniasklaida neturi institucinių svertų tiesiogiai veikti viešosios politikos sprendimų, tačiau viešumas, prieinamumas, turinio heterogeniškumas, išplėtota sklaidos infrastruktūra, visuomenės informavimo politika, teikianti žiniasklaidos profesionalams privilegijų rinkti ir skleisti informaciją, galimybė disponuoti viešąja informacija, lemti jos pasiekiamumą ir kryptį, interaktyvumą stimuliuojanti technologinė plėtra yra sąlygos, įtvirtinančios žiniasklaidos pozicijas viešosios politikos dalyvių tinkle, t.y., galios tinkle tarp visų suinteresuotų šalių, turinčių galią veikti viešosios politikos sprendimus, kryptį, eigą. Vis dėlto šios sąlygos nėra duotybė – jos yra pasiektos žiniasklaidai įgyvendinant savo interesus.

Taigi žiniasklaidos vaidmens samprata neatsiejama nuo žiniasklaidos interesų visumos. Interesų visumą galima išskaidyti į tris pagrindines sritis, laikytinas žiniasklaidos vaidmenį steigiančiomis dedamosiomis. Tai – rinkos, politikos ir profesinių normų dedamosios. Žiniasklaida įgyvendina savo interesus siekdama sustiprinti ar išlaikyti nepakitęs savo vaidmenį viešosios politikos dalyvių tinkle. Pagrindinė priemonė, kuria žiniasklaida įgyvendina savo interesus yra žiniasklaidos diskursas. Kitaip tariant, žiniasklaidos interesai gali būti atpažįstami iš jos diskurso. Diskursas yra žiniasklaidos moderuojamos viešosios politikos dalyvių sąveikos rezultatas – tai yra neišvengiama, nes žurnalistai naudojami kitais viešosios politikos dalyviais kaip informacijos šaltiniais, be to, tai viena priežasčių, kodėl žiniasklaida pati yra viešosios politikos tinklo dalyvė. Sąveika moderuojama taip, kad padėtų užtikrinti žiniasklaidos interesų įgyvendinimą. Taigi siekiant išsiaiškinti žiniasklaidos vaidmenį, tiriama žiniasklaidos interesų jos diskurse raiška.

Kartu reikia pastebėti, kad diskursas nėra vienintelė priemonė žiniasklaidai dalyvauti viešosios politikos tinkle – viešosios politikos procesą gali veikti viešosios politikos tinklo elitų, įskaitant ir žiniasklaidos elitus (pvz., žiniasklaidos verslo savininkus) vykdomos viešai neskelbiamos derybos ar susitarimai dėl galios bei išteklių pas(is)kirtymo. Jie gali tik menkai atsispindėti arba visai neatsispindėti žiniasklaidos diskurse. Pasakytina, kad šioje disertacijoje žiniasklaidos vaidmuo pastaruoju požiūriu nėra tiriamas.

Siekiant ištirti diskursyvų žiniasklaidos vaidmenį viešojoje politikoje, analizuotinas diskursas apie rūpinimą viešosios politikos dalyką (pvz., skurdą, badą, namų neturėjimą ir kt.), o ne žiniasklaidos diskursas apie konkrečią viešosios politikos priemonę (pvz., piniginės socialinės paramos teikimo reformą). Tai leidžia išsamiau suprasti žiniasklaidos vaidmenį – mat net ir atskirdama problemos vaizdavimą nuo konkretaus viešosios politikos proceso, žiniasklaida formuoja supratimą apie skurdo reiškinių, jo kilmę, sprendimo būdus. Tai (re)produkuoja tam tikrą problemų, reiškinių, strategijų rėminimą, kuris gali turėti ir turi pasekmių viešosios politikos procesams.

Skurdo mažinimo politika

yra socialinės politikos dalis, kuria siekiama šalinti skurdo padarinius. Skurdo mažinimo politika kartu su kitomis socialinės politikos priemonėmis reikalinga kaip atsakas į neišvengiamus laisvosios rinkos ribotumus, kurių pasekmė – prarandamos pajamos ir padidėja išlaidos (Lazutka, 2009). Skurdo problemai spręsti formuojama politika, priklausomai nuo to, kam taikoma, skiriama į dvi kryptis – skurdo mažinimo ir skurdo prevencijos (Zabarauskaitė, 2008: 114). Skurdo prevencijos politika įgyvendinama socialinio draudimo, socialinių garantijų, darbo rinkos politikos, sveikatos ir švietimo politikos priemonėmis, o skurdo mažinimo politika yra reakcinga: t.y., skirta jau esamo skurdo mažinimui, jo padarinių švelninimui. Įgyvendinant tokią politiką, taikomos pašalpu skurstantiesiems mokėjimo tikrinant jų pajamas, turimą turtą, gyvenimo lygį ir kt.,

maitinimo, bendrųjų socialinių paslaugų priemonės, tokios kaip – slaugos ir pagalbos namuose, nakvynės namų paslaugos, dienos centrai, neįgaliųjų, senelių, našlaičių namai ir kt. (Zabarauskaitė, 2008: 114-115; Pranešimas..., 2004).

Kuo valstybės vaidmuo užtikrinant gyventojų gerovę yra didesnis, kuo daugiau joje taikoma subalansuotų skurdo prevencijos, skurdo mažinimo priemonių, tuo skurdo šalyje yra mažiau. Pasak Zabarauskaitės, sprendžiant skurdo problemas Lietuvoje, „daugiausiai akcentuojamos skurdo mažinimo politikos, o ne skurdo prevencijos, priemonės“ (2008: 136).

Kai kurios kitos socialinės politikos ar mokesčių politikos priemonės, kurios tiesiogiai nėra skirtos skurdui mažinti, turi skurdo mažinimo poveikį (pavyzdžiui, vaikų išmokų priemonė, socialinio draudimo išmokos, PVM lengvata šildymui, nuo pajamų priklausomas neapmokestinamasis pajamų mokesčio dydis, gyventojų pajamų mokesčio (ne)progresyvumas). Dėl to mokslinėje literatūroje (pvz., Dromantienė, 2008), o ir skurdo mažinimo strategijose – tiek nacionalinėse, tiek tarptautinėse – skurdo mažinimo politikos samprata yra platesnė: ji apima ir skurdo prevenciją, ir kitas priemones, užtikrinančias gyventojų gerovę.

Kokia yra dominuojanti skurdo mažinimo politikos samprata žiniasklaidoje aktualu kalbant apie gerovės valstybės vaidmenį: jei žiniasklaida labiau pabrėžia skurdo mažinimo, bet ne skurdo prevencijos ir kitų socialinės politikos priemonių svarbą sprendžiant skurdo problemą, vadinasi, skurdo mažinimo politikos kaip viešosios politikos požiūriu, ji racionalizuoja minimalios gerovės valstybės viziją. Pavyzdžiui, Lietuvoje valstybės remiamos pajamos (350 lt), nuo kurių priklauso, ar asmeniui bus taikomos skurdo mažinimo politikos priemonės pagal siauresnę skurdo mažinimo politikos sampratą, yra kur kas mažesnės nei skurdo rizikos riba (2012-aisiais, buvo daugiau nei dvigubai mažesnės, kt.: palyginimui žr. I priedą, p. 187). O netaikant aktyvių socialinės politikos, tarp kurių – ir skurdo prevencijos – priemonių (pavyzdžiui, neinvestuojant į tvarių darbo vietų kūrimą), valstybės vaidmuo apsaugant piliečius nuo skurdo laikytinas minimaliu, o tokia gerovės valstybė vadintina minimalia gerovės valstybe. Tiriant šio darbo objektą

analizuojamas žiniasklaidos diskursas apie skurdą (o ne vien skurdo mažinimo politiką). Tad jo analizės rezultatas taip pat pateiks įžvalgų ir apie tai, kuri samprata – plačioji ar siauresnioji – paplitusi Lietuvos interneto dienraščių diskurse ir pateiks įžvalgų apie tai, kokią viziją turi analizuojama žiniasklaida Lietuvai kaip gerovės valstybei.

Ekonominė krizė

Lietuvos Vyriausybės nutarimas, kuriuo konstatuojamas „ekonominis sunkmetis“ buvo išleistas 2009-ųjų spalį⁵, jame ekonominės krizės pradžia nurodyta „2008 pabaiga“. „Ekonomikos sunkmečio“ pabaiga atskiru nutarimu Vyriausybės atšaukta nebuvo. 2010-aisiais, sudarydami biudžetą valdantieji skelbė, jog nuosmukis nesibaigė⁶, tačiau 2011-aisiais apie ekonominės krizės pabaigą jau kalbėjo Lietuvos Respublikos Prezidentė⁷. Ekonominės krizės kaip besibaigiančios ar pasibaigusios, tema daugiau viešumoje kalbėta per 2012 m. Seimo rinkimus, užtat 2013-aisiais teikdamas biudžeto projektą Seimui Finansų ministras Rimantas Šadžius pabrėžė, jog ekonominės krizės pabaigą „kalbėti dar anksti“⁸. Tai rodo, jog sąvoka „ekonominė krizė“ viešojoje vartosenoje turi ir politinę, ne tik ekonominę reikšmę. Ji viešajame diskurse atlieka vaidmenį, turintį reikšmės viešajai politikai. Darytina prielaida, jog esant krizei ar sukuriant krizės permanentiškumo įspūdį, palengvinamos viešosios politikos transformacijos, ypač, valstybės vaidmens

⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybė. *Dėl ekonomikos sunkmečio* Identifikacinis kodas 1091100NUTA00001295. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl ekonomikos sunkmečio 2009 spalio 14 d. Prieiga per internetą: http://www.lrv.lt/Posed_medz/2009/091203/02.pdf

⁶ BNS. Nepriėmus 2010-ųjų biudžeto, A. Kubilius negalėtų dirbti prezidento poste. Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/nepriemus-2010-uju-biudzeto-akubilius-negaletu-dirbti-premjero-poste.d?id=25318913>

⁷ Skamarakaitė, A. Prezidentė sako, kad krizė baigėsi. Ar tikrai? Žinių radijas, 2011-03-29. Prieiga per internetą: <http://www.ziniuradijas.lt/epizodas/2011/03/29/prezidente-sako-kad-krize-baigesi-artikrai/13243>

⁸ Finansų ministras Rimantas Šadžius: kalbėti apie krizės pabaigą dar anksti. 15min, 2013 10 22. Prieiga per internetą: <http://www.15min.lt/naujiena/verslas/finansai/finansu-ministras-rimantas-sadzius-kalbėti-apie-krizes-pabaiga-dar-anksti-662-379035#ixzz3JK4ICadA>

užtikrinant gyventojų gerovę, mažinimo viešosios politikos priemonėmis, kai jos viešumoje pristatomos – dėl to, kad krizė, – kaip būtinos ir neišvengiamos.

Ekonomikos teorijoje ekonominės krizės sąvoka apibrėžiama kaip žemiausias ekonominio nuosmukio taškas. Ekonominio nuosmukio indikatoriais laikytini: mažėjanti bendra produkcijos paklausa; mažėjantis užimtumo ir didėjantis nedarbo lygis; mažėjančios įmonių investicinės išlaidos ir pelnas; mažėjanti importuojamos produkcijos paklausa; didėjantis vyriausybės skolinimosi mastas; mažėjančios palūkanų normos (Zabarauskaitė, Blažienė, 2012).

Vertinant pagal makroekonomikos rodiklius, pavyzdžiui, metiniu BVP, paprastai ekonominė recesija konstatuojama, kai BVP smunka 2 ketvirčius iš eilės. Statistikos departamento duomenimis, iki recesijos išsitiesęs ekonomikos smukimas prasidėjo 2008-ųjų rugpjūtį, o BVP augti vėl pradėjo 2010-ųjų II ketvirtį. Tad šiuo požiūriu galima sakyti, kad ekonomikos krizė tęsėsi 1,5 metų. Tačiau vertinant, pavyzdžiui, registruotą metinį nedarbą, palyginti su 2008-aisiais, jis daugiau nei dvigubai išaugo 2009-aisiais, o reikšmingiau mažėti pradėjo 2011-aisiais.

Jei vertintume BVP požiūriu, 2014-ųjų pradžioje paskelbta, kad Lietuvos ekonominis augimas prieškrizinį 2007-ųjų lygį pasiekė 2013-aisiais⁹, tad galima būtų 2013-uosius metus laikyti ekonominės krizės pabaigos metais.

Šiame darbe ekonominės krizės laikotarpį siekta apibrėžti nustatant empirinio tyrimo laikotarpį, kuriuo žiniasklaidoje buvo rėminamas skurdas ir formavosi interneto dienraščių vaidmuo transformuojamoje viešojoje politikoje. Žiniasklaidos diskursas imtas analizuoti nuo 2008-ųjų rugpjūčio – kuomet fiksuotas BVP kritimas. Laikyta, kad krizė tęsėsi tol, kol buvo taikomos tikslingai krizei įveikti sukurtos fiskalinės konsolidacijos priemonės – t.y., tokios priemonės, kurios skirtos sumažinti biudžeto deficitą arba sustabdyti jo augimą (Lietuvoje fiskalinės konsolidacijos priemonės kaip krizės valdymo strategijos, įgyvendintos 2009, 2010 ir 2012 m., kita vertus, dalis tų priemonių buvo taikomos ir 2014 m. – pavyzdžiui,

⁹ Vz.lt. Pagerėjo centrinės valdžios santykis su BVP. Prieiga per internetą: <http://archyvas.vz.lt/news.php?id=48906393>

socialinio nedarbo draudimo išmokų lubų priemonė. Tuo atskleidžiama, kad fiskalinės konsolidacijos priemonėmis siekta gerovės valstybės minimizavimo, o ne vien krizės suvaldymo tikslų). Tiriamojo laikotarpio pabaiga – 2012 m. gruodis – metai, kuomet reformuota skurdo mažinimo politikos priemonė – piniginės socialinės paramos skirstymo.

Darbo pavadinime ir kitur šioje disertacijoje nurodoma tik ekonominės krizės pradžią žyminti data – vartojama „2008 m. ekonominė krizė“, taip nesiekiant apibrėžti krizės tikslios trukmės, juolab, kad kaip jau pristatyta, sąvoka viešajame diskurse vartojama ne vien ekonomine, bet ir politine, platesne reikšme.

Ginamieji teiginiai

- 1) Siekiant išanalizuoti žiniasklaidos vaidmenį viešojoje politikoje krizių metu, į konstruojamą metodologiją įtrauktinos žiniasklaidos vaidmenį steigiančios – politikos, rinkos ir profesinių normų – dedamosios. Veikiamos krizinio laikotarpio transformacijų, jos lemia žiniasklaidos kaip suinteresuotosios viešosios politikos tinklo dalyvės interesų raišką.
- 2) Į Entman (1993, 2010) viešosios politikos rėminimo žiniasklaidoje schemą įtrauktini du papildomi kriterijai (vienas – viešosios politikos problemos sprendimo adresato rėminimas, ir antras – problemos sprendimo lygmens (nacionalinis, regioninis, globalus) rėminimas), leidžiantys atskleisti interneto dienraščių vaidmenį šiuolaikinėje, viršnacionalinių institucijų veikiamoje, viešojoje politikoje.
- 3) Interneto dienraščiai, būdami interneto žiniasklaidos kanalais, rėmina įkontekstintą, visus viešosios politikos lygmenis (globalų, regioninį, nacionalinį) aprėpiantį diskursą apie viešąją politiką.
- 4) Interneto žiniasklaidos ypatumai lemia, kad interneto dienraščiai rėmindami viešąją politiką skleidžia idejiškai įvairų diskursą, kuriuo jie, profesionalumo normų, kaip vienos iš pagrindinių žiniasklaidos vaidmenį steigiančių dedamųjų,

požiūriu yra labiausiai suinteresuoti, o tai savo ruožtu turi viešosios politikos demokratizavimo potencialą.

Disertacinio tyrimo epistemologija ir metodologija

Epistemologinė disertacinio tyrimo prieiga yra interpretacinė, remiamasi socialinio konstruktyvizmo ir kritinio realizmo požiūriais. Laikoma, kad analizės objektas – žiniasklaidos vaidmuo – yra socialiai sukonstruotas, tačiau turi materialią išraišką, t.y., tampa objektyvus nuo to momento, kai sukuria pasekmes; kai atsižvelgdami į suvokiamą kaip objektyvų žiniasklaidos vaidmenį, viešosios politikos dalyviai priima sprendimus ir, priklausomai nuo to, veikia – t.y., konstruoja diskursą ir formuoja praktiką (Taylor, 2010; Žižek, 2010). Kritinio realizmo paradigma taip pat nelaiko savaime suprantamu demokratizuojančio žiniasklaidos poveikio net ir demokratinių valstybių žiniasklaidos sistemose. Tai ypač aktualu tiriant interneto dienraščių vaidmenį, nes interneto žiniasklaidos stiprėjimas kursto ir kokybiškesnio bei demokratiškesnio viešojo diskurso, didesnio piliečių įsitraukimo ir dalyvavimo lūkesčių.

Žiniasklaida yra laikoma aktyvia ir suinteresuota galingo viešosios politikos dalyvių tinklo veikėja (vgl. Borquez, 1993), turinčia įtakos viešosios politikos procesui ir tame tinkle siekiančia sustiprinti ar bent neprarasti savo galios pozicijų. Žiniasklaidos vaidmens viešojoje politikoje tyrimas atliekamas pagal Fairclough (1995) sudarytą trijų etapų kritinės diskurso analizės programą (I etapas – socialinės praktikos analizė; II – diskursyvosios praktikos analizė; III – tekstų analizė). Įgyvendinant šiuos etapus, vertinamas ne tik disertacinio empirinio tyrimo vienetas – tekstas – bet ir tai, kaip jam įtakos daro produkcijos kontekstas (normatyvinė profesionalumo raiška ir ekonominiai diskurso produkcijos veiksniai). Taip pat – krizės metu įgyvendinamos viešosios politikos praktika.

Tekstai tiriami rėminimo (angl. *framing*) metodu laikant kritinės diskurso analizės instrumentu. Rėminimo analizėje teksto lygmeniu remiamasi keturnariu

Entman (2010, 1993) viešosios politikos vertinimo modeliu (problemos sukėlėjas; problemą sukeliantys veiksniai, padariniai, išėitys bei poveikis).

Disertacijoje pasirinkta analizuoti skurdo rėminimo žiniasklaidos diskurse problematika ir skurdo mažinimo politikos atvejis. Tačiau sukonstruota žiniasklaidos vaidmens tyrimo metodologija bei viešosios politikos rėminimo schema gali būti taikoma žiniasklaidos vaidmeniui ir kitoje viešojoje politikoje tirti.

Disertacijos struktūra

Disertacija, neįskaitant įvado ir išvadų, yra sudaryta iš dviejų pagrindinių dalių. Pirmojoje dalyje: 1) išanalizuojamos, susistemintos ir pagrindžiamos žiniasklaidos vaidmens teorijos; 2) pagrindžiamas požiūris į žiniasklaidą kaip į suinteresuotą viešosios politikos tinklo dalyvę, aktyviai įsitraukusią į viešosios politikos procesą; 3) išanalizuojami interneto žiniasklaidos ypatumai, galintys turėti įtakos interneto dienraščių vaidmeniui. Antrojoje dalyje: 1) metodologiškai pagrindžiama empirinio tyrimo programa; taip pat pagrindžiamas rėminimo metodas kaip kritinės diskurso analizės įrankis ir jo tinkamumas tirti žiniasklaidos vaidmenį viešojoje politikoje; 2) išanalizuojama skurdo mažinimo politikos praktika Lietuvoje 2008 m. ekonominės krizės metu, akcentuojant ir socialinės politikos raidoje susiformavusias jos ideologines prielaidas; 3) pateikiami ir apibendrinami kritinės diskurso analizės būdu ištirto interneto dienraščių vaidmens skurdo mažinimo politikoje 2008 m. ekonominės krizės metu tyrimo rezultatai.

Disertacijos aprobacija

Moksliniuose straipsniuose recenzuojamuose komunikacijos ir informacijos srities žurnaluose:

1. Informacijos šaltinių naudojimas Lietuvos vietiniuose laikraščiuose pateikiant piniginės socialinės paramos skirstymo pertvarkos aktualijas: žurnalistų profesionalizacijos prielaidos. Informacijos mokslai, 2014, 68 t. P. 147-164.

2. *Framing poverty in Lithuanian Community Newspapers. Local authorities, community members and journalists communicating social and policy changes.* [Skurdo rėminimas Lietuvos bendruomenių laikraščiuose. Vietos valdžia, bendruomenės nariai ir žurnalistai komunikuoja socialinius ir politikos pokyčius]. *Journalism Research* [Žurnalistikos tyrimai], 2011, nr. 4, p.106–132.

Mokslinėse komunikacijos ir informacijos konferencijose:

Tarptautinėse -

1. Skurdo rėminimas Lietuvos žiniasklaidoje ekonominės krizės metu: žiniasklaidos vaidmens implikacijos skurdo mažinimo politikai [*Framing Poverty in Lithuanian News Media during Economic Crisis of 2008: Implications for Media Role in Poverty Reduction Policy*]. Debatte ir Roza Luxemburg fondo organizuota konferencija „Krizė ir pasipriešinimas Centrinėje ir Rytų Europoje“ [*Crisis and Resistance in Central and Eastern Europe*]. 2014 m. lapkričio 22-23 d. Varšuvos universitetas, Lenkija. (Pranešimas skaitytas anglų k.)

2. Žiniasklaidos vaidmuo ir ideologinės skurdo mažinimo politikos prielaidos Baltijos šalyse. [*Mass Media Role and Ideological Underpinings of Poverty Reduction Policies in the Baltics*]. Tarptautinės medijų ir komunikacijos tyrimų asociacijos [*The International Association for Media and Communication Research (IAMCR)*] konferencija „Regiono rėminimas: politika, dabartis, praktika“ [*Region as frame: politics, presence, practice*]. 2014 m. liepos 15-19 d. Hyderabadas, Indija. (Pranešimas skaitytas anglų k.)

3. Žurnalistų darbo rinkos ir žiniasklaidos turinio pokyčių ryšys: Lietuvos atvejis, 2010-ieji. [*Relation between Changes in News Media Labour Market and Diversity of Journalistic Content. Case of Lithuania 2010*]. 5-oji tarptautinių medijų

skaitymų [*International Media Readings*] konferencija Maskvoje „Nacionalinės žiniasklaidos sistemos tarp nacionalumo ir globalumo: modeliai ir tendencijos 2010-aisiais“ [*National Media Systems between National and Global: Models and Trends of the 2010s*]. Valstybinis Maskvos Lomonosovo universitetas, Žurnalistikos fakultetas, 2013 m. lapkričio 14-15 d. (Pranešimas skaitytas anglų k.)

4. Skurdas ir naujienų vertė. [*Poverty and News Values*]. Tarptautinė mokslinė konferencija „Žiniasklaida ir žodžio laisvė: kontroversijos ir socialiniai konfliktai“ [*Media and Freedom Speech. Controversies and Social Clashes*]. Vilniaus universitetas, 2013 m. spalio 24–25 d. (Pranešimas skaitytas anglų k.)

5. Skurdas ir socialinė atskirtis posovietinėje bendruomenių žiniasklaidoje. Lietuvos atvejis, 2012-ieji. [*Poverty and Social Exclusion in Post-Soviet Community Media. Case of Lithuania in 2012*]. Tarptautinės medijų ir komunikacijos tyrimų asociacijos [*The International Association for Media and Communication Research (IAMCR)*] konferencija „Krizės, „kūrybingas griovimas“, globali galia ir komunikacijos tvarkos“ [*Crises, ‘Creative Destruction’ and the Global Power and Communication Orders*]. Dublinas, 2013 m. birželio 25–29 d. (Pranešimas skaitytas anglų k.)

6. Socialinės politikos pokyčių atspindėjimas vietinėje spaudoje: Lietuvos atvejis, 2012-ieji. [*Mediation of Social Policy Changes in the Local Press: Case of Lithuania, 2012.*] 6-oji tarptautinė Centrinės ir Rytų Europos medijų konferencija [*International Conference on Media in Central & Eastern Europe CEECOM 2013*] Kaunas, 2013 m. balandžio 26-27 d. (Pranešimas skaitytas anglų k.)

Nacionalinėse:

7. Skurdo problematikos pateikimas spaudoje ir internete: medijų įtaka redagavimo ir naujienų atrankos pokyčiams. Mokslinė–praktinė konferencija „Turinio kokybės problema žiniasklaidoje“. Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultetas, 2012 m. spalio 24 d.

I. ŽINIASKLAIDOS VAIDMUO VIEŠOJOJE POLITIKOJE

1. Žiniasklaidos vaidmuo šiuolaikinėse masinės komunikacijos teorijose

Žiniasklaidos vaidmuo viešajoje politikoje kyla iš žiniasklaidos moderuojamos viešosios politikos tinklo dalyvių sąveikos, materializuojamos žiniasklaidos diskursu taip, kad jame atpažįstama žiniasklaidos kaip viešosios politikos dalyvės interesų raiška. Šiuolaikinės žiniasklaidos vaidmens teorijos pabrėžia keleto interesų raišką. Viena įtakingiausių – dėl to kad naudojama žurnalistų ugdymo procese formuojant profesines vertybes, dėl to, kad leidžia suprasti redakcijų ir žurnalistų veiklos vertybines prielaidas, dėl to, kad apibrėžia žurnalistikos kaip išskirtinės ir autonomiškos veiklos sferos ribas – yra normatyvinė žiniasklaidos vaidmens teoretizavimo tradicija. Žiniasklaidos normatyvinėmis teorijomis taip pat gali būti grindžiamos visuomenės informavimo politikos kryptys, vertinamas jų efektyvumas.

Normatyvinėse teorijose įvardijamas siekinys arba numatoma žiniasklaidos vaidmens kryptis – t.y., tai, koks žiniasklaidos vaidmuo turėtų būti, koks turėtų būti žurnalistų santykis su viešosios politikos dalyviais, kaip žiniasklaida turėtų funkcionuoti kad geriausiai patenkintų auditorijos interesus. Profesinės vertybinės žurnalistų, redakcijų nuostatos atsispindi žiniasklaidos diskurse, ypač kuomet kalbama apie santykį su šaltiniais, kurių dauguma – viešąją politiką formuojantys asmenys, grupės, institucijos.

Kitos dvi įtakingos giminingos teorinės žiūros – tai kritinė ir politinės ekonomijos teorijų grupės, kurių lopšys – XX a. pr. Frankfurto mokykla. Kritinės kultūros teorijų krypties aiškinama kultūros industrijų, tokių kaip masinės komunikacijos pramonė, galia reprodukuoti nusistovėjusią socialinę tvarką. Reprodukcijos procesą naudojantis kritine teorija galima vertinti išryškinant ideologišką masinės komunikacijos produktų (pvz., žiniasklaidos pranešimų) kilmę ir poveikį. Kritinė kultūros teorija nepertraukiamos socialinės tvarkos pagrindiniu

interesanu laiko valstybę kaip politinės galios struktūras. Vis dėlto susidūrus su dinamiška socialinės tvarkos transformacija, galima pastebėti, kad valstybės įtaka planuojant produkcijos procesus menksta (kaip dereguliavimo ir liberalizavimo sprendimų pasekmė), ima dominuoti rinkos ideologija bei vertybės (Curran, Park, 2000). Tad kyla abejonų, ar naujosios socialinės tvarkos reprodukuojamas tebėra ir jei taip – koku mastu – valstybės interesas.

Menkstant valstybės įtakai, kritinės teorijos išvalgos apie žiniasklaidos kaip kultūrinės industrijos veikimą, reikalauja refleksijos ir naujo vertinimo. Jį galima atlikti vadovaujantis komunikacijos politinės ekonomijos teorija. Teoriją verta aktualizuoti vykstant masinės komunikacijos tvarkos pokyčiams, kurie apima technologinius ir žiniasklaidos rinkos pokyčius, mat jos sprendžiama problema yra žiniasklaidos vaidmuo rinkos transformacijų metu. Ypač aktuali ši teorija analizės objektu pasirenkant posovietinių šalių atvejį: po SSRS žlugimo vykusį transformaciją nebuvo vien politinė ar vien ekonominė – naująjį viešosios politikos dalyvių tinklą sudarė istoriškai glaudžiai tarpusavyje susijęs buvusio aparato elitas, kurio dalies transformacija į ekonominę elitą buvo politinių sprendimų pasekmė (Matonytė, 2001; Sparks, 2004). Transformacija sukūrė specifinį ypač likvidų politinį kapitalą, kuris tapo naujojo viešosios politikos elito rinkos ir politikos mainų objektu: finansinė parama (politikams) imta mainyti į protekciją rinkoje (naujam verslo, ekonomikos elitui, nepaisant to, ar jis vietos kilmės, ar ne) ir atvirkščiai (Zassourski cit. Sparks, 2004: 43, 44).

XX a. pab. - XXI a. masinės komunikacijos tvarkos pokyčiai arba esminė žiniasklaidos sistemos restruktūracija vyksta sykiu su globaliu mastu augančia politinių, o ir žiniasklaidos sistemų, tarpusavio priklausomybe, stimuliuojama ekonominės kaitos. Ekonominiai pokyčiai, ypač ekonominiai pokyčiai žiniasklaidos rinkose, turi įtakos ir tam, kaip nepaisant to, ką žurnalistai suvokia apie savo vaidmenį (t.y., nepaisant normatyvinių profesionalumo nuostatų), jie organizuoja žurnalistinę praktiką. Todėl laikytina, kad norint paaiškinti

žiniasklaidos vaidmenį, jis analizuotinas atsižvelgiant ir į masinės komunikacijos tvarkos pokyčius.

Taigi tiriant žiniasklaidos vaidmenį, jungtinės kelios teorinės žiūros. Normatyvinei teorijai būdingas aukštų profesionalumo normų ir jomis paremtų praktikų materializavimas yra svarbus konstruktyvistinis elementas, kurį politinės ekonomijos ir kritinė teorijos dažnai apeina laikydamos, jog žiniasklaidos praktikos ir profesinės laikmečio vertybės, savo vaidmens suvokimas, yra determinuojamos išorinių veiksnių.

Šis disertacijos skyrius skirtas išanalizuoti žiniasklaidos vaidmenį viešojoje politikoje normatyvinės, politinės ekonomijos ir kritinės kultūros teorijų požiūriu.

1.1 Normatyvusis požiūris

Žiniasklaida yra vienas pagrindinių politinės informacijos šaltinių. Kaip juridinis subjektas ji turi imperatyvias teises ir pareigas, tačiau kalbant apie žiniasklaidą kaip apie politinės komunikacijos ir socialinę instituciją, jai formuluojami ir papildomi, nebūtinai imperatyvūs, reikalavimai ir lūkesčiai, kurių ji nėra įpareigota tenkinti. Anot McQuail (2010: 162), žiniasklaidos lūkesčių šaltiniai yra du – vidiniai (formuluojami žiniasklaidos organizacijose veikiančių žmonių) ir išoriniai (formuluoti tiesiogiai su žiniasklaidos organizacijomis nesusijusių žmonių ir institucijų). Lūkesčiai gali būti formuluojami pozityviai (pvz., „remti demokratinę santvarką“) ar negatyviai (pvz., „neskleisti tokios informacijos, kuri gali padaryti žalos visuomenei“). Šių žiniasklaidai adresuojamų lūkesčių visuma, kuri formavosi istoriškai ir nėra pastovi, sudaro žiniasklaidos normatyvinės teorijos objektą, kurį tiriant nustatomi ir analizuojami žiniasklaidos vaidmenys (ne tik tai, kokia žiniasklaida yra, bet ir tai, kokia ji turėtų būti). Kaip siektini normatyvinių teorijų formuluojami žiniasklaidos vaidmenys paprastai nebūna visiškai įgyvendinami praktiškai (Picard, 1985: 7), kita vertus, net ir praktikoje turi tik tam tikrai lūkesčių sistemai būdingų bruožų. McQuail (2010: 163) išskiria šiuos

lūkesčių šaltinius: socialinę ir politinę spaudos teoriją; profesinę žurnalistikos teoriją ir praktiką; visuomenę kaip piliečius (angl. *the public as citizens*); visuomenę kaip auditoriją; žiniasklaidos rinką; valstybę ir jos institucijas; taip pat ir kitas suinteresuotas puses, kurioms žiniasklaida turi poveikį. McQuail (2010) teiginys apie žiniasklaidos poveikį skatina įvertinti žiniasklaidos poveikio (efektų) įtaką lūkesčių atsiradimui: galima preziumuoti, kad lūkesčiai nėra atsieti nuo praktikų ir nėra visiškai neturintys sąsajų su žiniasklaidos galimybėmis tuos lūkesčius pateisinti. Kita vertus, jų pateisinimas įmanomas tik tam palankioje sistemoje.

Lūkesčių argumentacija, nepriklausomai nuo to, kas yra lūkesčių šaltinis, dažnai remiasi į (skirtingai apibrėžiamo) visuomenės intereso sąvoką. Taigi, vadovaujantis McQuail (2010), galima teigti, kad žiniasklaidos vaidmenų sampratos kyla iš lūkesčių sistemų, kita vertus, žiniasklaidos vaidmenys priklauso nuo politinių santvarkų, kuriose žiniasklaida funkcionuoja.

Pastarojo požiūrio kaip ir normatyvinės teorijos apskritai pradžia galima laikyti Šaltojo karo metais Siebert, Peterson ir Schramm (1956) JAV suformuluotas „Keturias spaudos teorijas“. Ir tęsiančiųjų normatyvinę tradiciją, ir jos kritikų šis pirmasis įtakingas veikalas nelaikomas mokslinių tyrimų rezultatu, mat teorijos ir ją grįsti turinčios empirikos sąsajos veikale yra ribotos, ypač kalbant apie sovietinės totalitarinės žiniasklaidos teoriją (daugiau apie tai - Sparks, 2004). „Keturias spaudos teorijas“ galima laikyti vienu ideologinės kovos įrankių Šaltojo karo įkarštyje, bet kartu ir normatyviniu sąvadu apie tai, kokia žiniasklaida turėtų būti ir kokie turėtų būti jos tikslai industrinėse liberaliose visuomenėse (veikalų apie žiniasklaidą ir jos vaidmenį turėjo ir kitos Šaltojo karo pusės dalyviai ir jų pirmtakai). „Keturių spaudos teorijų“ ne kartą buvo revizuotos, o normatyvinės teorijos ir šiandienos mokslo pasaulyje išlieka įtakinga žiniasklaidos teorijų paradigma.

Anot Siebert et al. (1956), žiniasklaida „visuomet perima formą ir atspalvį tų socialinių ir politinių struktūrų, kuriose ji veikia. Ypač ji atspindi socialinės kontrolės sistemas, pagal kurias sutvarkyti individų ir institucijų santykiai“ (Siebert,

Peterson ir Schramm, 1956: 1-2). Žiniasklaidos sistemos ar atskirų jos elementų formos ir atspalvio panašumo lygis su kitomis politinės sistemos socialinėmis ir politinėmis struktūromis žymi ir žiniasklaidos sistemos ar atskirų jos elementų instrumentalizacijos lygmenį – t.y., tai, kiek žiniasklaidos institucijos politinių ir socialinių struktūrų yra naudojamos tų struktūrų tikslams pasiekti ir funkcijoms atlikti.

Siebert, Peterson ir Schramm (1956) įvardijo keturis žiniasklaidos sistemų tipus – autoritarinį, liberalų, socialinės atsakomybės, sovietinį totalitarinį ir juos grindė savo sampratomis bei žiniomis apie skirtingas politines santvarkas.

Liberalios žiniasklaidos samprata susieta su laisva idėjų ir informacijos rinka bei universalia prieiga: „Mažumos, lygiai taip pat kaip ir daugumos, silpnieji, lygiai taip pat kaip ir stiprieji, turi turėti prieigą prie spaudos“ (Siebert et al. 1956: 3-4). Žiniasklaidos kaip liberalios idėjų rinkos samprata (kaip pirmąkart suformuluota teismų praktikos JAV 1918-aisiais) buvo susieta su laisvosios, kuo mažiau reguliuojamos, rinkos idėja (McQuail, 2010: 169): buvo suponuojama, kad žiniasklaidos, žodžio ir saviraiškos laisvės, universali prieiga yra įmanomos tik žiniasklaidai veikiant laisvosios rinkos sąlygomis. Vis dėlto aiškėjo, kad šitaip veikdama žiniasklaida negali tenkinti normatyviai jai keliamų tapimo laisva idėjų rinka lūkesčių – idėjų kiekis, patenkantis į laisvą žiniasklaidos rinką, yra ribotas ir ilgainiui monopolizuojamas valdančiųjų grupių ir ypač priklausomas nuo žiniasklaidos savininkų (McQuail, 2010: 169). Be to, laisvosios rinkos sąlygomis veikianti žiniasklaida dėl konkurencijos rinkoje linkusi apleisti savo kaip politinės komunikacijos tarpininkės vaidmenį (Picard, 1985: 4), ir, priešingai nei postuluojuama liberalios žiniasklaidos teorijos, komercinės žiniasklaidos priemonių savininkystė nebūtinai lems kokybiškesnę ir įvairesnę produkciją už valstybės nuosavybės teise valdomų žiniasklaidos priemonių (dažnai būna atvirkščiai); tą parodė ir žiniasklaidos privatizavimas posovietinėje erdvėje – jis neužtikrino komercinės žiniasklaidos politinės nepriklausomybės (Sparks, 2004).

Taigi pelno siekis ir visapusiškas informavimas nėra lengvai suderinami, o liberalus „idėjų turgus“ žiniasklaidos rinkoje gali tapti koncentruotas ir priklausomas nuo keleto žiniasklaidos savininkų, ne tik nacionaliniu, bet ir transnacionaliniu bei globaliu mastais. Kad būtų paskatinta idėjų cirkuliacija žiniasklaidos rinkoje, iškeltas žiniasklaidos, turinčios prisiimti socialinę atsakomybę, vaidmuo (Siebert et al., 1956, taip pat Christians ir kt. 2009). Nors pastarasis pirma teorizuotas JAV, daugiau, anot McQuail (2010), jis labiau prigijo Europos kontinente.

Habermas (1994/1962) savo viešosios erdvės teorijoje pabrėžė kokybiškos informacijos poveikį: tik tuomet žiniasklaida, padėdama formuoti visuomenės nuomonę jai aktualiais klausimais turės emancipacinę galią ir pozityvią įtaką socialinės politikos procesams, kai galės nepriklausomai nuo valstybės ir rinkos spaudimo moderuoti racionalias diskusijas. Priešingu atveju viešoji erdvė tiek jos spaudimą atliekančios valstybės, tiek rinkos mechanizmais pradėdama naudoti griežtai socialinei kontrolei, t.y., dominuojančių socialinių grupių priespaudai dominuojamųjų atžvilgiu pateisinti. Williams (1962), kalbėdamas apie būtinybę plačiau reprezentuoti dominuojamų socialinių grupių patirtis ir perspektyvas, įvedė demokratinės komunikacijos sąvoką. Jis rašo, kad komunikacija valstybėje gali būti autoritarinė, paternalistinė, komercinė ir demokratinė ir būtent pastarosios vaidmuo yra esminis: komunikacija yra „ne tik individo teisė, bet ir socialinis poreikis, kadangi demokratija priklauso nuo aktyvaus visų jos piliečių dalyvavimo“ (Williams, 1962: 93). Praktikuojančiomis paternalistinę komunikaciją jis laikė tradicines britų žiniasklaidos priemones, tokias kaip BBC, ir kritikavo, kad jos paniekinamai vadina piliečius „masėmis“, nepakankamai reprezentuoja jų patirtis ir perspektyvas. Užtuot įtraukusios piliečius į komunikaciją, tradicinės žiniasklaidos priemonės pasirenka atspindėti tik dominuojančių grupių etosą ir skonį (Stevenson, 2002:13). Jis teigė, kad komunikacija turėtų būti laisva nuo komercinių ir paternalistinių institucijų, demokratizuota ir decentralizuota (Stevenson, 2002: 14). Komunikacijos demokratizavimo galimybes jis išvelgė technologinėje inovacijų

sklaidoje: „naujos komunikacijos formos <...> gali sukurti palankų demokratišką klimatą piliečių įtraukimui ir dėmesiui žmogaus poreikiams“ (Stevenson, 2002:14).

McQuail 1983 m. papildė autoritarinės, socialinės atsakomybės, liberalios ir sovietinės totalitarinės žiniasklaidos sistemų tipologiją dar dvejomis: demokratinio dalyvavimo ir plėtros (Clifford ir kt. 2009: 11, cit. McQuail, 1983: 84-98). Plėtros teorijos aiškinama, kad žiniasklaida turėtų palaikyti ir plačiai nušviesti tas iniciatyvas, kuriomis siekiama užtikrinti politinius, ekonominius, socialinius ir kultūrinius piliečių poreikius. Taip pat plėtros teorijos oponuojama žiniasklaidos komercializacija ir žiniasklaidos kaip neturinčios jokių politinių interesų samprata (Schramm, 1979).

Christians, Glasser, McQuail, Nordenstreng ir White (2009), išplečia žiniasklaidos vaidmens ekspertizę. Pasak jų, skirtingose demokratinėse šalyse, priklausomai nuo demokratijos modelio ir vyraujančių filosofinių tradicijų, žiniasklaida gali atlikti stebėsenos (angl. *monitorial*), auklėjamąjį (angl. *facilitative*), radikalųjį (angl. *radical*) ir bendradarbiavimo (angl. *collaborative*) vaidmenis. Visi šie žiniasklaidos vaidmenys turi įtakos politinei kultūrai ir viešosios politikos sprendimų priėmimui, bet sykiu yra paremti skirtingomis ideologinėmis nuostatomis. Skirtingi tarpininkaujančios žiniasklaidos vaidmenys gali būti:

- Žiniasklaida, atliekanti stebėsenos vaidmenį, veikia kaip budrus informatorius, renkantis ir publikuojantis auditoriją dominančią informaciją. Stebėsenos vaidmenį atliekančios žiniasklaidos tikslais gali būti pelno siekis ir socialinė misija aprūpinti auditoriją intelektualiomis žiniomis, patarimais, įspėjimais ir kt. (Christians et al. 2009: 30-31).
- Auklėjamąjį vaidmenį atliekanti (angl. *facilitative*) žiniasklaida suvokia esanti neišvengiamai įsitraukusi į politinius ir socialinius visuomenės procesus. Jos tikslai siejami su institucijų, teikiančių tam tikras viešai prieinamas paslaugas – komercijos, sveikatos, išsilavinimo ar kt. – tikslais. Žiniasklaida legitimuoja šias institucijas ir suteikia joms prieigą prie

publikos, kartu akcentuodama, kad toks sprendimas yra savanoriškas ir nekenkia jos kaip socialinio instituto integralumui, patikimumui ir nepriklausomybei. Auklėjamąjį vaidmenį masinėje komunikacijoje atliekanti žiniasklaida taip pat stiprina tam tikras pilietinės visuomenės asociacijas ir palaiko jų veiksmus, tai aiškiai deklaruodama ir atsisakydama indiferentiškos procesų stebėtojos vaidmens (Christians et al., 2009: 31).

- Radikalioji žiniasklaida yra ne tik kritiškų autoritetams ir nusistovėjusiai tvarkai skirtingų nuomonių ir pažiūrų platforma, bet ir pati savo užduotį suvokia kaip nepriklausomos valdžios ir socialinės tvarkos kritikės. Dažniausiai tokia žiniasklaida pasisako už drastiškus pokyčius ir reformas. Pasak autorių, žiniasklaidai neprisiimant radikalaus vaidmens, dalyvaujančiųjų demokratija nebūtų įmanoma (Christians et al., 2009: 31). Radikalioji žiniasklaida taip pat gali būti vadinama ir alternatyviąja žiniasklaida (kita vertus, alternatyviosios žiniasklaidos sąvoka yra platesnė). Kitoje literatūroje apibūdinant radiklios žiniasklaidos funkcijas taip kaip jas įvardija Christians et al. (2009), vartojama ir alternatyvios žiniasklaidos sąvoka. Radikalioji žiniasklaida yra kiek labiau susisaisčiusi su pilietinės visuomenės organizacijomis nei aukščiau aptartoji ir priešinga bendradarbiaujančiai žiniasklaidai.
- Bendradarbiaujanti žiniasklaida puoselėja glaudžius ryšius su galingais valdžios informacijos šaltiniais. Bendradarbiaujančios žiniasklaidos vaidmuo daugeliu atveju buvo istoriškai nulemtas, nes žiniasklaidos priemonės buvo kuriamos kitų socialinių institucijų, pavyzdžiui, politinių partijų, kurios savo laiku buvo arba esminiai demokratijos varikliai, arba autoritarinių/totalitarinių sistemų sargai. Tačiau net ir šiandien daugumoje demokratinė valstybių nuo tiesioginės priklausomybės atsiribojusi žiniasklaida, esant tam tikroms aplinkybėms, pasirenka palaikyti civilinę ar karinę valdžią: remia gynybą ar padeda palaikyti socialinę tvarką, kuriai kyla

grėsmės būti suardyta dėl karo, terorizmo, maišto ar po gamtos katastrofų. Žiniasklaidos kooperacija su valdžia gali būti ir bendrojo pobūdžio: žurnalistika gali remti autoritetų suformuluotus nacionalinius interesus, būti patriotiška ir gerbti valdžią. Bendradarbiaujančios žiniasklaidos vaidmuo nebūtinai yra primetamas iš išorės, jis gali būti sąmoningai pasirenkamas (Christians et al., 2009: 31-32). Kita vertus, jis gali būti pasirenkamas ir nesąmoningai, pakankamai nereflektuojant priimamų sprendimų žurnalistiniame darbe; ar net pati žurnalistinio darbo rutina, žiniasklaidos naujienų atrankos kriterijai gali lemti tai, jog žiniasklaida skiria daugiausia tribūnos esamos valdžios požiūriui į tam tikras problemas transliuoti (Bennett, 1990; Lewis, Resse, 2009)

Žurnalistinėje praktikoje šie keturi žiniasklaidos vaidmenys susipina, nes ir demokratinės santvarkos neegzistuoja kaip idealieji teoriniai demokratijų tipai. Be to, žiniasklaidos vaidmuo gali būti skirtingas priklausomai nuo temos, kuri analizuojama – anot Graber (1993: 29), žiniasklaida gali būti tiek palaikantis politinį *status quo*, tiek jį ardantis, veikėjas. Kokio pobūdžio viešosios politikos dalyvių sąveika formuoja šiuos žiniasklaidos vaidmenis, kokiomis prielaidomis jos yra pagrįstos, kokiais teoriniais postulatais turėtų būti pagrįsta viešosios politikos žiniasklaidoje rėminimo analizė, padės atsakyti tolesniuose skyreliuose analizuojamas žiniasklaidos vaidmuo remiantis kritine ir politinės ekonomijos teorijomis.

1.2 Kritinės teorijos požiūris

Kritinė teorija, kurios lopšys – XX a. pirmos pusės Frankfurto mokykla – laikė žiniasklaidą visuomenės ideologinės integracijos bei kontrolės institucija, kurios organizacija paremta tais pačiais principais kaip bet kuri kita to meto

pramonės įmonė. Žiniasklaidos tekstai kritinėse kultūros studijose interpretuojami kaip grindžiantys, legitimuojantys ir reprodukuojantys esamą politinę (plačiaja prasme) sąrangą ir praktiką (Althusser, 1984; Schrøder, 2002: 104), o pagrindinis būdas užtikrinti sąrangos ir praktikos reprodukavimą – per dominuojančios ideologijos įtvirtinimą. Žiniasklaidos vaidmuo, kaip ir pati ideologija, ir pačioje kritinėje teorijoje vertinama skirtingai. Komunikacijos teorijai itin aktualios Habermas bei Althusser žiniasklaidos vaidmens sampratos.

Kritiškas požiūris į ideologiją tarp Frankfurto mokyklos atstovų kyla iš Markso ir Engelse *Vokiečių ideologijos kritikos* (1968/1932). Vis dėlto mokyklos paveiktos komunikacijos teorijos ir filosofijos plėtotė išsiskyrė: Habermas (1984, 1994) žiniasklaidos vaidmens idealą suvokia kaip nepriklausomą nuo ideologijos ir kitų politikos bei ekonomikos procesų, jam aktuali palankių sąlygų paieška deideologizuotiems *viešajai erdvei, konsensusui ir racionaliam komunikaciniam veiksmui*. Jo teorija yra įtakingas žiniasklaidos tyrimų modelis empirinėse medių studijose Šiaurės Europos šalyse, taip pat ir Lietuvoje. Tuo metu Althusser (1984), nors ir kritiškai žvelgdamas į ideologiją ir jos primetamus apribojimus, laiko svarbiu suvokti ideologijos neišvengiamumą bet kurioje, tačiau ypač – viešojo gyvenimo, sferoje; jis teigia, kad žiniasklaida yra viena dominuojančiosios klasės narių (šio darbo kontekste reikėtų sakyti – kartu su visais kitais viešosios politikos dalyviais), kuri, sekant Markso topologija, kaip antstatas priklauso nuo esamos (ekonominės) bazės, ir, nepaisant tam tikros santykinės autonomijos, tos bazės yra determinuojamas, apriojamas. Althusser (1984) išplėtė Markso antstato ir bazės sampratą, pabrėždamas, jog tam, kad galėtų vykti tokios sistemos reprodukcija, turi veikti ideologiniai valstybės aparatai, palaikantys ekonominių (kapitalistinių) santykių gyvybingumą. Tai – menas, mokslas, švietimas, teisė ir, be kita ko, – žiniasklaida. Althusser (1984) naudoja ideologinių aparatų santykinės autonomijos terminą, nors išsamiau jo ir neaptaria. Tačiau aišku, kad skirtingai nei Habermas, tiriant viešąją komunikaciją akcentuoja žiniasklaidos diskurso neišvengiamą ideologizuotumą bet kokiomis sąlygomis.

Kitas įtakingas šių dienų kritinės teorijos atstovas, dalį savo kritikos nukreipiantis į ideologijų žiniasklaidoje funkcionavimą, yra Žižek (2010). Kaip ir Althusser (1984), jis teigia, kad žiniasklaidos platinama pasaulio samprata, tendencingas tam tikrų tikrovės elementų išskyrimas savo prigimtimi atrodo visiškai neideologiškas, o natūralus, tačiau būtent todėl jis ir yra giliai ideologiškas – ideologija žiniasklaidos produkcijoje taip eksplicitiškai išreikšta, kad atrodo visiškai nepastebima (Taylor, 2010; Althusser, 1984). Žižek žiniasklaidos ideologiją analizuoja naudodamas filosofijos ir psichoanalizės metodus. Vienas pagrindinių jo instrumentų – Lacano apvertimo arba veidrodžio atspindžio principas, kuriuo vadovaujantis laikoma, jog kiekvienas objektas ar reiškinys turi savo atspindį, išvirškščiąją pusę, be kurios neįmanoma suprasti jo esmės. Svarbi Žižek socialinio konstruktyvizmo kritika (Taylor, 2010: 15): nors žiniasklaidos pateikiamą tikrovę konstruktyvistinė analizė leidžia suvokti kaip spektaklį, toks žiniasklaidos turinio traktavimas nieko nepasako apie skatinamą elgesį ar nuostatas, nuomones – vis tiek žiniasklaidos auditorijos veikia taip, lyg žiniasklaidos turinys būtų tikrovė, o ne reprezentacija.

Habermas sukonstruoto deideologizuoto žiniasklaidos vaidmens modelio kritiką galima pagrįsti tuo, kad, kaip teigia Harvey (2005), neideologiškos erdvės idealas paradoksaliai pasitarnauja įtvirtinimui neoliberalizmo ideologijos, kuria remiantis grindžiamas ir gerovės valstybių išmontavimas. Nors Habermas kritikuoja neoliberalizmą ir laiko rinkos nereguliavimą pavojingu demokratijai, o gerovės valstybę – neigiamai vertintina nacionalizmo reproduktivumo sistema (gerovės valstybės kritika Habermas darbuose kyla iš nacistinės Vokietijos kritikos, kaip alternatyvos nacionalinės valstybės viešajai erdvei Habermas naujausiuose savo darbuose ieško efektyviai funkcionuojančios kosmopolitiškos Europos viešosios erdvės modelio), tačiau įmanomu laiko ideologijos kaip teorinio ir empirinio fakto atmetimą. Todėl normatyvinis idealas tampa giliai ideologizuotas, nes paslepia ir nutyli savo pamatines prielaidas. Pastarasis teiginys reikalingas išsamesnio pagrindimo.

Habermas *viešosios erdvės* koncepcija įsiliejo į lyginamąsias medijų kultūros ir sistemų studijas bei normatyvines žiniasklaidos teorijas (žr. Christens et al. 2009, Hallin, Mancini, 2004). Žiniasklaidos tyrimuose aktuali Habermas *komunikacinio veiksmo* samprata (1984). Komunikacinis veiksmas yra diskursyvinės, arba patariamąsios (angl. *deliberative*) demokratijos pagrindas. Kuo komunikacinis veiksmas labiau komodifikuotas (suprekintas) ir biurokratizuotas, tuo atliekama mažiau racionalių komunikacinių veiksmų ir silpnesnė patariamoji demokratija.

Viešoji erdvė Habermas suvokiama kaip tarpininkė tarp valstybės ir individo (Roberts, Crosley, 2004:2). Istoriskai ji formavosi kaip valdžios kontrolės institucija, tačiau vėliau, politinę galią sukoncentravus nacionalinėje valstybėje, ją sekuliarizavus, atskyrus visiems privalomą teisę nuo individualių moralinių įsitikinimų, piliečius su valstybe ėmė sieti mokestiniai santykiai, kurie ir suformavo viešosios erdvės poreikį (Roberts, Crosley 2004: 2-3). Viešąją erdvę, kurioje iš racionalių individų sudaryta pilietinė visuomenė siekia konsensuso dėl bendrųjų reikalų, idealiai veikiančios patariamąsios demokratijos sąlygomis Habermas regi vienijančią ir egalitarišką (sekant marksistiška analize ją reikėtų aiškinti skirtingai – kaip klasių kovos ir atitinkamai skirtingų interesų susidūrimo zoną). Universalų prieinamumą ir piliečių komunikacinio veiksmo viešojoje erdvėje laisvę turėtų užtikrinti institucinė modernios demokratijos sąranga. Tam, kad viešoji erdvė reikšmingai prisidėtų prie visuomenės nuomonės formavimo, tokioje sąrangoje instituciškai turėtų būti atskirtos į rinką orientuota visuomenė ir mokesčiais grįsta valstybė; komunikacijos ir asociacijų teisės ir valstybinis viešosios erdvės galios struktūrų reguliavimas; užtikrinama nepriklausomos masinės žiniasklaidos įvairovė ir masinės auditorijos prieinamumas prie viešosios erdvės (Habermas, 2006: 412). Racionalaus diskurso viešojoje erdvėje rezultatas – konsensusas – yra politinės galios ir jos sprendimų legitimacijos instrumentas.

Pasak Habermas (2006), modernios liberalios demokratijos politinėje mintyje dominuoja dvi srovės: pilietinis respublikonizmas ir procedūrinis liberalizmas. Pastaroji srovė kelia klausimą, kaip valstybei sukurti sąlygas, kad

laisvi ir autonomiški individai turėtų visas galimybes ir priemones siekti savo tikslų, be kita ko valstybei taikant tik tokias viešosios (taip pat ir socialinės) politikos priemones, kurios neapribotų autonomiškų individų galimybių. Habermas mano, kad politika liberalioje tradicijoje ypač priklausoma nuo rinkos pagrindais struktūruojamo interakcijų tinklo (Habermas cit. Christens et al. 94). Pilietinis respublikonizmas yra Habermas advokataujama alternatyva, pabrėžianti individo pilietinius įsipareigojimus, bendruomeniškumą, piliečių tikslų ir vertybių bendrumą; valstybės vaidmuo pilietinio respublikonizmo sąlygomis yra apsaugoti ir palaikyti gyvybingas bendrojo gėrio struktūras, kitaip tariant tai, kas piliečių bendruomenėje, pasiekusioje konsensuą jai aktualiais klausimais, yra vertinga (Christens et al. 93). Liberaliuoju požiūriu, piliečio statusas yra apibrėžiamas negatyviomis valstybės ir kitų piliečių atžvilgiu teisėmis – tokomis kaip saviraiškos laisvės ir balsavimo teisės ar valstybės įsipareigojimo nesikišti į privačius reikalus, o respublikonišku požiūriu piliečių politinio dalyvavimo ir laisvos komunikacijos teisės yra pozityviosios laisvės, kurios garantuoja ne laisvę nuo išorinio spaudimo, o tapimą politiškai autonomiškais, laisvais ir lygiais bendruomenės dalyviais (Habermas, 1996: 22). Šios alternatyvos paprastai ne savo grynosiomis formomis, o sumišusios, veikia liberalios demokratijos sąlygomis.

Viešoji erdvė yra išorinio ir vidinio spaudimo objektas. Išoriniu spaudimo šaltinis – ekonomika ir politika. Ekonomikos ir politikos sąvokos yra vienos centrinių Habermas iškreipiamos viešosios erdvės kritikoje. Tačiau jų samprata ir vertinimas yra kitokie nei politinėje ekonomijoje, kur patys reiškiniai kildinami iš politikos (galia) ir ekonomikos (mainai) sąlygų. Habermas ekonomikos ir politikos spaudimo, kurį patiria viešoji erdvė pagrindinis šaltinis yra nacionalinė valstybė. Nors komunikacinis veiksmas viešojoje erdvėje yra patariamasis demokratijos sąlygomis pilietinės visuomenės naudojamas valdžios kontrolei ir legitimacijai užtikrinti metodas, jis negali kontroliuoti kompleksinių ekonominių sistemų (Müller-Doohm, 2010: 451). Pagal Habermas, politinis spaudimas viešąją erdvę iškreipia tuomet, kai į racionalių piliečių debatus įsiterpia profesionalūs politikai,

kurių pagrindinis interesas – ne racionalūs debatai ir konsensusas, o kova dėl galios (Roberts, Crossley, 2004: 5). Viešojoje, piliečiams priklausančioje, erdvėje politikams kovojant dėl galios, ima dominuoti retorika ir draminiai elementai, o ne racionalūs argumentai, be to, ir pačios erdvės struktūra nustoja būti egalitariška ir ima panašėti į partinę sistemą (Roberts, Crossley, 2004: 5). To pasekme Habermas laiko pilietinį cinizmą ir pilietiškumo stoką. Kitas viešosios erdvės spaudimo šaltinis – verslo pelno interesai, viešųjų debatų turinio komercializavimas. Jo pasekmė ta, kad viešoji erdvė nustoja būti edukacijos ir savirealizacijos erdvė. Šiuo požiūriu Habermas kritikuoja ir žiniasklaidą kaip vieną viešosios erdvės formų: susiformavusi masinei auditorijai skirta spauda, siekdama pelno, tapo komercializuota, į ją įsiterpia komerciniais viešaisiais ryšiais grįstos komunikacijos sistemos. Kaip iškreipiančius viešąją erdvę Habermas laiko ir socialinių mokslų atstovus, mat visuomenės nuomonę, kuri viešojoje erdvėje turėtų rasti kaip racionalių debatų rezultatas, socialinių mokslų atstovai matuoja manipuliuojamomis socialinėmis apklausomis, prašančiomis piliečių deklaruoti požiūrius, kurie būna iš anksto suformuluoti ir pateikti, o ne reikalaujančiomis argumentų, mąstymo ir debatų (Roberts, Crossley, 2004: 6). Kadangi didelės socialinio gyvenimo (angl. *lifeworld*) dalys yra kolonizuotos – komodifikuotos ir biurokratizuotos – anot Habermas, viešojoje erdvėje apribojama racionali piliečių komunikacija.

Spaudimas viešajai erdvei reiškiasi ir iš vidaus – per konkrečius individus, kurie nustoja būti racionalūs (nors potencialą turi kiekvienas, kuris nėra politikas ir geba atskirti viešuosius ir privačiuosius interesus). Habermas privačiais laiko šeimos, gamybos priemonių savininkystės ir darbo klausimus. Šiuo požiūriu gerovės valstybę, kurioje išteklius piliečiams skirsto nacionalinė valstybė, Habermas vertina prieštaringai: viena vertus, gerovės valstybė atlieka socialinės integracijos vaidmenį (Murphy, 2005: 146), kita vertus, tarp piliečių ir valstybės atsiradus finansinės priklausomybės, arba – paslaugų tiekėjo ir vartotojo santykiams, piliečiai tampa suinteresuoti valstybės vaidmeniu privačioje sferoje,

tampa vartotojais (Roberts, Crossley, 2004) ir praranda pilietinį racionalumą. Todėl jis su entuziazmu vertina pilietinius judėjimus, kurie atsiranda kaip į klientelinius santykius su gerovės valstybe įsitraukusių profesinių sąjungų pakaitalas. Pastarosios esą apleido etinius ir fundamentalius politinius klausimus legitimuodamos valstybės veiksmus stabilizuojant sąlygas kapitalo akumuliacijai (Calabrese, Burgelman, 1999: 4) dėl gerovės sistemos joms teikiamų privilegijų (Roberts, Crossley, 2004: 8). Habermas viešojoje erdvėje turėtų būti deideologizuota: ideologijos jis apskritai nelaiko būtina pilietinio dalyvavimo sąlyga, ideologiją Habermas turėtų pakeisti piliečių kultūros skirtumais ir ekspertizė skirtingose profesinėse srityse (Roberts, Crossley, 2004: 8).

Žiniasklaida kaip viena iš socialinių viešosios erdvės formų arba „virtuali viešosios erdvės scena“ (Habermas, 2006: 419), turėtų būti nuo ekonomikos ir politikos procesų tiesiogiai nepriklausantis informacijos šaltinis, kuriuo piliečiai gali naudotis kaip pagrindu debatams ir socialinių procesų kritikai (Roberts, Crossley 2004: 2, 3). Normatyvinėje Christens, Glaser ir kt. (2009) žiniasklaidos teorijoje, argumentuojant Habermas įžvalgomis, išskiriamas auklėjamasis žiniasklaidos vaidmuo, kurį žiniasklaida turėtų atlikti pilietinio respublikonizmo sąlygomis.

Socialinės politikos diskursas, plėtojamas politinėje viešojoje erdvėje, kuri yra tarpininkaujama žiniasklaidos, sudaro darbotvarkę politinėms institucijoms (Habermas, 2006: 416). Politinės viešosios erdvės funkcija yra mobilizuoti ir sujungti svarbius klausimus bei juos lydinčią informaciją, taip pat pateikti interpretacijas (Habermas, 2006: 416). Pagrindiniai politinės viešosios erdvės veikėjai yra *žurnalistai*, *politikai*, *interesų grupės*, *piliečių advokatai* (reprezentuojantieji interesų grupes arba marginalizuotas visuomenės grupes, kurios pačios efektyviai negeba formuluoti savo interesų), *ekspertai*, turintys specifinį arba mokslinį tam tikros srities žinojimą, *moralistai* (angl. moral entrepreneurs), kurie nukreipia visuomenę į tariamai jos dėmesio nepatraukiančius klausimus ir *intelektualai*, kurie, skirtingai nei piliečių advokatai ar moralistai, turi tam tikrą intelektualinę reputaciją ir, skirtingai nei lobistai ar ekspertai, įsitraukia į

viešąjį diskursą vedami bendrųjų visuomenės interesų (Habermas, 2006 : 416). Tame pačiame veikle Habermas (2006) tarp politinėje viešojoje erdvėje dalyvaujančių veikėjų mini ir *bažnyčių*, tačiau plačiau jos dalyvavimo specifikos nekommentuoja ir kaip atskiro tipo neišskiria. Plačioji publika žiniasklaidos tarpininkaujamos politinės komunikacijos procese yra silpnoji grandis: politinė komunikacija viešojoje erdvėje yra elito komunikacija. Nors Habermas mano, kad tarpininkaujama politinė komunikacija ženkliai prisideda prie viešosios nuomonės formavimo ar viešosios nuomonės suskaldymo (politinės galios legitimavimo procese) ir įtakingų interesų platinimo, galią, kurią turi žiniasklaida, jis vadina „nekalta“ galia (Habermas, 2006: 419) palyginti su politine, ekonomine ar socialine galia, kur politinė galia turi būti legituota. Vis dėlto tam, kad tarpininkaujama politinė komunikacija prisidėtų prie politinės galios legitimacijos proceso ir nebūtų iškreipiama savo vidinės galios struktūros bei politinio ir ekonominio spaudimo keliamos dvi sąlygos: turi egzistuoti savireguliacinis žiniasklaidos sistemos mechanizmas, kuris būtų nepriklausomas nuo žiniasklaidos sistemos aplinkos ir atskaitingumo auditorijai mechanizmas (Habermas, 2006).

Tačiau Habermas neįvertina tų viešosios nuomonės formavimosi veiksnių, kurie neapima pragmatinės lingvistikos, sudarančios komunikacinio veiksmo pagrindą, ir komunikacijos komodifikacijos aspektu analizuojamos problematikos. Socialinės politikos aspektu, daugelyje šalių kaip visuomenės konsensusas pasiekta nuostata, jog gerovės politika yra ekonomiškai neefektyvi ir švaistanti, kenkia produktyvumui, silpnina pilietiškumą, prisideda prie moralinio nuosmukio (Calabrese, Burgelman, 1999), reikštų, kad gerovės valstybės demontavimas, valstybės intervencija įgyvendinant neoliberalią politiką yra viešąja nuomone legituota praktika, net jei būtų galima tokią viešąją nuomonę kritikuoti kaip susiformavusią dėl politikos ir ekonomikos jėgų iškraipytos viešosios erdvės poveikio. Tai skatina kritikuoti Habermas deideologizuoto pilietiškumo koncepciją, kuri neįtraukia struktūrinės ekonominės nelygybės aspekto.

Komodifikacija – vienas Habermas vartojamų terminų. Vis dėlto Mosco (2009: 149) rašo, kad tarpasmeninės ir verslo (nuo smulkiausio iki globalaus kapitalo) sferų sujungimas terminu „privatus“ yra problemiškas, nes neleidžia plačiau suvokti komodifikacijos prielaidų, formų ir padarinių. Taigi Habermas deideologizuotos *viešosios erdvės* ir *racionalaus komunikacinio veiksmo* koncepcijos riboja galios santykių, viešosios politikos dalyvių sąveikos supratimą. Tai, kad Habermas atmeta ideologiją kaip viešosios erdvės iškraipymą, nevertingą ir nereikalingą racionaliai diskusijai, vadovaujantis Althusser (1984) ideologijos prielaida, skatina ieškoti implicitiškų ideologinių prielaidų paties Habermas teorijoje.

Ideologijos pasireiškimas taip pat gali būti tiriamas informacijos komodifikacijos (suprekinimo) proceso metu. Pasak Murdock ir Golding (1973: 206), be to, kad žiniasklaida gamina ir platina informacijos prekes, ji skleidžia ir idėjas apie veikiančias politines ir ekonomines struktūras. Interpretacinių rėmų, idėjų, koncepcijų, faktų ir argumentų pateikiamas žiniasklaidoje yra būtinai susijęs su juos produkuojančiais interesais, „todėl šiuo požiūriu visa informacija yra ideologija“, o interesų analizė padeda nustatyti žiniasklaidos skleidžiamų idėjų, pateikiamos informacijos ribas (Murdock, Golding, 1973: 226). Taigi viešosios politikos procese dalyvauja žiniasklaidoje platinamos idėjos, ideologinės nuostatos, informacija apie gerovės valstybės bei socialinės politikos atžvilgiu, o informacinio lauko tendencijas, informacijos atranką lemia galios konfigūracija. Ideologija reikšminga todėl, kad prisideda prie socialinės galios santykių kūrimo, galios dominavimo ir eksploatavimo praktikos tęstinumo ir tos praktikos kaitos (Fairclough, 2003: 9). Šioje disertacijoje ideologija interpretuojama kaip integrali ir neišvengiama žiniasklaidos diskurso dalis.

1.3 Komunikacijos politinės ekonomijos teorijos požūris

Kintant politinių ir ekonominių struktūrų galios santykiui, t.y., ekonominiam poliui nusveriant politinio polio įtaką valstybei ir visuomenei, komunikacijos politinės ekonomijos teorija paremti tyrimai identifikuoja ekonominės politinių sistemų poveikį žiniasklaidos vaidmeniui.

Politinės ekonomijos, besiformavusios XIX a. anglosaksų kraštuose su kapitalizmo iškilimu, pradininkai – Smith, Marksas, Ricardo, Mill siekė paaškinti kapitalistinės visuomenės veikimą: vykstančią socialinę kaitą, politines ir ekonomines, struktūros ir kultūros transformacijas (Mosco, 2009: 26). Komunikacijos moksluose politinės ekonomijos prieiga pradėta taikyti XX a. atsiradus masinėms žiniasklaidos priemonėms, transliavusioms didelėms anoniminėms masėms, pirmiausia – Smythe, Shiller darbuose JAV, Mattelart ir Garnham darbuose Europoje (Mosco, 2009; Christians et al., 2009).

Politinė ekonomija komunikacijos moksluose buvo aktualizuota vykstant dekolonizacijai, diskusijose dėl *naujos pasaulio komunikacijos ir informacijos tvarkos*¹⁰ ir plečiantis transnacionalinėms žiniasklaidos verslo korporacijoms; naujas iššūkis teorijai metamas paplitus informacinėms technologijoms, arba su Castells (2000) terminais tariant, postindustrinės tinklo visuomenės kūrimūsi. Informacijos ir komunikacijos gamybai ir produktų mainams tapus viena pagrindinių ekonominės veiklos sričių, pralenkusių kito pobūdžio gamybos būdus ir produkciją, iki tol dominavusią pasaulyje (Mosco, 2009: 75), taip pat naujosioms technologijoms išplėtus kapitalo rinkas, tinklo visuomenės tvarka pakoregavo kapitalistinę prekių ir darbo jėgos mainų tvarką (Castells, 2000). Vis dėlto, politinės ekonomijos specialistai, tyrinėjantys komunikaciją, ypač – komunikacijos istorikai gana skeptiškai vertina technologijų įtaką demokratijos plėtrai ir kapitalo interesų

¹⁰The McBride Commission. (1980). Many Voices, One World. Towards a New More Just, and More Efficient World Information and Communication Order. Rowman and Littlefield Publishers, USA.

viešojoje erdvėje apribojimui (Mosco, 2009). Konvergencija, kuri apibrėžiama kaip vis glaudesnis medijų tarpusavio ryšys jų organizacijos, platinimo ir priėmimo (vartojimo) aspektais (Nevinskaitė, 2011: 52), laikoma kapitalo interesų medijų atžvilgiu išraiška, paskatinančia, o ne ribojančia komodifikacijos procesą. Čia dera papildyti kapitalo interesų sampratą – kapitalas suvoktinas ne tik kaip sukauptas rinkos subjektų mainų procese, bet ir kaip valstybinis kapitalas, ypač kalbant apie žiniasklaidos specifiką Lietuvoje, o ir kitose buvusiose pokomunistinės erdvės šalyse. Pavyzdžiui, įgyvendinant ES Struktūrinių fondų finansuojamus projektus, jų viešinimui pasitelkiami užsakomieji straipsniai (Nevinskaitė, 2009) – aiškus žiniasklaidos turinio komodifikacijos ir valstybės kapitalo stiprinant komercinių santykių poveikį žiniasklaidos darbo organizavimui, turiniui ir politinės komunikacijos kokybei atvejais.

Komunikacijos politinės ekonomijos srovė skilo į dvi pagrindines kryptis: viena, aiškindama socialinius reiškinius ir jų kaitą, labiau pabrėžia ekonominį (rinkos), tuo metu kita – politinį (galios) aspektą. Viena kryptis visuomenės ir politinę sąrangą aiškina kaip dėl ekonominių mainų susiklosčiusią dalykų tvarką, kita tuo metu teigia, kad „ekonominis elgesys negali būti suvoktas neištyrinėjus galios procesų kompleksiskumo, socialinės struktūros, organizacinio elgesio ir kultūros praktikos“ (Mosco, 2009: 63). Šioje disertacijoje dominuoja pastarasis aspektas, kita vertus, rinkos procesai, ypač interneto žiniasklaidos iškilimo kontekste, turi politinių pasekmių, todėl jis aprašomas ryškinant interneto dienraščių ypatumus.

Institucinių ir plėtros teorijų grupė, apie kurią koncentruojasi daugiausia neoklasikinės ekonomikos šalininkai, tiria technologinės medijų plėtotės įtaką. Pavyzdžiui, komunikacijos plėtros modernizacijos teorija teigia, kad kuo didesnė komunikacijos technologijų skvarba visuomenėje, kuo intensyvesni informacijos ir komunikacijos mainai, tuo mažesnė socialinė atskirtis visuomenėje, nelygybė ir skurdas, didesnės demokratijos, modernizmo projekto įgyvendinimo galimybės.

Taip teigdami paradigmai atstovaujantys komunikacijos tyrėjai kaip ir rinkos veikimą aiškinantys ekonomistai daro prielaidą, kad padedama technologijų informacija laisvai pasiekia vartotojus, kurie išreiškia tokį norą – jie nedaro griežto poreikių ir norų atskyrimo. Pasak kritikų, ekonomistai pakankamai neįvertina nei marketingo galios sukonstruoti poreikius, nei žmogaus norų bei poreikių kompleksškumo. Žmogaus elgesys rinkoje yra redukuotas iki racionalaus pasirinkimo (Mosco, 2009: 62), kuris remiamas Jeremy Benthamo prielaida, jog žmonės siekia rinkoje maksimizuoti naudą ir kiek galima sumažinti nesėkmes, praradimus. Ekonomistai laiko rinką individų interakcijos natūraliu rezultatu. Tačiau jie neatkreipia dėmesio į socialines atskirtis, kurios varo rinką – mažai apmokamą darbo jėgą, neapmokamą darbą. Rinkos sėkmė šios paradigmos ekonomistų yra laikoma visos visuomenės sėkme, net jei toji rinkos sėkmė pagilina socialines problemas – klasinę, dėl lyties ar kitas socialines atskirtis (Mosco, 2009: 63).

Kita teorijų grupė oponuoja komunikacijos modernizmo teorijoms, kritikuoja jų technologinį determinizmą ir telkiasi į politinę socialinių procesų dimensiją: tyrinėja sukoncentruotą galią, turinčią įtakos rinkos veikimui ir individų bei organizacijų elgsenai joje.

Aiškinant įtraukiami įvairiapusiški požiūriai į transformacijos prielaidas, padarinius ir dinamiką. Žiniasklaidos elgsenos aiškinimas nesiremia vien ekonominėmis arba vien kultūrinėmis prielaidomis: laikoma, kad pavieniui finansinių šaltinių srautai ir tarp institucijų ar individų dominuojančios vertybės negali būti socialinių pokyčių varikliai (Mosco, 2009: 127). Taip pat komunikacijos politinės ekonomijos požiūriu nepakanka redukuoti komunikacijos tyrimus iki retorikos tyrimų ir tirti diskursą bei tekstus. Viešoji erdvė politinės ekonomijos požiūriu turėtų būti tyrinėjama įtraukiant kelias jos veikimo dimensijas – ekonominę, politinę, socialinę ir kultūrinę (Mosco, 2009: 66).

Žiniasklaida komunikacijos politikos ekonomijoje laikoma ne viešąja erdve, kurios veikimas iškraipomas, o pirmiausia ekonominiu vienetu, kuris užsiima

informacijos gamyba, dalyvauja mainuose ir naudojami ištekliais. Kita vertus, ne visi komunikacijos politinės ekonomijos specialistai atmeta viešosios erdvės sąvoką (pvz., Redden, 2011; McChesney, 2007; Calabrese, Burgelman, 1999): ji yra rekonceptualizuojama suvokiant viešąją erdvę kaip principų tinklą, kuriame komunikacija grindžiama demokratijos, lygybės, dalyvavimo ir pilietiškumo principais ir yra alternatyva komodifikuotoms komunikacinėms praktikoms didžiausiose žiniasklaidos priemonėse (Mosco, 2009: 151), taip pat alternatyva žiniasklaidai, kuri ignoruoja politinio protesto raišką ir alternatyvius dominuojantiems diskursus visuomenėje.

Mosco komunikacijos politinėje ekonomijoje svarbus socialinių pokyčių, socialinių procesų ir socialinių santykių matmuo – juos jis siūlo aiškintis tiriant komodifikaciją, įerdvinimą ir struktūravimą (2009: 127). Komodifikacija – tai transformacijos procesas, kuomet naudingumo vertę turintys dalykai paverčiami rinkos produktais tam, kad įgytų mainų vertę, kitaip tariant, tai procesas, kuomet naudos vertė virsta mainų verte.

Komunikacijos komodifikacija gali būti analizuotina šiais aspektais:

- Žiniasklaidos sistemos
- Informacijos
- Auditorijos
- Darbo

Komodifikacija komunikacijos procesuose atlieka dvejopą vaidmenį: „pirma, komunikacijos procesai ir technologijos veikia ekonominės komodifikacijos procesuose apskritai, antra visuomenėje vykstantys komodifikacijos procesai įsiskverbia į komunikacijos procesus ir institucijas taip, kad jie paveikia komunikaciją kaip socialinę praktiką“ (Mosco, 2009: 130). Pavyzdžiui, liberalizavimo ir privatizavimo procesai paveikė ir žiniasklaidą ir ypač tai atsispindi visuomeninių transliuotojų atveju: tapusios privačiomis bendrovėmis ir grįsdamos savo verslo modelį vien komercinėmis pajamomis, jos buvo priverstos labiau komodifikuoti savo turinį – t.y., kurti jį tokį, kuris pritrauks auditoriją, įdomią

reklamos užsakovams. (Mosco, 2009: 130-131, Murdock ir Golding, 1973). Užsakomųjų – paslėptų ar ne – straipsnių fenomenas žiniasklaidoje, ypač būdingas Lietuvos žiniasklaidai, taip pat ir kitoms neoliberalias žiniasklaidos rinkos reformas sparčiai patiriančioms besivystančioms šalims – taip pat yra viena žiniasklaidos turinio komodifikacijos, įsiterpusios į komunikaciją kaip socialinę praktiką tarp viešosios politikos dalyvių, formų (pvz., Paid News, 2013). Šiuo požiūriu žiniasklaidoje į komodifikacijos procesą įtraukiamos ir informacija, ir auditorija.

Žiniasklaidos priemonių privatizacija nepriklausomybę XX a. 10 deš. atgavusioje Lietuvoje vyko su pirmąja neoliberalių reformų banga posovietinėse šalyse. Nors čia prieš žiniasklaidai tampant formuojamos rinkos veikėja niekuomet nebuvo formuluojamas uždavinys atspindėti kuo daugiau visuomenės grupių, pradėjo vertis galimybės tokį uždavinį įgyvendinti. Tačiau, anot Kostadinovos ir Dimitrovos (2012: 174), tai, kaip žiniasklaida pateikia skurdo problematiką, priklauso nuo pačios žiniasklaidos padėties, ekonominių ir politinių pokyčių. Jie suintensyvėja krizių metu, todėl galima įvertinti, koku mastu interneto dienraščius, atspindinčius skurdo problematiką, paveikė komodifikacijos procesai.

Mosco požiūriu, analizuojant žiniasklaidos vaidmenį, vertinant jos įtaką žiniasklaidos produkcijai turiniui, reikalinga atsižvelgti į žiniasklaidos darbo jėgos komodifikaciją. Marksistiniu požiūriu, komodifikacijos yra įtraukiama darbo jėga, kurią kapitalistas įsigyja kartu su gamybos priemonėmis: interesas generuoti pridėjamą vertę (investicijos į darbo jėgą ir gamybos priemones minus pajamos iš produkcijos realizacijos) didina kapitalo kontroliuojamas sferas ir eliminuoja alternatyvių produkcijos būdų galimybę, o sykiu stumia darbo jėgą į tokią socialinių santykių būklę, kur darbas laikomas preke (Mosco, 2009: 131). Darbo jėga gali daryti ribotą įtaką gamybos priemonių savininko sprendimams kaip paskirstyti pridėjamą vertę (priklausomai, pavyzdžiui, nuo profesinių sąjungų aktyvumo), todėl tampa eksploatacijos objektu – absoliučios (kuomet ilginamos darbo valandos) ir santykinės (kuomet intensyvinamas pats darbo procesas). Ne tik organizacijų, bet ir gerovės valstybės analizės aspektu, didesnis darbo jėgos

dekomodifikacijos lygis siejamas su augančiu gerovės lygiu (Lazutka, 2009). Analogiškai į žiniasklaidos produkciją įsitraukusios darbo jėgos dekomodifikacijos lygis turėtų žymėti palankią arba nepalankią demokratiškai ir kokybiškai komunikacijai ir žurnalistams darbo aplinką.

Pasak Deuze (2007) ir Mosco (2009: 135), interneto žiniasklaida, būdama daugialypė ir ypač lanksti, padidina galimybes komodifikuoti turinį, o per turinį – ir darbą. Pasak Witschge ir Gunnar (2009), skaitmenizuotose redakcijose išauga darbo apimtys reikalavimai, atsiranda pamaininis darbas, viršvalandžiai, darbas telkiasi redakcijose: žurnalistai vis rečiau vyksta susitikti su šaltiniais ar į įvykių vietas, nes virtualioje erdvėje ir taip esama informacijos pertekliaus.

Įerdvinimas – tai procesas, kurio metu žiniasklaida, padedama komunikacijos technologijų, įveikia fizinius erdvės apribojimus. Jis ne tik palengvina prieinamumą prie didesnio kiekio vartotojų, darbuotojų, technologijų ir kapitalo, bet ir leidžia lanksčiai judėti erdvėje kai atsiranda toks poreikis – pavyzdžiui, ten, kur yra pigesnė darbo jėga. Įerdvinimo sampratoje svarbios laiko ir erdvės dimensijos, kurias komunikacija gali suspausti. Įerdvinimas politinių ekonomistų paprastai suvokiamas kaip institucinis korporatyvinės galios komunikacijos industrijose plėtimas, jam tyrinėti vartojama koncentracijos sąvoka. Tačiau V.Mosco siūlo pakoreguoti įerdvinimo sampratą įtraukiant konvergencijos sąvoką. Jo skiriami konvergencijos tipai (2009: 169-172):

- Kainos ir erdvės konvergencija, kuriuos gali riboti lokalūs kainos skirtumai.
- Kainos ir laiko konvergencija, kuriuos gali riboti komunikacijos priemonių nebuvimas
- Pakaita. Žmogaus koordinacinę veiklą keičia informacijos technologijos.
- Kainos ir masto konvergencija. Mažėjant komunikacijos kainai, intensyvėja komunikacijos kiekis.

Konvergencijos reiškiniais laikytinos Witschge ir Gunnar (2009) aptariamose kintančios redakcijų praktikos. Kainos ir masto kovergencija galima laikyti reiškiniais, kuomet technologijų pagalba sutaupomas laikas išnaudojamas ne kokybei ar naujų saviraiškos formų paieškai, o žurnalistų produktyvumui didinti; nyksta autorystė, naudojamos turinio valdymo sistemos (ta pačia informacija paremti žurnalistiniai kūriniai tiražuojami ir perdirbami po keletą kartų, po keletą kartų keliose žiniasklaidos priemonėse perspausdinamas tas pats interesų grupės tekstas). Pakaita pasireiškia procesu, kuomet technologizuojamas (pagal auditorijos paspaudimus), naujienų įvertinimo procesas ir atsisakoma profesionalios naujienų vertės nustatymo praktikos, kurią atlikdavo redaktoriai ar žurnalistai redakcinių susirinkimų metu (Witschge, Gunnar, 2009).

Tiriant žiniasklaidos diskursą interneto dienraščiuose, tam tikrais aspektais galima įvertinti ir jo komodifikaciją, ir įerdvinimą. Vertinant komodifikaciją, svarbu nustatyti žiniasklaidos srauto apimtį, jų kilmę, originalios ir perspausdintos produkcijos santykį; įerdvinimas gali būti nustatomas pagal skurdo geografiją ir žiniasklaidos šaltinių aprėptį: kiek jų tinklas yra platus, kokie viešosios politikos dalyviai tampa žiniasklaidos šaltiniais.

2. Žiniasklaidos vaidmuo viešosios politikos dalyvių tinkle

Siekiant suprasti žiniasklaidos vaidmenį viešojoje politikoje, būtina išanalizuoti žiniasklaidos ir viešosios politikos dėmenų ir dedamųjų sąsajas, viešosios politikos dalyvius bei jų reikšmę šiuolaikinės viešosios politikos įgyvendinimui. Tai daroma, pirma, išskleidžiant viešosios politikos formavimo dėmenis, antra, detaliau paaiškinant viešosios politikos tinklo sampratą ir aptariant viešosios politikos tinklo dalyvius, trečia, paaiškinant žiniasklaidos kaip suinteresuotosios šalies viešosios politikos procese interesus. Argumentuojama, kad, jei žiniasklaidos vaidmuo atpažintinas iš žiniasklaidos diskurso, o ideologijos viena iš funkcionavimo ir gyvybingumo sąlygų yra diskursyvosios praktikos, žiniasklaidos vaidmuo neišvengiamai turi ideologinių pasekmių, t.y., turi pasekmių

tam tikrų idėjų dominavimui bei jų reprodukcijai, tam tikrų idėjų išstūminimui ir marginalizavimui. Žiniasklaida, būdama suinteresuotąja šalimi formuojant viešąją politiką, skleidžia tam tikrą supratimą apie ją. Ir – jei pati tiesiogiai neformuluoja savo viešosios politikos vizijos – tai bent privilegijuoja vienas idėjas kitų atžvilgiu, t.y., vienų viešosios politikos tinklo dalyvių skleidžiamą diskursą akcentuoja ir racionalizuoja labiau nei kitų viešosios politikos tinklo dalyvių. Tai, kaip žiniasklaida naudoja kitų viešosios politikos tinklo dalyvių diskursus, matyti iš žiniasklaidos diskurso, kuris yra žiniasklaidos moderuojamos viešosios politikos dalyvių sąveikos rezultatas.

2.1 Viešosios politikos formavimo dėmenys

Pagrindiniais viešosios politikos formavimo dėmenimis laikytini: viešosios politikos problema, viešosios politikos dalyvių tinklas, viešosios politikos procesas, viešosios politikos priemonės ir ideologija. Pastaroji, kuriama visų viešosios politikos tinklo dalyvių diskursyvosiomis praktikomis (viešomis ir neviešomis diskusijomis, derybomis, pareiškimais, tekstais, kalbomis ir pan.), veikia visuose viešosios politikos formavimo ir įgyvendinimo etapuose. Dėl to, kad ideologija atsiskleidžia diskursyvosiomis praktikomis, ir dėl to, kad žiniasklaidos vaidmuo savo esme yra diskursyvus, centriniu analizuojant žiniasklaidos vaidmenį tampa ideologijos raiškos žiniasklaidos diskurse klausimas.

Viešosios politikos problemą geriausia apibrėžti per opoziciją su privačios sferos klausimais: „viešumas aprėpia tą žmogiškosios veiklos aspektą, kuriam, manoma, reikia valdžios arba visuomenės reguliavimo, įsikišimo arba bent jau tam tikrų jungtinių pastangų“ (Lindblom, Woodhouse 2001/1995: 18-19). Tad vadovaujantis šiuo, kiekvienos viešosios politikos būtinieji elementai yra: valstybė kaip viešosios politikos dalyvė ir viešojo sektoriaus išlaidos (jų dydis, tikslai, taiklumas ir pan.) Viešosios politikos procesą galima išskaidyti į nuoseklius chronologinius etapus ir juos atvaizduoti linijiniu būdu, pavyzdžiui, taip:

Viešosios politikos problemos identifikavimas → galimų sprendimų formulavimas → viešosios politikos priemonių parinkimas → viešosios politikos įgyvendinimas → viešosios politikos stebėjimas ir vertinimas. (Borquez, 1993: 32)

Vis dėlto tai – dirbtinis analizei skirtas viešosios politikos proceso atvaizdavimas: tikrovėje vykstantys viešosios politikos procesai nebūtinai ir dažniausiai nėra racionalūs ir linijiniai. Viešoji politika būna daugiasluoksnė, formuojasi nechronologiškai, su pertrūkiais, viešosios politikos atsiradimo pretekstai – skirtingi. Anot Lindblom ir Woodhouse (1993/1999: 24-25), viešosios politikos atsiradimo pretekstais gali tapti: 1) kompromisai tarp viešosios politikos dalyvių, kartais neturint bendro spęstinios problemos apibrėžimo ar apskritai nesutariant dėl jos egzistavimo; 2) viešosios politikos įgyvendinimo galimybės (finansinės ir intelektualinės); 3) politinis neveiklumas (pvz., norint paslėpti, nukreipti dėmesį nuo neveiklumo kitose viešosios politikos srityse, mažinami mokesčiai); 4) nenumatytas kokios nors kitos veiklos šalutinis produktas (pvz., varžantis politinėse diskusijose, aktualizuojama kurios nors viešosios politikos poreikis, neleidžiant, kad tam tikri nepatogūs klausimai atsidurtų dėmesio centre); 5) įstatymų įgyvendinimo ir įstatymų griežtinimas; 6) iš atsiradusių problemų įgyvendinant su problema susijusią arba nesusijusią viešąją politiką. Ši autorių sąrašą dar galima ir papildyti – viešoji politika kyla iš: 7) didelių politinių sistemų, kuriose formuojama viešoji politika, sukrėtimų, pvz., ekonominės krizės, embargas ar pan. (John, 2006; Sabatier, 1999); 8) viešojoje erdvėje įsitvirtinančių naujų idėjų ir ideologijų (John, 2006; Yates, 2009); 9) kaip riaušių, socialinių neramumų rezultatas viešosios politikos sprendimų priėmėjams siekiant, kad jos nepasikartotų (John, 2006).

Kaip jau minėta, viena iš esminių viešosios politikos proceso visuose jo etapuose dedamųjų, būdinga visiems viešosios politikos tinklo dalyvių formuojamiems diskursams, yra ideologija. Ir ideologijos sąvokos apibrėžimas, ir jos reikšmė mokslo literatūroje itin varijuoja. Viena vertus, ideologiją galima

suprasti ir tirti kaip idėjų tinklus (politinių ideologijų prasme – apimančius konservatyvias, socialdemokratinės, socialistines, liberalias, neoliberalizmo, neokonservatizmo idėjas ir kt.). Šiuo požiūriu ideologijas apibrėžiant viešosios politikos problemos priežastis ir strategijas – šioje disertacijoje rūpimoje skurdo mažinimo politikoje – yra analizavusi Keršienė (2011). Anot jos, esama 5 skurdo priežasčių aiškinimo teorijų, kurios kyla iš skirtingų vertybinių pozicijų ir lemia skirtingomis ideologijomis paremtas socialinės politikos priemonės skurdo problemai spręsti. Pirmoji – individualių trūkumų teorija, kurią autorė vadina politiškai konservatyvia ir aiškinančia skurdą kaip netinkamų asmeninių savybių ir elgesio padarinį. Remiantis šia teorija, socialine politika skatinamos savipagalbos priemonės. Antroji – neoliberali skurdo kultūros teorija, kildinanti skurdo reiškinių iš tam tikrose kultūrinėse grupėse paplitusių kultūrinių praktikų; socialinė politika tokiu atveju yra orientuota į kultūrinių praktikų keitimą tikintis, kad kultūros ugdymas žmonėms padės išlipti iš skurdo. Trečiąją teoriją, kurią autorė vadina politinių-ekonominių deformacijų teorija, ji priskiria kairiajam idėjiniam spektrui; jos esmė yra įsitikinimas, jog skurdo priežastys yra sisteminės arba struktūrinės, jų niekaip nebus įmanoma pakeisti nekeičiant pačių struktūrų. Keršienė skiria tris socialinės politikos priemonės skurdui mažinti: 1) socialiniai judėjimai, socialinė kova, visuomenės vienijimasis už savo teises (priemonė, turinti būti inicijuota pilietinės visuomenės) 2) alternatyvių institucijų kūrimas, tokių kaip bendruomenių fondai arba bankai, visuomenės plėtros įmonės; alternatyvios veiklos – aprūpinimo būstu, nemokamo švietimo programos ir kt. 3) politinio proceso, daugiausia per mokesčių sistemą ir perskirstymą, priemonėmis. Likusios dvi teorijos priskirtinos centro kairės ideologiniam spektrui. Ketvirtoji teorija – geografinių skirtumų, teigianti, kad tam tikros vietovės būna savime skurdesnės, nes jų infrastruktūra nėra pakankamai išplėta. Socialinės politikos priemonė yra sutvarkyti infrastruktūrą taip, kad ji būtų patraukli gyventi ir klestėti. Penktoji – kumuliacinių ir ciklinių tarpusavio priklausomybių teorija paremta ekonominių ciklų poveikio visuomenei aiškinimu.

Kitas ideologijos sampratos būdas – negatyviai apibrėžiama ideologija: kaip racionalios viešosios politikos kliūtis. Jai priešpastatoma naujosios vadybos viešojoje politikoje mokykla, skelbianti apie įrodymais grįstos viešosios politikos, kuri remiama ne ideologinių strategijų projekcijomis, bet mokslinių tyrimų rezultatais (Morkevičius, 2012). Kritika dėl ideologizuotumo Lietuvos viešojoje politikoje tenka ir mokslo, ypač socialinių mokslų sferai, kurioje, anot Maldeikienės (2013: 219), nepaisant sovietinės sistemos griūties, „moderni politinė ir ekonominė mintis, jos intelektualinė įtampa ir gilūs vidiniai konfliktai, nors ir esama išimčių, bet iš esmės lieka už mokslinių diskusijų ribų“. Užtat lengvai įsitvirtino „kelios nekritiškai perimtos neoliberalizmo tezės, kurios šimtametės moralines ir teorines ekonomikos idėjas sutraukė į kelias primityvias „tiesas“, pagrįstas kvazireliginiu <...> tikėjimu, kad rinka pati sugeba išspręsti savo problemas“ (Maldeikienė, 2013: 219).

Lindblom ir Woodhouse (1999/1993) taip pat kritikuoja ideologizuotą viešąją politiką, bet, skirtingai nei naujosios viešosios politikos vadybos krypties atstovai, supranta ją kaip bet kurios viešosios politikos neišvengiamybę, o ne kaip kliūtį: šie mokslininkai aiškina ideologizuotą politiką ribotomis žmonių galimybėmis vertinti, analizuoti ir suprasti problemas, parinkti adekvačias viešosios politikos priemones joms spręsti, iš anksto numatyti poveikį.

Pavyzdžiui, neoliberali viešosios politikos analizė yra paremta dviem metodologinėmis prielaidomis (Pratt, 2007: 12-23): *metodologinio individualizmo* (preziumuojama, kad visus reiškinius galima redukuoti iki individo elgsenos; visuomenė ir valstybė suvoktina kaip atskirų individų visuma) ir *racionalumo* (kiekvienas individas yra savanaudis ir elgiasi racionaliai tik tuomet, kai tenkina savo interesus). Racionalumas – tai tobulai informuoto žmogaus elgsena. Iš šių prielaidų kyla neoliberalus rinkos viršenybės, kuri yra savanaudžių puikiai informuotų racionalių individų mainų sfera, traktavimas. Bet koks neracionalaus subjekto (pvz., valstybės reguliavimo, apmokestinimo, profesinių sąjungų) įsikišimas į rinką trukdo racionaliam rinkos funkcionavimui, todėl neoliberaliomis

prielaidomis besivadovaujančius tyrėjus jaudina, kas yra viešosios gėrybės ir kas turėtų būti patikėta valstybei. Neoliberalų sudaromas sąrašas trumpas: tai – gynyba, teisėtvarkos ir teisėsaugos sistema, apsauga nuo užkrečiamų ligų ir žinių bei informacijos gamyba. Neoliberalioje analizėje teigiama, kad egzistuoja ryšys tarp infliacijos ir valstybės išlaidų viešosioms reikmėms; esant infliacijai, manoma, kad rinka tarsi serga, todėl neoliberalios analizės rekomendacija – karpyti išlaidas viešosioms reikmėms, jei yra poreikis, didinti nedarbą. Neoliberaliomis metodologinėmis nuostatomis analizę Lietuvoje atlieka Lietuvos laisvosios rinkos institutas. Tokios politikos principais pirmieji, išmontuodami gerovės valstybės institucijas, vadovavosi konservatyvių pažiūrų politikai Margaret Thatcher ir Ronald Reagan. Neoliberalia analize pagrįstos politikos priemonės besivystančioms pasaulio šalims ir pokomunistinėms šalims, įskaitant ir Lietuvą, rekomendavo Pasaulio bankas, Tarptautinis valiutos fondas, Tarptautinė plėtros ir bendradarbiavimo organizacija. Vėliau kai kurios neoliberalią politiką vykdžiusios globalios organizacijos rekomendavo šiek tiek plėsti socialinės apsaugos tinklus, nes aiškėjo, kad nuskurdusių šalių ekonomikos yra neefektyvios, kad gilus skurdas pirmiausia – tai švaistomi ekonominiai ištekliai, todėl šiuolaikinė neoliberali politika akcentuoja absoliutaus (vis dėlto – ne santykinio) skurdo eliminavimą besivystančiose pasaulio šalyse įvairiomis viešosios politikos priemonėmis. Kita vertus, 2007-2008 m. pasaulio finansų krizė lėmė tam tikrą neoliberalia analize paremtos socialinės politikos infliaciją – krizės laikotarpis atskleidė jos rezultatų ribotumą ir tam tikrus diskurso pokyčius.

Išanalizuotosios ideologijos samptatose neįvertinama viešosios politikos tinklo dalyvių galios santykiai. Juos klasikiniame veikale apie ideologiją išskleidė Althusser (1984). Vadovaujantis jo ideologijos samprata, galima sakyti, kad bet kuri viešoji politika – net ir pagrįsta mokslinių tyrimų rezultatais – yra ideologizuota, nes kyla iš galios – valdžios ir valdomųjų – santykių. Mokslo produkcija, mokslo progresas taip pat įmanomas tik susiklosčius palankiems galios santykiams – Althusser (1984) ir mokslo produkciją laiko valstybės ideologinio aparato dedamąja

ir to nepateikia kaip kontroversiško dalyko, nes, anot jo, galios santykiai yra neišvengiami. Tad susiklosčius nepalankiam galios santykių rezultatui (dideliam skurdui, ekonominei nelygybei - pavyzdžiui), aktualiu klausimu derėtų laikyti ne galios santykių buvimą, o šių santykių raišką ir pasekmes; mokslo tyrimų procese siekiant spręsti galios santykių sukeltą problemas, gali būti keičiamos metodologinės ir teorinės prielaidos, tyrimo metodai, prioritetinių klausimų tyrimams keitimas ir pan.

Neoliberalios politikos dominavimas, nepaisant jos ribotumų, taip pat priklauso nuo su galios santykiais susieto ideologijos diskurso. Kuomet idėjų tinklai susiejami su galios santykiais, turinčiais materialią išraišką (valdžios svertai, viršnacionalinės institucijos, teikiančios paskolas plėtrai, galimybė valdyti viešąjį diskursą ir pan.), tam tikros ideologijos tampa dominuojančiomis, įgauna hegemoninių – priespaudos – bruožų. Būtent taip ideologiją vertina Eagleton (1994: 8): jis teigia, kad ideologija yra rinkiniai *diskursyvių strategijų*, skirtų *pakeisti, perdirbti ar epizodiškai atsilipti* nepalankią dominuojančią galią tikrovę; tai darant, ideologijos prisideda prie galios savilegitimacijos ir racionalizuoja paprastai socialiai neteisingus socialinius santykius. Ideologiją taip pat galima kildinti iš savęs apgaudinėjimo, bet labiau tikėtina, anot Eagleton (1994: 9), yra tai, kad galios pozicijose esantys viešosios politikos dalyviai puikiai suvokia, ko siekia ir kokiomis priemonėmis to siekia: viešosios politikos priemonių racionalizacija ir legitimacija diskurse apie viešąją politiką yra viena iš tų priemonių, kuri reikalinga, kad galia netaptų jai pavojingos kritikos objektu, kad jos diskursui neiškiltų grėsmė būti išstumtam kito diskurso. Be to, nedisponuojantiems dominuojančios ideologijos argumentais viešosios politikos dalyviams sunku patekti į viešosios politikos tinklą ir daryti jam įtaką (Bourdieu, 2005; Bourdieu, Wacquant, 2003/1992) – taigi ideologija suveikia ir kaip tam tikras dominuojančios galios saugiklis.

Eagleton (1994) nelaiko ideologijomis tų idėjų, kurių nėra viešajame diskurse, kurio didžioji dalis sukoncentruota būtent žiniasklaidoje. Ideologijos – kad išliktų dominuojančiomis ir gyvomis viešojoje politikoje turi būti nuolat

konstruojamos, atnaujinamos, patvirtinama jų galia; nuolat ginamos diskurse naudojant atitinkamas retorines strategijas ir praktikas. Anot Bielskio (2014: 35) „ideologiją galima apibūdinti kaip banalybės diskursą, t.y., dogmų, vaizdinių, simbolių ir visuomenės sąmonėje įsitvirtinusių įsitikinimų visumą, būtiną nusistovėjusių galios santykių institucionalizuotos sistemos įsigalėjimui ir jos tęstinumui“. Kuo diskursas atrodo „normalesnis“, labiau „savime suprantamas“ ir pagrįstas „sveiku protu“, tuo labiau jis yra ideologiškas (Eagleton, 1994; Althusser, 1984; Bielskis, 2014). Tokiu atveju iššūkiai nusistovėjusiai tvarkai atrodo „nenormalūs“. Taip pat ideologija pabrėžia tam tikrų sprendimų būtinumą ir neišvengiamumą – ideologijos galios institucijų interesus *natūralizuoja* ir *universalizuoja* – t.y., siekia apie galios grupės interesą suvienyti skirtingas socialines grupes, pateikiant galios diskursą formuojantį interesą kaip visoms socialinėms grupėms naudingą interesą (Eagleton, 1994); šiuo būdu ideologija paslepia sistemos reprodukcijos objektą – išnaudojamųjų ir išnaudojančiųjų santykius (Althusser, 1984: 30).

Sutinkant, jog ideologijas galima laikyti sistemomis vertybių, kuriomis gali būti grindžiami viešosios politikos sprendimai, šioje disertacijoje – kadangi pabrėžiama žiniasklaidos vaidmens kaip kylančios iš viešosios politikos dalyvių viešosios sąveikos, materializuotos diskursu, samprata – aktualu yra atkreipti dėmesį į galios santykius: t.y., kokius viešosios politikos diskursus, aiškinimus, žiniasklaida linkusi universalizuoti ir natūralizuoti, kas yra tokių diskursų šaltiniai ir kaip jie tenkina žiniasklaidos kaip viešosios politikos tinklo dalyvės interesus.

2.2 Viešosios politikos dalyvių tinklas

Viešosios politikos tinklo, kurį sudaro politikos proceso dalyviai – įstatymų leidėjai, valstybės tarnautojai, interesų grupės, piliečių sąjungos ir asociacijos, mokslininkai, žiniasklaidos darbuotojai, kitos profesionalų grupės – koncepcija naudojama viešosios politikos procesui aiškinti (Borquez, 1993: 33-34). Tinklo

terminas suponuoja, jog viešosios politikos dalyviai yra tarpusavyje susiję ir gali daryti įtaką vienas kitam. Tinklas suvoktinas ir Bourdieu lauko teorijos (Bourdieu, 2005; Bourdieu, Wacquant, 2003/1992) prasme: kiekvienas viešosios politikos tinklo dalyvis, siekiantis įtvirtinti tam tikrą viešosios politikos kryptį, daryti įtakos sprendimams dėl išteklių paskirstymo, pirma to racionalumu ir pagrįstumu turi įtikinti didžiąją viešosios politikos dalyvių tinklo dalį, vis dėlto priimdamas tinkle jau esamas sąveikos normas ir taisykles. Žiniasklaida kaip tinklo dalyvė taipogi yra ta, kurią reikia įtikinti ir kuri siekia turėdama tam tikrų interesų įtikinti kitus viešosios politikos dalyvius.

Šiuo požiūriu analizuojant žiniasklaidos vaidmenį žurnalistai, redaktoriai (jiems to tiesiogiai siekiant ar ne) yra viešosios politikos kūrėjai ir dalyviai, tam tikrą viešosios politikos kryptį, sykiu ir ideologijų, advokatai – o žurnalistinis neutralumas, stebėseną, neveikimas ar darbo brokas taip pat yra pozicija, turinti pasekmių viešajai politikai. Prieš tęsiant apie žiniasklaidos kaip viešosios politikos tinklo dalyvės, moderuojančios kitų viešosios politikos dalyvių sąveiką, interesus, svarbu aptarti kitus viešosios politikos dalyvius. Vadovaujantis Lindblom ir Woodhouse (1999/1993: 14-22), galima išskirti šiuos viešąją politiką formuojančius struktūrinius elementus ir juose labiausiai įtakos turinčius viešosios politikos dalyvius:

1. Išrinktieji politikai ir valdininkai. Įtakos sritys – įstatymų leidyba, įgyvendinimas, administravimas.

2. Verslo srities strategai. Įtakos sritys: rinkos ir paslaugų politika. Anot Curran ir Park, (2000: 9), rinkos dalyvių įtaka viešojoje politikoje išaugo liberalizavus ir globalizavus vietines rinkas, kapitalui tapus beprecedentiškai mobiliam geografiškai, o tai sprendimų priėmėjus skatina atidžiai atsižvelgti į rinkos dalyvių interesus. Kitaip tariant, ekonominės permainos susijusios su tam tikrų grupių įtakos viešajai politikai augimu ir kitų grupių (šiuo atveju, kapitalo kritikų) įtakos mažėjimu.

3. Interesų grupės, politikos analizės centrai. Įtakos sritys: viešosios politikos analizė ir praktika. Ši viešosios politikos dalyvių grupė siejama su ribotomis žmonių kognityvinės galimybėmis tyrinėti sudėtingas problemas, konfliktais tarp sprendimo ir politinės galios panaudojimo.

4. Kiti elitai (įskaitant ir žiniasklaidos elitus). Įtakos sritys: socialinė ir ekonominė nelygybė, jos virsmas politine nelygybe. Elitai priima sprendimus įvairiose profesinės veiklos srityse, jų momentinė sprendimų įtaka nėra tokia visa apimanti kaip įstatymų leidėjų ir rinkos strategų, vis dėlto jų sprendimų tendencingumas turi įtakos viešosios politikos diskusijoms, jų eigai, rezultatams.

Laurėnas (2010: 14), kalbėdamas apie tai, kas turi įtakos nacionalinių valstybių politikai ir visuomenei, išskiria tris dalyvius – nacionalinės vyriausybės, pilietinės visuomenės ir viršnacionalinius institutus. Jo analizės teoriniu pamatu tampa Castells (1989; 2000) tinklaveikos teorija, todėl galima interpretuoti Laurėną taikant viešosios politikos tinklo sampratą (žr. II priedą p. 187). Pasak jo (2010:17), politinės valdysenos esmę sudaro „valstybinės ir nevalstybinės politikos formų dermės siekiai“. Dėl to tarp viešosios politikos dalyvių ir įtraukiami viršnacionaliniai institutai, tarptautinės politikos ir ekonomikos institucijos. Pasak Yates (2009), nacionaliniu mastu vykdoma viešojoji politika, ypač socialinė politika, negali būti perprantama neanalizuojant globalios politikos dimensijos, kuri intensyviau ėmė plėtotis po II pasaulinio karo, o posovietinės erdvės šalims aktuali tapo subyrėjus geležinei uždangai ir prasidėjus tose šalyse diegto valstybinio kapitalizmo restruktūravimui, kuriam daug įtakos turėjo būtent viršnacionaliniai institutai (Maldeikienė, 2013; Jakubowicz, 2007; Kropas, Šidlauskas, 2002).

Pasak Davies, Sandstrom et al. (2009: 164), viršnacionaliniai institutai nacionalinės viešosios politikos procesui turi nevienodos įtakos, jų funkcijos skiriasi. Juos pagal įtakos pobūdį galima būtų skirstyti į dvi grupes: 1) normas bei taisykles kuriančios, formalizuojančios ir jų įgyvendinimą prižiūrinčios viršnacionalinės institucijos (pvz., Tarptautinis valiutos fondas, Pasaulio bankas, Pasaulio prekybos organizacija, JT Saugumo taryba ir kt.) ir 2) moralizuojančios,

rekomendacijas teikiančios viršnacionalinės institucijos (pvz., JT Generalinė Asamblėja, Tarptautinė darbo organizacija ir kt.) Nors tyrimais fiksuojamos viešosios politikos globalizavimo tendencijas, svarbu pabrėžti, kad žiniasklaidos ir socialinės politikos santykio analizė nacionaliniu mastu išlieka aktuali: socialinė politika ES įgyvendinama Atviro koordinavimo metodu, suteikiant daug veiksmų laisvės pačioms šalims narėms; todėl, nors Europos regione ir brėžiamos socialinės politikos gairės, ji didžiąja dalimi išlieka nacionaliniu klausimu.

1 lentelė. Viršnacionaliniai viešosios politikos dalyviai

Dalyviai	Įtakos tipas
Įtaka visoms pasaulio šalims	
Tarptautinis valiutos fondas	Teikdamas tarptautines paskolas, gali nustatyti išlaidų viešosioms reikmėms apribojimus, o tai turi įtakos nacionalinio biudžeto pajamų ir išlaidų struktūrai.
Pasaulio bankas	Teikia rekomendacijas dėl „socialinio saugumo tinklo“ (angl. <i>social security net</i>) politikos ir išlaidų socialinėms reikmėms; teikia paskolas socialinėms reformoms.
Tarptautinė darbo organizacija	Teikia ratifikuoti socialinės apsaugos konvencijas, teikia rekomendacijas dėl trišalio sprendimų priėmimo proceso.
Įtaka Europos Tarybos šalims	
Europos Taryba	Privaloma Žmogaus teisių chartija (ginčus sprendžia Strasbūro žmogaus teisių teismas). Rekomenduojami socialinė chartija ir kitų socialinės apsaugos konvencijų ratifikacija.
Įtaka Europos Sąjungos šalims	
Europos Sąjunga	Privalomas Maastrichto sutarties socialinis skyrius (Liuksemburgo teisingumo teismo objektas). ES plėtros strategijos, privalomas dalyvavimas socialinės atskirties prevencijos projektuose. Teikiama parama per struktūrinius fondus viešosios politikos priemonių plėtotei ir įgyvendinimui.
Įtaka šalims narėms	
Jungtinės Tautos	Įtakos sferos – socialinė politika ir žmogaus teisės. Veikia Tarptautinis teisingumo teismas (Haga), JT Saugumo taryba.
Tarptautinė plėtros ir bendradarbiavimo organizacija	Įtaka nacionalinei socialinei politikai.
Pasaulio prekybos organizacija	Įtaka nacionalinei ekonominei politikai, protekcionizmo mažinimas.
NATO	Įtaka gynybos politikai

Šaltinis: sudaryta pagal Yates, 2009.

Kita vertus, nacionalinių vyriausybių įsitraukimas į tarptautines organizacijas, taip pat tarptautinių organizacijų vykdoma patariamoji nacionalinėms (ne tik narėms) vyriausybėms, socialinę politiką net ir nacionaliniu lygiu verčia viršnacionaliniu klausimu. Vienas iš svarbiausių to veiksnių yra ekonominės globalizacijos procesas, įtraukiantis šalis nares ir turintis įtakos jų šalių narių socialinei būklei. Pastaroji ir yra reikalinga adekvataus socialinės politikos atsako.

Vertindamas viršnacionalinių institutų viešajai politikai įtaką, Yeates (2009: 42) pabrėžia jau aptartosios ideologijos poveikį, sakydamas, kad būtent ji, o ne ekonominiai interesai yra svarbūs aiškinant gerovės valstybių, o sykiu ir socialinės politikos, pokyčius. Yeates (2009) laiko, kad šiuolaikinės socialinės politikos transformacijos tendencijos vyksta, jei yra *tikima*, jog gerovės politikos tęstinumą ir plėtrą užtikrinančios valstybės intervencijos į rinką gali sukelti spekuliacijas nacionaline valiuta, kapitalo ištekėjimą užsienį ar užsienio investicijų sumažėjimą. Yeates, (2009: 47) taip pat rašo, kad Rytų ir Vidurio Europos šalyse tarptautinės institucijos vaidino svarbų vaidmenį restruktūruojant pokomunistinę socialinę politiką, tačiau socialinės politikos patarimai buvo priimti tik dėl to, kad vietos politiniai elitai buvo pakankamai ideologiškai integruoti, t.y., įtikinti tarptautinės ekonomikos praktikų. Būtent ideologinė integracija yra pagrindinė kliūtis keisti nusistovėjusią praktiką, viešojo ir privataus sektoriaus santykį ir viešąją politiką.

Atskiro aptarimo šiame skyrelyje vertas visuomenės nuomonės ir visuomenės – pavienių gyventojų kaip potencialių viešosios politikos tinklo dalyvių klausimas: ar reikėtų juos laikyti viešosios politikos tinklo dalyviais, jei viešojo politikos tinklo dalyvių pagrindinė charakteristika ir sąlyga patekti į galios lauką yra sukaupiamą galia (t.y., valdžia), o visuomenė viešosios politikos procese jos neturi – ji yra ne valdančioji, o valdomoji, deleguojanti savo neformalią individualią galią insitucionalizuotajai? Šioje disertacijoje visuomenė ir visuomenės nuomonė nelaikoma viešosios politikos tinklo dalyve. Pirmiausia dėl to, kad visuomenės nuomonė, atskiri, nesusivieniję į organizacijas gyventojai konkrečioms viešosios

politikos kryptims neturi poveikio instrumentų. Piliečiai kaip viešosios politikos dalyviai atstovaujamoje demokratijoje viešajai politikai įtakos gali turėti per išrinktuosius savo atstovus, kurių kontrolės įrankiais tampa politinės organizacijos, piliečių interesams atstovaujančios organizacijos ir rinkimai, jei piliečiai juose dalyvauja. Taigi atstovaujamoje demokratijoje visuomenės nuomonė materializuojama ir institucionalizuojama rinkimų metu ir tai – bene vienintelis institucionalizuotas tiesioginio poveikio mechanizmas, kuriuo visuomenės nuomonė gali pretenduoti paveikti viešosios politikos formavimą, turinį ir eigą.

Empirinių tyrimų, rodančių visuomenės nuomonės ir vykdomos viešosios politikos koreliaciją, apibendrinimai yra abstraktūs, neaiškinantys konkrečių mechanizmų, kaip visuomenės nuomonė paveikia viešąją politiką (tyrimų apžvalga pateikiama Burstein, 2003). Įvairiuose demokratinės politinės kultūros kontekstuose pastebima, kad viešoji politika gali būti įgyvendinama nepaisant visuomenės nepritarimų (Kostadinova, Dimitrova, 2012), o jei visuomenės nuomonė ir palanki vykdomai viešajai politikai, išvadą galima daryti tik apie viešosios politikos legitimumą bendrąja prasme, o ne tiesioginį visuomenės nuomonės poveikį konkrečioms viešosios politikos priemonėms.

Viešosios politikos dalyviais potencialiai laikytinos tos neinstitutionalizuotos socialinės grupės ir jų nariai, kurių problemoms spręsti viešoji politika formuojama. Pasak Engberg-Pedersen ir Webster (2002: 255-271), siekdami išvengti skurdo ir užsitikrinti gerovę, skurdieji naudojami esamomis ekonominėmis ir politinėmis sąlygomis ir gali formuluoti bei skleisti savitą diskursą, skirtą pagrįsti skurdo mažinimo ir skurdo prevencijos politikos būtinumą, aktyviai naudojami veikiančių organizacijų parama, agituoja už didesnę viešųjų išteklių persikirstymą. Nors skurdžių bendruomenių dalyvavimo viešojoje politikoje faktų yra, tačiau jis dažniau vyksta per institucionalizuotas struktūras, o skurdžių dalyvavimas labiau yra potencialus (Engberg-Pedersen, Webster, 2002: 257), nei realus. Skurdžių dalyvavimą riboja jų galimybės ir gebėjimai burtis į politiškai aktyvią bendruomenę, argumentuotai formuluoti savo interesus ir juos skleisti.

Apibendrinant, šiame darbe viešosios politikos dalyviais laikomi: interesų grupės, politikai, politinės partijos, verslininkai ir verslo asociacijos, žiniasklaida, piliečių interesų grupės, viršnacionalinės institucijos, vyriausybė ir jos institucijos bei valstybės tarnautojai ir laikoma, kad problemos, tampančios viešosios politikos objektu, formuluojamos, viešosios politikos turinys ir eiga struktūruojami socialinės, ekonominės, politinės nelygybės, žmonių objektyvių pažintinių galimybių ribų bei ideologijos. Visa tai aktualizuoja žiniasklaidos diskursu materializuojamos sąveikos tarp viešosios politikos dalyvių tyrimo poreikį.

2.3 Žiniasklaida kaip suinteresuotoji šalis

Sprendimai, nulemiantys išteklių paskirstymą, yra politiniai (Brady, 2009), jie priklausomi nuo kitų galią turinčių viešosios politikos dalyvių, suinteresuotų skirstomų išteklių dalimi, pritarimo. Dalyvaudama viešosios politikos tinkle, kaip ir kiti dalyviai, žiniasklaida turi galios daryti įtakos sprendimams dėl išteklių paskirstymo ir viena tais ištekliais suinteresuotųjų yra ji pati. Sakant „viešieji ištekliai“ turima galvoje ne tik finansiniai, bet ir infrastruktūros ištekliai (žiniasklaidai, pavyzdžiui, aktualu komunikacijos tinklai – paštas, ryšiai – ir sąnaudos jiems, interneto dienraščiams aktualus kibernetinis saugumas), laisvė veikti mažiau reguliuojamam rinkos priežiūros institucijų, laisvė rinkti informaciją, mokestinių įpareigojimų dydis, Lietuvoje ypač – per informacijos sklaidos (viešinimo) viešųjų pirkimų konkursus paskirstomi šalies ir tarptautinių fondų finansiniai ištekliai ir kita yra ištekliai, kurie domina žiniasklaidą, leidžia jai funkcionuoti. Siekdama daryti įtakos skirstant išteklius ir siekdama išlikti galios – viešosios politikos dalyvių – tinkle, žiniasklaida įgyvendina pagrindinius savo interesus. Profesionalumo normų – profesionaliai rinkdama, apdorodama ir skleisdama kuo daugiau patikimos ir svarbios visuomenei informacijos, atlikdama žurnalistinės analizės ir tyrimų, kuriančių žiniasklaidos patikimumo reputaciją, įtvirtinančių ir apibrėžiančių profesinės autonomijos ribas. Rinkos – siekdama

palankesnių rinkos reguliavimo sąlygų, rinkodaros priemonėmis gausindama skaitytojų, patenkindama ekonominio stabilumo ir komercinio pelningumo siekinius. Politikos – moderuodama ir savo diskursu materializuodama viešosios politikos dalyvių viešąją sąveiką, taip pat į galios lygmenį iškeldama ir diskursu įrėmindama viešosios politikos tinklo dalyviais nesančius, tačiau galios sprendimų veikiamus, visuomenės narius ar visuomenės nuomonę.

Analizuojant žiniasklaidos politikos interesus ir konkrečiai – visuomenės nuomonę, reikia pasakyti, kad viešosios politikos procesą tiriančių kritinės paradigmos mokslininkų darbuose visuomenės nuomonės veiksnys vertinamas kaip ne pats reikšmingiausias, o dėl visuomenės nuomonės įtakos, jos pobūdžio ir laipsnio nesutariama. Bourdieu (1994/1979) argumentavo, kad visuomenės nuomonės, paprastai pristatomos sociologinėmis apklausomis ir žiniasklaidos pirmuosiuose puslapiuose, kaip viešosios politikos dalyvės, nėra viešosios politikos formavimo procesuose; Lippmann (1997/1922) visuomenės nuomonę formuojant viešąją politiką apskritai vadino fantomu – pabrėždamas, jog sprendimai gali būti priimami ir po to pakankamai sėkmingai įgyvendinami, pasitelkus būtent viešosios komunikacijos galią, viešumoje pristatant juos kaip racionalius ir apeinant visuomenės nuomonės barjerus. Tačiau nepaisant to, žiniasklaida visuomenės nuomonę rėmina palyginti dažnai, o tai turi būti laikoma vienu iš žiniasklaidos būdų patenkinti interesą išlikti viešosios politikos dalyvių tinkle, t.y., užsitikrinus auditorijos skaitomumą, pasiekiamumą kaip vieną iš galios legitimavimo išteklių, jame išlaikyti autoritetą. Todėl žiniasklaida, pristatydamą skurdo riziką patiriančiuosius kaip viešosios politikos dalyvius, gali rėminti savo vaidmenį kaip atstovaujančios neatstovaujamosius, galios neturinčiuosius ir tai yra vienas iš žiniasklaidos diskursu realizuojamos jos interesų raiškos būdų.

Bielinis (2010) iškelia Lietuvos viešosios politikos mediatizacijos problemą. Pasak jo, Lietuvos žiniasklaida įgijusi tiek galios viešosios politikos tinkle, kad kiti viešosios politikos dalyviai taikosi prie žiniasklaidos viešosios politikos dalyvių sąveikos rėminimo logikos. Jis laiko ją besiformuojančią į savarankišką politinę

instituciją, kuri tampa politinių partijų substitutu, iš esmės iškreipiančiu politinį gyvenimą ir viešosios politikos procesą. Moderni Lietuvos politikos komunikacija, pasak Bielinio (2010), išsiskiria tuo, jog žiniasklaidos ir politinių partijų funkcijos yra panašios, sukeliančios „politinių partijų ir žiniasklaidos priemonių suartėjimą ir jų neatskiriamumą“ (2010: 119). Vienintelis – bet tik formalus – skirtumas tarp politinės partijos ir žiniasklaidos, anot jo, yra tai, kad parlamentinės partijos vykdo įstatymų leidybą, parlamentarai įpareigoti priimti atsakingus sprendimus, „o žiniasklaida neturi tokio teisinio įpareigojimo ir negali legitimizuoti per žiniasklaidą teikiamų sprendimų be tradicinių partijų pagalbos“ (Bielinis, 2010: 132).

Pagal politikos mediatizacijos problemą akcentuojantį Bielinio (2010) požiūrį, žiniasklaida trukdo, o jos veikimo logika kooptuoja racionalų politikos procesą. Todėl viešosios politikos procese centrinį vaidmenį atlikdama žiniasklaida destruktiviškai veikia racionalų viešosios politikos procesą.

Žiniasklaidos kaip keliančios paniką vaidmens interpretacija (Parsons modelį žr. priede nr. III, p. 188) persikelia į šiuolaikines viešosios politikos ir viešojo administravimo teorijas. Naujojo viešojo valdymo teorijos, kurioje viešoji politika analizuojama kartu su viešojo administravimo procesu, žiniasklaidos dėmuo laikomas kliūtimi formuojant ir įgyvendinant viešąją politiką (Dror, 2004; Levin, 2004). Pasak Dror (2004: 16), žiniasklaidos skleidžiama kritika yra vienas strateginį vyriausybių viešosios politikos formavimą slopinančių veiksnių, nes jos kritika yra nukreipta į viešosios politikos procese iškylančių problemų sprendimą *nedelsiant*. Toji kritika „stumia vyriausybes koncentruotis ties komunikacinio išsisukimo (angl. *spin*) strategijomis, kurios konstruojamos ignoruojant, paslepiant problemos egzistavimą ar iškreipiant problemos reikšmę“ (Dror, 2004:16) viešosios politikos procese ir šiuo iškreipiant adekvačių viešosios politikos priemonių taikymą. Be to, žiniasklaida gali ne tik įvardyti, bet ir sukurti socialines problemas – akcentuodama mažareikšmius, tačiau jos logikai pritraukti daugiau auditorijos pasiduodančius įvykius, paversti juos socialinėmis problemomis (Parsons, 2001/1995). Problemų konstravimas nebūtinai reikš, kad žiniasklaidos nušviesta

problema taps viešosios politikos objektu: viena problema, pateikiama žiniasklaidoje, gali paslėpti kitą.

Šiuolaikinei Lietuvos politinei sąrangai apibūdinti, akcentuodamas žiniasklaidos centrinį vaidmenį ir jos logikos hegemoniją, Bielinis sukūrė sąvoką *mediapolitinė sistema* (2010:125), kurioje tradicinės ideologinės skirtys atlieka tik pagalbinį vaidmenį žiniasklaidos režisuojamame spektaklyje (2010: 132) ir kurioje „politinio aktyvumo centru tampa viešoji erdvė ir žiniasklaida <...> lieka viena dominuojančia jėga“ (2010: 127).

Sekant šia interpretacija, reikėtų teigti, kad žiniasklaida formuluoja savitą viešosios politikos rėminimą, o viešosios politikos dalyvių sąveika rėminama vadovaujantis žiniasklaidos spektaklio logika, greitai pritraukiančia auditoriją, nepaisant sprendimų priėmėjų ir kitų viešosios politikos dalyvių viešosios politikos rėminimo, jeigu jis nesutampa su žiniasklaidos interesais.

Kita vertus, auditorijos pritraukimas, padedantis užtikrinti pozicijas galios tinkle, yra tik vienas iš žiniasklaidos interesų. Be to, vien diskursas nelemia sistemos *mediapoliškumo* – be diskurso, kuris gali būti itin kritiškas ar kelti auditorijos paniką, veikia ir kiti veiksniai – pavyzdžiui, Matonytė (2010) atskleidė, jog nepaisant 2008 m. ekonominės krizės metu kritiško Vyriausybės vertinimo žiniasklaidoje, žurnalistikos elitas buvo gana patenkintas Vyriausybės darbu.

Tai, kaip žiniasklaidos diskursu materializuojama viešosios politikos dalyvių sąveika, yra lemiamas ir žurnalistų intereso išlaikyti profesionalumo normas ir jomis paremtas praktikas, atitikti tam tikrus profesinio tobulumo standartus. Tai padeda išsaugoti žurnalistinę autonomiją.

Pavyzdžiui, žiniasklaida problemas gali ne tik sukonstruoti ar išdidinti, bet ir perkelti iš privačiosios sferos į viešąją sferą, taip siūlydama jas svarstyti viešosios politikos kontekstuose (Nelson, 1984 cit. Parsons, 2001/1995: 109), kaip kad pavyzdžiui – smurto šeimoje problemą kaip viešosios politikos dalyką. Taip pat žiniasklaida turi potencialą aktualizuoti kitas paslėptas problemas. Anot Downs (1972:39), skurdas ir rasizmas ilgą laiką buvo tokiomis paslėptomis problemomis,

nors ekspertai ir politikos formuotojai dar iki viešosios politikos šiais klausimais diegimo, apie jas turėjo pakankamai informacijos ir žinių. Cobb ir Elder (1972 cit. Parsons, 2001/1995) akcentuoja žiniasklaidos įtaką žinojimo apie problemą ekspansijos procesui, kuriam aktualus simbolių naudojimas: „problemos įtraukimas į formalų sprendimų priėmimo procesą priklauso nuo to, kiek konfliktas yra tapęs žinomu įvairiems visuomenės segmentams. Kuo didesnė auditorija, tuo daugiau tikimybės, kad problema pateks į sprendimų priėmimo procesą“.

Žiniasklaidos politikos interesus padeda užtikrinti jos kaip viešosios politikos dalyvės sąveika su kitais viešosios politikos tinklo dalyviais. Paprastai dėl žiniasklaidos rėminamos visuomenės nuomonės kiti viešosios politikos tinklo dalyviai siekia sąveikos su žiniasklaida, siekia būti atspindėti diskurse, pripažįsta jos galią. Pavyzdžiui, įstatymų leidėjai dėl savo veiklos visuomeninio legitimumo yra suinteresuoti efektyvia sąveika su žiniasklaida: esant nedaug informacijos apie tam tikras politikos kryptis, jos plačiosios visuomenės yra palaikomos mažiau (tai paaiškėjo, pavyzdžiui, išanalizavus informacijos apie Europos integraciją ir visuomenės nuomonės į Europos integraciją santykį (Clark, Hellwig, 2012)).

Viešosios politikos dalyvių ir žiniasklaidos sąveika turi nevienodą poveikį viešajai politikai. Pavyzdžiui, John (2006) tyrimo rezultatai rodo, jog žiniasklaidos turinys turi tiesioginės įtakos viešosios politikos kitimui (konkrečiame tyrime – viešųjų išlaidų augimui), o visuomenės nuomonės, riausių ir net oficialiosios statistikos rodikliai viešajai politikai reikšmingo poveikio neturi. Kitaip tariant, informacijos apie viešosios politikos priemonėmis spręstiną problemą akumuliavimas žiniasklaidoje, gali tapti paspirtimi sprendimų priėmėjams inicijuoti, reformuoti ar įgyvendinti viešąją politiką. Kita vertus, svarbus gali būti žiniasklaidos lygmuo, kuriame informacija sutelkiama.

Adekvačios informacijos neturėjimas visuomenės narius taip pat skatina palaikyti tas viešosios politikos kryptis, kurios kartais neatitinka jų pačių prioritetų ir/ar vertybių: pavyzdžiui, visuomenės manoma, kad skurdas – viešosios politikos priemonėmis spręstina problema, tačiau skurdo mažinimo politika, kuria ketinama

didinti valstybės vaidmenį užtikrinant gyventojų gerovę, visuomenės nėra remiama (Althaus, 1998; Gilens, 2001).

Apibendrinant galima pasakyti, kad pagrindinis žiniasklaidos siekis viešosios politikos dalyvių tinkle yra jame išlaikyti, o esant palankioms sąlygoms – sustiprinti – savo galią tam, kad galima būtų dalyvauti sprendžiant dėl viešųjų išteklių paskirstymo ir pretenduoti į tam tikrą jų dalį. To žiniasklaida siekia įgyvendindama savo rinkos, profesionalumo normų ir politikos interesus.

3. Interneto dienraščių vaidmens ypatumai ir juos lemiantys veiksniai

Pastarojo dešimtmečio technologiniai pokyčiai komunikacijos sistemose, o šios disertacijos kontekste ypač pastarųjų kelerių metų rinkos pokyčiai – susiję su 2008 m. ekonomine krize – yra tokie reikšmingi, kad aktualizuoja klausimą, kokią poveikį jie turėjo interneto dienraščių kaip interneto žiniasklaidos kanalų vaidmeniui viešojoje politikoje. Viešosios politikos dalyvių sąveika vis dažniau materializuojama interneto dienraščių diskursu, 2008 m. ekonominė krizė paspartino interneto dienraščių reikšmės žiniasklaidos rinkoje augimą (žr. IV priedą p. 188-190). Interneto žiniasklaida suteikia daugiau galimybių interneto dienraščiams patenkinti auditorijos pritraukimo interesą – esama įvairių auditorijos pasiekiamumo ir jos į(si)traukimo būdų. O tai, ar ji leido žiniasklaidai patenkinti didesnės profesinės autonomijos ir profesionalumo normų interesą bei kokybiškesnę politinę diskusiją užtikrinančios platformos sukūrimą – nėra akiivaizdu ir reikalauja atidesnio įvertinimo.

Augančio interneto žiniasklaidos naudojimo poveikio viešajai politikai vertinimas mokslo literatūroje – itin poliarizuotas. Galima skirti dvi pagrindines – entuziastų ir skeptikų – paradigmas. Interneto medijos entuziastai (pvz., Jenkins, 2006) tiria ir randa patvirtinimų, kad interneto žiniasklaida kuria kokybiškai kitokį viešosios politikos diskursą, kuris skatina demokratiškesnę ir labiau egalitarišką viešosios politikos procesą. Antrosios – skeptikų – paradigmos akcentuojama, jog

nepaisant didesnio ir kartais įvairesnio informacijos srauto apie viešąją politiką, interneto dienraščiai yra saistomi tų pačių viešosios politikos tinklo galios santykių, dėl to viešoji politika netampa kokybiškai kitokia; be to, interneto žiniasklaida kaip tarpininkė gali turėti ir negatyvų politiniam piliečių dalyvavimui poveikį.

Anot Lauk (2009), interneto žiniasklaida (dienraščiai, žurnalai, televizijų svetainės) nėra kokybiškai kitokia ir išsiskirianti iš kitų medijų – paprastai internetui adaptuojami tik kitų medijų kūriniai, o Mercille (2013) parodo, kad sparti žiniasklaidos kanalų diversifikacija, spaudos kėlimasis į internetą lemia, jog visos medijos, o ypač interneto, tapo dar labiau įsiterpusios į ekonomikos sektorių (t.y., komercializuotos, komodifikuotos) ir itin priklausomos nuo jo kaitos, tuo nulemiant ir žiniasklaidos vaidmens viešojoje politikoje pokytį – ignoruodama, neadekvačiai siaurai nušviesdama viešosios politikos klausimus, interneto žiniasklaida netiesiogiai prisideda prie viešosios politikos priemonėmis spęstinių problemų politikos darbotvarkėje mažėjimo. Šiems mokslininkų duomenų prieštaravimams galima rasti ir paaiškinimų: Lauk (2009) savo išvadas grindžia žurnalistų vertybių ir nuostatų tyrimais, o Mercille (2013) – žiniasklaidos turinio analize. Kaip žinia, vertybiniai pokyčiai vyksta lėčiau, nei struktūros pasikeitimai. Kitas aspektas – abu čia lyginami moksliniai straipsniai susiję su ekonominės krizės laikotarpiu, tačiau vienas rengtas jos pradžioje, kitas – išryškėjus ekonominės krizės pasekmėms. Ekonominės krizės sąlygomis pokyčiai gali būti itin greiti ir reikšmingi – šiame disertacijos skyrelyje aptariami interneto dienraščių vaidmens ypatumus viešojoje politikoje galintys nulemti veiksniai.

3.1 Technologinis ir žiniasklaidos rinkos sąveikos veiksnys

Kalbant apie žiniasklaidos technologijų kaitą, atlikus vienus pirmųjų masinės komunikacijos efektų tyrimų, pastebėta, kad skirtingų žiniasklaidos technologijų (spaudos, radijo, televizijos) poveikis viešajai politikai ar atskiriems viešosios politikos dėmenims (pvz., viešajai nuomonei), yra nevienodas – t.y.,

poveikis yra priklausomas nuo komunikacijai naudojamos technologijos. Pretekstą tirti technologiškai skirtingų žiniasklaidos kanalų netolygaus stiprumo poveikį XX a. antrojoje pusėje suteikė Harold Innis ir McLuhano „medijumo teorijos“. McLuhan (2003/1964) išpopuliarinta tezė „medija yra pranešimas“, kuri reiškė, kad pati medija suteikia pranešimui ypatingą formą, transformuoja jį taip, kad tai nulemia jo poveikio mastą ir stiprumą. Surinkta nemažai empirinių įrodymų tezei, kad technologiškai skirtingų medijų poveikis yra nevienodas. Kita vertus, patys tyrimų rezultatai ne visuomet buvo suderinami, prieštaravo vieni kitiems. Pavyzdžiui, Wanta (1997: 151) teigia, jog transliuojamosios žiniasklaidos darbotvarkės sudarymo poveikis pasireiškia greičiau, palyginti su laikraščių poveikiu, vis dėlto jis tęsiasi trumpiau, nei spausdintinės periodikos (laikraščių) darbotvarkės sudarymo poveikis. O Graber (1993: 22) būtent televizijos mediją laiko pagrindiniu socialinių ir politinių pokyčių arba *status quo* veiksnium. XX a. pab. kilo augančio technologijų poveikio prognozių antplūdis – anot Graber (1993: 22), naujosios technologijos leis tobulinti ir kurti galingesnes įtikinėjimo ir propagandos priemones, taip pat tiksliau išsiaiškinti auditorijos poreikius ir polinkius, komunikacinius pranešimus siųsti dar tiksliau apibrėžtoms auditorijoms.

Vis dėlto technologinės medijų ypatybės ir galimybės nėra pakankamas pagrindas kalbėti apie jų poveikį žiniasklaidos kaitai viešojoje politikoje – tam, kad poveikis būtų, reikalinga technologijų ir rinkos mechanizmų, lemiančių didesnę tam tikro žiniasklaidos kanalo vartojimą, sąveika. Lietuvoje ji įvyko būtent ekonominės krizės metu.

Stiprėjant komunikacijai internete, interneto dienraščiams ir kitiems kanalams (pvz., socialiniams tinklams), komunikacijos mokslų paradigmoje kilo banga technologijų utopistų prognozių, kurių esmė – technologiškai pakitusios žiniasklaidos poveikis turės pozityvų demokratizuojantį viešosios politikos efektą (ar net taps autoritarinių politinių sistemų išmontavimo prielaida, o demokratines padarys egalitariškesnes). Pavyzdžiui, technologijų entuziastas Jenkins (2006: 219) teigia, kad „komunikacijos kanalų dabartinė diversifikacija yra politiškai svarbi, nes

ji išplečia spektrą balsų, kurie gali būti išgirsti“. Taip pat manoma, kad išnaudojant technologines informacijos sklaidos galimybes, bus galima efektyviau įgyvendinti viešąją politiką.

Tyrimų, fiksuojančių augančią interneto žiniasklaidos reikšmę, atlikta ir Lietuvoje. Matkevičienė (2012) pastebi, kad Lietuvos interneto žiniasklaidos konstruojamas politikos diskursas sparčiai kinta: politikai aktyviau naudojami interneto dienraščių platforma (per pusmetį nuo 2010 m. gruodžio iki 2011 m. gegužės mėn. paskelbiamų politikų publikacijų DELFI skaičius išaugo dvigubai), o socialinės politikos klausimai šiose publikacijose yra vieni dažniausiai minimų, tad, galima sakyti, interneto žiniasklaida tampa svarbiu politinės komunikacijos kanalu, netapačiu kitiems žiniasklaidos kanalams – vadinasi, auga ir interneto dienraščių vaidmuo viešojoje politikoje.

Petrauskienė ir Žilinskas (2013) teigia, jog tiriant interneto žiniasklaidos vartojimą bei politinį dalyvavimą, pastebimas aktyvesnio visuomenės dalyvavimo viešojoje politikoje ir interneto skverbties koreliacinis ryšys: 2007-2012 m. Lietuvoje vykusių rinkimų metu užfiksuotas didesnis asmenų, turinčių interneto prieigą bei asmenų, kurie reguliariai naudojami internetu, dalyvavimas rinkimuose. Vis dėlto technologijų skvarba nėra tolygi, tad fiksuojamas ir technologinės atskirties reiškinys (Petrauskienė, Žilinskas, 2013; Žilinskas, 2012), lemiantis ribotas dalies visuomenės galimybes dalyvauti viešosios politikos procesuose naudojantis informacinėmis technologijomis.

Taigi, nors daugialypė žiniasklaida suteikia naujų auditorijos įsitraukimo ir dalyvavimo galimybių, svarbios ne tik medijos poveikio stiprumo ir ilgalaikiškumo implikacijos, bet ir technologinės atskirties būklė: mažtant periodinių spaudos leidinių skaičiui, skaitmenizuota tekstinė politinė komunikacija (o interneto dienraščiai perima dalį spaudos bruožų (Pečiulis, 2011), gali būti nebeprieinama daliai tradicinėmis medijomis įpratusių naudotis žmonių ir būtent jų politiniam dalyvavimui bei jiems rūpimų problemų sprendimui viešosios politikos priemonėmis gali turėti neigiamą poveikį.

Kita vertus, net ir platesnė interneto prieiga gali nepaskatinti dalyvavimo sprendimuose dėl viešųjų reikalų – pavyzdžiui, Matkevičienė (2012: 74) pastebi, jog interaktyvumas internete dažnai būna imituojamas.

Habermas, kuris kaip jau aptarta viešąją erdvę laiko viena patariamąsios demokratijos projekto sąlygų, taip pat abejingai vertina (1998:120-121) naujųjų komunikacijos priemonių potencialą universalizuojant, dekomodifikuojant ir debiurokratizuojant komunikacinį veiksmą. Pasak jo, interneto žiniasklaida prisideda prie pilietinės visuomenės fragmentacijos, todėl pliuralizmas ir viešosios erdvės, kurioje galima konsensuso situacija, nebuvimas, šiuo atveju iškyla kaip grėsmė patariamajai demokratijai (Fenton, 2012: 168).

Anot Deuze (2008), Pečiulio (2011), interneto technologija atvėrė naujų auditorijos bei žiniasklaidos turinio komodifikacijos galimybių ir buvo palanki konstruojant piliečio – vartotojo, ne tiek piliečio – viešosios politikos dalyvio vaidmens susiformavimui. Taigi komunikacija internete gali būti naudinga verslo subjektų komercinei plėtrai ar itin tiksliai nutaikytų politinės propagandos pranešimų siuntimui, tačiau dėl technologijos savybės bei santykinai pigios galimybės segmentuoti informacijos kanalus, politinės komunikacijos kokybė ir žiniasklaidos reikšmė patariamąjoje demokratijoje gali būti mažos.

Kitas dalykas – dėl komunikacijos internete kanalų gausos ir auditorijų fragmentacijos, taip pat informacijos pertekliaus (Bawden, Robinson, 2008; Eriksen, 2004) ir dėl jo kylančio specifinio informacijos trūkumo (Karam, 2009; Merritt, McCombs, 2004) žiniasklaidos ir politinės komunikacijos tyrėjai konstatuoja atėjus minimalių žiniasklaidos efektų erą (Bennett, Iyengar, 2008). Iliuzijos išsklaidytos ir technologijų galios demokratizuoti politiką klausimu – technologijos gali lengvai būti panaudojamos kontrolei, priespaudai ir cenzūrai, todėl nėra savaiminė prielaida demokratizacijai (Morozov, 2011), jos ne panaikina, bet dar ir paryškina bei užkonservuoja visuomenėje esamas nelygybes. Argumentuojama, kad be tinkamos visuomenės informavimo politikos intervencijos (McChesney, 2012), ne virtualioje erdvėje, bet tikrovėje

materializuotos politinės jėgos, galinčios paversti komodifikuotą politinį aktyvizmą (vadinamąjį „klyktivizmą“) politiniu veiksmu (Dean, 2012), technologijos ir interneto žiniasklaida negali turėti teigiamo poveikio viešosios politikos kokybei.

3.2 Žurnalistinės deprofesionalizacijos ir darbo rinkos veiksny

Deprofesionalizacija ir žurnalistų darbo rinkos procesai gali daryti įtakos interneto dienraščių vaidmeniui viešojoje politikoje. Interneto žiniasklaida, būdama daugialypė ir ypač lanksti, padidina galimybes komodifikuoti turinį (pokomunistinių valstybių žiniasklaidą tiriantis Lauk (2009) vartoja hiperkomercializacijos terminą kintančios žiniasklaidos, ypač interneto, būklei apibūdinti), o per turinį – ir darbą (Deuze (2007); Mosco (2009)). Taip žurnalistika tik nedideliame ratui profesionalų tampa pelninga prestižine profesija, o dauguma žurnalistų dirba prekariato sąlygomis (Cushion, 2007; Deuze, 2007; Krivovyaz et al., 2012; OECD, 2010). Skaitmenizuotose redakcijose išauga darbo apimtys reikalavimai, atsiranda pamaininio darbo, viršvalandžių, darbas telkiasi redakcijose: žurnalistai vis rečiau vyksta susitikti su šaltiniais ar į įvykių vietas: mat virtualioje erdvėje ir taip esama informacijos pertekliaus (Witschge, Gunnar: 2009), kuris leidžia tiražuoti modifikuotą produkciją pernelyg neinvestuojant į informacijos rinkimą už virtualios erdvės ribų.

Žiniasklaidos sistemose technologijų entuziastais save dažniau nei žurnalistai laiko žiniasklaidos priemonių savininkai (Fortunati et al., 2009), ypač ekonominių krizių metais suinteresuoti sąnaudų (spausdinimo, platinimo, darbo ar autorinio užmokesčio ir kt.) optimizavimu. Sureikšmindami informaciją, technologijų entuziastai didelę dalį fizinės socialinio gyvenimo sferos, tokios kaip „bendruomenės, organizacijos ir institucijos, kurios įrėmina žmonių veiklą“ (Brown, Duguid, 2004/2000: 13-14), palieka savo dėmesio periferijoje. Tai, kad „kai informacija atsiduria centre, o periferija užtemdoma, būtinus tarpininkus [veikiančius informacijos kūrimo procese – informacijos šaltinius, žurnalistus,

redaktorius – aut.past.] lengva pamiršti“ (Brown, Duguid, 2004/2000: 14) patvirtina daugybė pastarojo dešimtmečio medijų tyrimų, rodančių augančią žurnalistų deprofesionalizaciją.

Vis dėlto komunikacijos mokslų literatūroje pastebima, kad technologijų skvarba į redakcijas turi potencialą išplėsti šaltinių ratą ir susisiekimo su juo galimybes (Jenkins, 2006; Pavlik, 2000; Sakadolskis, 2012), tačiau šis potencialas ne visuomet išnaudojamas (McQuail, 2010) – šaltinių ratas yra gan siauras ir retai atnaujinamas (Fenton, 2010), neįtinkintos gyvenimo sferos lieka žurnalistų dėmesio užribyje, internetinių naujienų redakcijų pateikiamas turinys panašėja (OECD, 2010: 60; Phillips, 2010; Redden, Witschge, 2010), o technologijos naudojamos siekiant informacijos kiekybės, bet ne kokybės (Witschge, Nygren, 2009). Žurnalistų profesinių praktikų tyrimai atskleidžia, kad įtinkintų redakcijų darbuotojai, ypač patys jauniausi, daugiau laiko praleidžia rinkdami informaciją internete, o ne tiesioginio stebėjimo būdu, įvykių vietose ar kitose vietose už redakcijų ribų (Deuze, 2007; Pavlik, 2000; Phillips, 2010), taip pat atskleidžiama, jog įtinkintose redakcijose žurnalistai skiria mažiau laiko bendravimui su šaltiniais (Phillips, 2010; Thurman, Myllylahti, 2009), daugiau naudoja viešųjų ryšių, naujienų agentūrų, kitų žiniasklaidos priemonių produkciją¹¹ (Phillips, 2010), o informacijos tikrinimas, profesinėje literatūroje laikomas vienu svarbiausių žurnalistinio profesionalumo kriterijų ir argumentas, kuriuo žurnalistai apibrėžia savo profesinį išskirtinumą bei gina autonomiją nuo verslo ir politikos interesų (Deuze, 2005, 2007), tampa antrinės svarbos veikla¹².

Šie interneto dienraščių žurnalistų deprofesionalizacijos nulemti veikimo ypatumai suponuoja, jog skurdo ir skurdo mažinimo problematika gali būti

¹¹ Kūrinių perdirbimui ir perspausdinimui iš kitų (iš principo konkuruojančių) naujienų šaltinių apibūdinti Phillips (2010) vartoja terminą „kanibalizmas“ – pabrėžiant, kad žiniasklaida naikina savo konkurentus juos suėsdama.

¹² Įtinkintose redakcijose informacija tikrinama – jei yra toks poreikis – po publikavimo; daugiau apie tai – Witschge, Nygren, 2009); taip pat informacijos, ypač tos, kuri rasta internete, žurnalistams dėl laiko stokos paragina netikrinti ir redaktoriai (Phillips, 2010: 96).

periferinė interneto žiniasklaidoje – mat dalis skurdžiųjų nebus interneto dienraščių auditorija, neprisidės prie interneto dienraščių diskurso apie patiriamą skurdą kūrimo; o ribodami informacijos rinkimui skiriamus išteklius, interneto dienraščiai neieškos technologinėje atskirtyje gyvenančių piliečių ir nesieks suprasti jų problemų. Visa tai gali lemti neadekvatų interneto dienraščių vaidmenį viešosios politikos, susijusios su atskirties grupėmis, procesuose.

3.3 Ekonominės krizės ir visuomenės informavimo politikos veiksnys

Atvira ir liberaliai reguliuojama žiniasklaidos rinka yra itin jautri (globalioms) kapitalizmo transformacijoms, vykstančioms ekonominių krizių metais (Salovaara, Juzefovics, 2012: 770), ypač ją paveikia visuomenės informavimo politikos pokyčiai, įgyvendinami tuo pat metu kaip ir patiriami ekonominiai sukrėtimai – ir interneto dienraščių iškilimą reikėtų sieti su žiniasklaidos apmokestinimo bei paramos politikos pokyčiais (apie juos: Jastramskis, 2013). Kintanti visuomenės informavimo politika gali turėti įtakos žiniasklaidai kaip viešosios politikos dalyvei, nes būdama įsiterpusi į ekonomikos sektorių ir patirdama ekonominių sunkumų, ji – viešosios politikos tinklo dalyvė – galios santykių lauke gali ieškoti sąjungininkų, o ne priešų, kurių atsiranda įgyvendinant žiniasklaidos kaip normatyvinę visuomenės interesų užtikrinimo priežiūros funkciją, todėl esama tikimybės, kad iš kuriamo viešų diskusijų lauko gali būti eliminuoti tam tikri viešosios politikos klausimai. Sykiu priežastimi, kodėl tam tikri klausimai netampa viešosios politikos diskusijų objektais gali būti ir tai, jog jie nesuvokiami, neįsisamoninami ir neidentifikuojami kaip problemos.

Medijomis platinama informacija krizių metu tampa pagrindiniu auditorijų informacijos šaltiniu ir platforma krizių ir rizikos komunikacijai. Anot Baumgartner ir Jones (1993 cit. Parsons 2001/1995:195), „nestabilumo periodais žiniasklaidos vaidmuo yra lemiamas: žiniasklaida yra vienas įvaizdžių bei institucijų

destabilizavimo šaltinių. Jos įtaka skatinant darbotvarkės kaitą reiškiasi tuo, kad „dėmesys patraukiamas į laiko požiūriu skirtingus tų pačių problemų aspektus arba dėmesys perkeliamas nuo vienos problemos kitai“ (1993: 103). Krizių arba rizikos komunikacija mokslinėje literatūroje apibrėžiama įvairiai: sinonimiškai arba kaip skirtingos komunikacijos rūšys, kur pirmosios tikslas yra komunikuoti apie jau įvykusią krizę, esamas ir galimas jos pasekmes, tuo metu antrosios – slopinti nerimą dėl realios, numanomos ar įsivaizduojamos rizikos (Alyushina, Kucheruk, 2010).

Ekonominė krizė yra užtrunkanti, jai būdingi skirtingi plėtojimosi etapai, jos poveikis yra ilgalaikis, nes nulemia esminių institutų transformaciją, mastas didelis: aprėpia visas visuomenės grupes. Ekonominių krizių metu ne tik destabilizuojamos senos institucijos, bet ir kuriamos naujos institucijos bei veiklos formos: tai yra ne tik griovimo, bet ir kūrimo periodas (Schumpeter, 1998/1942). Krizių metu svarbus yra visuomenės informavimo politikos veiksnys, kuris gali nulemti

Calabrese ir Burgelman (1999) laiko žiniasklaidą, komunikacijos institucijas vienu iš gerovės institucijų, atitinkamai komunikacijos politiką (t.y., visuomenės informavimo politiką) – viena iš socialinės politikos krypčių. Komunikacijos istorikai (McChesney, 2007) fiksuoja, kad valstybė demokratiškai komunikacijai (per viešųjų bibliotekų sistemą, pašto ir kitų komunikacijų plėtrą) buvo įsipareigojusi anksčiau, nei susiformavo moderni gerovės valstybė. Racionalus išteklių perskirstymas, ekonominės gerovės užtikrinimas valstybėje gali vykti ir nedemokratinėmis sąlygomis, kuomet valstybė vykdo ekonominę ir socialinę politiką, bet eliminuoja piliečių politines teises. Tokią patirtį Lietuva turėjo būdama SSRS dalimi, tokia politika vykdoma kai kuriose Azijos valstybėse. Komunikacijos politikos kaip socialinės politikos uždavinys yra užtikrinti, jog piliečiai turėtų pakankamai priemonių dalyvauti demokratiškoje komunikacijoje (Calabrese, Burgelman, 1999: 8). XX a. antroje pusėje neoliberalizmo banga, palietusi ir nepriklausomybę atkūrusią Lietuvą, sukėlė masinę komunikacijos sistemų privatizaciją ir komunikacijos produkcijos komodifikaciją. 2008 m. ekonominės krizės metu vykstančią masinės komunikacijos tvarkos kaitą Lietuvoje

galima vadinti prieš keletą dešimtmečių prasidėjusių procesų antrąją bangą. Todėl siekiant suprasti, kaip tai gali paveikti žiniasklaidos vaidmenį, aktualu paanalizuoti literatūrą apie reformų patirtį Lietuvoje, Centrinėje Europoje, kitose šalyse.

Neoliberalios komunikacijos sistemų reformos vyko globaliu mastu (Hallin ir Mancini (2004), tačiau posovietinių, pereinamojo laikotarpio šalių specifika buvo ypatinga: čia šios reformos vyko itin greitai, nespėjant įvertinti jų kilmės ir galimų pasekmių. Viena vertus, taip atsitiko todėl, kad visuomenė ir viešosios politikos formuotojai tikėjo neoliberalia politika ir laisvąją rinką kaip demokratijos garantu, kita vertus, todėl, kad demokratinio dalyvavimo ir poveikio institucijos dar nebuvo susiformavusios. Pereinamojo laikotarpio (iš totalitarizmo/autoritarizmo į demokratiją) šalyse komunikacijos sistemos ir žurnalistika nebūtinai tampa demokratizacijos įrankiu (LaMay, 2001). Posovietinėms ir poautoritarinėms šalims taip pat būdinga atmesti socialdemokratinę ir dalyvaujančiąją žurnalistiką, o vietoje jų skatinti liberalios ir neoliberalios žurnalistikos sampratą. Anot LaMay (2001), liberalios ir neoliberalios žurnalistikos modeliai, kaip modeliai, nėra demokratiški savaime (LaMay, 2001): liberali žiniasklaida, rinkos žaidėja, turinti *prižiūrėti valdžią*, gali skatinti protekcionistines rinkos priemones tam, kad išliktų konkurencingoje rinkoje, todėl ne tik *prižiūri*, bet ir tam tikrais atvejais bendradarbiauja. Be to, jei žiniasklaida suvokia savo vaidmenį kaip socialinio stabilumo ir ekonominės plėtros skatintojos, ji platina tik galingiausių viešosios politikos dalyvių tinklo interesus. Liberali žurnalistika taip pat gali kelti grėsmę demokratizacijai, jeigu ji tampa politinės opozicijos šaltiniu pati savaime. Hope (1999), tyrinėjęs Naujosios Zelandijos, kurią palietė neoliberali komunikacijos politikos transformacija, atvejį, teigia, kad žiniasklaidos rinkos restruktūravimas, neoliberali politika, politinis ir komercinis spaudimas ją pakeitė taip, kad rezultatas vadintinas „viešosios komunikacijos krize“ (1999: 107). Pasak jo, nors tiesioginio kišimosi į žurnalistų darbą sumažėjo, dėl to demokratijos principais grįstos komunikacijos nepadaugėjo: ji tapo ribojama ir marginalizuota komercinės komunikacijos, kurioje pramogos, o ne visuomenei aktualūs klausimai, užima

didesnę turinio dalį. Be to, žiniasklaidos rinkos segmentacija lėmė ir tai, jog žiniasklaidos turinys pradėtas orientuoti į vidutinį skaitytoją, o tai atsiliepė turiniui – žiniasklaidoje buvo atspindėtas gana siauras visuomenės paveikslas. Pasak Murdock ir Golding (1973: 227), žiniasklaida linkusi politinį procesą mitologizuoti redukuodama jį iki paviršutinės teisėkūros proceso dramos, šitaip jį komodifikuodama. Vis dėlto, pastebi Hope (1999: 107), ekonominės politikos nesėkmės ir jų poveikis socialinei sferai žiniasklaidos nelieka visiškai nepastebėtas, žiniasklaida fiksuoja, kad (1999: 102-105):

1. Valstybė vienu metu turi funkcionuoti ir kaip transnacionalinio kapitalo instrumentas, ir kaip nacionalinės politikos kūrėja.
2. Neoliberalus valstybės institucijų ir politikos priemonių, susijusių su demokratinėmis ir gerovės teisėmis depolitizavimas paskubina repolitizacijos kaip protesto tendencijas.
3. Siekiai komercializuoti ir decentralizuoti gerovės administravimą institucionalizuoja ir politizuoja socialinio aprūpinimo nesėkmes.
4. Neoliberalus valstybės restruktūravimas sukuria socialinės atskirties struktūrą, kuri riboja pastangas sukurti neoliberaliai politikai būtiną ideologinį konsensusą.

Taigi komunikacijos (t.y., visuomenės informavimo) politika gali lemti žiniasklaidos diskurso kokybinį nuosmukį ir tuo minimizuoti žiniasklaidos kaip galinčios turėti teigiamos įtakos diskusijų kokybei, viešosios politikos procesų demokratizavimo galimybes. Neigiamos įtakos, kaip jau išanalizuota, gali turėti ir deprofesionalizacijos bei naujų technologinių galimybių pajungimo vien žiniasklaidos rinkos interesams veiksniai.

II DALIS. LIETUVOS INTERNETO DIENRAŠČIŲ VAIDMUO 2008 M. EKONOMINĖS KRIZĖS METU: LIETUVOS SKURDO MAŽINIMO POLITIKOS ATVEJIS

1. Empirinio tyrimo programa

Šiame skyrelyje pagrindžiamas rėminimo metodo kaip kritinės diskurso analizės instrumento naudojimas ir atskleidžiami empirinio tyrimo įgyvendinimo etapai bei jų dedamosios. Paaškinama, kaip jomis vadovaujantis gali būti atliekama interneto dienraščių vaidmens krizių metu transformuojamoje viešojoje politikoje analizė.

1.1 Rėminimas kaip kritinės diskurso analizės metodas

Siekiant išanalizuoti žiniasklaidos vaidmenį viešojoje politikoje, taikomas rėminimo (angl. *framing*) metodas¹³. Rėminimo samprata mokslo literatūroje nėra universali: rėminimas gali būti suvokiamas kaip teorija, kaip metodas, kaip analitinė technika, žiniasklaidos efektas, „laužyta paradigma“ (Entman, 1993); sąvoka taip pat gali būti vartojama ir metaforiškai¹⁴. Šiame darbe rėminimas taikomas kaip kokybinis kritinio diskurso analizės metodas. Kilusią iš lingvistikos studijų, kritinio diskurso analizę pagrindė filosofiniai ir sociologiniai veikalai¹⁵, akcentavę kalbą esant socialine struktūra. Tai atvėrė kelius mokslininkams nelingvistams

¹³ Rėminimas yra vienas dažniausiai šiuolaikiniuose Vakarų Europos ir Šiaurės Amerikos komunikacijos moksluose naudojamų diskurso tyrimo įrankių. Lietuvoje komunikacijos srities mokslinių darbų, kuriuose rėminimo analizė būtų naudojama, pavyko rasti labai mažai – 2008 m. paskelbtas Nevinskaitės mokslinis straipsnis, kuriame rėminimo metodu analizuojama kalbos politika interneto komentaruose (Nevinskaitė, 2008). Dar vienas paskelbtas straipsnis yra tiesiogiai susijęs su šia disertacija – Donauskaitė (2011) analizuoja skurdo rėminimą Lietuvos vietinėje žiniasklaidoje. Vis dėlto rėminimo sąvoka – metaforiškai ar jos kaip metodo paaškinimo neišskleidus, yra vartojama ir daugiau komunikacijos mokslininkų ir mokslininkų, tiriančių žiniasklaidos diskursą, darbų: Baločkaitė, Rinkevičius, 2009, Dobrynina, 2012, Dobryninas et al., 2012, Teleksiene et al., 2011 ir kt.

¹⁴ Išsami termino vartosenos komunikacijos moksluose apžvalga – D’Angelo ir Kuyupers (2010).

¹⁵ Ypač tinkamas veikalas šiame darbe taikomam metodui yra Foucault „Diskurso tvarka“ (1998 orig. 1971).

interpretuoti kalbos socialinį funkcionavimą ir poveikį. Taip pat ir kritinio diskurso analizė rėminimo metodu nėra lingvistinė analizė: žiniasklaidos tekstų kalba yra „socialinio gyvenimo dalis, dialektiškai susijusi su kitomis socialinio gyvenimo dalimis“ (Fairclough, 2003:2). Kalba yra rėminimo medija, jos vartojimo priežastys yra socialinės, o pats rėminimas – socialinės sistemos elementas (Reese, 2010), susijęs su kitais sistemos elementais. Laikantis šio požiūrio, žiniasklaidos diskursą (tekstus), galima susieti su konteksto, kuriame jis skleidžiamas, sąlygomis.

Kritinėje diskurso analizėje kiekvienas tekstas interpretuojamas kaip socialinis įvykis – ne kaip socialinio įvykio reprezentacija – o kaip jo dalis (Fairclough, 2003). Tai atspindi požiūrį į žiniasklaidą kaip veikiančią viešosios politikos tinklą, o jos atliekamą reiškinių socialinį konstravimą kaip sukuriantį materialias pasekmes nuo to momento, kai, suvokdami žiniasklaidos tekstus kaip objektyvią tikrovę, kiti viešosios politikos tinklo dalyviai imasi veikimo, grindžia savo planus, diskursyviausias strategijas ir pan. Tai taip pat leidžia interpretuoti žiniasklaidos diskursą kaip įsiterpusį į viešosios politikos tinklą, jame dalyvaujantį, jo veikiamą, ir, savo ruožtu, veikiantį viešosios politikos procesus.

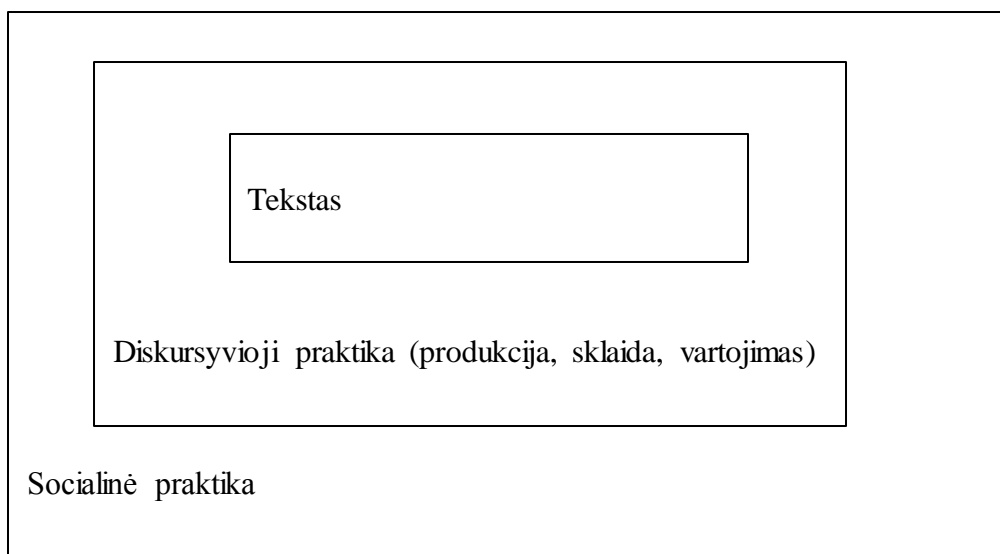
Rėminimo analizė skiriasi nuo paplitusios lingvistinės analizės tuo, kad lingvistinė analizė kelia klausimą apie žodžių, jų junginių semantines reikšmes, o kritinės diskurso analizės būdu atliekama analizė pasitelkia aktualų kontekstą (politinį, socialinį, ekonominį) kalbėjimo reikšmėms paaiškinti. Tuo metu analizuojant rėminimo metodu lingvistinės žodžių raiškos subtilybės nėra esminės – analizės objektas yra funkcinė žiniasklaidos turinio reikšmė.

Kuomet idėjos sudaro sistemą, kuomet iš analizuojamų idėjų visumos galima išskirti būdingumus, dominuojančias idėjų grupes (klasterių analizės būdu), tuomet galima kalbėti apie ideologiją ir ideologines žiniasklaidos nuotatas. Jos priklauso nuo to, ką žurnalistai parenka kaip naudingą visuomenei žinoti informaciją, kokias laiko vertomis viešumos interpretacijas, o kurių tokiomis nelaiko. Tam tikrų idėjų dominavimas viena kitos atžvilgiu žiniasklaidos turinyje padeda suprasti tai, kurios

ideologinės pozicijos žiniasklaidai yra artimesnės, jos palaikomos ir reprodukuojamos.

Metodologiškai sukonstruotos šios disertacijos empirinio tyrimo programos žingsnius galima atvaizduoti Fairclough (1995) kritinio diskurso analizės schema (žr. 1 pav.)

1 pav. Kritinio diskurso analizės dimensijos tiriant žiniasklaidos vaidmenį

Šaltinis: Fairclough (1995: 59)

Vadovaujantis ja, tyrimo programą sudaro trys etapai – rūpimos socialinės praktikos analizė (1), diskursyvosios praktikos analizė (2) ir žiniasklaidos tekstų analizė (3). Diskursyvioji ir socialinė praktikos veikia tekstus, todėl jų analizė būtina siekiant suprasti ir paaiškinti tekstų rėminimo ypatumus interneto žiniasklaidoje ekonominės krizės metu.

Viešosios politikos analizės atveju, socialinės praktikos esmę sudaro įgyvendinama viešoji politika, kuri, kaip jau atskleista ankstesniuose skyriuose, yra viešosios politikos tinklo dalyvių sąveikos rezultatas. Įgyvendinama viešoji politika analizuotina jos idėjinės krypties, viešosios politikos priemonių, viešosios politikos tinklo dalyvių vaidmens aspektais. Žiniasklaidos diskurstyvusis vaidmuo negali

būti suprastas greta žiniasklaidos tekstų ir viešosios politikos praktikos, neišanalizavus diskursyviosios praktikos (produkcijos, sklaidos, vartojimo). Diskursyviosios praktikos esmę sudaro profesinėmis vertybėmis ir suvokimu apie tai, kas aktualu auditorijai, pagrįsta naujienų produkcija ir sklaida; taip pat žiniasklaidos darbo organizavimo specifika (komodifikacijos lygis), naujienų atranka bei šaltinių naudojimo ypatumai.

Diskurso praktikai išanalizuoti labiausiai tinkamas iš teorinės analizės išplaukiantis žiniasklaidos diskurso praktikos analitinis modelis, padėsiantis išanalizuoti interneto dienraščių produkcijos procese veikiančius profesinių normų ir rinkos įtakos produkcijai ypatumus (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Analitinis interneto dienraščių diskursyviosios praktikos modelis

Normatyvinis žiniasklaidos vaidmuo	Komodifikacija	Įerdvinimas
Stebėsenos	Maža	Geografija: plati Viešosios politikos dalyvių ratas: platus
Auklėjamasis	Didelė	Viešosios politikos dalyvių ratas: siauras Geografija: plati
Radikalus	Maža	Viešosios politikos dalyvių ratas: siauras Geografija: plati
Bendradarbiavimo	Didelė	Viešosios politikos dalyvių ratas: siauras Geografija: siaura

Aiškinant šį modelį, pasakytina, kad interneto dienraščių technologinė specifika pakurstė diskurso įvairovės lūkesčių, tad tikėtina, jog normatyviniu

(profesinių vertybių) požiūriu, žiniasklaidos diskurse atsispindi ir stebėsenos, ir auklėjamoji ir radikali, ir bendradarbiavimo laikysena (vaidmuo). Modelis suponuoja, jog priklausomai nuo normatyvinio vaidmens, kuris dominuoja turinyje, bet ir už turinio – sudaro redakcijose dominuojančios žurnalistinės profesinės ideologijos pagrindą – žurnalistinė produkcija pasižymės atitinkamais kokybiniais ir kiekybiniais reikalavimais. Komodifikacijos aspektą atspindi žurnalistų specializacijos lygis, originalios ir perspausdintos produkcijos santykis, bendrojo turinio kiekis. Modelį reikėtų skaityti lyginant su kitomis jo dedamosiomis – stebėsenos vaidmuo reikalauja didesnių išteklių investicijų, nei auklėjamasis vaidmuo, kuris, kaip ir bendradarbiaujančios žiniasklaidos vaidmuo, kyla iš specifinių ryšių su tam tikrais viešosios politikos dalyviais, todėl tikėtina, kad komodifikacija stebėseną atliekančiose žiniasklaidos priemonėse bus mažesnė. Maža komodifikacija ir radikalaus turinio. Kalbant apie įerdvinimo aspektą, šaltinių ratas apibūdina, kokia ir kurių viešosios politikos dalyvių sąveika materializuojama žiniasklaidos diskurse, taip pat šis parametras nusako šaltinių kiekį. Tikėtina, kad stebėseną atliekančioje žiniasklaidoje šaltinių ratas – platesnis ir įvairesnis už auklėjimu užsiimančią žiniasklaidą, kurioje dominuoja ir pabrėžiama žiniasklaidos pačios arba kurio nors vieno šaltinio pozicija. Radikaloje ir bendradarbiaujančioje vaidmenį atliekančioje produkcijoje šaltinių ratas palyginti siauras. Kadangi jau aptartas interneto kanalo globalizuojantis poveikis, šiuo aspektu vertinant įerdvinimą, tikėtina, jog jis bus didelis visoje, išskyrus bendradarbiaujančią žiniasklaidos produkciją.

Atlikus diskurso praktikos analizę, klausiamo, kokias viešosios politikos problemos interpretacijas skatina pateiktasis žiniasklaidos tekstas ir kokios gali būti tokių teksto visumos implikacijos konkrečiai viešajai politikai. Ypač aktualūs universalieji apibendrinimai – žiniasklaidos tekstuose pateikiami (faktų) vertinimai (kurie autorių pasirenkami sąmoningai ir nesąmoningai, suvokiant juos kaip natūralius ir savaime suprantamus), parenkant atitinkamas retorines strategijas ar figūras. Taikoma metodologija siekiama ne apibendrintai priskirti tekstą vienai ar

kitai idėjinei kryptiai, bet kompleksiskai suprasti žiniasklaidos pranešimus tam, kad galima būtų daryti prielaidas apie žiniasklaidos diskurso implikacijas. Žiniasklaidos tekstų rėminimo metodas vertas atskiro aptarimo.

1.2 Žiniasklaidos rėminimas

Anot Kitzinger (2007), rėminimas – tai procesas, kuriuo žmonės ir žmonių grupės organizuoja tikrovę. Laikoma, kad bet kuris tikrovės reprezentavimas neišvengiamai yra įrėminamas (Kitzinger, 2007: 134). Rėminimas – tai suvokiamos tikrovės keleto aspektų akcentavimas, jų sujungimas į bendrą naratyvą, skleidžiant jį kaip tikrovės interpretaciją (Entman, 2010: 391). Siekiant išanalizuoti žiniasklaidos vaidmenį, aktualus yra žiniasklaidos rėminimas. Dauguma naujienų žiniasklaidoje yra pateikiamos prasminiuose rėmuose (angl. *frameworks of meaning*) (McQuail, 2010: 506). Žiniasklaidos rėminimas – tai pranešimą struktūruojančių pagrindinių idėjų, kurios suteikia reikšmę įvykių sekai (Gamson, Modigliani, 1987 cit. Sheufele, 1999), materializavimas komunikaciniame pranešime. Žiniasklaidos rėminimas literatūroje taip pat vadinamas *naujienų rėminimu* (D'Angelo, Kuypers, 2010).

Žiniasklaidos rėminimo analizė panaši į žiniasklaidos darbotvarkės analizę (angl. *agenda-setting*), vis dėlto užduodamas kitas klausimas – ne tai, koks yra žiniasklaidos ir visuomenės nuomonės santykis, o tai, kokia yra žiniasklaidos dėmesio kilmė (angl. *nature*) (Kitzinger, 2007: 137), kitaip tariant, iš kur atsiranda žiniasklaidos rėminimo ypatybės, būdingumai. Kalbant apie žiniasklaidos rėminimą, ši kilmė atskleidžia viešosios politikos dalyvių sąveiką, mat žiniasklaida, įrėmindama problematiką, naudojami viešosios politikos dalyviais ir jų rėminimu kaip savo informacijos šaltiniais. Sąveika materializuojama žiniasklaidos diskurse po to, kai pereinamas žiniasklaidos normatyvinėmis vertybėmis ir komunikacijos politine ekonomija pagrįstas rėminimo filtras (jo svarbiausias dedamasis atspindi

pateiktas žiniasklaidos aiškinamasis modelis) – normatyvumas gali atsiskleisti žiniasklaidos laikysenoje – ar žiniasklaida demonstruoja nešališkai stebinti, radikaliai kritikuojanti, o auklėjanti; komunikacijos politinė ekonomija pagrįstas rėminimo filtras tiesiogiai susijęs su auditorijos komodifikacijos siekiu – gali skatinti ją reaguoti (paskatinti paspaudimus, emociškai reaguoti), kitaip įsitraukti.

Entman (2010) taip pat teigia, jog rėminimo pirmoji funkcija yra problemos apibrėžimas, kuris gali sudaryti prielaidas darbotvarkei. Skirtingai negu žiniasklaidos darbotvarkės analizė, rėminimo analizėje naudojamas modelis nėra linijinis – analizės lygmenys susiję, todėl pati visuomenė, kuriai poveikis daromas, gali būti rėminimo šaltinis. Žiniasklaidos rėminimo analizė taip pat peržengia žurnalistinio šališkumo analizės, suponuojančios, kad egzistuoja teisingas ir nešališkas tikrovės pateikimo (reprezentacijos) būdas, ribas (Kitzinger, 2007: 137): rėminimo koncepcija remiasi postulatu, kad bet kuris tikrovės atvaizdavimas yra šališkas plačiąja prasme – rėminimas leidžia suteikti informacijai kontekstą ir prasmę, kitaip tariant, rėminimas padeda įprasminti tikrovę.

Pasak Entman (1993:51), būtini kiekvieno komunikacinio pranešimo rėminimo elementai yra informacijos *atranka* ir *akcentavimas* (angl. *salience*) – procesas, kurio metu informacija pateikiama taip, kad yra labiau pastebima, atrodo labiau prasminga ir įsimintina, pavyzdžiui, nuolat informaciją pakartojant arba ją susiejant su atpažįstamais kultūros simboliais (Entman, 1993: 53). Rėminimas – „tai tam tikrų suvokiamos tikrovės aspektų atranka ir jų akcentavimas komunikaciniame tekste taip, kad tai skatina tam tikrą problemos apibrėžimą, priežasčių interpretaciją, moralinį vertinimą arba (ir) sprendimų rekomendacijas“ (Entman, 1993: 53).

Pasak Entman (2010, 1993), rėmai atlieka 4 funkcijas. Apibrėžiant problemą (1) paprastai yra įvardijamas problemą sukeliantis veikėjas (veikėjai), jų atliekamas veiksmas, tai, kiek jis sukelia naudos ir (ar) žalos (paprastai vertinant žalą ir (ar) naudą iš kultūrinių vertybių perspektyvos); problemos priežasčių nustatymo metu (2) identifikuojami veiksniai, sukeliantys problemą; pateikiant moralinį problemos vertinimą (3), yra įvertinami problemą sukeliantys veikėjai ir jų veiksmų padariniai;

o pateikiant galimas problemos išeitį (4) siūlomos ir moraliai pateisinamos priemonės, numatomas jų tikėtinas poveikis. Visos ar kelios rėmų funkcijos gali būti identifikuojamos viename straipsnio sakinyje, kituose jų gali visai nebūti. Vienas komunikacinis tekstas gali atlikti ne visas 4 rėmo funkcijas (Entman, 1993: 52).

Žiniasklaidos kaip viešosios politikos dalyvės rėminimo analizė yra daugiasluoksni, nes ją atliekant užčiuopiamos ideologijos ir dinamiški galios santykiai, kurių metu vykstantys rėminimo procesai yra *strategiški* ir sąmoningai atliekami: rėmo konstravimas yra intencionalus – viešosios politikos dalyvių viešosios politikos rėminimas nesusiformuoja kaip atsitiktinių patirčių pasekmė.

Žiniasklaida yra pagrindinė rėmų viešosios politikos diskusijoms tiekėja (Borquez, 1993: 34). Viešosios politikos rėminimas žiniasklaidoje vyksta konkurencinėje elitų aplinkoje, o rėmintojai siekia apibrėžtų tikslų – pavyzdžiui, daryti įtaką visuomenės nuomonei ar daryti įtaką kitiems elitams, tam tikru būdu paveikti viešąją politiką, viešumoje legitimuoti ir paremti viešosios politikos priemones, pasiūlyti alternatyvą joms, jas sukritikuoti ar sukompromituoti (Thomson et al., 2005; Lewis ir Resse, 2009; Reese, 2010; Entman, 2010).

Iš teorinės analizės išplaukia, kad normatyvinės, kritinės teorijos ir komunikacijos politinės ekonomijos teorijos požiūriu rėminimas atlieka svarbų vaidmenį politinės komunikacijos dalyviams siekiant dominuoti rėminimo procese, įtvirtinti tam tikrą rėmo naudojimą. Gebėjimas įtvirtinti tam tikrą viešosios politikos rėmą žiniasklaidoje, užtikrina dalyvavimą, gebėjimas tam tikrą viešosios politikos rėmą įtvirtinti kaip dažniausiai naudojamą – dominavimą (Thomson et al., 2005) viešosios politikos procese. Profesionaliai rėmai konstruojami atsižvelgiant į tikslinę auditoriją. Viešosios politikos procesuose aktyviausi rėmintojai yra politikos vykdytojai, viešosios politikos rėminimo procese aktyviojo rėmintojų tikslinė auditorija tampa žurnalistai, o per juos – plačioji publika. Vienas svarbiausių aktyviųjų rėmintojų – viešosios politikos dalyvių – tikslų yra pasiekti, kad turinčiųjų galią viešosios politikos rėminimas taptų natūralizuotas

žurnalistiniuose tekstuose (t.y., žurnalistų suvokiamas kaip natūralus, savaime suprantamas, logiškas) ir internalizuotas (t.y., nekvestionuojamai naudojamas kaip žurnalistinis, o ne kitų viešųjų politikos dalyvių, rėmas) žurnalistų profesinės bendruomenės. Reese (2010), Lewis ir Reese (2009) požiūriu, rėminimas yra galios turinčių elitų privilegija, žurnalistai jo procese – svarbi grandis, galinti modifikuoti rėmo konstrukciją, tačiau jie patys nėra viešosios politikos rėmų iniciatoriai. Efektyviu rėminimu tie viešosios politikos dalyviai, kurie nėra žiniasklaidos atstovai, gali laikyti kuomet žurnalistai: 1) nuolat perduoda galią turinčiųjų rėminimą; 2) reifikuoja (sudaiktina, nepateikia konkuruojančio požiūrio) rėminimą; 3) natūralizuoja (pateikia kaip savaime suprantamą, „natūralų“ požiūrį į problemas ir jų sprendimą) (Lewis, Reese, 2009: 86).

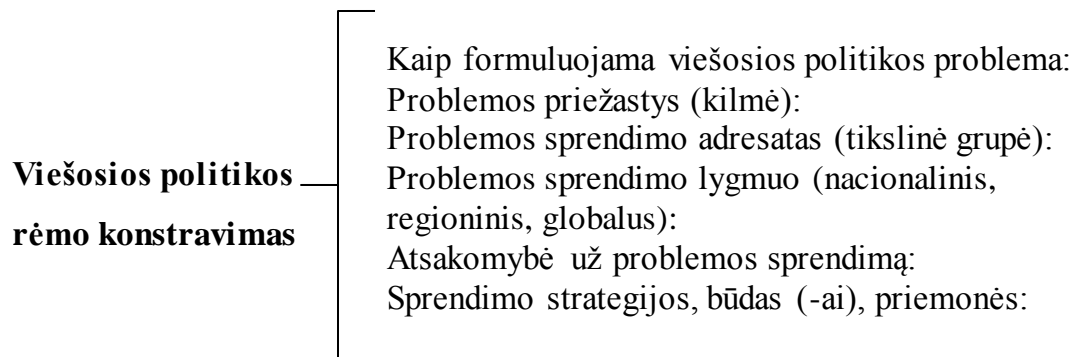
Kita vertus, profesinės bendruomenės rėmo internalizavimas gali būti santykinai laikinas fenomenas – Reese (2010) tyrimas atskleidė, jog pasikeitus kontekstui, žurnalistai kritiškai reflektuoja anksčiau internalizuotus rėmus, vis dėlto toji refleksija, rėmo dekonstravimas nebūtinai atsispindi žiniasklaidos turinyje, transformuoja senąjį rėmą (greičiau tapęs nebeaktuali juo bent kuriam laikui jis pamiršamas).

Apibrėžus žiniasklaidos rėminimo sąmpratą ir kitų viešosios politikos dalyvių įtaką žiniasklaidos rėminimui, toliau detalizuojami žiniasklaidos rėminimo ypatumai analizuojant jos vaidmenį viešojoje politikoje.

1.3 Viešosios politikos rėminimas žiniasklaidoje

Žiniasklaidos rėmo struktūrinės dalis galima atvaizduoti schema, kurios dedamosios kyla iš Entman (1993, 2010) keturnario rėminimo modelio. Ji (dėl to, kad krizės metu kinta ir viešosios politikos formavimo procesas, taip pat dėl to, kad kiekviena viešoji politika turi adresatą) yra papildyta bei taikytina teksto kaip analizės vieneto vertinimui ir interpretacijai (žr. 2 pav. p. 89).

2 pav. Žiniasklaidos rėminimo analizės schema

Taikant šią schemą skurdo mažinimo politikos kaip viešosios politikos rėminimo interneto dienraščiuose atvejui, koduojant tekstus pirmiausia siekiama nustatyti, ką žiniasklaida atspindėdama skurdą ar pristatydama skurdo reiškinių laiko viešosios politikos problema (sprendimo reikalaujančiu klausimu, problemine situacija, kurią reikėtų įtraukti į viešosios politikos darbotvarkę). Žiniasklaida problemą gali apibrėžti kaip viešosios politikos problemą (t.y., tokią, kurią sprendžiant turi dalyvauti valstybės ir/ar savivaldybės institucijos) arba ne (pvz., kaip individualią asmens ar šeimos problemą), tačiau net ir pastarasis apibrėžimas turi politinių pasekmių – laikydama skurdą privačios piliečių erdvės klausimu ir nutylėdama ar neigdama valstybės institucijų vaidmenį, jų svarbą, žiniasklaida demonstruoja poziciją – prielankumą idėjai dėl mažesnės valstybės bei institucijų įtakos sprendžiant apibrėžtą problemą. Taigi jeigu žiniasklaida dažniau laiko skurdą individo asmenine problema, bendruomenių ar nevyriausybinių sektoriaus problema (t.y., pilietinės visuomenės problema), tai yra svarbus indikatorius, kad žiniasklaida palengvina, prisideda prie ekonominės krizės metu suintensyvėjusių socialinės politikos reformų, kuriomis siekta modeliuoti minimalų valstybės vaidmenį užtikrinant gyventojų gerovę.

Metodologinis išgryninimas to, ką žiniasklaida laiko viešosios politikos problema netgi tuomet, kuomet pati neįvardija problemų kaip viešosios politikos problemų, reikalingas atskiro paaiškinimo. Siekiant nustatyti, kaip žiniasklaida rėmina viešosios politikos problemą, žiniasklaidos tekstai buvo sukodavus skirstomi į tokias grupes: 1) iš skurdo reiškinių kylančios problemos (kai tai įvardijama); 2) skurdo kaip reiškinių probleminiai požymiai (akcentuojami tekste, tačiau neakcentuojami kaip sudarantys atskirą problemą); 3) problemos skurdo mažinimo politikai (tai, ką pati žiniasklaida tiesiogiai įvardija kaip problemas viešosios politikos darbotvarkei).

Schemos dedamoji „problemos priežastys“ tiesiogiai susijusi su pirmąja schemos dedamąja ir žiniasklaidos tekstuose ja koduojamos (kai yra) įvardijamų problemų kilmė (priežastys) taip kaip jos formuluojamos analizuojamame tekste.

Schemos „tikslinė grupė“ dedamoji reikalinga dėl to, kad formuojant bet kurią socialinę politiką, įskaitant ir skurdo mažinimo politiką, apibrėžiamos socialinės grupės, kurių problemoms spręsti ji yra skirta. Tiriand žiniasklaidos diskursą, tekstai buvo koduojami ir į kategoriją „tikslinė grupė“ pagal tai, apie kokias socialines grupes ar individus, kuriuos pagal pateiktus požymius galima priskirti tam tikroms socialinėms grupėms, yra kalbama.

Koduojant tekstus į kategoriją „problemos sprendimo lygmuo“, tekstai ar jų dalys išskirstytos pagal tai, kuriuo lygmeniu – nacionaliniu, regioniniu ar globaliu – skurdas svarstomas kaip spręstina problema. Ši kategorija atsirado siekiant išsiaiškinti, kokią įtaką žiniasklaidos diskursui viešosios politikos transformacijų metu, vykstančių per krizes, turi viršnacionaliniai viešosios politikos dalyviai. Taip pat ir tai, kiek nacionalinių interneto dienraščių diskursą galėjo paveikti globalus interneto žiniasklaidos pobūdis.

Schemos dedamoji „atsakomybė už problemos sprendimą“. Pagal ją analizuojant tekstus, juose sužymėti ir į grupes išskirstyti visi asmenys, socialiniai institutai, institucijos, socialinės grupės, kurie žiniasklaidoje įvardijami atsakingais už skurdo problemos sprendimą.

Jei analizuojamuose tekstuose siūloma ar svarstoma išeičių, šios tekstų vietos patenka į kategoriją „sprendimo strategijos, būdas (-ai), priemonės“. Žiniasklaida išeitis gali siūlyti pati ar akcentuoti kurių nors jos šaltiniu tapusio viešosios politikos dalyvio siūlomą skurdo problemos sprendimą.

Aptarus tyrimo programą ir jos etapus, toliau ši programa taikoma žiniasklaidos vaidmeniui konkrečiai viešajai politikai išanalizuoti – Lietuvos interneto dienraščių vaidmeniui skurdo mažinimo politikoje ekonominės krizės metu.

2. Skurdo mažinimo politikos praktika Lietuvoje

Šiame skyrelyje analizuojama Lietuvos skurdo mažinimo politika kaip socialinė praktika. Akcentuojama skurdo mažinimo politikos specifika Lietuvoje 2008 m. ekonominės krizės metu, tačiau kartu apžvelgiamas ir jos strateginis pamatas bei ideologinis kontekstas, kuriame skurdo mažinimo politika šalyje formavosi, kokių viešosios politikos dalyvių ir kokią įtaką ji patyrė, tuo pagrindžiant skurdo mažinimo politikos ekonominės krizės metu tyrimo aktualumą. Svarbu pažymėti, kad, norint suprasti skurdo mažinimo politikos ypatumus, jos idėjinį pamatą 2008 m. ekonominės krizės metu, užčiuopti skirtumus, jį būtina analizuoti istoriškai – todėl analizė atliekama atslėidžiant ir viešosios politikos raidos kontekstą.

2.1 Lietuvos skurdo mažinimo politika viešosios politikos raidoje

Šiuolaikinio skurdo fenomenas industrializuotame pasaulyje kildintinas iš deindustrializacijos procesų, senosiose demokratinėse šalyse prasidėjusių apie XX a. 7 deš., o pokomunistinėje erdvėje, taip pat ir Lietuvoje – iš karto po nepriklausomybės atkūrimo XX a. pabaigoje. Šiuolaikinis skurdas šalyje išryškėjo viešosios politikos priemonėmis formuojant Lietuvos gerovės kapitalizmą, kurio

esmę sudaro dvi priešybės – laisvosios rinkos plėtra ir socialinė politika, skirta sušvelninti neigiamus socialinius laisvosios rinkos plėtos padarinius.

Lietuvos gerovės kapitalizmo formavimosi pradžioje, o ir vėliau, šalies socialinės politikos plėtotei įtakos turėjo viršnacionalinės institucijos – ypač Tarptautinis valiutos fondas, kurio nare Lietuva tapo pirmoji iš pokomunistinių šalių, Pasaulio bankas – kurio nare buvo galima tapti sekant Tarptautinio valiutos fondo rekomendacijomis (Ivaškaitė-Tamošiūnė, 2013; Kropas, Šidlauskas, 2002). Nepaisant to, jog politinės santvarkos keitimas Lietuvoje buvo nekarinis, o tai reiškia, kad nereikalavęs didžiulių karo ir šalies atstatymo išlaidų, savarankiški sprendimai, kaip planuoti ir išleisti biudžeto pajamas buvo apriboti ekonominės transformacijos, lydimos didelės infliacijos, augančių energetikos išteklių kainų, valiutos pasikeitimo, didžiausių industrinių objektų bankrotų, ankstesnių eksporto rinkų (į buvusias SSRS šalis) praradimų. Šiomis aplinkybėmis Lietuva kaip nauja demokratinė šalis Europoje, tikėjosi tarptautinės bendruomenės paramos – ypač dėl to, kad, stingant biudžeto įplaukų ir neturint patikimumo tarptautinėse finansų rinkose, skolinimasis buvo komplikotas. Politikos ir ekonomikos elitai kuriant naujos demokratinės šalies ekonominę sistemą Tarptautinio valiutos fondo vaidmenį laikė neišvengiamu, todėl priėmė šių viršnacionalinių institucijų viešosios politikos ir jų administracinio bei techninio įgyvendinimo rekomendacijas, finansinę paramą reformoms; tarp jų – socialinių išmokų ir viešojo sektoriaus atlyginimų įšaldymo priemones (Kropas, Šidlauskas, 2002).

Kai Lietuvoje pradėjo formuotis gerovės kapitalizmas, per rinkos kapitalizmo pasaulį ritosi XX a. 7-8 deš. prasidėjusi neoliberalios politikos banga, o Tarptautinio valiutos fondo ir Pasaulio banko paskolos bei kiti finansiniai instrumentai jau buvo laikomi naujos globalios ekonominės tvarkos plėtos įrankiais. Neoliberalios politikos pasekmė – gerovės valstybių siaurinimas, palaipsnis išmontavimas. SSRS žlugimas bei Šaltojo karo, kuris skatino su komunistiniais rytais lenktyniaujantį „Vakarų frontą“ kurti gerovės institucijas, pabaiga, sustiprino neoliberalizmo procesus. Ši globali srovė paveikė ir šalies

socialinės politikos plėtotę. Kita vertus, negalima laikyti, jog viešosios politikos transformacijos buvo vien primestos iš išorės – buvo stiprus ir Lietuvos vidaus ekonomikos elitų pritarimas „minimaliai valstybei“ kaip pageidaujamai socioekonominiai kryptis (Matonytė, 2001).

Neoliberalizmas – tai liberalizmo politinės ideologijos vieno aspekto – ekonominio liberalizmo – sureikšminimas ir aktualizavimas kaip savarankiškos politinių pažiūrų srovės; neoliberalizmo požiūriu, valstybės turėtų nesikišti arba tik minimaliai kištis į rinkos procesus, o dalyvavimas ar ne laisvoje, minimaliai reguliuojamoje (globalioje) rinkose, turėtų būti tik individų, siekiančių užsitikrinti gerovę, reikalas (Thorsen, Lie, 2006).

Neoliberalios viešosios politikos skvarba vyksta krizių, transformacijų, pereinamųjų laikotarpių metu (Harvey, 2005), ne išimtis – ir viešosios politikos transformacija (fiskalinės konsolidacijos priemonės, skurdo mažinimo politikos permainos) 2008 m. ekonominės krizės metu Lietuvoje (Sommers et al., 2014). Šios politikos transformacijose taikomos ekonominio šoko priemonės gyventojams: ekonominio šoko naudos tikimasi tikint prielaida, jog sudarius ekonomiškai sunkias gyvenimo sąlygas gyventojams, sugriovus pasitikėjimą valstybės galimybėmis užtikrinti jų gerovę, gyventojai patys ims aktyviai veikti laisvojoje rinkoje ne tik užsitikrindami gerovę savarankiškai, bet ir suaktyvindami rinką.

Ekonominio šoko priemonės lydi diskursyvosios strategijos, kuriomis siekiama jas pagrįsti ir legitimuoti – pavyzdžiui, valstybės vaidmens mažinimo poreikis gali būti argumentuojamas valstybės institucijų korumpuotumu, valstybės finansuojamų (viešųjų) paslaugų neefektyvumu, prasta kokybe, skurdieji negatyviai psychologizuojami (gali būti vadinami tinginiais, veltėdžiais, nenorinčiais permainų, nenorinčiais gyventi geriau, keisti savo gyvenimo), taip pat būtinumu, kitos išeities nebuvimu, siūlymais užsiimti verslu užuot gyvenus iš pašalpų ir panašiai. Diskursyviųjų strategijų, susietų su įgyvendinamomis viešosios politikos priemonėmis raiška aktualizuoja ideologijos kaip paslepiančios nepalankius vykdomos viešosios politikos padarinius analizę žiniasklaidos diskurse. Viena iš

neoliberalios politikos pasekmes paslepiančių diskursyviųjų strategijų yra neoliberalios politikos *status quo* suinteresuoto korporatyvinio sektoriaus palaikomas ir skleidžiamas labdaros ir paramos diskursas, kuris taipogi būdingas ir konservatyvioms gyventojų bendruomenėms, taip pat ir nevyriausybinėms organizacijoms.

Čia – pažymint kitų viešosios politikos dalyvių, ypač tų, kurie galėtų formuluoti priešingą dominuojančiai kalbėseną, vaidmenį – svarbu pastebėti, kad būta esminio skirtumo tarp gerovės institucijų išmontavimo ekonominio šoko priemonėmis kriziniais laikotarpiais Lietuvoje ir senosiose demokratinėse ar net kitose poautoritarinėse šalyse: JAV, Didžiojoje Britanijoje, Lotynų Amerikoje, kitose Europos šalyse. Dalyje jų laisvosios rinkos santykių plėtra į valstybės reguliuotus ekonominių mainų (ypač viešųjų paslaugų) sektorius sutikta pilietinės visuomenės pasipriešinimu – protestais, streikais, organizuotais profesinių sąjungų, studentų organizacijų ir kt. Lietuvoje tai neįvyko: ne tik visos politinės partijos, bet ir profesinės sąjungos pasisakė už ekonominio šoko priemonių taikymą kaip tik nepriklausomybę atkūrusioje šalyje (Kropas, Šidlauskas, 2002: 69). Galima sakyti, kad Lietuvoje po nepriklausomybės atkūrimo neoliberalios reformos sutiktos kaip politinės laisvės garantas (t.y., politinė laisvė susieta su laisvosios rinkos plėtra); o vykusios diskusijos vertinant jas poveikio viešajam diskursui ir įgyvendinamai viešajai politikai aspektu, buvo marginalios. Didesnis pilietinis pasipriešinimas šalyje vykdomam valstybės vaidmens mažėjimui užtikrinant gyventojų gerovę, nesusiformavo: nors 2008 m. ekonominės krizės metu vyko politinis protestas (peraugęs į riaušes¹⁶) prieš fiskalinės konsolidacijos priemones, jis buvo nutrauktas panaudojus politinės valdžios sankcionuotas prievartos priemones. Be to, protestas nesukūrė naujo, priešingo dominuojančiam, kontrapolitikos diskurso. Kaip ir prieš šį

¹⁶ Jackevičius, M., Saukienė, I., Utyra E., Digrytė, E., Lukaitytė, R., BNS, ELTA, DELFI (2009 01 16) Riaušėse prie Seimo 151 chuliganas sulaikytas, 34 mitingo dalyviai sužeisti. Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/riaušese-prie-seimo-151-chuliganas-sulaikytas-34-mitingo-dalyviai-suzeisti.d?id=20111082>

politinį piliečių žingsnį, taip ir po jo – tik dar intensyviau – piliečiai taikė individualią emigracijos strategiją rinkos bei viešosios politikos sukeltoms asmeninės ekonominės gerovės ir skurdo rizikos problemoms spręsti (Juška, Woolfson, 2012; Woolfson, 2010).

Neoliberalios viešosios politikos priemonės dažnai įgyvendinamos kartu su neokonservatyviomis priemonėmis (Harvey, 2005): paremtomis ideologija, pabrėžiančia stiprią valdžios institucijų įtaką, ypač kultūros, švietimo, socialinėje politikoje: tokiu atveju derinami neoliberalizmo ir neokonservatizmo prieštaravimai sukuria naujas ekonominių mainų, viešojo ir privataus sektorių santykių formas, pavyzdžiui, viešųjų gėrybių (prekių ir paslaugų) komercializavimą, jų prieinamumo apsunkinimą (Apple, 2000), skurdo mažinimo politikoje – nedraudiminį prievartinį pašalpų gavėjų įdarbinimą (angl. *workfare*) valstybės ar verslo organizacijose; taip pat – skurdžių baudimą socialinės politikos priemonėmis (Wacquant, 2010), kaip antai – griežtos skurdžių asmeninio gyvenimo kontrolės, pavyzdžiui, už gaunamą paramą draudžiant įsigyti tam tikrų produktų, už neįvykdytus administracinius reikalavimus apribojant teisę į paramą ir panašiai. Tokios politikos viena iš problemų yra ta, kad ignoruojamos struktūrinės, ilgalaikės, individualiomis ar auklėjimo bei moralizavimo priemonėmis neišsprendžiamos skurdo problemos (Wiggan, 2012).

Po nepriklausomybės atkūrimo Lietuvą (kaip ir kitas pokomunistines šalis) pasiekusi ekonominių ir politinių permainų banga darė įtakos ir neoliberaliai socialinės apsaugos, o kartu skurdo mažinimo politikos vizijai. Neoliberalioje skurdo mažinimo politikos vizijoje svarbiausias vaidmuo užtikrinant gyventojų gerovę tenka ne valstybei, ne biudžeto pajamų perskirstymo ir gyventojų bazinių pajamų užtikrinimo, ekonomikos reguliavimo instrumentams, o laisvosios (t.y., nereguliuojamos) rinkos priemonėms (Davutoğlu, 2013); taip pat neoliberalioje valstybėje remiami tik patys skurdžiausieji ir akcentuojama absoliutaus skurdo problema – laikant, jog gilus skurdas yra ekonominių išteklių švaistymas, stabdantis šalies ekonominę plėtrą, todėl valstybė turėtų dėti bent minimalių pastangų, kad

užtikrintų skurdžiųjų kaip ekonominio išteklių potencialų panaudojimą laisvojoje rinkoje. „Minimalios valstybės“ vizijai Lietuvoje atstovauja autoritetą viešajame diskurse įgijęs Lietuvos laisvosios rinkos institutas (LLRI)¹⁷: pavyzdžiui, 2008 m. ekonominės krizės metu, institutas teikė siūlymą panaikinti valstybinį senatvės draudimą, o vietoj motinystės (tėvystės) draudimo pusę metų įvesti fiksuotą motinystės (tėvystės) išmoką. Ši vizija – pereinamajam laikotarpiui, po kurio lauks „Sodros“ sistemos visiškai demontavimas, o valstybei – tik funkcija ir pareiga teikti paramą patiems skurdžiausiems¹⁸. Ne mažiau ja suinteresuoti ir už kuo mažesnę rinkos reguliavimą pasisakantys bankų, verslo asociacijų ekspertai, kaip ir LLRI atstovai, dažnai cituojami žiniasklaidos.

Formuojant skurdo mažinimo politiką, Lietuvoje svarbų vaidmenį atliko Jungtinių Tautų Vystymo Programa (skirta besivystančioms šalims) – jos atstovybei Lietuvoje finansuojant ir organizuojant 1999 m. pirmą kartą sistemiškiau buvo atlikta skurdo padėties analizė ir vertintos priemonės (Gruževskis et al. 2011: 28-38), periodiškai rengtos skurdo mažinimo strategijos, įtrauktos į vyriausybės veiklos programas¹⁹. Jungtinių Tautų kaip viršnacionalinės institucijos skurdo

¹⁷ Laisvosios rinkos instituto prezidentė Rūta Vainienė yra viena dažniausiai žiniasklaidoje cituojamų ekonomikos eksperčių, žr: TNS LT (2014 04 03). Bankų atstovų nuomonė vis dar paklausiausia. Prieiga per internetą: <http://www.tns.lt/lt/news/tns-lt-banku-atstovu-nuomone-vis-dar-paklausiausia/>

¹⁸ Lietuvos laisvosios rinkos institutas. *Valstybinio socialinio draudimo... permainos koncepcija*. 2010 01. Prieiga per internetą: http://files.lrinka.lt/LLRI_Sodros_permaina_KONCEPCIJA.pdf

¹⁹ Prielaidas šioms veikloms sudarė 1995 m. Jungtinių Tautų Pasaulio Viršūnių susitikime priimta Kopenhagos deklaracija ir Socialinės raidos veiksmų programa, prie kurių prisijungė ir Lietuva. 1999 m. prie Prezidento institucijos įsteigtas Socialinis komitetas, kurio tikslas – parengti ataskaitą apie tai, kaip įgyvendinama Kopenhagos deklaracija. Kaip šio darbo rezultatas 2000 m. priimta Skurdo mažinimo Lietuvoje strategija, o 2001 m. ji įtraukta į Vyriausybės programą. 2001-2004 m., už jos veiksmų koordinavimą atsakinga buvo paskirta Vyriausybė, o už veiksmų parengimą ir įgyvendinimą – Socialinės apsaugos ir darbo ministerija (Gruževskis, Svarinskaitė ir kt. 2001: 29). Ši Skurdo mažinimo Lietuvoje strategijos pagrindu parengė Nacionalinį kovos su skurdu ir socialine atskirtimi veiksmų planą. 2002-2004 m. Nacionalinio kovos su skurdu ir socialine atskirtimi veiksmų plano tęstinumą 2004-2006 m. laikotarpiui užtikrino Bendrasis aprėpties memorandumas, kurį besirengiant tapimui ES nare 2003 m. parengė ir pasirašė Lietuvos Respublikos Vyriausybė ir Europos Komisijos Užimtumo ir socialinių reikalų direktoratas. 2005 m.- 2006 m., taip pat 2007 – 2008 m. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija rengė konsoliduotus kovos su skurdu ir socialinės atskirties mažinimo planus, 2006-2008 m. ir 2008-2010 m. laikotarpiais buvo parengti Nacionaliniai pranešimai apie Lietuvos socialinės

mažinimo vizija paremta liberalia žmogaus teisių koncepcija (United Nations, 2004), pagal kurią laikoma, jog patiriamas skurdas ir iš to kylančios pilietinio dalyvavimo, socialinės atskirties problemos, yra žmogaus teisių, įtvirtintų Visuotine žmogaus teisių deklaracija²⁰ ir kitais teisės aktais, pabrėžiančiais teisę į socialinę saugumą, pažeidimas.

Skurdo kaip žmogaus teisių, įtvirtintų teisės aktais, pažeidimo koncepcija pozicionuojama kaip kitokia nei gerovės koncepcija, taip pat sprendžianti skurdo problemą, tačiau – iš socialinio teisingumo, valstybės išteklių didesnio ir lygesnio perskirstymo, ekonominės nelygybės mažinimo perspektyvos. Žmogaus teisių koncepcija gali koegzistuoti ir koegzistuoja kartu su neoliberalia skurdo mažinimo politikos vizija, nes akcentuoja socialinę teisingumą ne kaip politikos dalyką, o socialinę teisingumą kaip deideologizuotą, teisės aktais bei teismų sprendimais įgyvendinamą klausimą, todėl to pasekmė – socialinio teisingumo apimtis tampa priklausoma nuo teismų interpretacijos ir esamų galios santykių viešosios politikos tinkle.

Socialinio teisingumo koncepcija paremta gerovės valstybės vizija yra viena kontrdiskursyvių neoliberaliajai ir tam tikra prasme – žmogaus teisių – strategijų, šalia kitų, gajų europiniu lygmeniu ir darančių įtakos nacionalinei viešajai politikai. Taigi dėl to tampa svarbu aptarti ir regioninių viršnacionalinių institucijų vaidmenį.

Lietuvos narystė ES lėmė naują sampratą apie tai, kas yra skurdas – aktualizuota santykinio skurdo reikšmė. Europos socialinėje chartijoje teigiama²¹, jog skurstantys yra tie asmenys, kurių pajamos yra mažesnės nei 60 proc. vidutinių pajamų. Tai – santykinio skurdo, kuris aktualus didelių ir vidutinių pajamų šalims,

apsaugos ir socialinės aprėpties strategijas, į kurias buvo įtraukti skurdo padėties vertinimas ir mažinimo tikslai. 2013-ųjų pavasarį Jungtinių Tautų vystymo programa (UNDP), kurios vienas veiklos barų buvo socialinės atskirties mažinimas, baigė savo misiją Lietuvoje ir uždarė laikinai čia įkurtą atstovybę.

²⁰ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Generalinės Asamblėjos priimta ir paskelbta 1948 m. gruodžio 10 d. rezoliucija 217 A (III). [Lietuva prisijungė prie šios deklaracijos 1991 m. kovo 12 d.] Valstybės žinios, 2006-06-17, Nr. 68-2497.

²¹ Europos socialinė chartija. Valstybės žinios, 2001-06-08, Nr. 49-1704.

riba (skurdo sampratos apžvalga – V priede p. 190-193). Taigi nors socialinė politika didžiaja dalimi išlieka nacionaliniu klausimu, nacionalinės socialinės politikos žingsniai vertintini ir europiniame kontekste.

Socialinei, o sykiu ir skurdo mažinimo politikai dėmesys ES buvo epizodiškas, priklausomai nuo politinių jėgų susiklostymo, prioritetu buvo laikoma tai socialinė sanglauda, tai ekonominis augimas (Copeland, Daly, 2012). Lisabonos strategija, priimta 2000 m. Europos Sąjungos viršūnių susitikime Lisabonoje, išklėle tikslą pasiekti, kad Europos Sąjunga per dešimtmetį taptų „konkurencingusia ir dinamiškiausia žinių pagrindu augančia ekonomika pasaulyje, kurioje būtų suderinta darni ekonominė plėtra su didesniu ir geresnės kokybės užimtumu ir tvirtesne socialine sanglauda“.²² 2000 m. Lisabonos strategijoje pareiškama, kad skaičius žmonių, gyvenančių žemiau skurdo ribos ir socialinėje atskirtyje ES yra nepriimtinas, numatoma sudaryti Aukšto lygio darbo grupę socialinės apsaugos klausimams, Taryba įsipareigojama nustatyti tikslus, numatoma socialinės atskirties politiką remti atviro koordinavimo metodu derinant nacionalines strategijas ir Europos Komisijos bendradarbiavimo iniciatyvas.²³ Lisabonos strategijoje iki 2005 m. prioritetu numatyta socialinę gerovę užtikrinanti Europa (angl. *Social Europe*), o pataisytos ir veikusios nuo 2005 m. iki 2010 m. prioritetas buvo ekonominis augimas.

ES Lisabonos strategiją pakeitusioje „Europa 2020“ strategijoje akcentuojama socialinė įtrauktis, kuri siektina skurdo ir socialinės atskirties mažinimo priemonėmis²⁴. Skurdas, kartu su socialine atskirtimi, laikomas didžiausia kliūtimi pasiekti „Europa 2020“ numatyto „integracinio augimo“²⁵.

²²Lisbon European Council 23 and 24 March 2000 presidency conclusions. Prieiga per internetą: http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm#ann

²³ Ten pat.

²⁴ 2020 m. Europa. Pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategija. Komisijos komunikatas. Briuselis, 3.3.2010. KOM(2010). Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/lietuva/documents/skelbimai/20_20m_europa.pdf

²⁵ Europe 2020 targets: poverty and social exclusion active inclusion strategies. Key areas: comparing Member States' performances. Labour market, education and social policies.

Strategijoje keliamas tikslas sumažinti žemiau nacionalinių skurdo ribų gyvenančių europiečių skaičių 20 milijonų²⁶. Lietuva įsipareigojo, kad skurdo riziką patiriančių žmonių skaičius iki 2020-ųjų sumažės daugiau nei perpus – iki 170 tūkst.²⁷ Europos kovos su skurdu planas yra pavyzdinė šalims narėms ES iniciatyva, kurios tikslui („užtikrinti ekonominę, socialinę ir teritorinę sanglaudą“²⁸) pasiekti pabrėžiamas informacinis socialinės politikos kontekstas. Iniciatyvoje įvardijami uždaviniai didinti informuotumą apie žmones, kenčiančius nuo skurdo ir socialinės atskirties, sykiu ir užtikrinti jų pagrindinių teisių pripažinimą. Europos kovos su skurdu planas skatina spręsti skurdo problemą dviem – ES ir nacionaliniu – lygmenimis. Europos Komisija įsipareigoja pertvarkyti atviro koordinavimo metodą „į bendradarbiavimo, tarpusavio vertinimo ir keitimosi gerąja patirtimi platformą“, jį įtraukti į priemonę, kuria siekiama viešojo ir privataus sektoriaus dalyvių įsipareigojimo mažinti socialinę atskirtį ir teikti tikslinę paramą iš Europos socialinio fondo²⁹. Taip pat įsipareigojama kurti ir įgyvendinti programas, kuriomis būtų skatinamos pažeidžiamiausių grupių socialinės inovacijos, vargingų bendruomenių švietimas, mokymas, skatinamos įvairios užimtumo galimybės; kuriama nauja migrantų integracijos darbotvarkė³⁰. Be to, europiniu mastu ketinama įvertinti socialinės apsaugos ir pensijų sistemų tinkamumą, tvarumą, nustatyti būdus kaip gerinti sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumą³¹.

Įgyvendindamos „Europa 2020“ strategiją nacionaliniu lygmeniu ES narės įsipareigoja:

European Commission, 2012. P.1. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/them_es/25_poverty_and_social_inclusion.pdf

²⁶ Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Communication from the commission. Brussels, 3.3.2010, COM(2010). P. 11. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF>

²⁷ Europe 2020 targets. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/targets_en.pdf

²⁸ 2020 m. Europa. Pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategija. Komisijos komunikatas. Briuselis, 3.3.2010. KOM(2010). Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/lietuva/documents/skelbimai/20_20m_europa.pdf

²⁹ Ten pat.

³⁰ Ten pat.

³¹ Ten pat.

– skatinti bendrą kolektyvinę ir individualią atsakomybę kovojant su skurdu ir socialine atskirtimi;

– parengti ir įgyvendinti specialias priemones, skirtas konkrečių rizikos grupių (pvz., vienišų tėvų šeimos, vyresnio amžiaus moterys, mažumos, romai, žmonės su negalia ir benamiai) problemoms spręsti;

– iki galo išnaudoti socialinės apsaugos ir pensijų sistemas, kad būtų užtikrintos remiamos pajamos ir galimybės naudotis sveikatos priežiūros paslaugomis³².

Pasak Copeland ir Daly (2012: 274), strategijoje „Europa 2020“ numatytas tikslas žymiai sumažinti skurdo rodiklius ES buvo netikėtas, nes svarstymo ir priėmimo laikotarpiais 2009-2010 m. Europos politinė darbotvarkė buvo dominuojama fiskalinio stabilumo diskurso. Nors Copeland ir Daly (2012) vertina suformuluotą tikslą kaip novatorišką, abejoja, kad strategija žymi beprecedentį ES įsipareigojimą socialinei Europos dimensijai. Pirma, todėl, kad priimtas susitarimas nėra platus, o politinė galimybė pasinaudojus į socialinę politiką orientuotiems ES veikėjams; 2) skurdo sąvoka suvokiama kompromisiškai: arba kaip skurdžios pajamos, ar kaip materialinė deprivacija, ar kaip nedarbas. 3) šalims narėms suteikiama daug veiksmų laisvės pasirinkti, kurį skurdo apibrėžimą jos naudos, kiek ambicingi bus nacionaliniu mastu skurdo mažinimo tikslai. Copeland ir Daly (2012) daro išvadą, kad, nors išsikeltas ambicingas tikslas, priėjimas prie socialinės politikos nėra nuoseklus ir rizikuojama tikslo nepasiekti.

Viena iš viršnacionalinių europinio lygmens institucijų, skleidžiančių prieštaraujantį neoliberaliam ir kitokį, nei vien skurdo kaip žmogaus teisių pažeidimo diskursą, kuriuo siekiama daryti įtakos europinei darbotvarkei, yra

³² 2020 m. Europa. Pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategija. Komisijos komunikatas. Briuselis, 3.3.2010. KOM(2010). Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/lietuva/documents/skelbimai/2020m_europa.pdf

Europos tinklas prieš skurdą (angl. *European Anti-Poverty Network*)³³, vienijanti nevyriausybinės organizacijos ir skleidžianti diskursą apie socialinio teisingumo užtikrinimą per valstybių garantuojamas ne mažesnes už skurdo rizikos ribą, pajamas gyventojams nepriklausomai nuo jų užimtumo statuso.

Apibendrinant pasakytina, jog dominuojančios skurdo mažinimo politikoje (žr. 3 lentelę) yra 3 viešosios politikos strategijos ir joms įgyvendinti skiriamos viešosios politikos priemonės. Taip pat egzistuoja ir viena kontradiktoryvi – socialinio teisingumo – strategija.

3 lentelė. Skurdo mažinimo politikos strategijos ir priemonės

NEOLIBERALI	Valstybės vaidmuo turi būti minimalus; priemonė - ekonominis šokas.
NEOKONSERVATYVI	Valstybės vaidmuo stiprus užtikrinant socialinę kontrolę; priemonės – administracinės baudmės, siekiant, kaip suvokiama, atgasyti nuo skurdo (t.y., skurdas laikomas per mažos socialinės kontrolės kaip ir savikontrolės problema).
NEOLIBERALI + NEOKONSERVATYVI	Prieštaravimai sukuria naujas valstybės ir privataus sektoriaus santykių formas: pašalpų gavėjų privalomas neapmokamas nedraudiminis darbas (angl. <i>workfare</i>), labdara ir parama tampa ir verslo modeliu, ir valstybės remiama NVO organizuojama veikla.
ŽMOGAUS TEISIŲ	Skurdas kaip žmogaus teisių pažeidimas. Priemonės: teisė neskursti ginama teisme, kultūrinio ir edukacinio pobūdžio valstybės ir viršnacionalinių institucijų remiamos, dažnai NVO įgyvendinamos iniciatyvos siekiant visuomenę supažindinti su socialinėmis teisėmis.
SOCIALINIO TEISINGUMO	Visuomenės, nepatiriančios skurdo rizikos grėsmės, vizija, už kurios įgyvendinimą atsakinga valstybė. Priemonės: didesnis perskirstymas per biudžetą, ekonominės nelygybės mažinimas, bazinio atlyginimo idėja.

³³ European Anti-Poverty Network. Fighting for a Social Europe Free of Poverty. Prieiga per internetą: <http://www.eapn.eu/en>

Neoliberali, neokonservatyvi ir žmogaus teisių strategijos skiriasi, tačiau jos gali koegzistuoti. Ypač paslanki yra neoliberali strategija – pabrėždama metodologinį individualizmą ji gali koegzistuoti tiek su žmogaus teisių koncepcija paremtu požiūriu į skurdą ir jo prevenciją, įgyvendinamą ne viešojo sektoriaus priemonėmis, tiek ir su su neokonservatyvia strategija, kuri pabrėžia stiprų valstybės vaidmenį piliečių gyvenime formuojant kultūros, konservatyviai suvokiamos moralės ir etikos normas bei elgesio standartus.

2.2 Skurdo mažinimo politika Lietuvoje ekonominės krizės metu

2008 m. rugpjūčio 1-ąją buvo padidintos valstybės remiamos pajamos (iki 350 lt), bazinė pensija, draudžiamosios pajamos ir įvairios kompensacijos. Taip pat kadenciją baigiantys politikai prieš rinkimus žadėjo, kad šildymo kompensacijos augant šildymo kainoms 2008-2009 m. žiemos sezoną bus teikiamos ne tik socialiai remtiniams žmonėms³⁴. Vis dėlto, pasibaigus vienam politiniam ciklui (2008-ųjų rudenį darbą pradėjo nauja, TS-LKD ir Liberalų sąjūdžio koalicinė Vyriausybė) ir 2008 m. paskutiniame ketvirtyje staigiai smukus BVP, situacija radikaliai pasikeitė – viešajame diskurse atsirado ekonominės krizės (taip pat – „ekonominio sunkmečio“) sąvokos, o nuo 2009-ųjų imtos taikyti fiskalinės konsolidacijos priemonės, turėjusios didžiausią neigiamą poveikį skurdžiajai visuomenės daliai ir mokesčių naštos pasiskirstymą pavertusios labiau regresyviu (Avram et al., 2013).

Masso et al. (2012) išskiria kelias socialines grupes, kurios Lietuvoje (o ir kitose Baltijos šalyse) formavosi kaip skurdo riziką patiriančios grupės kintant

³⁴ BNS, lrytas.lt. (2008 08 26, 15:27). G.Kirkilas: „Dalį išlaidų šildymui valdžia kompensuos ne tik socialiai remtiniams žmonėms“. Prieiga per internetą: [http://www.lrytas.lt/-12197533101219450134-g-kirkilas-dal% C4% AF-i% C5% A1 laid% C5% B3-% C5% A1ildymui- vald% C5% BEia-kompensuos-ne-tik-socialiai-remtiniams-% C5% BEmon% C4% 97ms.htm](http://www.lrytas.lt/-/12197533101219450134-g-kirkilas-dal% C4% AF-i% C5% A1 laid% C5% B3-% C5% A1ildymui- vald% C5% BEia-kompensuos-ne-tik-socialiai-remtiniams-% C5% BEmon% C4% 97ms.htm)

socialinei ir ekonominei padėčiai: tai – ilgalaikiai bedarbiai šalies kaimiškose vietovėse ir periferiniuose regionuose, bedarbių šeimos arba šeimos su vienu bedarbiu, daug vaikų turinčios šeimos arba vieno tėvo šeimos, neįgalieji ir pensinio amžiaus gyventojai. 2008 m. ekonominės krizės metu susiformavo dar viena skurdo rizikos grupė, į kurią patenka jauni, išsilavinę, tačiau didelių finansinių įsipareigojimų saistomi, įsiskolinę gyventojai. Taigi galima, sakyti, kad 2008 m. ekonominės krizės socialinės pasekmės parodė, jog skurdo rizika gresia ir tiems, kurie socialinėje struktūroje paprastai suvokiami kaip saugesni – labiau išsilavinę, labiau apsirūpinę, vadinamajame viduriniame visuomenės struktūros sluoksnyje pozicionuojami gyventojai.

Nė viena fiskalinės konsolidacijos priemonė, prieš ją taikant, nebuvo vertinta poveikio skurdžiajai visuomenės daliai aspektu (Gruževskis et al., 2009). Aktyvūs socialinės politikos periodai ekonominės krizės metu, kuomet priimta daugiausia socialinę apsaugą paveikusių sprendimų, buvo 2009 ir 2012 m.

Permainos palietė socialinio draudimo ir socialinės paramos sistemas. Socialinio draudimo sistema saugo piliečius nuo įvairių socialinių rizikų – nedarbo, pajamų praradimo dėl ligos, motinystės (tėvystės), senatvės. Nors kasdienėje kalboje ir žiniasklaidoje socialinio draudimo išmokos dažnai pavadinamos pašalpomis (nuo žodžio „šelpiti“, kurio esmė yra duoti ką nors už dyką, neatlygintinai, iš geros valios), iš tiesų jomis piliečiai nėra šelpiami: socialinio draudimo išmokos nėra gaunamos už dyką ar iš geros valios – jos yra mokamos iš valstybės socialinio draudimo biudžeto įvykus draudiminiams įvykiams (netekus darbo, atėjus senatvei, netekus pajamų dėl motinystės (tėvystės), dėl kurių Lietuvos piliečiai yra apsidraudę ir iki draudiminio įvykio mokėję įmokas į „Sodros“ biudžetą. Kita vertus, Statistikos departamento ataskaitose, o ir žiniasklaidoje, pabrėžiama, kad būtent valstybiniai socialinio draudimo planai (motinystės (tėvystės) draudimas, pensijos, nedarbo išmokos) apsaugo nuo skurdo rizikos – jei jų nebūtų, skurstančių Lietuvos gyventojų dalis ženkliai išaugtų.

Socialinės apsaugos sistemoje vykdomas pajamų perskirstymas siekiant išlyginti ekonominius skirtumus, atsiradusius dėl rinkos santykių sukeltos ekonominės nelygybės. Socialinio draudimo sistemos pajamos gali būti įvairios – didžiąją dalį sudaro dirbančių asmenų įmokos į socialinio draudimo biudžetą, tačiau socialinės politikos tikslų finansavimas gali vykti ir tiesiogiai iš valstybės biudžeto, kuomet trūkstama pajamų dalis kuriam nors valstybės užsibrėžtam socialiniam tikslui pasiekti iš valstybės biudžeto (į kurį suplaukia kiti gyventojų ir kitų ekonominių subjektų mokami mokesčiai) pervedama į „Sodros“ biudžetą.

Ekonominės krizės metu „Sodros“ biudžeto pildymas valstybės biudžeto pajamomis vyko, tačiau jis pakito: „Sodra“ tapo valstybės biudžeto kreditore, arba, kitaip tariant, piliečiai, kurie gauna ar dar gaus socialinio draudimo išmokų iš „Sodros“ biudžeto ateityje, ekonominės krizės metu tapo valstybės skolininkais, kurių mokamos įmokos nuo šiol yra ne tik perskirstomos išmokų gavėjams, bet ir skiriamos valstybės biudžeto paskolos palūkanoms padengti.

Tuo metu socialinės paramos sistemos išmokos nėra susietos su draudimo įmokomis – valstybė gali numatyti įvairių išmokų, turėdama įvairių tikslų – pavyzdžiui, siekdama skatinti motinystę (tėvystę), šalia socialinio draudimo išmokų skirti vaiko pinigus, vienkartinę gimimo išmoką naujam piliečiui, taip pat – vienkartinę mirties išmoką ir kitokias išmokas. Socialinės paramos sistemos dalimi yra ir skurdo mažinimo politikos priemonės – pinigine socialinė parama skurdiesiems, kurią gauna tie piliečiai, kurie neturi teisės gauti socialinio draudimo išmokų (pvz., todėl, kad nemokėjo įmokų), kompensacijos už karštą ir šaltą vandenį.

Ekonominės krizės metu traukėsi ir tik ties socialiai remtinųjų grupėmis susikoncentravo nemažai socialinių programų, kurios anksčiau buvo skirtos visai visuomenei – pavyzdžiui, sustabdytas vaiko pinigų mokėjimas tiems, kurių pajamos per mėnesį vienam šeimos nariui yra didesnės nei 1,5 valstybės remiamų pajamų (tuo laikotarpiu – 525 lt). Sumažėjo ir socialinių paslaugų teikimo apimtys. Iki krizės gyventojams, kurių pajamos neviršijo 3 valstybės remiamų pajamų dydžio,

socialinės paslaugos namuose buvo teikiamos nemokamai. Ekonominės krizės metu situacija pasikeitė: socialinėmis paslaugomis nemokamai namuose galėjo naudotis tik skurstantys gyventojai – tie, kurių pajamos neviršijo 2 valstybės remiamų pajamų dydžio (2010-2011 m. 2 valstybės remiamų pajamų dydis beveik sutapo su skurdo rizikos riba, kitais metais buvo mažesnis už skurdo rizikos ribą, žr. I priedą, p. 188).

Gruževskis, Lazutka ir kt. (2009) skiria 3 viešosios politikos sritis, turėjusias įtakos skurde ir skurdo rizikoje gyvenantiems asmenims 2009-aisiais ėmusi fiskalinės konsolidacijos priemonių: mokesčių politikos pakeitimai, darbo rinkos reguliavimo ir darbo santykių pakeitimai bei pokyčiai socialinėje politikoje. Kadangi šios priemonės nebuvo derintos su skurdo mažinimo politikos instrumentais, daliai skurdžiųjų ekonominio nuosmukio laikotarpiu turėjo daugiau negatyvių, nei pozityvių pasekmių, mat sumažino ir taip skurdžias jų pajamas (Gruževskis, Lazutka ir kt. 2009). Pasak Gruževskio, Lazutkos ir kt., mokesčių politikos srityje neigiamą įtaką skurdžiajai visuomenės daliai turėjo nuo 2009 m. sausio 1 d. Lietuvoje nuo 18 proc. iki 21 proc. padidintas pridėtinės vertės mokesčio tarifas ir kartu panaikinti lengvatiniai 5 proc. bei 9 proc. PVM tarifai, taikyti vaistams, kai kuriems maisto produktams, taip pat keleivių vežimo, apgyvendinimo, ir kt. paslaugoms; be to ir akcizo tarifų pakeitimai. 2009-aisiais sumažintos pensijos (priimtas laikinasis pensijų mažinimo įstatymas) turėjo neigiamų pasekmių pensinio amžiaus gyventojų perkamajai galiai.

Ekonominės krizės metu aktyviai vykdyti darbo rinkos ir darbo santykių politikos pokyčiai. 2009 m. liepos 14 d. Seimas priėmė Užimtumo rėmimo įstatymo pakeitimus, kuriais siekiama sušvelninti ekonominės krizės pasekmes nedarbo augimui (išplėstas ratas asmenų, kuriems teikiama subsidija darbo vietų kūrimui, ratas asmenų, kurie gali pretenduoti į mokymosi stipendijas, numatyta apmokėti keliones į darbovietę, jei darbo vieta yra toliau nuo gyvenamosios vietos, taip pat numatyta, kad teritorijose, kuriose nedarbo lygis 1,5 karto viršija šalies vidurkį, bedarbiams nedarbo socialinio draudimo išmokų mokėjimas pratęsiamas 2

mėnesiais ilgiau). Darbo birža, įgyvendindama Laikino užimtumo skatinimo projektą, dalį bedarbių įdarbino viešiesiems darbams. Taip pat buvo liberalizuotas Darbo kodeksas numatant, jog kolektyvinėse darbdavių ir darbuotojų sutartyse leidžiama susitarti dėl lankstesnių darbo sąlygų. Gruževskis, Lazutka ir kt. (2009) vertina, kad dėl Darbo kodekso liberalizavimo darbuotojų pažeidžiamumas darbo rinkoje padidėjo.

Įgyvendintos fiskalinės konsolidacijos priemonės, didelis nedarbas, taip pat padidintas valstybės remiamų pajamų dydis buvo veiksniai, dėl kurių ekonominės krizės metu keliskart išaugo socialinės pašalpos gavėjų skaičius³⁵. Siekiant jį bei išlaidas socialinėms pašalpoms sumažinti, reformuota skurdo mažinimo politikos priemonė – socialinės pašalpos skyrimas. Tai padaryta vadovaujantis 2011 m. gruodžio 1 d. priimtu ir nuo 2012 m. sausio 1-osios dienos įsigaliojusi nauju (Vyriausybės pateiktu) Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymu, kuriuo įtvirtinama piniginės socialinės paramos skirstymo decentralizacijos nuostata: penkiose Lietuvos savivaldybėse – Akmenės, Panevėžio, Radviliškio, Raseinių ir Šilalės, kuriose socialinių pašalpų būdavo išmokama daugiau (1000 gyventojų), nei šalies vidurkis – parama pradėta teikti kaip savarankiška savivaldybių funkcija (likusiose 55 savivaldybėse – kaip valstybės savivaldybėms deleguota funkcija). Savivaldybės atliko tas pačias funkcijas kaip ir tada, kai skirstė pašalpas kaip valstybės joms deleguotą funkciją (tikrino socialinės paramos teikimo pagrįstumą, vertino socialinės paramos gavėjų gyvenimo sąlygas, jų pajamas) ir įgyvendino naujas, įstatymu numatytas funkcijas – pavyzdžiui, įgijo teisę palaipsniui mažinti socialinę pašalpą darbingo amžiaus

³⁵ Socialinės pašalpos gavėjų skaičius, mažėjęs 2004-2008 m. (2008-aisiais buvo 37 tūkst.), 2009-aisiais išaugo beveik dvigubai (iki 74 tūkst.), o 2012-aisiais – ir triskart (iki 222 tūkst.). Šis skaičiaus augimas yra siejamas su išaugusiomis valstybės remiamomis pajamomis, nedarbu, mažėjančiu vidutiniu darbo užmokesčiu, komunalinių paslaugų kainomis; paskata augti socialinės pašalpos gavėjų skaičiui buvo ir suteikta teisė bedarbiams gauti socialines pašalpas kartu su nedarbo draudimo išmoka nuo pirmos registracijos Darbo biržoje dienos, o 2011-aisiais augimas sietas ir su savivaldybių laukiama Piniginės socialinės paramos skirstymo reforma – mat valstybės biudžeto asignavimai priklauso nuo praėjusių metų socialinės pašalpos poreikio (Etnerytė et al., 2013).

darbingiems, bet nedirbantiems gyventojams, ilgalaikiams bedarbiams. Įstatyme taip pat įtvirtintos naujos piniginės paramos (socialinės pašalpos ir būsto šildymo, geriamojo ir karšto vandens išlaidų kompensacijos) poreikio nustatymo metodikos³⁶: numatyta vertinti šeimos bendrų išlaidų pasiskirstymą, o namų ūkių narių gaunamą piniginę paramą diferencijuoti priklausomai nuo namų ūkio dydžio, pakoreguoti kompensuojami naudingojo būsto ploto, karšto ir geriamojo vandens normatyvų dydžiai. Taip pat numatyta, kad įsidarbinus ilgalaikiams bedarbiams, jiems kurį laiką, t.y. pusę metų, dar bus mokama dalis socialinės pašalpos, numatyta galimybė būsto šildymo, geriamojo ir karšto vandens išlaidų būsto šildymo, geriamojo ir karšto vandens išlaidų kompensacijas teikti ir nuomojantiems būstą.

Kita naujovė – jei savivaldybės imasi organizuoti – piniginės socialinės paramos gavėjų pareiga tampa „dalyvauti savivaldybės administracijos organizuojamoje visuomenei naudingoje veikloje Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka“³⁷. 5 savivaldybėse išbandytas eksperimentas – jos skatintos kaip įmanoma daugiau sumažinti pašalpoms išmokamų lėšų skaičių kaip paskatą savivaldybėms suteikiant galimybę nepaskirstytas nuo metinės tikslinės valstybės biudžeto dotacijos lėšas naudoti savivaldybių tarybų nuožiūra, taip pat naudoti sankcionavimo priemones – pašalpų teikimo nutraukimą pretendams ar gavėjams netenkinant t.t. dokumentų pateikimo, informavimo apie pasikeitusias faktines aplinkybes, reikalavimų. Į paramos skirstymą įstatymu įtrauktos ir vietos bendruomenės, nevyriausybinės organizacijos, seniūnijos, tikintis, jog šie bendruomenės nariai pažįsta vietos skurdžiuosius. Reformos pirminių rezultatų vertintojai pastebi³⁸, kad nors bendruomenių įtraukimas tam tikrais atvejais gali

³⁶ D. Jankauskas: „Savivaldybės turi puikią progą įrodyti, kad socialinė parama gali būti skiriama teisingai“// Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, pranešimas spaudai, 2011 12 29.

[Interaktyvus], prieiga per internetą: <http://www.socmin.lt/index.php?-1527595660>

³⁷ Lietuvos Respublikos Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymas. Nr. XI-1772, 2011-12-01, žin., 2011, nr. 155-7353 (2011-12-20).

³⁸ Etnerytė, I., Lazutka, R., Poviliūnas, A., Savičiūtė, D., Skučienė, D., Žalimienė, L. (2013). Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams teikimo, vykdant savarankiškąją savivaldybių funkciją, perspektyvos. Tyrimo, atlikto pagal 2013 m. liepos 30 d. pasirašytą

padėti užtikrinti paramos teikimo taiklumą, kita vertus, gali prisidėti ir prie skurstančiųjų stigmatizavimo, šališkumo, asmeninių santykių įtakos skirstant paramą, šiuo socialinį teisingumą sumažinant.

Šio eksperimento rezultatas – pilotinėse savivaldybėse sumažėjusios pašalpoms skiriamų lėšų kiekis ir sumažėjęs gavėjų skaičius, sumažėjęs vidutinės išmokamos pašalpos dydis. Vis dėlto, nepanašu, kad reforma turėjo įtakos skurdo mažinimui ar išmokų taiklumui, taip pat nėra duomenų, kad pašalpoms neišleisti pinigai būtų skirti aktyviosioms skurdo mažinimo politikos priemonėms – pavyzdžiui, darbo vietų kūrimui. Reformos efektyvumo vertintojai – Etnerytė et al. (2013), teigia kad pašalpos gavėjų eksperimentinėse savivaldybėse sumažėjo todėl, kad prašymai skirti pašalpas buvo sustabdomi dar kreipimosi procese, prieš pasiekiant administracinės paslaugos vadovą ir tokie sustabdyti prašymai nebuvo suskaičiuoti. Vienas iš reformos padarinių – savivaldybių skyriai buvo įtraukti ir į socialinės kontrolės, dažnai paremtos apkalbomis, planus – nors tai nėra jų funkcija ir to neįmanoma atlikti kokybiškai dėl nepakankamo darbuotojų skaičiaus (Etnerytė et al. 2013: 41), todėl reformos vertintojai 5 savivaldybėse vykusio eksperimento rezultatus vertina prieštaringai – nors daugumoje iš eksperimentinių savivaldybių pasiektas tikslas sumažinti viešąsias išlaidas socialinėms pašalpoms, tai pasiekta vadovaujantis abejotino profesionalumo metodais ir liekant abejonių dėl socialinių pašalpų taiklumo.

Taigi 2008 m. ekonominės krizės metu Lietuvos gerovės valstybė susitraukė, socialinės apsaugos sistema neteko dalies socialinio draudimo sistemos bruožų, įgavo daugiau absoliutaus skurdo pasekmių amortizavimo bruožų (aktualių neoliberaliai politikai), o savivaldybės įgyvendino daugiau socialinės kontrolės (aktualių konservatyviai politikai) funkcijų.

projekto atlikimo sutartį Nr. D4-332, ataskaita Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras. P. 37

3. Žiniasklaidos skurdo rėminimo vaidmuo skurdo mažinimo politikoje

3.1 Laikotarpis, atranka, bendrosios analizuojamų duomenų charakteristikos

Interneto žiniasklaidos vaidmens analizei skurdo mažinimo politikoje taikyta daugiapakopė duomenų atranka. Pirma, parinktos dvi interneto žiniasklaidos priemonės – DELFI ir lrytas.lt; šios būtent dėl to, kad, analizuojamu laikotarpiu buvo labiausiai skaitomi ir populiarius interneto dienraščiai Lietuvoje³⁹, o tai leidžia juos laikyti svarbiais viešosios politikos tinklo dalyviais. Antroji atrankos pakopa – reprezentatyvios interneto dienraščių numerių imties, skirtos 2008 m. rugpjūčio – 2012 m. gruodžio ypatumams atskleisti, nustatymas. Kaip pabrėžia Wimmer ir Dominick (2011: 163), reikšmingas vienerių metų dienraščių turinio tendencijas gali atskleisti 12 numerių per metus analizė, kuomet vienam mėnesiui tenka vienas numeris, o imties padidinimas iki 24 ar 48 numerių rezultatų reikšmingai nepakeičia. Vis dėlto atsižvelgiant į interneto dienraščių specifiką (turinys gali būti atnaujinamas bet kuriuo metu ir, skirtingai nei laikraštis, kurį riboja maketo apimtys, interneto dienraštis neturi apimtys ribojimų), nuspręsta imtį padvigubinti – 2 numeriai per mėnesį, 24 numeriai per metus (išskyrus 2008-uosius, atsižvelgiant į nustatytą krizės pradžios laikotarpį – analizuoti 5 mėnesiai, po 10 numerių kiekvienoje žiniasklaidos priemonėje). Taigi peržiūrėti 112 DELFI ir 112 lrytas.lt numerių (iš viso 224 numerių, vienu numeriu laikant vienos dienos žiniasklaidos priemonės produkcijos srautą atitinkamoje žiniasklaidos priemonėje taip kaip jis pateikiamas viešai prieinamuose analizuotų žiniasklaidos priemonių archyvuose interneto paieškoje įrašius analizuojamos dienos datą). Trečioji atrankos pakopa – numerių datų nustatymas taip, kad jos reprezentatyviai atspindėtų laikotarpio tendencijas. Ši atranka vykdyta savaitinių ir savaitinių dienų komponavimo būdu – į atranką įtraukta kas antra mėnesio savaitė ir visos savaitės dienos (išskyrus sekmadienius) iš eilės – pradėta nuo pirmo mėnesio pirmos savaitės pirmos dienos

³⁹ Gemius Audience [Interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.audience.lt/>

(tai buvo 2008 08 01, penktadienis), toliau 2008 m. rugpjūčio trečios savaitės antros dienos (tai buvo 2008 08 16, šeštadienis), antro mėnesio antros savaitės trečios dienos (tai buvo 2008 09 08, pirmadienis), antro mėnesio ketvirtos savaitės ketvirtos dienos (2008 09 23, trečiadienis) ir t.t. Ši sisteminė tikimybinė atranka leido užtikrinti duomenų pasiskirstymo balansą ir reprezentatyvumą (žr. VI priedo lent. nr. 1-4 p. 194-195)

Ketvirtosios atrankos pakopos metu suformuota visa empirinio žiniasklaidos tyrimo imtis – pagal kriterinę atranką (kriterijų sąrašas – priede nr. VIII, p. 234-235) rankiniu būdu (t.y., ne naudojantis redakcijų paieškos sistemomis, nes jos nėra pritaikytos empirinių duomenų mokslinei analizei paieškai, mat dažnai pateikia rezultatus, neatitinkančius paieškos kriterijų) išrinkti visi žiniasklaidos produkcijos vienetai (straipsniai, iliustracijų komplektai ir vaizdo reportažų tekstinė medžiaga, kuri tyrimui buvo išrašyta) skurdo tematika – iš viso jų buvo 896. Žiniasklaidos produkcijos vienetas – tai išbaigtas interneto žiniasklaidoje publikuojamas kūrinys: žurnalistinis tekstas, žurnalistinis tekstas ir nuotrauka (-os), žurnalistinis tekstas ir karikatūra, žurnalistinis tekstas, grafikas ir nuotraukos (-a), žurnalistinis tekstas, nuotraukos ir video medžiaga (išrašyta), vien video medžiaga (išrašyta), vien foto reportažas; piliečių žurnalistikos platformoje publikuojamas kūrinys, savo srities specialisto plačiajai auditorijai parengtas kūrinys, publikuojamas interneto žiniasklaidos specialiose skiltyse. Interneto dienraščiuose esama galimybės susieti vieną išbaigtą kūrinį su kitu išbaigtu kūriniu ta pačia tema (ypač dažnai tai – tekstinis kūrinys susiejamas su Lietuvos Rytų TV reportažu, paskelbtu svetainėje – daroma lrytas.lt). Tokiais atvejais laikyta, kad kadangi redakcijos sprendimu susieti kūriniai yra pateikiami auditorijai kaip vienas komplektas, juos reikia laikyti vienu žurnalistinės produkcijos vienetu. Analizuota rašytinė ir vaizdinė informacija, išskyrus video medžiagą – iš video reportažų analizuotas tik išrašytasis reportažo tekstas. Taigi pagal raišką ir leidinius imtis pasiskirstė taip (žr. 4 lentelė p. 111):

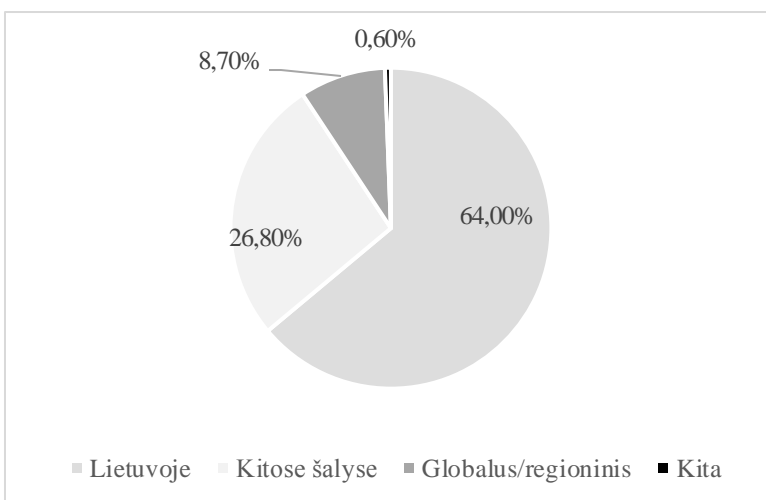
4 lentelė. Imties pasiskirstymas pagal leidinius ir žiniasklaidos produkcijos raišką

Raiška	DELFI	lrytas.lt	Iš viso	Procentų
Tekstas	39	69	108	12%
Tekstas ir nuotraukos	345	279	624	70%
Nuotraukos		1	1	0%
Tekstas ir video	5	1	6	1%
Video		91	91	10%
Tekstas, video, nuotraukos	2	30	32	4%
Tekstas ir karikatūra	25		25	3%
Tekstas, grafikas, nuotrauka	5	4	9	1%
Iš viso	421	475	896	100%

Kaip matyti iš 4 lentelės, dažniausias raiškos būdas (70 proc. visos imties) yra tekstas ir nuotrauka (-os). Raiškos būdai analizuojamose žiniasklaidos priemonėse kiek skiriasi: lrytas.lt skurdo tematika pateikė video medžiagos – reportažų, pokalbių įrašų, laidų ar jų ištraukų (10 proc. visos imties), o DELFI analizuojamu laikotarpiu video reportažų beveik nerengė. Duomenų pagal raišką pasiskirstymas leidžia daryti išvagal apie tai, jog raiškų konvergencija Lietuvos interneto dienraščiuose analizuojamu laikotarpiu rėminant skurdo problematiką beveik nevyko – dominavo tekstinė informacija ir nuotraukos. Šis raiškos aspektas interneto dienraščius daro panašius su spaudos leidiniais. Vaizdo (nuotraukų ir video įrašų) diskursas šiame darbe išsamiau neanalizuojamas, tačiau galima pasakyti, jog dauguma prie tekstų publikuojamų nuotraukų yra asociatyvios nuotraukos – t.y., ne iš įvykių vietų ir tiesiogiai nesusijusios su tekste aprašomomis situacijomis. Didžiąją dalį nuotraukų galima būtų suskirstyti į kelias grupes: politikų nuotraukos, abstrakčios nuotraukos (pvz., ranka nuo smūgio besislepianti moteris, dažnai – jos atvaizdavimas seksualizuotas; vaikiški vežimėliai; ištiesta ranka; pinigai ir pan.), egzotinės nuotraukos (iš kelionių reportažų). Nors išsamiau ir neanalizuojama, galima daryti pagrįstą spėjimą, kad komunikacijos politinės ekonomijos požiūriu, tekstų iliustravimas yra itin komodifikuota praktika interneto dienraščių redakcijose. DELFI prie kai kurių žurnalistinių kūrinių publikuoja

originalias, specialiai redakcijai sukurtas karikatūras, kita vertus, jos naudojamos skirtingiems straipsniams iliustruoti kelis kartus, todėl ir ši iliustravimo praktika yra komodifikuota. Atskiro paaiškinimo reikalingi atrankos kriterijai. Sudarant imtį, tarp išrinktųjų pateko visi kūriniai, kuriuose bent epizodiškai užsimenama apie skurdą – 1) nepaisant to, ar kalbama apie skurdą skurdo mažinimo politikos kontekste, kitos viešosios politikos kontekste ar visai nepolitiniuose kontekstuose, 2) nepaisant to, ar kalbama apie skurdą Lietuvoje, globalų ir/ar regioninį, užsienio šalių skurdą. Taip nuspręsta dėl keleto priežasčių. Pirma, tik tas skurdo rėminimas,

3 pav. Žiniasklaidos rėminama skurdo geografija

kurį galima aptikti skirtinguose kontekstuose, gali būti vertinamas kaip tendencija ir todėl – žiniasklaidos skleidžiamos ideologijos dedamoji, turinti politinių pasekmių. Antra, politinių valstybių sienų apribojimų nepaisymas

sudarant imtį leidžia įvertinti nacionalinės žiniasklaidos vaidmenį aktualizuojant viršnacionalinę socialinę politiką. Trečia, ne Lietuvos skurdo problematikos aktualizavimo mastas žiniasklaidoje padeda įvertinti interneto dienraščių politinės ekonomijos aspektą – dėl priklausymo nuo bendrojo turinio kūrėjų, tokių kaip užsienio šalių naujienų agentūros, vykstantį dekontekstualizacijos procesą (kuomet nepaisoma tokių naujienų atrankos kriterijų kaip geografinis artumas).

Atrinktoji žiniasklaidos produkcija buvo koduojama pagal teorinės analizės pagrindu sukonstruotą metodologiją, o tam, kad kodavimo rezultatus būtų galima paaiškinti ir išsamiau interpretuoti, kiekvienas produkcijos vienetas buvo įvertintas pagal tokius kintamuosius:

Žiniasklaidos priemonė (lrytas.lt, DELFI)

Data. Šis kintamasis leido stebėti ir įvertinti informacijos apie skurdą srauto dinamiką ir kaitą.

Normatyvinis vaidmuo, laikysena (Auklėjamasis, bendradarbiavimo, stebėsenos, radikalus). Šis kintamasis leido įvertinti žiniasklaidos laikyseną/santykį su skurdo mažinimo politika, jos vykdytojais bei adresatu – skurdžiaisiais. Šis kintamasis kaip vienas iš diskursyviosios produkcijos praktikos veiksnių, leidžia interpretuoti žiniasklaidos profesionalumo raišką, jo įtaką rėminant skurdą.

Rėminimo tipas (teminis, epizodinis). Šis kintamasis leido įvertinti kaip dažnai skurdo problematika atskleidžiama kaip politinė, socialinė ar ekonominė problema, viešosios politikos klausimas, aplinkybė (teminis rėminimas), o kaip dažnai skurdas atskleidžiamas pasakojant žmonių gyvenimo istorijas, nusikaltimų aplinkybes, atskleidžiant lokalią situaciją, įvykį, konfliktą, nutikimą (epizodinis rėminimas).

Viešoji politika (Taip, Ne). Šis kintamasis leido įvertinti, koks yra viešosios politikos vaidmuo rėminant skurdą žiniasklaidoje ir koks vaidmuo tenka kitoms aktualijoms, pavyzdžiui, nusikaltimumui. Šioje kategorijoje informacija skirstyta į „taip“ ir „ne“ kategorijas, kur „taip“ žymi tai, kad skurdas yra rėminamas viešosios politikos kontekste, o „ne“ žymi tai, kad skurdas rėminamas kituose, su viešąja politika tiesiogiai nesusijusiuose kontekstuose.

Skurdo geografiija (Lietuva, globalus/regioninis skurdas, skurdas kitose šalyse, kita). Kintamasis padėjo įvertinti geografinio artumo kriterijaus aktualumą rengiant informaciją apie skurdą interneto dienraščiams.

Raiška. Šis kintamasis leido įvertinti, kaip ir kiek atskleidžiant skurdo problematiką interneto dienraščiuose yra išnaudojamos interneto medijos suteikiamos raiškų galimybės.

Autorius. Šiuo kintamuoju žymėta žiniasklaidoje publikuojamų kūriniių autorystė. Tai leido įvertinti žurnalistų specializacijos mastą organizacijose ir šiuo

aspektu nusakyti, kiek savų išteklių žiniasklaidos organizacijos skiria skurdo problematikai atskleisti.

Kilmė. Šiuo kintamuoju buvo įvardytas informacijos apie skurdą, kuri yra publikuojama žiniasklaidoje, rengėjų tipas (pvz., redakcijos žurnalistas, redakcijos nuolatinis komentatorius, komentatorius, komercinio banko ekspertas, mokslininkas ir t.t.). Informacijos apie skurdą kilmės analizė leidžia leidžia įvertinti žiniasklaidos organizacijų išteklių, skiriamų skurdo problematikai atskleisti, pobūdį.

Šie kintamieji padeda išanalizuoti skurdo rėminimui įtakos turintį produkcijos procesą, atsispindintį pačioje procukcijoje, t.y., nustatyti aplinkybes, kuriomis žiniasklaidos diskursas atsiranda, toną, dėmesio temai pobūdį ir laipsnį. Išanalizavus žiniasklaidos produkciją pagal šiuos kintamuosius ir nustačius pagrindines tendencijas, kitu etapu buvo rėminimo analizės metodu atliekama kritinė diskurso analizė – visos 896 žiniasklaidos publikacijos buvo perskaitytos ir koduojamos siekiant nustatyti žiniasklaidos diskursyvųjį vaidmenį skurdo mažinimo politikoje. Rėminimo metodas leido išvengti tyrimo rezultatų deskriptyvumo, o užčiuopti idėjas ir ideologines viešosios politikos schemas, re(produkuojamas) žiniasklaidoje.

Duomenų kodavimui ir analizei buvo naudota kiekybinę ir kokybinę diskurso analizę leidžianti derinti (angl. *mixed method*) programinė įranga QDA Miner 4 (Peledau, 2011), o viešosios politikos dalyvių sąveikai atskleisti pasiteкта tinklo vizualizavimo ir analizės programa NetDraw (Borgatti, 2002).

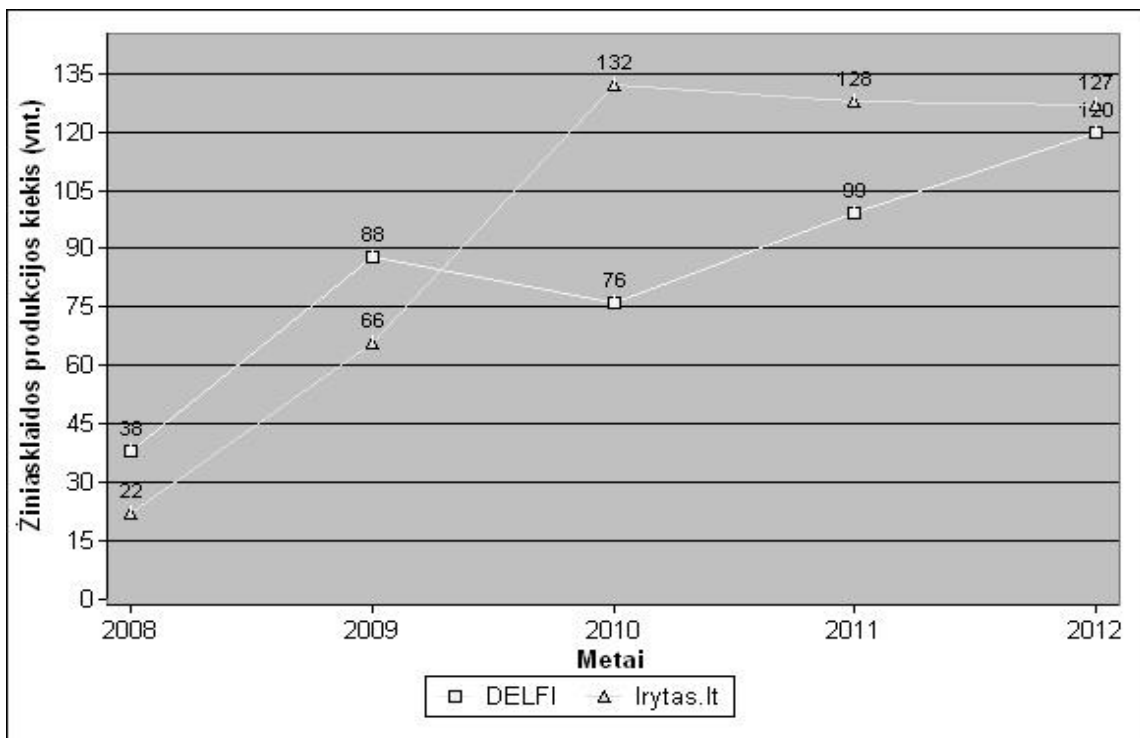
3.2 Interneto dienraščių diskursyvi oji praktika

Šiame darbo skyriuje analizuojamos diskursyviosios praktikos ir sąlygos, kuriomis esant žiniasklaidos formuojamas diskursas apie skurdą.

Ekonominės krizės veiksny s. 2009-2010 metais, kuomet ekonomikos nuosmukis, vertinant jį metiniu BVP rodikliu, šalyje buvo didžiausias, žiniasklaidos

produkcijos apie skurdą skaičius sparčiai augo lrytas.lt – DELFI tuo metu dėmesio skurdo tematikai net sumažėjo. Galima sakyti, kad ekonominės krizės metu matyti aiškus lrytas.lt redakcijos politikos skurdo temas atžvilgiu formavimasis, o DELFI – nors šioje žiniasklaidos priemonėje naujienų srautas bene visu analizuojamu laikotarpiu buvo didesnis nei lrytas.lt (žr. VII priedą, p. 233) – skurdo tematikos sunkiausiame ekonominės krizės metu neplėtojo. BVP rodikliams kylant, DELFI žiniasklaidos produkcijos apie skurdą kiekis augo, o lrytas.lt išliko panašus ir kito nežymiai (žr. 4 pav.)

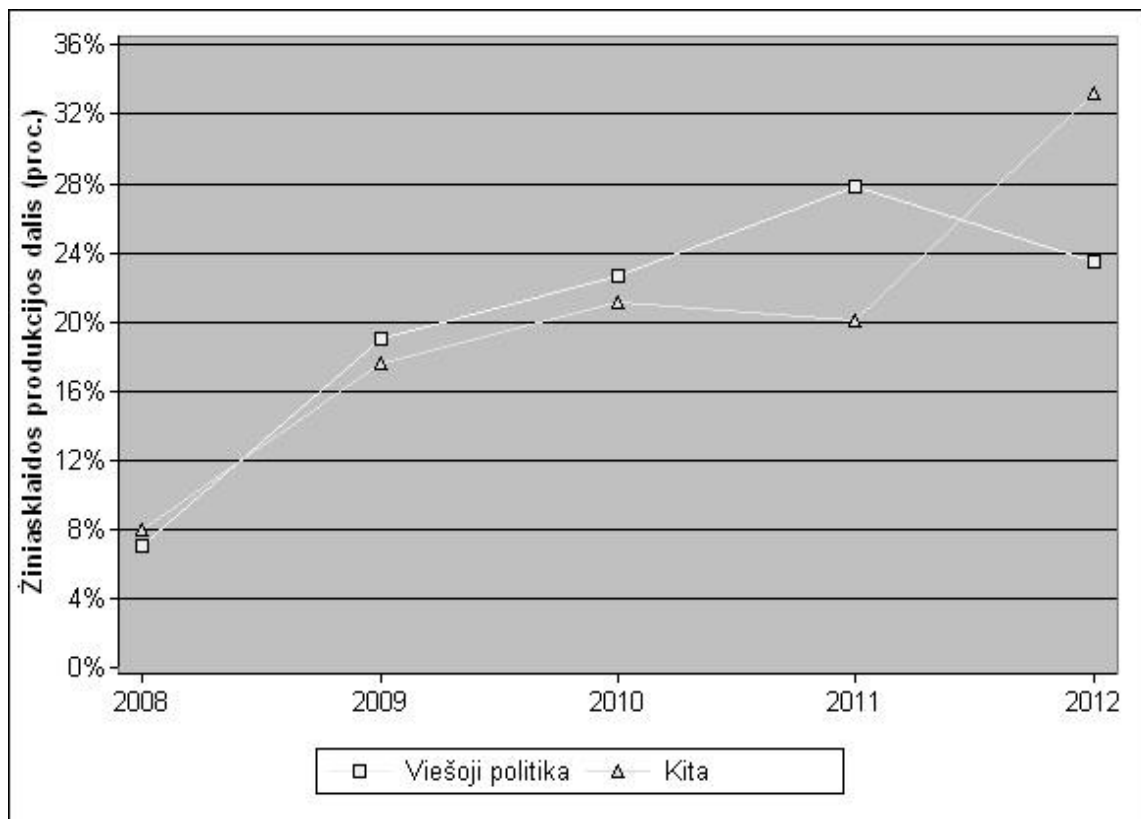
4 pav. Žiniasklaidos produkcijos dinamika ekonominės krizės metu, N=896

Tačiau apskritai vertinant bendrą skurdo tematikos kiekį visame žinių sraute, jis yra mažas; DELFI imties dienos mediana lygi 211, lrytas.lt imties dienos mediana – 191, t.y., bet kurių analizuojamų metų imties žiniasklaidos produkcijos skurdo tematika kiekis neviršijo vidutinio dienos srauto nei DELFI, nei lrytas.lt. Nepaisant to, išryškėja tendencijų (žr. 5 pav. p. 116), pagrindžiančių šio darbo

objekto aktualumą: pirma, skurdas dažniau yra rėminamas viešosios politikos kontekste nei kituose kontekstuose (žr. VI priedo 7 lent. p. 196) – vadinasi, žiniasklaida regi skurdą kaip viešosios politikos problemą. Antra, matyti tendencija, kad augant viešosios politikos vaidmeniui žiniasklaidos skurdo rėminimo procese, mažėja kitų aktualijų įtaka ir atvirkščiai – augant kitų aktualijų įtakai, mažėja viešosios politikos vaidmuo rėminant skurdą (išimtinis 2009-2010 m. laikotarpis, kuomet informacijos apie skurdą padaugėjo dėl besiformuojančios lrytas.lt redakcijos politikos). Tai leidžia kalbėti apie ekonominės krizės laikotarpio specifiką rėminant skurdo problematiką interneto dienraščiuose, tikėtina, susijusią su būtent šiuo laikotarpiu vykusiu interneto dienraščių rinkos formavimu ir viešosios politikos permainomis.

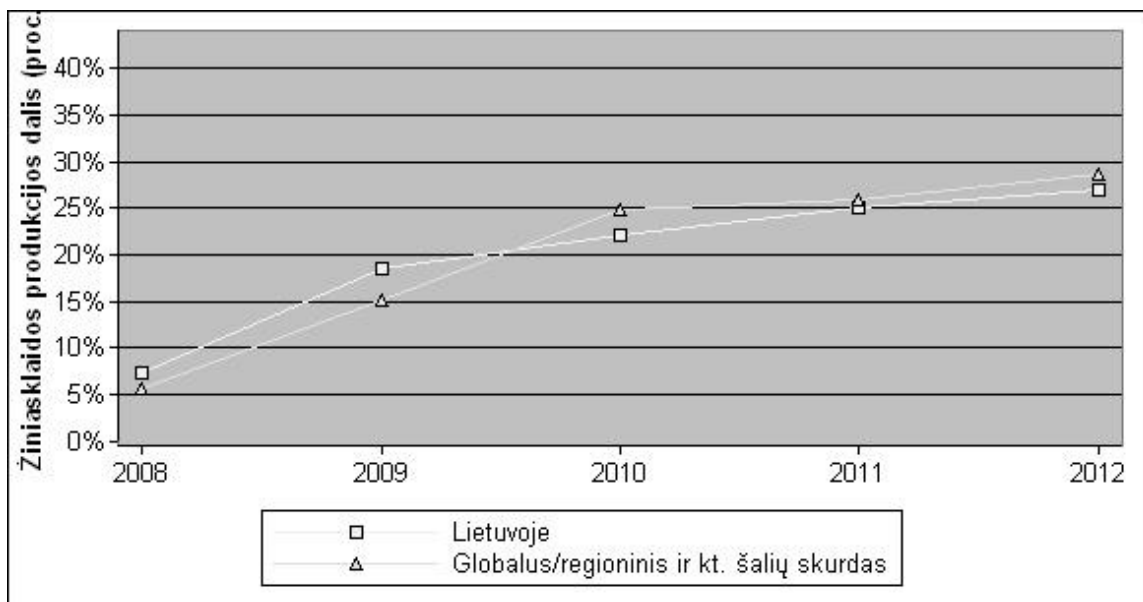
5 pav. Viešosios politikos ir kitų aktualijų vaidmens rėminant skurdą kaita palyginti su ankstesniais metais, proc. 2008 08-2012 m. N=896.

Interneto dienraščių vaidmens ypatumus gerai atspindi du – iš komunikacijos politinės ekonomijos analizės išryškėję rinkos nulemti – turinio *įerdvinimo* ir *komodifikacijos* veiksniai. Įerdvinimo aspektui išanalizuoti, buvo atlikta skurdo geografijos analizė. Ji parodė, kad nepaisant to, jog informacijos apie Lietuvos skurdą interneto dienraščiuose vis dar yra daugiau nei informacijos apie skurdą kitose šalyse ar globalų/regioninį skurdą (žr. VI priedo 2 pav. ir 10 lent. p. 197), intensyviau žiniasklaidoje daugėjo informacijos būtent apie pastarąjį (žr. 6 pav.)

Tai – dekontekstualizacijos reiškinių, kuris sietinas su globaliu interneto žiniasklaidos pobūdžiu, ypač globaliais komunikacijos produktų mainais, įtaka žiniasklaidos turiniui.

6 pav. Lietuvos skurdo ir globalaus/regioninio ar kitų šalių skurdo rėminimo kaita palyginti su buvusiais metais, proc. N = 896

Dekontekstualizacijos proceso tikrumą interneto dienraščiuose rėminant skurdą galima pagrįsti dar ir tuo, kad skurdo geografija nėra kriterijus redakcijoms priskirti ne Lietuvos skurdo tematiką „Užsienio“ rubrikoms – produkcijos apie globalų/regioninį skurdą ir skurdą užsienio šalyse skirstymas į rubrikas yra toks pat įvairus kaip ir produkcijos apie skurdą Lietuvoje (žr. VI priedo 9 pav. p. 210, lent.

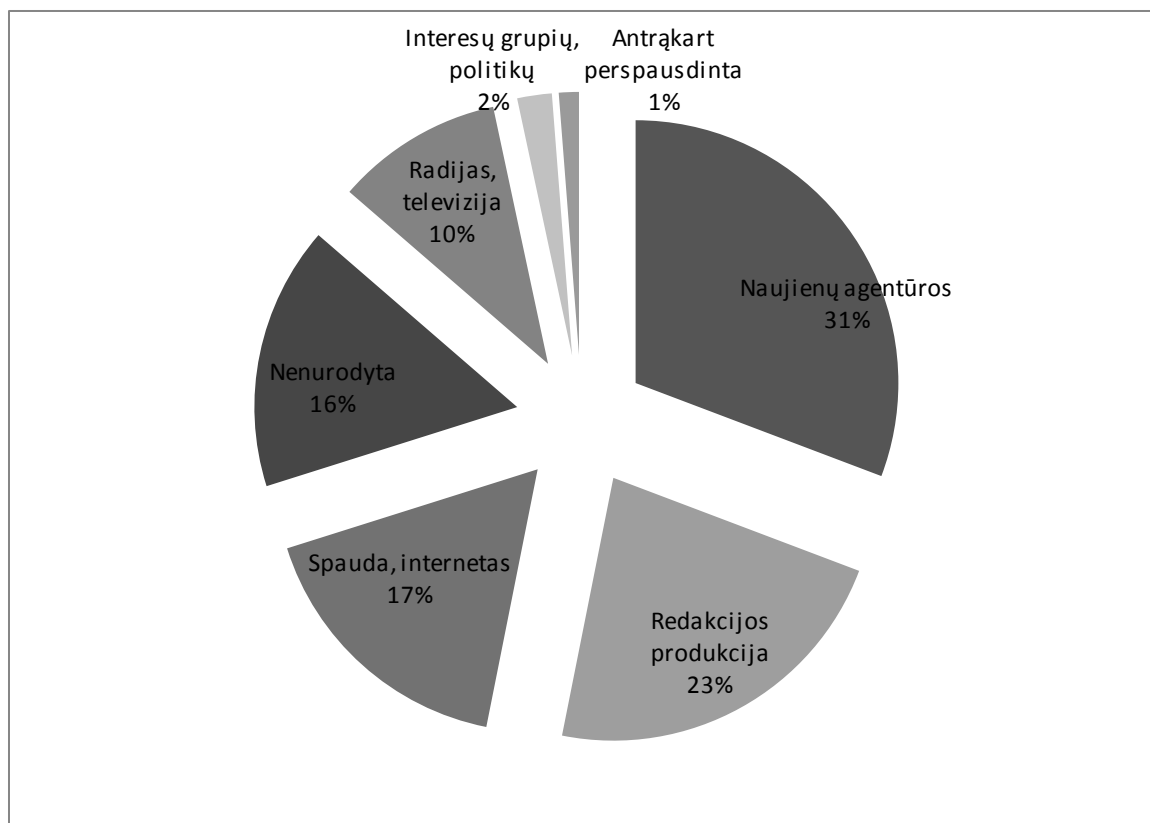
nr. 24, p. 212). Globalaus/regioninio ir skurdo kitose šalyse temų aptariama daugiausia dienos aktualijų rubrikose. Pramogų ir gyvenimo būdo rubrikoms priskirtos produkcijos daugiau kaip pusę sudaro globalaus/regioninio ir skurdo užsienio šalyse aktualijos (žr. VI priedo lent. nr. 23, p. 209) Ne Lietuvos skurdo problematikos visai nėra tik piliečių žurnalistikos ir kaimo rubrikose. Apibendrinant galima sakyti, kad interneto dienraščiai analizuojamu laikotarpiu ne tik plėtė skurdo geografiją didindami produkcijos apie globalų/regioninį skurdą ir skurdą užsienio šalyse kiekį, bet ir akcentavo jo svarbą aktualizuodami globalaus, regioninio ir kitų šalių skurdo temas kaip einamąsias greta svarbiausių šalies aktualijų ir kitose, augančią interneto žiniasklaidos komercializaciją atspindinčiose rubrikose.

Vertinant turinio *komodifikaciją*, analizuota turinio kilmė (žr. 7 pav. p. 119 ir VI priedo lent.nr. 30, p. 213-214). Rezultatai, gauti išanalizavus produkciją pagal jos kilmę, rodo, kad tik 23 proc. arba 200 visų redakcijų publikuotų kūrinių yra specialiai joms sukurti originalūs produktai (įskaitant ir 28 publikacijas pilietinės žurnalistikos platformose, mat jos taip pat buvo redakcijų redaguojamos ir specialiai joms rengiamos). Toks nedidelis autorinių kūrinių kiekis rodo, kad skirstant redakcijų intelektualinius išteklius – t.y., redaktoriams sprendžiant, į ką nukreipti žurnalistų dėmesį kasdieniame darbe, skurdo tematika nėra tarp svarbiausių. Didžiausia dalis tekstų ir reportažų, kuriuose minimas skurdas, įsigyti iš naujienų agentūrų, daugiausia – Lietuvos.

Tai rodo, jog didelę reikšmę rėminant skurdą turi bendrasis turinys – tiražuojamas įvairiose žiniasklaidos priemonėse, jei tai – užsienio naujienų agentūrų produkcija – net ir globaliu mastu, įvairiais žiniasklaidos kanalais, todėl galima numanyti, kad ir skurdo rėminimo ideologinės pasekmės tarp skirtingų, gausiai bendrąjį turinį tiražuojančių redakcijų bus gana panašios. Kita vertus, tarp čia analizuojamų redakcijų esti skirtumų – dvigubai daugiau naujienų agentūrų produkcijos platino Irytas.lt, nei DELFI; DELFI daugiau nei Irytas.lt publikavo antrinės produkcijos – t.y., kūrinių, kurie kartą jau buvo publikuoti kitose žiniasklaidos priemonėse. Antrinė produkcija yra trečioji dažniausia pagal kilmę

interneto dienraščiuose: ji perpublikuojama iš spaudos, kitos interneto žiniasklaidos, radijo ir televizijos. Daugiausia perpublikuojama iš spaudos – nacionalinių (61) ir regioninių bei vietinių (26) laikraščių, žurnalų (23); televizijų reportažų (89), kur kas mažiau publikuojama radijo produkcijos (4). Galima pažymėti, kad nacionalinės ir regioninės/vietinės žiniasklaidos produkcijos iš įvairių šaltinių daugiausia perspausdino DELFI.

7 pav. Žiniasklaidos turinio kilmė komodifikacijos aspektu, N=896, proc.

Esama ir tretinės – dukart kitose žiniasklaidos priemonėse jau pasirodžiusios produkcijos. Šie duomenys rodo, kad auganti interneto dienraščių galia žiniasklaidos rinkoje vyko antrąkart komodifikuojant (kadangi pirmasis komodifikacijos lygmuo – kilmės žiniasklaidos priemonėje) tradicinės žiniasklaidos produkciją, ypač – rinkoje smunkančią spaudą – o ne investuojant į naują originalų turinį. Gana didelę dalį sudaro produkcija, kurios autorystė nėra

pažymėta autorystės eilutėje (nurodoma: www.delfi.lt arba www.lrytas.lt, iš viso 145 tokie kūriniai). Bene dukart dažniau kaip redakcinė produkcija kūriniai analizuojamu laikotarpiu buvo žymimi DELFI, nei lrytas.lt. Tarp tokių tekstų daugiausia – pareduoti (arba ne) komercinių ir valstybės bei savivaldybių institucijų viešųjų ryšių pranešimai, žurnalistinės žinutės, kuriose mažai naujos originalios informacijos, remiantis kitais žiniasklaidos kanalais perpasakojamos aktualijos, taip pat tokia informacija, kurios autorystę tekste stinga požymių nusakyti. Atskirai reikėtų išskirti kitą kategoriją – politikų ir verslo intereso grupių. Nors jų dalis žiniasklaidos produkcijos sraute atrodo nedidelė, tačiau tai nereiškia, jog interneto dienraščius šios grupės apeina – ypač verslo organizacijos dalyvaviama žiniasklaidos sistemoje išnaudoja per autoryste nepažymėtus tekstus.

Vidinių redakcijos išteklių paskirstymas. Iš autorystės analizės matyti menkas intelektualinių pačių redakcijų išteklių skyrimas skurdo problematikai atskleisti. Nė vienas iš redakcijų žurnalistų, bendradarbių ar komentatorių giliau nespecializuojamas skurdo kaip socialinės politikos srities klausimais (žr. VI priedo lent. nr. 32, p. 217-219). Taip pat galima pasakyti, kad daugiausia autorinės originalios produkcijos buvo sukuriama apie skurdą Lietuvoje (žr. VI priedo lent. nr. 27, p. 213) ir tam didelę įtaką turėjo viešosios politikos aktualijos (žr. VI priedo lent. nr. 29, p. 213). Kaip ir produkcijos visumoje, originalioje produkcijoje dominuojanti yra auklėjamoji laikysena, o atsižvelgiant dar ir į tai, kad dominuojantis skurdo rėminimas buvo epizodinis, ne teminis (žr. VI priedo lent. nr. 28, p. 213) galima sakyti, kad redakcijų personalo uždavinys rašant apie skurdą nėra kurti analitiškesnį turinį, nei perspausdintasis – pirminis uždavinys yra prisidėti prie nepertraukiamo srauto, besiskiriančio nuo konkurentų srauto, formavimo.

Aptartosios žiniasklaidos produkcijos kilmės proporcijos leidžia teigti, kad interneto dienraščių versle didesnę reikšmę nei originali redakcijų žurnalistų autorinė kūryba (kokybinis produkcijos aspektas) turi kiekybinis produkcijos aspektas – nuolatinis žinių srauto užtikrinimas, kuris pasiekiamas, viena vertus, tiražuojant bendrąjį žiniasklaidos priemonių turinį (naudojantis naujienų agentūrų

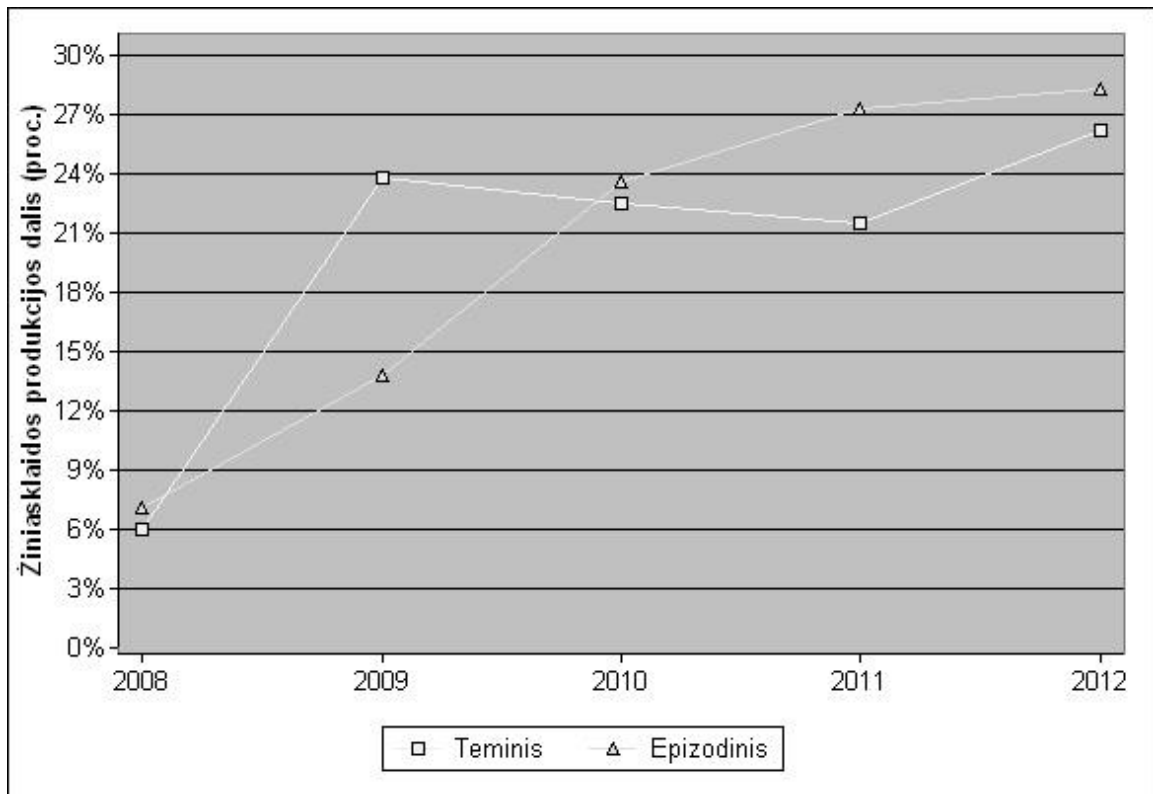
paslaugomis), kita vertus, papildomai komodifikuojant periodinės spaudos, televizijos ir radijo produkciją. Galima sakyti, kad kiekybinė žiniasklaidos produkcijos vertė lemia ir rėminimo pobūdį – kaip to pasekmė interneto dienraščiuose dominuoja epizodinis rėminimas.

Kartu su interneto dienraščių konkurencingumo žiniasklaidos rinkoje augimu vykstant interneto žiniasklaidos vaidmens politinėje komunikacijoje formavimuisi, matyti naujos teminio ir epizodinio rėminimo santykio tendencijos. Kaip minėta teorinėje dalyje, būdinga, kad epizodinis viešosios politikos problemų rėminimas dominuoja televizijoje, spauda išsiskiria gausesniu teminiu rėminimu, o surinkti duomenys apie interneto dienraščius rodo, kad Lietuvos interneto dienraščiuose ekonominės krizės metu išryškėjo epizodinio rėminimo augimo tendencija (žr. 8 pav. p. 122). 2/3 analizuojamų žurnalistinių kūrinų skurdas rėminamas epizodiškai – t.y., pateikiamas kaip individualus atvejis, lokali situacija, įvykio aplinkybė ar (ne)sėkminga asmenų patirtis. Ir tik 1/3 analizuojamų žurnalistinių kūrinų skurdas rėminamas temiškai (žr. VI priedo 1 pav., p. 196) – t.y., kalbant apie skurdo kilmę, diskutuojant priežastis, svarstant sprendimo galimybes ar įvardijant skurdą kaip, pavyzdžiui, netinkamos viešosios politikos pasekmę. Anot Iyengar (1991), epidozinio rėminimo dominavimas lemia, jog auditorija už problemų sprendimą mažiau atsakingais laiko politikus ir valstybės tarnautojus ir dažniau atsakomybę priskiria individui, todėl epizodinio rėminimo interneto dienraščių diskurse dominavimas gali palengvinti valstybės vaidmens užtikrinant gyventojų gerovę mažinimo reformas.

Panašus teminio ir epizodinio rėminimo santykis (3:1) kalbant apie Lietuvos skurdo rėminimą žiniasklaidoje (žr. VI priedo lent. nr. 11, p. 197), kur kas dažnesnis epizodinis skurdo kitose šalyse rėminimas – 86 proc. visų publikuojamų straipsnių apie skurdą kitose šalyse kalbama tik epizodiškai (žr. VI priedo lent. nr. 12, p. 198) o globalaus ir regioninio skurdo rėminimas išsiskiria – globalaus skurdo problematika kur kas dažniau, nei skurdas Lietuvoje ar kitose šalyse – 60 proc. visų globalaus skurdo rėminimo atvejų – rėminama temiškai (žr. VI priedo lent. nr. 13,

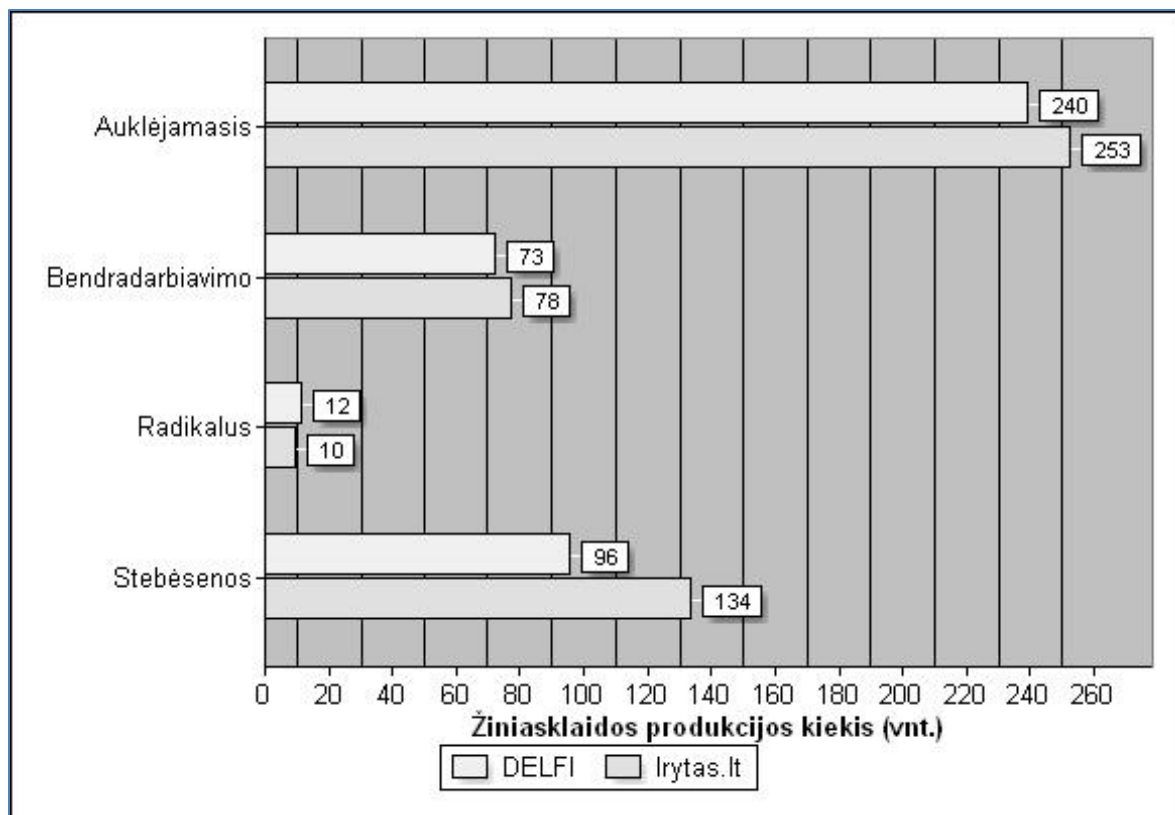
p. 198). Dažniau skurdo problematika rėminama temiškai kuomet skurdas svarstomas viešosios politikos kontekste ir ypač tai pasakytina apie skurdą Lietuvoje – temiškai rėminama pusė visų analizuojamų kūrinių apie skurdą Lietuvoje (žr. VI priedo lent. nr. 15, p. 199). Tačiau dar daugiau, palyginti su kitomis skurdo geografijos grupėmis, globalaus skurdo problematikos rėminama viešosios politikos kontekste ir temiškai (žr. VI priedo lent. nr. 13, p. 198). Taigi, nors globalaus/regioninio skurdo problematika žiniasklaidoje nėra dominuojanti, tačiau kuomet ji svarstoma, tai daroma skleidžiant idėjas, viešosios politikos strategijas, atskleidžiant tendencijas, aiškinant reiškinius ir pan. Apibendrinant galima pasakyti, jog žiniasklaida temiškai viešosios politikos kontekste daugiausia rėmina skurdą Lietuvoje ir globalų skurdą – taigi skurdas kaip viešosios politikos dalykas žiniasklaidos yra regimas ir nacionaliniu, ir viršnacionaliniu lygmenimis.

8 pav. Teminio ir epizodinio rėminimo kaita, N=896

Žiniasklaidos normatyvinio vaidmens raiška. Jei palygintume DELFI ir lrytas.lt vaidmenį – santykio, laikysenos skurdo problematikos atžvilgiu aspektu, didelių skirtumų neaptiktume – abi redakcijos, rėmindamos skurdo problematiką, pirma yra linkusios moralizuoti ir auklėti auditoriją, skurdžiuosius ar skurdo mažinimo politikos formuotojus bei vykdytojus (55 proc. visos imties, žr. VI priedo lent. nr. 5, p. 195, taip pat 9 pav. p. 124), kita vertus, palyginus auklėjamojo žiniasklaidos vaidmens raiškos kaitą DELFI ir lrytas.lt 2008 08-2012 m., matyti, kad redakcijų politika skiriasi – sunkiausiais ekonominės krizės metais lrytas.lt auklėjamoji laikysena išaugo, o DELFI atvirkščiai – sumažėjo (žr. VI priedo 7 pav., p. 205), daugiausia dėl to, kad DELFI išaugo stebėsenos ir bendradarbiavimo vaidmuo. Auklėjamajam vaidmeniui priskirta ta žiniasklaidos produkcija, kurioje: 1) žiniasklaida strategiškai šališkai rėmina problematiką, t.y., kurio nors šaltinio suteikta informacija pateikiama kaip faktas, yra nelygiavertiškai ir neįvertinus šaltinių galios santykio, racionalizuojama; arba akcentuojama iškeliant šaltinio poziciją į pavadinimą, įvadą ar parašą po nuotrauka; taip pat visai nepateikiamos alternatyvios pozicijos, nuomonės; taip rėmindama žiniasklaida siekia pritarti tam tikroms pozicijoms arba jas atmesti, provokuoti ar pateikti savą įvykių/reiškinų vertinimo versiją, 2) redakcija ne tik praneša apie situaciją ar problemą, bet ir pateikia savo situacijos vertinimą; 3) redakcija pateikia patarimų politikos formuotojams ar auditorijai, skatina ją veikti (pvz., nurodydama pagalbos ar labdaros organizacijų telefonų numerius, reikalingų paramos organizacijų ar piliečių banko sąskaitos numerius ir panašiai); 4) šiai kategorijai taip pat priskirti žiniasklaidos publikuojami mokslininkų, bankų ekspertų ir kitų kompetentingų specialistų tekstai ar tekstai, publikuojami žiniasklaidos priemonių pilietinės žurnalistikos platformose.

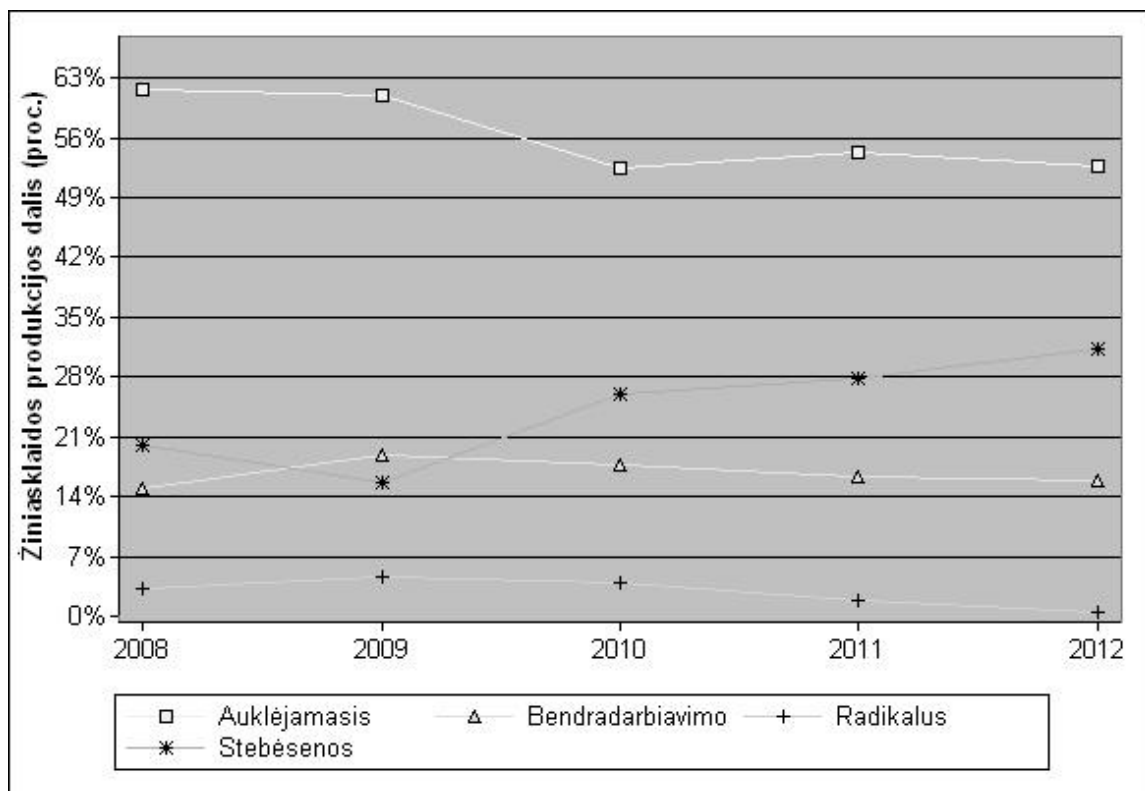
9 pav. Normatyvinio žiniasklaidos vaidmens raiška interneto dienraščių diskurse, N=896

Auklėjamojo vaidmens dominavimas interneto dienraščiuose (žr. 9 pav.) leidžia teigti, kad žiniasklaida aktyviai, savo iniciatyva, įsitraukia į skurdo problematikos svarstymus, o tai, kad skurdo problematika 60 proc. visų atvejų rėminama viešosios politikos kontekste (žr. VI priedo lent. nr. 7, p. 195), rodo, jog žiniasklaidą galima laikyti aktyvia viešosios politikos tinklo dalyve. Taip pat pasakytina, kad rėmindama Lietuvos skurdą, žiniasklaida atlieka auklėjamąjį vaidmenį ne tik tuomet, kai tokios informacijos atsiradimą lemia viešosios politikos aktualijos – net 64 proc. kitos tematikos žurnalistinių kūrinių moralizuojama, vertinama, teisinama, smerkiama, siekiama padėti ir panašiai (žr. VI priedo lent. nr. 8, p. 196), t.y., skurdas net ir kitų aktualijų kontekstuose yra rėminamas taip, kad turi įtakos skurdo mažinimo politikai (pvz., jei viena iš skurdo mažinimo politikos ideologijos dedamųjų laikytume kultūrinės nuostatos, tokias kaip skurdo priežastys,

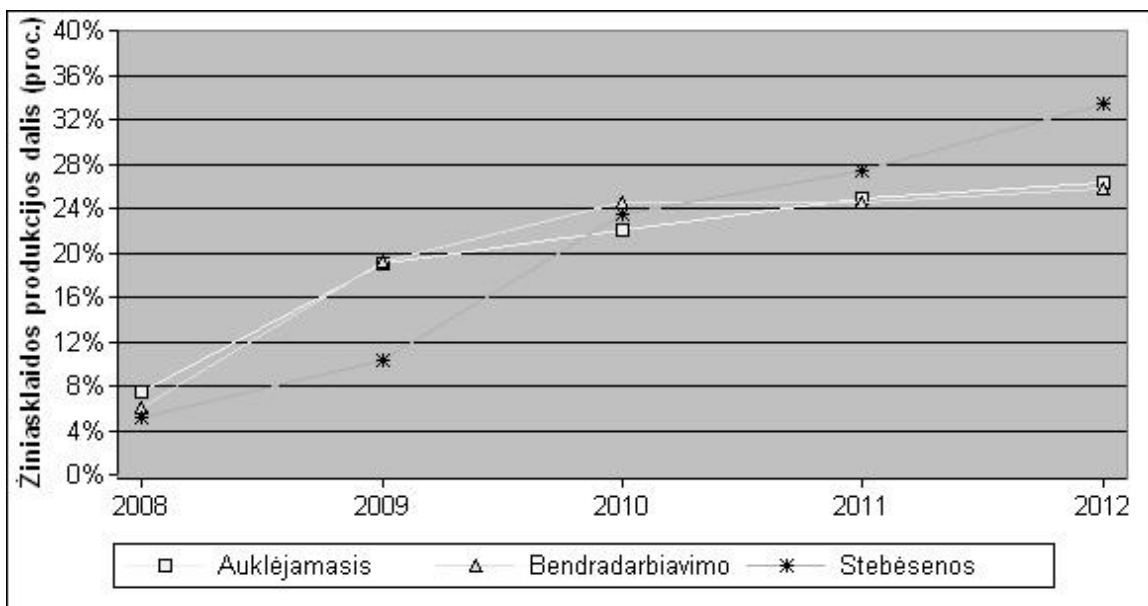
kilmė, tam tikras būdas jį įvardyti paaiškinti, apibūdinti). Viešosios politikos kontekste temišškai rėminant Lietuvos skurdą, auklėjamoji žiniasklaidos laikysena yra itin ryški – 130 iš 187 tokių straipsnių atlieka auklėjamąjį vaidmenį (žr. VI priedo lent. nr. 16, p. 199). 2009-2012 m. auklėjamasis žiniasklaidos vaidmuo augo kasmet rėminant daugiau Lietuvos ir globalaus/regioninio skurdo (žr. VI priedo 3 pav. p. 200). 2011-aisiais žiniasklaida daugiau nei bet kada anksčiau rėmino skurdą viešosios politikos kontekste (tais metais net mažėjo produkcijos, kurioje skurdas rėminamas kaip kitos aktualijos (žr. VI priedo 4 pav. p. 201) – tai lėmė didesnis dėmesys globaliai/regioninei ir Lietuvos viešajai politikai (žr. VI priedo lent. nr. 20 p. 202). Tačiau nepaisant augimo absoliučiais skaičiais, auklėjamasis žiniasklaidos vaidmuo ekonominės krizės metu mažėjo – rėminant skurdą, augo žurnalistinės stebėsenos vaidmuo.

10 pav. Interneto dienraščių normatyvinio vaidmens santykio kaita 2008 08-2012 m., proc. N=896

Apibrėžiant žiniasklaidos stebėsenos vaidmenį normatyvinėje žurnalistikos teorijoje, akcentuojamas žiniasklaidos kaip nešališkos, neutralios stebėtojos santykis su viešosios politikos formuotojais ir vykdytojais. Nors analizuojamu laikotarpiu stebėsenos vaidmens raiška augo labiausiai (nuo 15,6 proc. 2009-aisiais iki 30,2 proc. 2012-aisiais, žr. 11 pav. ir VI priedo lent. nr. 19.2, p. 202), vertinant publikacijų skaičiumi, stebėsenos vaidmuo menkai atsispindi abiejų redakcijų rengiamame turinyje apie skurdą (iš viso 26 proc. imties, žr. VI priedo lent. nr. 5, p. 196). Vidutiniškai lrytas.lt stebėsenos kategorijai priskirta daugiau publikacijų, nei DELFI, tačiau vaidmens kaitos dinamika, lyginant ją tarp lrytas.lt ir DELFI buvo netolygi – iki 2010-ųjų stebėsenos vaidmuo buvo ryškesnis DELFI, o kitu laikotarpiu – lrytas.lt (žr. VI priedo 6 pav., p. 204).

11 pav. Žiniasklaidos normatyvinės laikysenos kaita 2008 08 – 2012 m.

Stebėsenos kategorijai priskirti tie žurnalistiniai tekstai, kuriuose 1) atskleidžiamos kelios (konflikto) pusės neakcentuojant ir neišskiriant vienos jų teisumo; kurios nors pusės palaikymo neįmanoma nusakyti; 2) papildomai

nevertinant, nekomentuojant, nemoralizuojant pateikiami visuomenės apklausų rezultatai, nauji skurdo statistikos rodikliai, nušviečiami įvykiai. Rėminant Lietuvos viešosios politikos aktualijas, stebėsenos laikysena yra dar rečiau pasitaikanti – 13 proc. žurnalistinių kūrinių atsirado kaip žiniasklaidos vykdomas Lietuvos viešosios politikos stebėsenos rezultatas (žr. VI priedo lent. nr. 9, p. 196). Skurdo geografijos aspektu, dažniausiai stebėsenos vaidmenį žiniasklaida atlieka rėmindama skurdą kitose šalyse, kita vertus, teigti, kad nutolę su skurdu susiję reiškiniai yra labiau nei Lietuvos stebimi redakcijų būtent dėl to, kad nuotolis lemia didesnę žiniasklaidos neutralumą, negalima – 41 proc. visų stebėsenos kategorijai priskirtų straipsnių yra apie skurdą Lietuvoje (žr. VI priedo nr. 14, p. 198).

Matyti žiniasklaidos bendradarbiavimo su skurdo mažinimo politikos vykdytojais tendencijos – šiai kategorijai priskirti žurnalistiniai kūriniai, kuriuose 1) teisinama, palaikoma, vertinama kaip teisinga vyriausybės pozicija; 2) platinama skurdo mažinimo politikos vykdomųjų institucijų informacija, reikalinga ir naudinga esamos skurdo mažinimo politikos sklandžiam įgyvendinimui; 3) palankiai pristatomi vyriausybės veiksmai, kuriais keičiama skurdo mažinimo politika. Nors bendrojoje imtyje bendradarbiaujančios žiniasklaidos vaidmuo yra 3 pagal dažnumą, analizuojant vien tik Lietuvos skurdo rėminimą viešosios politikos kontekste, šio vaidmens raiška yra 2 pagal dažnumą (žr. VI priedo lent. nr. 18, p. 200) epizodinio Lietuvos skurdo rėminimo viešosios politikos kontekste trečdalis visos produkcijos yra bendradarbiaujančio pobūdžio (žr. VI priedo lent. nr. 17, p. 199). Lyginant bendradarbiaujančio vaidmens raišką analizuojamose redakcijose 2008-08-2012 m., esama reikšmingų skirtumų: ekonominės krizės metu iki beveik 2011-ųjų ženkliai išaugo bendradarbiaujančio vaidmens raiška lrytas.lt, tačiau vėliau tokio turinio gerokai sumažėjo. Kitaip tariant, sunkiausiais krizės metais, lrytas.lt redakcija buvo linkusi dažniau pritarti esamai ar siūlomai skurdo mažinimo politikos kryptčiai, platindama atitinkamą diskursą prisidėti ją įgyvendinant. Kitokia situacija DELFI – bendradarbiavimo vaidmuo rėminant skurdą DELFI tolygiai augo nuo ekonominės krizės pradžios ir tapo pats ryškiausias ekonominio

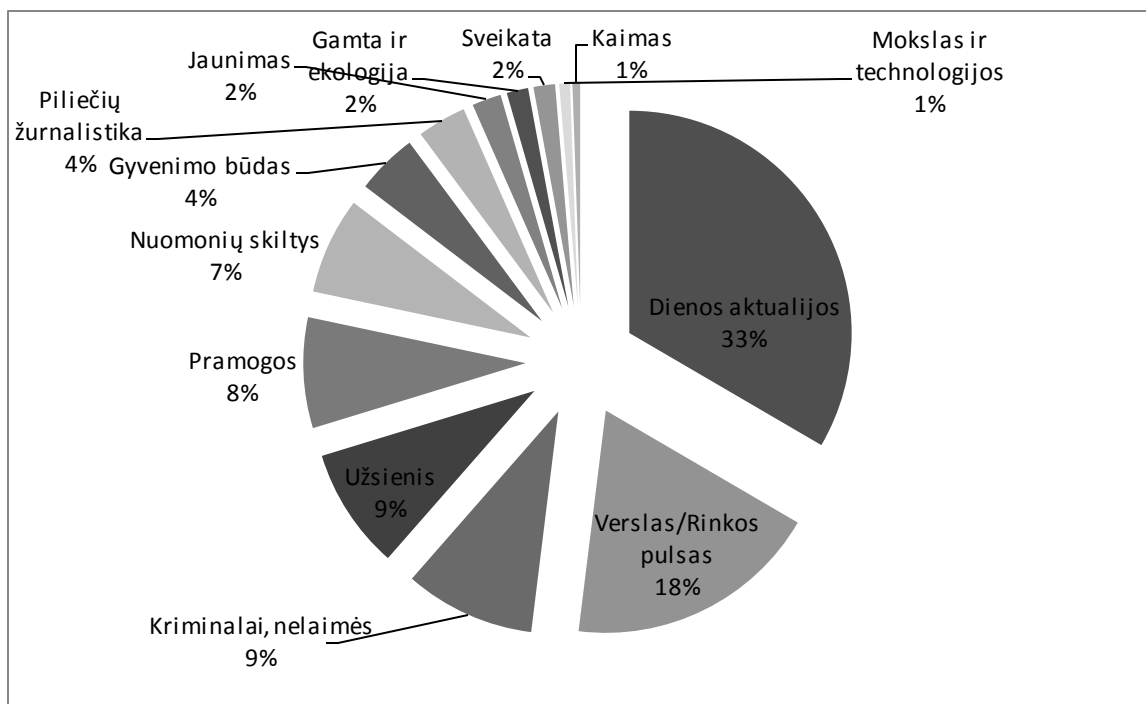
atsigavimo laikotarpiu, tai rodo, jog vyriausybės pozicijos palaikymas augo (žr. VI priedo 8 pav, p. 206).

Išryškėjimas, racionalizavimas ir akcentavimas bet kurios visuomenės grupės, organizacijos ar nario žiniasklaidai suteiktos informacijos, kuri iš esmės prieštarauja vykdomos politikos kryptį, meta iššūkį, kvestionuoja susiklosčiusią socialinę struktūrą, akcentuoja socialinį teisingumą, šiuolaikinių ekonominių santykių sukuriama nelygybę, laikytinas radikalaus žiniasklaidos santykio su viešąja politika atveju. Tokioje žiniasklaidos produkcijoje dažnai skatinama keisti socialines struktūras, mąstymo ir veikimo principus taip, kad jie užkirstų kelią neoliberalaus kapitalizmo plėtrai. Radikalaus turinio analizuojamose žiniasklaidos priemonėse yra itin mažai (tik 2 proc. visos imties arba 22 straipsniai), 15 iš jų – apie Lietuvos viešąją politiką. Taigi nors radikalaus diskurso ir esama šalies interneto žiniasklaidoje, tačiau jis yra marginalus (VI priedo lent. nr. 18, p. 201). Be to, radikalaus diskurso nėra ten, kur galima būtų tikėtis rasti, jei laikytume, kad interneto žiniasklaida atveria saviraiškos galimybių įvairioms visuomenės grupėms ir įvairių idėjų bei ideologijų raiškai – interneto dienraščių piliečių žurnalistikos platformose (žr. VI priedo lent. nr. 21, p. 203). Tai leidžia teigti, jog galios santykiai veikia diskurso įvairovę ir interneto dienraščiuose – vien tai, jog interneto žiniasklaidoje esama didesnių saviraiškos galimybių, tai, kad jų, skirtingai nei pavyzdžiui, spaudoje, neribojama techninės maketo, apimties galimybės, nepakanka, kad interneto dienraščių diskursas taptų įvairesnis, bent jau skurdo rėminimo aspektu.

Redakcijos sprendimai: rubrikų parinkimas. Tai, į kokias rubrikas žiniasklaida skirsto kūrinis, kuriuose kalbama apie skurdą, atspindi redakcijos politiką ir leidžia įtarti apie žiniasklaidos ideologines nuostatas skurdo mažinimo politikos atžvilgiu. Dominuojančios rubrikos yra dienos aktualijų rubrikos („Įvykiai“, „Dienos naujienos“, „Lietuva tiesiogiai“ ir kt.), antrosios pagal svarbą – verslo rubrikos („Verslas“, „Rinkos pulsas“), kiek rečiau apie skurdą kalbėta kriminalų ir nelaimių, pramogų, nuomonių ir užsienio rubrikose (12 pav., p. 129).

Dienos aktualijų rubrikos teminiu požiūriu yra itin heterogeniškos (t.y., dienos ja gali tapti ir nusikaltimas, ir viešosios politikos pokyčiai). Skurdo problematikos dažnumas šiose rubrikose rodo, kad skurdas laikytas svarbia kasdienių aktualijų dedamąja. Ypač tai pasakytina apie sunkiausius ekonominės krizės metus – pradėjus augti ekonomikai, skurdo dienos aktualijų rubrikose, o ir verslo rubrikose, svarba mažėjo (žr.VI priedo 10 pav., p. 211). Verslo rubrikos – antrosios pagal dažnumą rubrikos analizuojamuose interneto dienraščiuose – temiškai yra kur kas labiau homogeniškos nei dienos aktualijų rubrikos, o jų dominavimas leidžia įtarti, kad žiniasklaida skurdą laiko rinkos problema – t.y., problema, kuri pirmiausia galėtų būti sprendžiama rinkos priemonėmis. Ideologijos požiūriu, tokia laikysena būdinga neoliberalizmui. Ir ypač ji atsispindi DELFI – skurdo problematika šiame interneto dienraštyje dažniausiai pateikiama kaip verslo aktualija (žr. VI priedo lent. nr. 23, p. 209), kita vertus ir lrytas.lt skurdo tematikos priskyrimas verslo rubrikai yra svarbus; jis augo nuosekliai viso analizuojamo laikotarpio metu.

12 pav. Skurdo rėminimas interneto dienraščių rubrikose

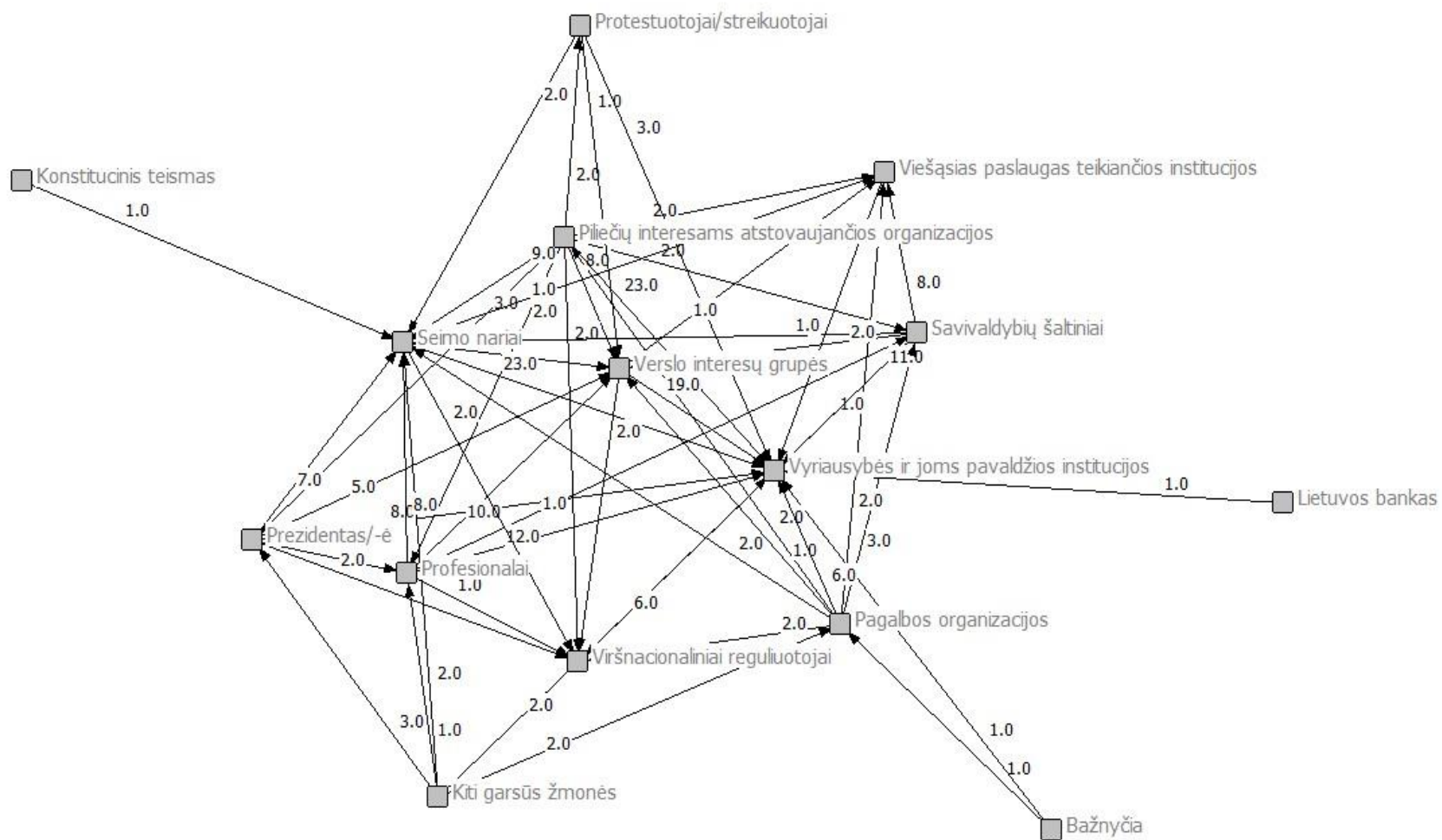

Šaltinių įtaka skurdo rėminimui: viešosios politikos dalyvių sąveika.

Žiniasklaidos vaidmenį viešojoje politikoje padeda nusakyti tai, kokių viešosios politikos dalyvių sąveika yra materializuojama žiniasklaidos diskursu. Viešosios politikos dalyvių sąveiką organizuoja ir rėmina žiniasklaida, naudodama kitų, nei ji pati, viešosios politikos dalyvių kuriamus diskursus savo produkcijai parengti. Žurnalistikos praktikoje šis procesas apibūdinamas kaip informacijos šaltinių naudojimas – viešosios politikos dalyviai yra žiniasklaidos šaltiniai.

Išanalizavus, kurie šaltiniai skurdo klausimais dažniausiai yra cituojami kartu viename žiniasklaidos tekste (rėminant skurdą Lietuvoje), atvaizduotas šiuo požiūriu sąveikaujančių viešosios politikos dalyvių tinklas (žr. 13 pav. p. 131, taip pat klasterių analizės rezultatus žr. VI priedo lent. nr. 33, p. 220). Viena tinklo linija žymi bent vieną pacitavimą kartu skurdo klausimais; skaičius – pacitavimo kartu atvejus; rodyklė rodo priklausomybės kryptį, pvz., šaltinių grupės „Bažnyčia“ linijų rodyklės yra nukreiptos į šaltinių grupę „Vyriausybė ir įstaigos“ ir į šaltinių grupę „Pagalbos organizacijos“. Tai reiškia, kad esama tendencijos, kad, kai cituojamas šaltinis iš bažnyčios, jis bus pacituotas kartu su pagalbos organizacijos šaltiniais arba Vyriausybės šaltiniais, bet ne atvirkščiai – tendencijos, kad, kai cituojama Vyriausybė ar pagalbos organizacijos, šalia bus pacituotas ir Bažnyčios šaltinis – nėra. Šiuo požiūriu galima išskirti centrinius (pagrindinius, į kuriuos paprastai būna nukreiptos rodyklės) ir šalutinius (iš kurių brėžiamos rodyklės) žiniasklaidos šaltinius: centriniais galima laikyti visus valdžios (išskyrus Prezidento/-ės), viešąsias paslaugas teikiančių institucijų, ir verslo interesų grupių šaltinius. Kaip matyti iš pateiktojo šaltinių tinklo, nors jis ganėtinai įvairus, atspintis visus viešosios politikos dalyvius visais viešosios politikos problemos sprendimo lygmenimis, tinklas nėra glaudus – linijų skaičius vertinant visą imtį (šiuo atveju, atmetus ne Lietuvos skurdą – 573 straipsniai) yra nedidelis. Tai leidžia įtarti, o klasterių analizė tik patvirtina (žr. VI priedo lent. nr. 33, p. 220), kad dažniausiai interneto dienraščių produkcijoje dominuoja vienas kuris nors šaltinis, pasisakantis apie skurdą.

13 pav. Viešosios politikos dalyvių citavimas (vaidmuo rėminant skurdą žiniasklaidoje)

Daugiausia žiniasklaida naudoja valdžios ir administracijos šaltinius – Vyriausybės ir jai pavaldžių institucijų bei įstaigų (136), šaltinius iš Seimo (63), Savivaldybių (49), 17 kartų skurdo klausimais pasisako Lietuvos Respublikos Prezidentai. Dažnai cituojamos verslo įmonės ir verslo interesams atstovaujančios organizacijos (56). Dominuojantys centriniai šaltiniai gali daryti įtakos ir tam tikros skurdo mažinimo politikos ideologijos žiniasklaidoje įtvirtinimui. Ideologiniu požiūriu įgyvendinant skurdo mažinimo politikos reformą 2012-aisiais buvo ištirtos Lietuvos savivaldybių atstovų nuostatos Etnerytės et al. (2013: 72-75) darbe: nustatyta, jog savivaldybių lygmens valdžios ir administracijos atstovai labiau palaiko skurdo mažinimo politikos priemones, kurias galima laikyti konservatyviomis – didesnę skurdžių socialinę kontrolę, visuomenei naudingos veiklos skyrimą mainais į socialinę pašalpą, be to, dažnai mano, kad svarbiausia savivaldybių funkcija yra kontroliuoti piktnaudžiavimą socialinėmis pašalpomis jų savivaldybėse. O tai, kad šios priemonės gali turėti neigiamų pasekmių skurdžių situacijai, lemti didesnę skurdą, kad visuomenei naudingos veiklos skyrimas gali būti laikomas ir priverstiniu darbu (skurdieji kaip nemokama socialiai nedrausta darbo jėga) laiko nesvarbiu klausimu. Kadangi reforma įgyvendinama kaip įstatymo, kurį pateikė Vyriausybė, keitimo rezultatas, tikėtina, jog tokių pat – konservatyvių – skurdo mažinimo politikos ideologinių nuostatų laikosi ir Vyriausybės šaltiniai.

Viešąsias socialines paslaugas ir kitas pagalbą teikiančias organizacijas žiniasklaida cituoja rečiau – atitinkamai 29 ir 31 kartus, piliečių interesus ginančias organizacijas – 31 kartą. Rėmindama Lietuvos skurdą, žiniasklaida naudojami ir kitais šaltiniais – skurdo klausimais cituoja pramogų pasaulio žvaigždes ar buvusius politikos lyderius. Vis dėlto tokie atvejai yra kur kas rečiau pasitaikantys, paprastai tokie tekstai parengiami iš vieno šaltinio, todėl ir neaspindėti tinkle. Šiuo požiūriu itin skiriasi situacija kalbant apie globalų skurdą ir skurdą kitose pasaulio šalyse – pramogų pasaulio žvaigždės, paprastai kartu su viršnacionalinėmis institucijomis (pvz., UNICEF) ar piliečių interesams atstovaujančiomis organizacijomis žr. VI

priedo 11 pav., p. 221), sudaro atskirą globalios skurdo mažinimo politikos klausimais kartu cituojamų šaltinių klasterį. Kalbant apie skurdą Lietuvoje, didžiausi šaltinių klasteriai susidaro apie šaltinius iš Vyriausybės ir savivaldybių įstaigų: jie dažniau cituojami kartu su šaltiniais iš piliečių interesams atstovaujančių organizacijų (23), šaltiniais iš Seimo (23) ir šaltiniais iš verslo sektoriaus (19), panašiu dažnumu – su šaltiniais iš piliečių organizacijų (12) ir savivaldybių (11). Antri pagal dydį šaltinių klasteriai susidaro apie verslo ir verslo interesus atstovaujančias grupes: būdinga, jog kai apie skurdą pasisako verslo atstovai, tame pat tekste bus cituojami Seimo nariai (14) ar tam tikrų sričių profesionalai (10). Ne itin dažnai (11 pacitavimų skurdo klausimais), tačiau kaip matyti iš tinklo – vieni iš centrinių, yra šaltiniai iš viršnacionalinių institucijų. Paprastai žiniasklaida skurdo klausimu cituoja Pasaulio banką, Tarptautinį valiutos fondą, Europos Komisiją, europarlamentarus. Būdinga, kad, kai jie cituojami, kartu pateikiama ir pagalbos bei piliečių interesams atstovaujančių organizacijų pozicija (4), pasisako Lietuvos Respublikos Prezidentė (2) Seimo nariai (2), verslo sektoriaus šaltiniai (2); viršnacionalinių institucijų pozicija paprastai pateikiama kaip autoritetinga, verta paisyti, atkreipti dėmesį (kiti viešosios politikos dalyviai, jai antrina), pvz.:

TVF misijos vadovė Catriona Purfield: Tokioje situacijoje labai sunku prognozuoti net ir metų įvykius. Žinome, kad Ignalinos atominė elektrinė bus uždaryta 2009-ųjų pabaigoje ir situacija dar labiau pablogės dėl išaugusių elektros energijos kainų. (2008-12-16, lrytas.lt, „Tarptautiniai ekspertai giria antikrizinį Lietuvos planą“)

Europos kovos su skurdu ir socialine atskirtimi metus šiemet paskelbusios Europos Komisijos duomenimis, romai yra viena didžiausių etninių mažumų senajame žemyne ir tuo pačiu labiausiai kenčianti dėl socialinės atskirties. (2010-05-04, lrytas.lt, „Romai bando įsilieti į Lietuvos darbo rinką“)

Pasaulio bankas (PB) prognozuoja, kad Lietuvoje 2009-aisiais skurstančiųjų skaičius, palyginti su 2008 metais, turėtų padidėti 48,6 procento. (2009-08-12, DELFI, „Pasaulio bankas: skurstančiųjų Lietuvoje šiemet padaugės beveik 49 proc.“)

Apibendrinant galima sakyti, jog glaudžiausia viešosios politikos dalyvių sąveika, materializuojama žiniasklaidos diskursu, yra sąveika tarp Vyriausybės institucijų ir verslo organizacijų – šių dviejų viešosios politikos dalyvių įtaka žiniasklaidai yra didžiausia, todėl gali daryti ir didžiausią poveikį žiniasklaidos vaidmeniui.

Kalbant apie viršnacionalinius viešosios politikos dalyvius, žiniasklaida linkusi jų pozicijas skurdo klausimais pateikti kaip autoritetingas, o kvestionuojamos jos retai.

Dažniau viršnacionaliniai politikos dalyviai yra cituojami kai kalbama apie skurdą kitose pasaulio šalyse ir globalų skurdą – tai vienintelė šaltinių grupė, kuri pagal citavimą nedominuoja kalbant apie Lietuvos skurdą (žr. 14 pav.)

Atvaizduojant viešosios politikos dalyvių tinklą (13 pav. p. 131), matyti tik tie žiniasklaidos

šaltiniai, kurie sąveikauja (t.y., eliminuoti kiti šaltiniai, neturintys tinklo ryšių). Taip pat pasakytina, kad neaptarti tie šaltiniai, kurie vadovaujantis teorine analize, dėl politinės galios trūkumo ir instrumentų daryti įtaką skurdo mažinimo politikos kryptčiai, nelaikytini savarankiškais viešosios politikos tinklo nariais: pavyzdžiui,

14 Cituojami šaltiniai pagal skurdo geografiją

pav.

	Lietuvoje	Kitose šalyse	Globalus/regioninis
Pagalbos organizacijos	●	●	●
Piliečių interesams atstovaujanti organizacija	●	●	●
Viešąsias paslaugas teikiančios institucijos	●		
Visuomenė	●	●	●
Profesionalai	●	●	●
Viršnacionaliniai reguliuotojai	●	●	●
Politikai	●	●	●
Savivaldybių šaltiniai	●		
Verslo interesų grupės	●	●	●
Vyriausybės ir joms pavaldžios institucijos	●	●	●
Konstitucinis teismas	●		
Prezidentas/-ė	●	●	●
Lietuvos bankas	●		
Pramogų pasaulio atstovas	●	●	●
Kiti garsūs žmonės	●	●	●
Bažnyčia	●	●	
Užsienio žiniasklaida	●	●	●
Protestuotojai/streikuotojai	●	●	●

visuomenės šaltiniai – skurdieji ar patiriantieji skurdo riziką, taip pat kita gyventojų dalis, gan retai, bet ir visuomenės nuomonės apklausų rezultatai. Tačiau palyginti dažnas šių šaltinių citavimas (65 atvejai) vertas išsamesnio aptarimo. Dažniausiai visuomenės šaltiniai cituojami pavieniui, o kai cituojami su kitais šaltiniais, tai paprastai būna valdžios institucijų šaltiniai – savivaldybių (19) ir vyriausybių bei joms pavaldžių įstaigų (13). Šiais atvejais žiniasklaida paprastai ima auklėti – ar gyventojus, ar valdžios institucijas – pasitelkdama skurdžiuosius kaip piešiamos situacijos iliustraciją, pavyzdžius, įrodančius žiniasklaidos pozicijos pagrįstumą. Taip pat cituojant gyventojus, žiniasklaidai būdinga pabrėžti jų emocinės jausenos, patiriamos skriaudos, beviltiškumo būseną:

Tačiau patys benamiai sako, kad juos gyvenimas nubloškė taip toli nuo daugeliui įprastos kasdienybės, kad net nakvynės namai jų nepriims, mat ten reikia atnešti medikų pažymą apie sveikatą, netrukus pareikalaujama už nakvynę mokėti. (2009-10-26, DELFI, „Šiaulių miesto valdžia taupys benamių sąskaita“)

Vieno Vilniaus priemiesčio gyventojas, nenorėjęs, kad jo pavardė būtų skelbiama, "Lietuvos žinioms" pasakojo, jog beveik kiekvieną vakarą kaimynai kartu su "bendraminčiais" traukia į naktines medžiokles Nemenčinės miškuose. "Paryčiais jie parsiveža daug mėsos - stirnienos, šernienos. Dalį parduoda mėsos supirkėjams, kitą dalį sugrūda į šaldiklius, daro konservus. Šiais laikais dalis darbo neturinčių žmonių taip maitina savo šeimas", - kalbėjo vyras. (2011-02-01, DELFI, „Siaučiantiems brakonieriams rengiami linčo teismai“)

„Mes - ne prieš tai, kad sunkiai besiverčiantiems žmonėms būtų suteikiamas stogas virš galvos, bet tai, kad jiems kuriamos tokios išskirtinės sąlygos, skaudina kitus gyventojus, kurie, būdami darbštūs, stengdamiesi ir pan., „nenušelpinė“ teisės į tokius būstus. Juk dauguma žmonių, kurie įgyja teisę į socialinius būstus, net nesuinteresuoti dirbti daugiau ir daugiau uždirbti: priešingu atveju jų pajamos būtų didesnės ir taip jie prarastų teisę į nemokamą būstą. Tai - netikusi Vyriausybės ir vietos valdžios politika“, - teigė jie. (2011-12-21, DELFI, „Šalies socialiniuose būstuose atrandamos aukso kasyklos“)

Taigi atsižvelgiant į citavimo dažnumą, galima sakyti, jog žiniasklaida vertina visuomenės atstovus kaip reikšmingus viešosios politikos tinklo dalyvius, todėl imasi jiems tarpininkauti bei užtikrinti, kad jų balsai būtų išgirstami. Kita vertus, cituojamų gyventojų pozicijos žiniasklaidos yra rėminamos tam tikru būdu – būtent nuo žiniasklaidos priklauso, kurios ir kaip jų pozicijos bus pateiktos, todėl laikytina, jog žiniasklaida cituoja gyventojus siekdama savų interesų – užsitikrinus

auditorijos palankumą ir prisiimant visuomenės atstovavimo vaidmenį, įtvirtinti savo pozicijas viešosios politikos dalyvių tinkle.

3.3 Skurdo rėminimas žiniasklaidos tekstuose

Problema skurdo mažinimo politikos darbotvarkei. Žiniasklaida ne itin dažnai tiesiogiai formuluoja problemų skurdo mažinimo politikos darbotvarkei, tačiau kai jos formuluojamos, akcentuojamos per mažos viešojo sektoriaus išlaidos ir negatyvūs viešojo sektoriaus išlaidų mažinimo padariniai, pvz., mažinami skurdiesiems paslaugas teikiančių institucijų darbuotojų etatai, dėl to pablogėja skurdiesiems teikiamų paslaugų apimtys ir kokybė, pablogėja skurstančiųjų finansinė situacija ir panašiai), pvz.:

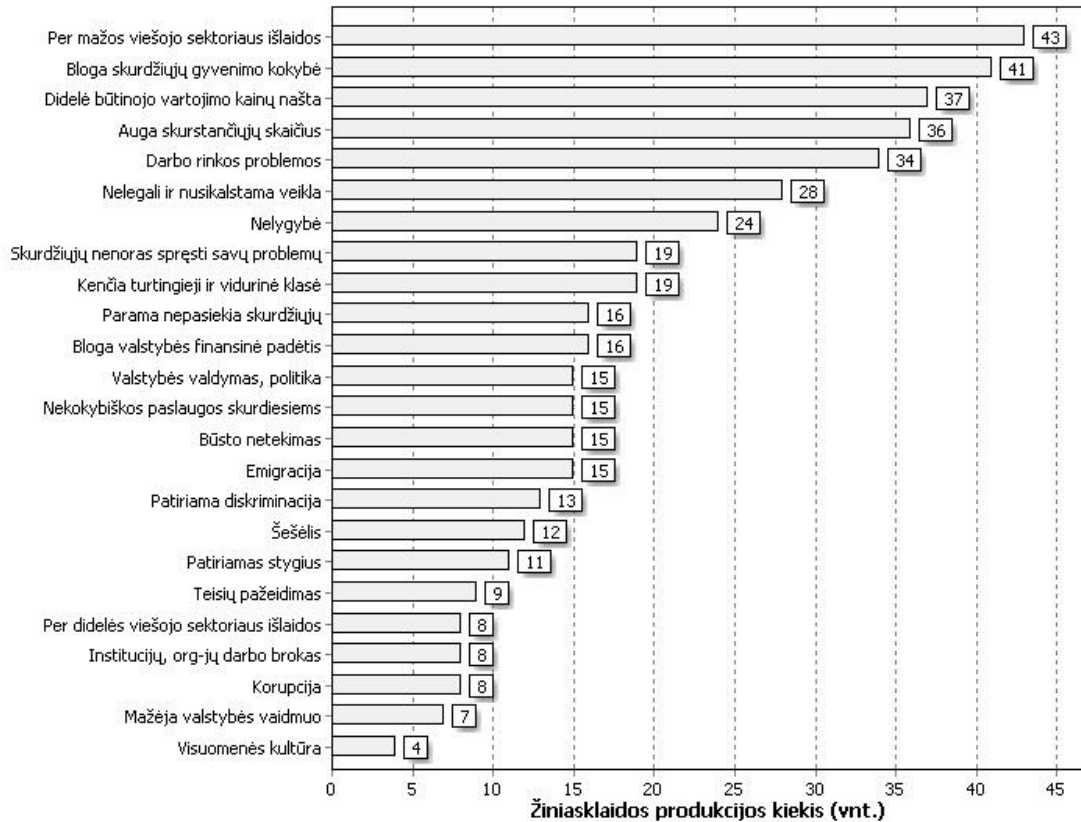
Maisto tiekimo labiausiai nepasiturintiems asmenims programos įgyvendinimui šioms metams reikia daugiau nei 83 tūkst. litų. Tuo tarpu šios programos įgyvendinimui lėšos mažinamos. Priežastis - nukarpytos biudžeto lėšos. „Maisto bankas“ paramos kreipėsi ir į Vilniaus miesto savivaldybę, tačiau biudžetinių išlaidų taupymo vėjus smarkiai sumažins šiais metais socialiniams projektams skiriamas savivaldybės lėšas. (2009-03-16, lrytas.lt, „Skurstantys vilniečiai apgulė labdaros dalintojus)

Valstybė nebeturėjo lėšų mokėti atlyginimus biudžetiniame sektoriuje dirbantiems žmonėms, neužteko lėšų net socialinėms išmokoms labiausiai pažeidžiamiems visuomenės nariams, negalėjo vykdyti bent patenkinamos investicijų politikos. Didelių nuostolių nustekentos vietos finansų institucijos užspaudė kitą - įmonių investicijų - „žarną“ ir taip apsunkino verslo atsigavimą. (2010-08-17, DELFI, „G. Nausėda. Lietuvos ekonominė politika: kol vadovėliai neparašyti)

Sociologas atkreipė dėmesį, kad tik 15 proc. bedarbių gauna pašalpas. Anot jo, mokamų socialinių pašalpų, siekiančių 315 litų, net negalima laikyti pagalba. (2011-05-16, DELFI, R. Lazutka: Gyventojų mažėja dėl emigracijos, ir tai nesikeis, nepakeitus socialinės ir ekonominės politikos“)

Gan dažnai rėminant skurdą akcentuojamos tokios sprendimo reikalaujančios situacijos kaip bloga skurdžių gyvenimo kokybė, didelė būtinojo vartojimo prekių/paslaugų kainų našta (žr. 15 pav. p. 137). Analizuojant skurdo rėminimą Lietuvoje ir kitose šalyse, būtent bloga gyvenimo kokybė ir didelės

15 pav. Problemos Lietuvos skurdo mažinimo politikos darbotvarkei rėminimas, n=573

būtinųjų vartojimo prekių kainos, sunkus jų prieinamumas, yra dažniausiai įvardijamos kaip viešosios politikos problemos.

Tačiau siekiant suprasti, kaip žiniasklaida rėmina problemas skurdo mažinimo politikos darbotvarkei, nepakanka identifikuoti tik tų viešosios politikos problemų rėminimo, kurias tiesiogiai įvardija pati žiniasklaida – netiesioginės problemų skurdo mažinimo politikai formuluotės taip pat laikytinos politiškai reikšmingomis, juolab, kad netiesioginis problemų formuluočių rėminimas yra dominuojantis ir dažnesnis už tiesioginį viešosios politikos problemų apibrėžimą.

Šiuo požiūriu, žiniasklaidoje dominuoja skurdžių patiriamo ekonominio stygiaus kaip problemos rėminimas, taip pat – nepriimtinas, nuo normų nukrypstantis skurdžių gyvenimo būdo rėminimas (žr. 16 pav., p. 138), kurį galima sieti su tokiais dažnai pasitaikančiais žiniasklaidos rėmais kaip erzinantys

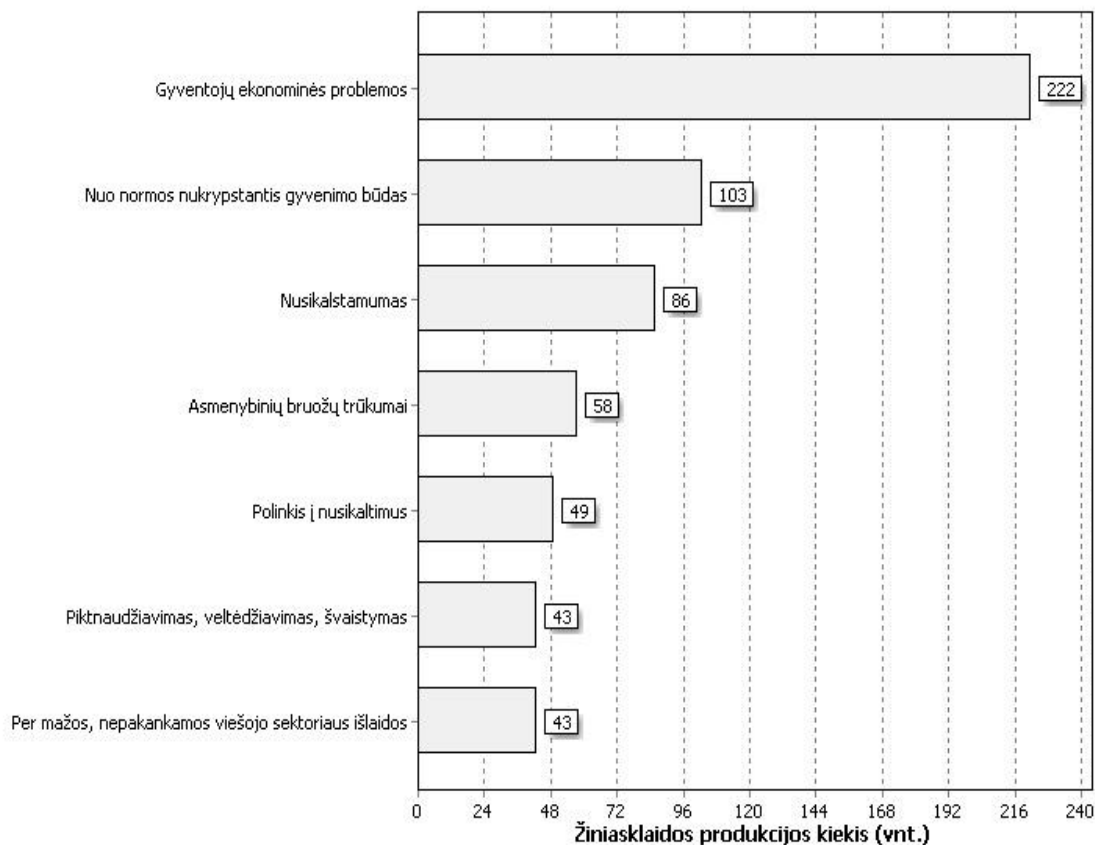
skurdžiųjų būdo bruožai, tariamas nenuoširdumas, nesąžiningumas bei piktnaudžiavimas valstybės parama:

„Jauni, dirbti ir šeimą išlaikyti galintys tėvai piktnaudžiauja, veltėdžiauja, o jų vaikus prižiūri valstybė. Tai iškreipta sistema, kurią reikia iš esmės keisti“. (2009-08-12, DELFI, „Girtuokliams tėvams – blaivybės įžadai“)

Daugiau pasitaiko parama piktnaudžiauti linkusių asmenų. Pasak socialinės darbuotojos, paramos dalytojus nustebino vienos šeimos priekaištai dėl jiems nepaliktų maisto paketų. Mat penki šeimos nariai per 20 dienų nesugebėjo jų atsiimti, nes ilsėjosi Palangoje. (2009-09-05, DELFI, „Alkis įveikia gėdą“)

Žmogus keletą metų oficialiai nedirba, prašo socialinės pašalpos, tačiau važinėja penktos klasės BMW ir kiekviename kambaryje turi po plazminį televizorių. Į tokius „piktybiškus lodorius“ tvirtina nusitaikęs Akmenės rajono meras Vitalijus Mitrofanovas (2012-02-07, DELFI, „Akmenės r. meras: žmogus važinėja penktos klasės BMW, tačiau prašo socialinės pašalpos“)

16 pav. Netiesioginis problemos skurdo mažinimo politikos darbotvarkei rėminimas, n=573

Nedarbas, kuris taip pat priskirtas prie kategorijos „Gyventojų ekonominės problemos“ žiniasklaidos yra dažniau laikomas iš skurdo kylančia problema, o ne skurdą lemiančia problema, nors būtent su nedarbu kaip vienu iš pagrindinių veiksnių yra siejamas gyventojų socialinės pašalpos iš valstybės poreikis⁴⁰.

Piktnaudžiavimo valstybės parama, veltėdžiavimo, nenoro dirbti rėminimo būdas ypač būdingas toje žiniasklaidos produkcijoje, kurioje kalbama apie 2012 m. pradėtą įgyvendinti Piniginės socialinės paramos skirstymo reformą, leidžiant suprasti, kad būtent „piktnaudžiavimas“, o ne skurdo mažinimas yra viešosios politikos problema, dėl kurios imtasi reformavimo.

Vis dėlto toks žiniasklaidos rėminimas yra prasilenkiantis su tyrimų duomenimis: 2003-2008 m. laikotarpiu pašalpų gavėjų skaičius sparčiai mažėjo (nuo 119 tūkst. iki 37 tūkst.), o keliskart išaugo tik ekonominės krizės metu (iki 222 tūkst. 2012-aisiais)⁴¹.

Jei piktnaudžiavimas, atpratimas dirbti ir kiti su skurdžiujų nemoralumu susiję viešosios politikos apibrėžimai būtų svarbiausia viešosios politikos problema skurdo mažinimo politikos darbotvarkei, pašalpų gavėjų skaičius būtų buvęs aukštas ir gerokai iki krizės – ne tik krizės metu.

Taip pat pasakytina, jog žiniasklaidos pagrindiniais šaltiniais rėminant piktnaudžiavimą valstybės parama kaip viešosios politikos problemą yra politikai, daugiausia – Savivaldybių šaltiniai; bei Vyriausybės šaltiniai ir šaltiniai iš jai pavaldžių institucijų, t.y., tie, kurie atsakingi už reformos įgyvendinimą; taip pat cituojami Seimo nariai, kita vertus – gan dažnai apie pašalpas gaunančius bendrapiliečius pasisako ir kalbinami visuomenės atstovai (žr. VI priedo lent. nr. 34, p. 222). Taigi galima sakyti, jog piktnaudžiavimo, veltėdžiavimo, švaistymo

⁴⁰ Etnerytė, I., Lazutka, R., Poviliūnas, A., Savičiūtė, D., Skučienė, D., & Žalimienė, L. (2013). *Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams teikimo, vykdant savarankiškąją savivaldybių funkciją, perspektyvos. Tyrimo, atlikto pagal 2013 m. liepos 30 d. pasirašytą projekto atlikimo sutartį Nr. D4-332, ataskaita Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai*. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras. P.5

⁴¹ Ten pat, p.3.

problemos kaip viešosios politikos problemos rėminimas yra dominuojamas valdžios šaltinių, kita vertus, tai, jog rėminimas būdingas ir cituojamiems pavieniams gyventojams (šaltinių grupė „Visuomenė“), rodo, jog toks požiūris egzistuoja ir kaip bendrasis kultūrinis (t.y., ne tik žiniasklaidos) rėmas.

Kitas dažnas rėminimas – nusikalstamumo (įtraukiami ir tie straipsniai, kur skurdieji – patys nusikalsta, yra aukos arba liudininkai), polinkis į nusikaltimus. Būdinga, kad nusikalstamumas, polinkis nusikalsti ir nuo normos nukrypstantis gyvenimo būdas rėminamas akcentuojant asmenybinius skurdžiujų būdo bruožus (daugiau žr. VI priedo lent. nr. 31, p. 215-216).

Problemos priežastys (kilmė). Interneto dienraščiai labiau nei tiesiogiai formuluoti problemas skurdo mažinimo politikos darbotvarkei yra linkę svarstyti ir įvardyti skurdo problemos priežastis (žr. 17 pav., p. 141).

Itin svarbiomis įvardijamos rinkos priežastys – ekonominė krizė, verslų bankrotai, mažas darbo užmokestis, augantis nedarbas, verslininkų elgesys su darbuotojais, neadekvatus perskirstymas privačiame sektoriuje ir pan. Jas galima laikyti struktūrinėmis (t.y., valstybės ir rinkos sąrangos) priežastimis, pvz.:

Prasidėjo sunkus metas, daug žmonių liko be darbo, o ir dirbančių algelės sumažėjo. Ne išimtis ir aš, mano alga sumažėjo dvigubai, liko minimumas ir iš tų pinigėlių aš turėjau gyventi su sūnumi, mokėti už buto nuomą, kitus mokesčius. Aš nebegalėjau pragyventi. (2010-06-09, DELFI, „Mamos emigrantės išpažintis“)

Pelningai dirbo daugelio ekonominės veiklos rūšių įmonės. Daugiausia pelno uždirbo didmeninės ir mažmeninės prekybos ir telekomunikacijų įmonės. Pelnas labiausiai padidėjo drabužių siuvimo (123 kartus) ir metalo gaminių gamybos (11 kartų) įmonėse. Nors „Lelijos“ fabriko Rokiškio filiale 6 dienas per savaitę dirbančios siuvėjos dažnai neuždirba nė minimumo. (2011-01-22, DELFI, „Nuolatinės pajamų lenktynės su algomis“)

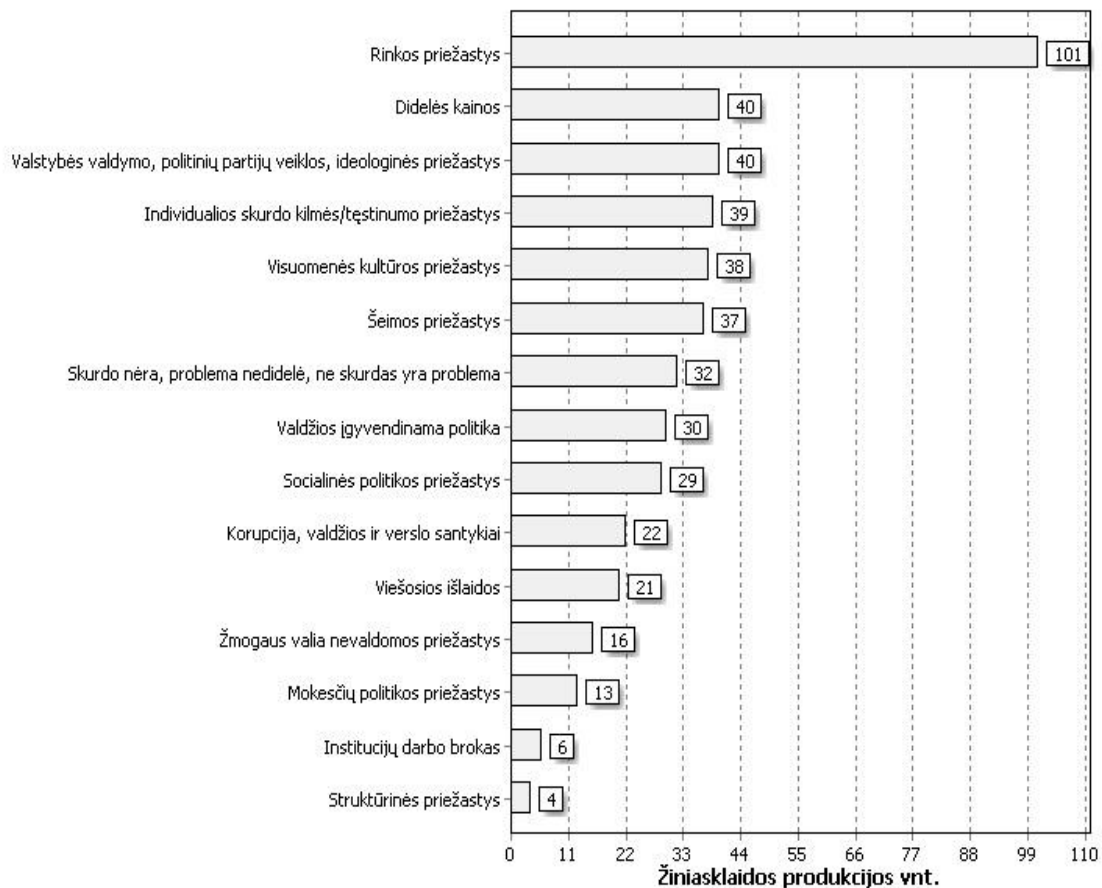
Rinkos priežastims taip pat galima būtų priskirti ir didelės kainų naštos kaip skurdo priežasties rėminimą, tačiau ji minima taip dažnai, kad vertėjo išskirti į atskirą kategoriją – rėminant skurdo priežastis, akcentuojamos sunkia našta gyventojams tampančios elektros energijos, maisto, šildymo kainos, pvz.:

Akivaizdu, kad žiemą alkstančiųjų padaugės. Sąskaitos už šildymą ir elektrą dar labiau paplonins skurdžias pinigines. (2009-09-05, DELFI, „Alkis įveikia gėdą“)

Mažiausias pajamas gaunantys gyventojai vis didesnę savo išlaidų dalį yra priversti skirti maistui. (2010-11-02, DELFI, „Pajamų skirtumai auga“)

Atsižvelgiant į tai, kad daugumos gyventojų dar laukia brangiausias šildymo sezonas, padidėjusios elektros kainos neišvengiamai prisidės prie tolimesnio energetinį skurdą patiriančios žmonių grupės gausinimo. Energetinį skurdą jau dabar patiria trečdalis šalies gyventojų. Pagal namų ūkių išlaidų energijai ir kurui santykį su jų pajamomis Lietuva tampa brangiausia pragyvenimui ES šalimi. Ar išties norime šitokio mūsų valstybės garsinimo? (2012-11-24, DELFI, „Pagrįstos priešasties elektros kainų didėjimui nebuvo“)

17 pav. Skurdo problemos priešasčių rėminimas, n= 573

Panašios reikšmės kaip ir didelės kainos, yra ideologinės – politinių partijų pažiūrų ir įgyvendinamos politikos idėjinio pamato priešastys, anot žiniasklaidos lemiančios skurdą. Pavyzdžiui, keliamas socialinio teisingumo klausimas:

<...> profsąjungos praneša „reikalaujančios atsisakyti „Sodros“ biudžeto skylių lopymo darbuotojų sąskaita (2008-10-15, DELFI, „Profsąjungos piketuos prieš „Sodros“ įmokų didinimą)

Man sunkiai suprantama, kaip galima 50 litų mažinti jau ir taip kuklias pensijas, bet vienu pajamų mokesčių tarifu apmokestinti „Maximos“ kasininkes ir „Maximos“ savininkus (2010-06-09, DELFI, „K. Girnius. Žmogus ar ekonomizmas?“)

pateikiama ideologijų, kuriomis remiasi valdantieji, priimantys sprendimus dėl išteklių paskirstymo, kritika:

<...> realus idėjinis ne tik konservatorių partijos, bet ir visos koalicijos veiklos pagrindas yra „neokoniška“, pati radikaliausia laisvosios rinkos ideologija. Šios ideologijos principas yra toks, kad, viena vertus, negalima leisti išmirti badu skurdžiausiems visuomenės sluoksniams. Tačiau lygiai taip pat negalima leisti sumažėti stambiojo kapitalo pelnams. (209-01-07, DELFI, „V. Radžvilas: demokratija pavojuje“)

<...> socialdemokratai, vadovaujami G.Kirkilo ir toliau puotavo, toliau pustė kas dar buvo likę, o vėliau ir į skolą pagal principą - po mūsų nors ir tvanas-prisiimdavo vis naujų įsipareigojimų, kėlė išlaidas, atlyginimus. (2009-01-22, lrytas.lt, „Ko nori „tie“ piketuotojai?“)

Gaila močiutės, gaila ir senelio, bet užuot apsaugojus juos nuo raitelio be galvos, norėjęsi jų paklausti: o už ką jūs balsavote, už ką balsavo vaikai ir anūkai, kai į valdžią atėjo socialdemokratai, be saiko išlaidavę ir tik pūsta migla žadėję sušildyti sen elius? (2010-06-09, lrytas.lt, „Nubraukime išlaikytinių ašarėles“)

Šiam rėminimo tipui priskirta ir kritika Vyriausybei dėl negebėjimo valdyti viešosios komunikacijos. Ji buvo remiama prielaida, kad tai ne viešosios politikos permainų ekonominės krizės metu pasekmės skurdiesiems, o negebėjimas jų komunikuoti, kėlė visuomenės nepasitenkinimą:

Protinga Vyriausybė, daranti dažniausiai teisingus dalykus, beviltiškai nesugeba tvarkyti viešųjų ryšių. Kitais žodžiais tariant, Vyriausybė nesugebėjo atlikti patenkinamo aiškinamojo darbo protiškai neįgaliems žmonėms, kurie vis dar yra įsitikinę, kad viską galima išspręsti per valdymo aparato mažinimą ir pasodinus Seimo narius ant minimalaus atlyginimo. Jie turi paprastą atsakymą – atimkit nuo kitų, bus gerai. Tie, kas taip mano, yra nepakaltinami. (2011-12-21, lrytas.lt, „Už runkelizmo propagandą turi būti baudžiama“)

Kita vertus, tokio pobūdžio kritika gali atspindėti ir žiniasklaidos rinkos ar kitų komunikacijos paslaugas galinčių teikti interesus siūlant suteikti trūkstančių komunikacinių kompetencijų.

Individualios skurdo kilmės ir tęstinumo priežastys, taip pat visuomenės kultūros priežastys yra reikšmingos įvardinant skurdo kilmę ir žymi individualistinės bei konservatyvios prieigos prie skurdo mažinimo politikos tendencijas žiniasklaidos diskurse. Pavyzdžiui:

<...> tai, kad daugelis žmonių pasirenka geriau gyventi iš išmokų, o ne būti veiklūs, verslūs, ieškoti darbo, yra sistemos palikimas (2009-08-12, DELFI, „Prezidentė: „Sodros“ sistema – supuvusi“)

<...> socialinės išmokos „galbūt irgi iššaukia tą pasyvumą, tą nenorą dirbti“. (2009-09-25, DELFI, „Parama kai kuriems – geriau už atlyginimą“)

„Ne vieną kartą siūliau gatvėje elgetaujantiems žmonėms kreiptis į Socialinių reikalų skyriaus darbuotojus, kurie tikrai galėtų suteikti pagalbą, tačiau elgetos vengia tai daryti“, - sakė G.Jankus. (2008-08-16, lrytas.lt, „Elgetoms Kaune skelbiamas karas“)

Kaime netrūksta darbų pas ūkinininkus, bet jie darbymečiu neranda, kas talkintų. Kam dirbti, jei pašalpą gauni?! Žmonės nesistengia savo gyvenimo taisyti - savo situacijos gerinti. (2011-01-22, lrytas.lt, „Kelias į kaimo mokyklą – per neviltinges kemsynus“)

Kaip matyti, žiniasklaida užčiuopia problemą, jog skurdo mažinimo politika neskatina intereso įsidarbinti, bet aiškina tai ne skurdo mažinimo politikos trūkumais, ne darbo rinkos trūkumais (nedarbu), bet socialiai remtinų asmenų nemoralumu, ydomis. Rinkos trūkumai yra paneigiami kaip galima alternatyva išsamiau jos ir nesvarsčius, pvz.:

Anot ekspertės, šiandien kaip viena didžiausių rinkos problemų įvardijamas nedarbas, kuris laikomas rinkos trūkumu. G. Azguridienė teigia nematanti čia jokio trūkumo, o jam įveikti reikėtų pasitelkti smulkų verslą. „Jei kažkas nepatenkintas verslininko siūloma darbo vieta, tegu eina ir susikuria savo darbo vietą. Smulkus verslas Lietuvoje yra ne išimtis, o taisyklė, dauguma verslų yra gimę patys iš savęs, iš kelių šimtų litų santaupų“, - tikino pranešėja. (2010-11-22, DELFI, „G. Azguridienė: Turime tokią rinką, kokios nusipelnė visuomenė“)

Esama reikšmingų skirtumų tarp to, kokios skurdo kilmės idėjos platinamos kalbant apie Lietuvos skurdą ir globalų/regioninį skurdą ar skurdą kitose šalyse. Kitų šalių, globalus ir regioninis skurdas itin dažnai kildinamas iš žmogaus valios pastangomis nevaldomų priežasčių – pavyzdžiui, gamtos katastrofų. Jau anksčiau šiame darbe atskleidus, jog vyksta naujienu atrankos dekontekstualizacija, jog žinių

apie skurdą užsienio šalyse dalis bendrajame žiniasklaidos produkcijos sraute yra linkusi didėti, svarbiomis tampa tokio rėminimo politinės pasekmės. Pavyzdžiui, žinių apie gamtos katastrofų ir kitų žmogaus valia nevaldomų skurdo priežasčių augimas gali turėti įtakos nuostatomis apie neįmanomybę skurdo rizikos valdyti viešosios politikos priemonėmis. Tokio pobūdžio srautas prisideda prie mažesnio valstybės vaidmens užtikrinant gerovę akcentavimo žiniasklaidos diskurse. Sujungus tai su taip pat reikšmingą dalį užimančiu skurdo kaip netikros, nesamos ar nerimtos problemos rėminimu, pvz.:

Mes nematom žmonių, kurie būtų nepamaitinti, alkani ir be prieglobsčio (Audra Mikalauskaitė, SADM viceministrė) (2012-04-27, lrytas.lt, „Smulkieji verslininkai nepritaria MMA didinimui iki 900 litų“)

Kodėl nuteistieji staiga tuo pat metu susirūpino savo gerove ir prašo teismų atlyginti neturtinę žalą? Viena versijų - tokiu būdu pramogaujant greičiau bėga laikas, mat nuteistiesiems pabosta ištisas dienas slampinėti be tikslo. Vežami į teismą jie bent pamato, kaip atrodo miestas. (2012-11-05, DELFI, „Teismas ėmė dusti nuo kalinių skundų“)

Tiesą sakant, man jau pabodo klausytis apie pensininkų problemas. Jos man svetimos ir nesuprantamos, aš jų beveik nesutinku ir, kiek save pamenu, pensininkai šioje šalyje niekada nebuvo patenkinti - nei okupacijos metais, nei tranzitiniu laikotarpiu, nei laisvos rinkos sąlygomis. Tai tiesiog banalu. (2009-12-11, DELFI, „G. Drukteinis: Naujosios epochos prabanga“),

tai stiprintų žiniasklaidos požiūrį, jog skurdo rizika bene nesuvaldoma viešosios politikos priemonėmis, todėl neverta išsamesnės viešosios politikos diskusijos.

Atsakomybė už skurdo problemų sprendimą. Rėmindama skurdą žiniasklaida yra linkusi įvardyti atsakinguosius už skurdo problemų sprendimą. Dažniausiai atsakinga yra įvardijama Vyriausybė. Kitos institucijos, kurioms, anot žiniasklaidos, tenka atsakomybė, skiriasi priklausomai nuo skurdo geografijos. Išanalizavus visą imtį (t.y., ir skurdą Lietuvoje, ir kitur), matyti, jog atsakomybė už skurdo problemų sprendimą po Vyriausybės turėtų tekti visuomenei ir nevyriausybinėms organizacijoms (žr. VI priedo lent. nr. 35, p. 223); o analizuojant, kam žiniasklaida priskiria atsakomybę spręsti skurdą Lietuvoje, matyti, kad daugiau

akcentuojamas savivaldos, visuomenės vaidmuo ir asmeninė pačių skurstančiųjų atsakomybė (žr. VI priedo lent. nr. 37., p. 225).

Atsakomybės diskursą kalbant apie Lietuvos skurdą, galima laikyti konservatyviu diskursu – mat akcentuojama bendruomenė ir globotinio poreikis išlikti globojamu. Ypač tai pasakytina apie socialines paslaugas – teikiant jas, akcentuojamas bažnyčios, parapijos dalyvavimas.

Nediferencijuojant pagal skurdo geografiją, kuomet žiniasklaida atsakomybę priskiria nevyriausybiniam sektoriui, būdinga, kad kartu atsakingomis bus įvardijamos visuomenė, vyriausybė ir viršnacionaliniai viešosios politikos dalyviai. Nevyriausybinių sektoriaus vaidmuo įdomus tuo, kad jis užima tarpinę poziciją: jis vaizduojamas kaip galintis prisiimti atsakomybę už skurdo problemos sprendimą ir kartu su vyriausybe, ir kartu su visuomenės nariais. Kuomet akcentuojamas visuomenės vaidmuo, būdinga, jog kartu atsakingomis bus pristatomos žiniasklaida ir pramogų pasaulio žvaigždės. Kitas svarbesnis atsakingaisiais įvardijamų klasteris telkiasi apie Vyriausybę – kartu su ja, be nevyriausybinių organizacijų, atsakingomis dažniausiai įvardijamos savivaldybės, verslas ir asociacijos bei valdžios jėgos struktūros. Taip pat pasakytina, kad viršnacionalinių viešosios politikos dalyvių atsakomybė įgyvendinama pasitelkiant užsienio politikos vykdytojus ir nevyriausybinių sektorių; jų vaidmuo priskiriant atsakomybę kartu su vietos vyriausybėmis, žiniasklaidoje nėra dažnai įvardijamas, vadinasi – ir nelaikomas reikšmingu (žr. VI priedo lent. nr. 36, p. 224).

Žiniasklaidos tendencijų priskiriant atsakomybę viešosios politikos dalyviams už Lietuvos skurdo sprendimą analizė parodė, kad žiniasklaidai rėminant, kas skurdą turėtų spręsti Lietuvoje, dominuoja valdžios institucijų atsakomybė – susidaro ryškesni Vyriausybės ir savivaldybių, Vyriausybės ir įstatymų leidėjų kaip atsakingųjų už skurdo problemos sprendimą klasteriai; taip pat – nors rečiau, bet kaip reikšmingas vis dėlto iškyla ir nevyriausybinių sektoriaus bei visuomenės atstovų vaidmuo (žr. VI priedo lent. nr. 38, p. 226).

Galima sakyti, kad rėmindama ne tik Lietuvos, bet ir kitų šalių, globalų/regioninį skurdą, žiniasklaida įtraukia daugiau viešosios politikos dalyvių. Kita vertus, vertinant sprendimų priėmimo galią, iš šių dalyvių tiesioginę įtaką viešajai politikai turi tik viena – Vyriausybė, tad karitatyvinės veiklos vaidmens pasitelkiant nevyriausybinės organizacijas, žiniasklaidą, pramogų pasaulio žvaigždes, skatinant visuomenę, augimas rodo ir mažėjantį Vyriausybių vaidmenį, o atitinkamai – ir skurdo problemos kaip spręstinos viešosios politikos priemonėmis sampratą.

Skurdo problemos sprendimo strategijos. Kalbant apie tai, kokie būdai, išeitys iš skurdo keliamų problemų įvardijami žiniasklaidoje, pasakytina, jog įgyvendinamos skurdo mažinimo politikos priemonės yra minimos dažniausiai (žr. 18 pav. p. 148). Tačiau analizuojant aiškėja, jog paprastai jos minimos kartu su „Viešojo sektoriaus išlaidų mažinimo“, skurdžiujų sankcionavimo, prekių bei paslaugų subsidijavimo bei jų kainų reguliavimo priemonėmis (t.y., sudaro vieną klasterį, žr. VI priedo 12 pav., p. 227). Ypač svarbu tai, kad skurdo mažinimo politikos priemonės dažniausiai minimos viešųjų išlaidų mažinimo kontekste – dėl to galima sakyti, jog žiniasklaida, skleisdama idėjas apie viešojo sektoriaus išlaidų mažinimą, prisideda prie minimalios valstybės vizijos sklaidos, juolab, kad ši žiniasklaidos produkcija bene dvigubai dažniau rėminama temiška, o ne epizodiškai (žr. VI priedo lent. nr. 39, p. 229). Šios kategorijos žurnalistinėje produkcijoje pabrėžiama, kad išlaidų mažinimas yra būtinas, o viešosios išlaidos turėtų būti skiriamos tik visai savimi negalintiems pasirūpinti piliečiams:

Sunkmetis yra visiems – valstybei ir visiems jos piliečiams. Taigi kalbėti ir priešinti visuomenę negalima <...> priemonės turi liesti visus, bet nevienodai visus. Tuos, kam sunkiausia, valstybė privalo net ir sunkmečiu apginti. Pasiūliau, kad būtų įvestas minimumas, nuo kurio jau tikrai nebūtų mažinama ((2009-08-12, DELFI, „Prezidentė: „Sodros“ sistema – supuvusi“)

Vyriausybė sunkmečiu surado būdų, kaip dar pataupyti, ir siūlo keisti socialinių paslaugų teikimo tvarką. Jeigu Seimas pritaris, vienišiemis asmenims, gaunantiems daugiau pajamų nei 750 litų, už teikiamas socialines paslaugas namuose teks primokėti (2010-01-11, DELFI, „Už socialines paslaugas gali tekti primokėti daugiau žmonių“)

Abejonės dėl išlaidų mažinimo tikslingumo vadinamos ir nusikalstamomis:

„Norint tokius pasiūlymus įgyvendinti, reikia suvokti, kad tam reikia pinigų, ir didelių pinigų, net 600 mln. litų per metus. Tai valstybei, kuri kovoja su deficitu ir su labai sparčiai augančia skola, ir, ypač kai matai daug nerimo bangų tarptautinėse finansų rinkose, euro zonoje, toks neatsakingas išlaidų padidėjimas, kaip sakė prezidentė, būtų ekonomiškai nusikalstamas“, - kalbėjo A.Kubilius. (2010-12-09, lrytas.lt, „A. Kubilius tikina, jog pensininkai pirmieji pajaus, jog kizė baigėsi)

Viešųjų išlaidų mažinimo būtinumas pagrindžiamas siekiu šaliai išvengti skurdo ateityje:

Parlamento vadovė, cituodama finansų analitikų žodžius, sako, kad 2011 -aisiais metais nedarbas šalyje gali siekti iki 20 proc. I.Degutienė prognozuoja, jog, jeigu nebus tinkamai tvarkomas ateinančių metų biudžetas ir „juodai“ nemažinamos išlaidos, turėsime biudžeto krizę, kuri atsisuks prieš pačią valstybę, o maždaug po 10 metų Lietuva taps Europos paribio kraštu. (2009-11-04, lrytas.lt, „I. Degutienė: „Trumpesnė darbo savaitė – didelis plusas“)

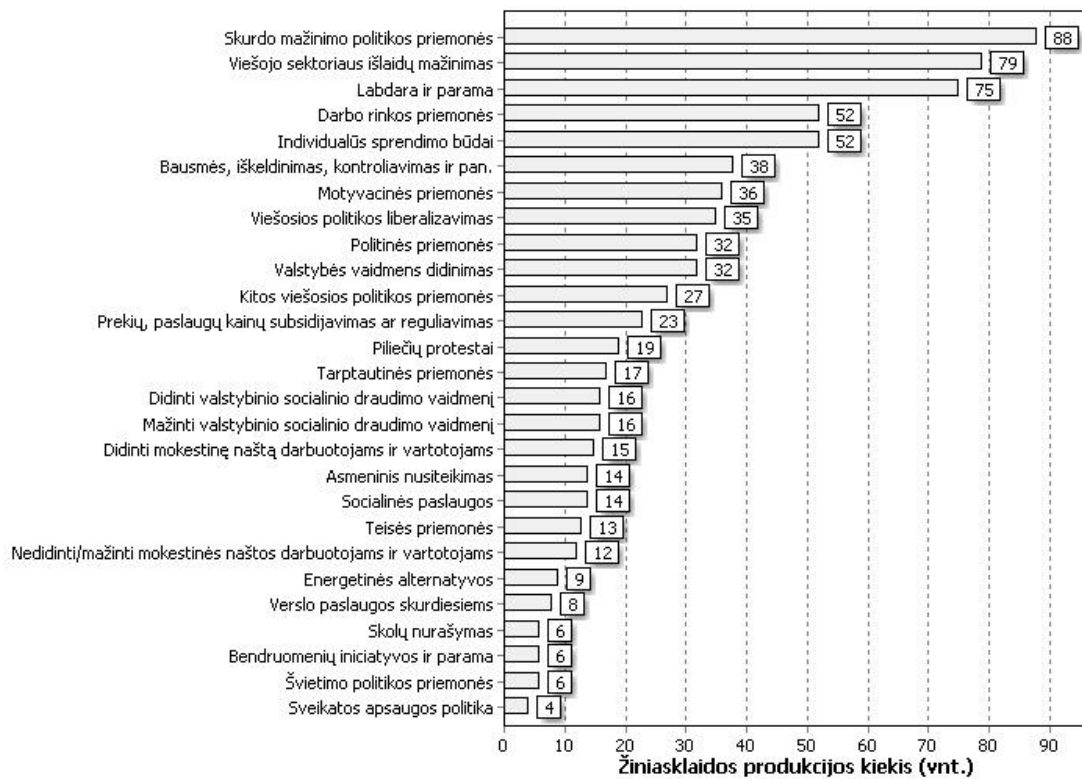
Nors pasitaiko tekstų, kuriuose viešųjų išlaidų mažinimas vertinamas kritiškai –

Pradėjote nuo vaikų, atimdami net menkiausių Europos Sąjungos valstybių išlaidų nepadengiančių 52 litų. Sutaupėte. Galbūt tobulėjimo ar būtinų išlaidų sąskaita. (2012-03-27, DELFI, „Lygūs už lygesnius arba kaip lengva tapti beteisiu kaliniu“),

vis dėlto toks rėminimas nėra dominuojantis.

Diskurse dominuojanti problemos sprendimo strategija atrodo nesuderinama su dominuojančiu tiesioginiu viešosios politikos problemos rėminimu, kuris, kaip jau išanalizuota, yra: „Per mažos, nepakankamos viešojo sektoriaus išlaidos“. Kitaip tariant, žiniasklaidos diskurse esama paradokso: nepaisant to, kad žiniasklaida kaip svarbiausią problemą identifikuoja per mažą valstybės vaidmenį užtikrinant gyventojų gerovę, t.y., per mažas, nepakankamas viešojo sektoriaus išlaidas, tačiau dažniau jos diskurse problemas siūloma spręsti ne skatinant didesnę valstybės vaidmens ir akcentuojant viešojo sektoriaus išlaidų poreikį, o atvirkščiai – ir toliau akcentuojant mažinimo kaip viešosios politikos strategijos poreikį.

18 pav. Skurdo problemų sprendimo strategių rėminimas

Klasterių analizė parodė, kad per mažų, nepakankamų viešojo sektoriaus išlaidų problemą, kuri dažnai rėminama kartu su didelių būtinojo vartojimo prekių ir paslaugų kainų problema, dažniau siūloma spręsti individualiomis priemonėmis, pavyzdžiui, emigracija; o kritika dėl išlaidų mažinimo atremiama argumentais už juos – kitaip tariant, būdinga, jog straipsnyje apie išlaidų mažinimą kaip problemą, bus ir išlaidų mažinimo kaip racionalios viešosios politikos strategijos rėminimas, tačiau ne atvirksčiai – išlaidų mažinimo kaip viešosios politikos strategijos rėminimo atveju, toks kontr-rėmas nebūdingas: kur kas dažniau pateikiamas skurdo mažinimo politikos priemonių argumentas – jog dėl šios strategijos įgyvendinimo skurdieji nenukentės, pvz.:

„Biudžetas numato tolesnes griežtas taupymo priemones, kurios yra būtinos šioje ekonominėje situacijoje. Tačiau atsižvelgia į sunkiausiai besiverčiančių šalies gyventojų padėtį“;

- teigė D. Grybauskaitė. (2011-12-21, lrytas.lt, „D. Grybauskaitė: „Biudžeto priėmimas užtikrins šalies stabilumą, sustiprins pozicijas tarptautinėse rinkose“)

Kita gana dažna žiniasklaidos pristatoma skurdo problemų sprendimo strategija – labdaros ir paramos priemonės. Ji žiniasklaidos dažniausiai minima kartu su įvairiomis skurdžiuosius motyvuoti skirtomis priemonėmis (pvz., „ugdyti sąmoningumą“, „keisti žmonių sąmonę“, „suteikti psichologinę pagalbą“, „skatinti artimo meilę, toleranciją“, „mokyti socialinių įgūdžių“, „atsigręžti į žmogų“) ir panašiai. Skirtingai nei pirmasis skurdo problemos sprendimo strategijų klasteris, labdaros ir paramos priemonės akcentuoja visuomenės, nevyriausybių organizacijų, pramogų pasaulio atstovų, o ir pačios žiniasklaidos vaidmenį sprendžiant skurdo problemas. Kitaip tariant, skatindama viešųjų išlaidų mažinimą ir Vyriausybės atsakomybę šioje srityje, žiniasklaida kaip alternatyvą skatina visuomenės, nevyriausybių organizacijų atsakomybę ir labdaros bei paramos priemones.

Viešosios politikos adresatas (kieno problemos sprendžiamos?) Lyginant žiniasklaidos priemones pagal tai, kokias skurdo grupes jos rėmina dažniausiai, galima pasakyti, kad proporcijos panašios. Ir DELFI, ir lrytas.lt labiausiai pabrėžia vaikų skurdą – tai būdinga tiek rėminant Lietuvos, tiek užsienio situaciją. Toks pasirinkimas atspindi statistikos duomenis – vaikai itin dažnai patiria skurdo riziką ir ji yra didesnė, nei bendroji skurdo rizika⁴² ir ypač ekonominė krizė įtakos turėjo vaikų skurdo augimui: nuo 2008 iki 2012 m. vaikų skurdas išaugo 8 procentiniais punktais, o tai – 32 tūkst. skurstančių vaikų daugiau nei 2008 metais⁴³. Kita vertus, skurstančių vaikų rėminimas gali sutapti ir su komerciniais žiniasklaidos interesais – skurdą patiriančių vaikų istorijos, ypač skleidžiamos žiniasklaidai organizuojant

⁴² Lietuvos statistikos departamentas. 2012 m. skurdo rizikos rodikliai. Prieiga per internetą: <http://osp.stat.gov.lt/pranesimai-spaudai?articleId=1362569>

⁴³ UNICEF. (2014). *Children of the Recession. The Impact of the Economic Crisis on Children Well-Being in Rich Countries*. Italy. Prieiga per internetą: <http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/rc12-eng-web.pdf>

labdaros ir paramos akcijas, turi didelį komodifikacijos potencialą. Rėmindama vaikų skurdą, žiniasklaida pabrėžia kultūrinius skurdo požymius ir priežastis – akcentuojama nedarna šeimose, nuo normos nukrypstantis gyvenimo būdas.

Miške su vaiku gyvenusios moters motina: „Į policiją neskambinau, nes neturėjau sąskaitoje pinigų“. (2011-11-29, lrytas.lt, „Miške su vaiku gyvenusios moters motina: „Į policiją neskambinau, nes neturėjau sąskaitoje pinigų“)

Mes įtariam – kad gal jie, na, galbūt iš asocialių šeimų, gal jie valkatauja... o gal jie išvežti ir parduoti, o gal jie parduoti į prostituciją, o gal jie parduoti organams – kas gali pasakyti, kur tie vaikai yra. Na, kol kas niekas nepasakė. (2011-08-22, lrytas.lt, „Valstybė negali atsakyti, kur yra visi 14 tūkst. nesimokančių vaikų“)

Mergaitės motina Inga jau ne vienus metus įtraukta į socialinės rizikos šeimų sąrašą dėl girtavimo ir socialinių įgūdžių stokos. Nuolat socialinių darbuotojų stebima motina auginą keturis vaikus. Teigiama, kad pastaruoju metu jos elgesys buvo pagerėjęs. Ji pati rūpinosi vaikais. Jos sugyventinis šiuo metu atlieka bausmę dėl vagysčių. (2008-11-21, DELFI, „Pakruojyje naktį šalo vienmarškinė mergytė“)

Už vaikų skurdo problemos sprendimą atsakomybę linkstama priskirti Vyriausybei, o kaip sprendimo strategija siūlomos viešosios paslaugos. Taip pat, skirtingai

19 pav. Žiniasklaidos įvardijamos Lietuvos skurdo grupės

	DELFI	Lrytas.lt
Vaikai	●	●
Pensininkai	●	●
Mažos pajamos, skurdo riba	●	●
Socialiai remtini	●	●
Benamiai, elgetos, valkatos, kt. asocialūs asmenys	●	●
Vienišos motinos/tėvai	●	●
Dirbantys skurdieji	●	●
Bedarbiai	●	●
Daugiavaikės šeimos	●	●
Vidurinė klasė	●	●
Neįgalieji	●	●
Jaunimas	●	●
Romai	●	●
Prostitutės/-ai	●	●
Kaliniai ir grįžusieji iš įkalinimo įstaigų	●	●
Vieni gyvenantys asmenys	●	●
Emigrantai	●	●
Imigrantai	●	●

nei kalbant apie kitas grupes, vaikų skurdui spręsti būdinga skatinti labdaros bei paramos priemones, už kurių efektyvumą atsakomybę priskiriama visuomenei, verslo organizacijoms ir asociacijoms, už tai atsakomybę linkusi prisiimti ir pati žiniasklaida.

Klaipėdos mieste šiuo metu yra 313 socialiai remtinų ar ypač vargingai gyvenančių šeimų, kuriose auga 626 vaikai. „Projektas išsiskiria tuo, kad daiktus gaus ne socialinės rūpybos įstaigos, o labai konkretūs asmenys, kurie socialiniams darbuotojams nurodys, kokių būtent daiktų jiems trūksta. Tai gi projektas ypatingai skaidrus. Taip pat svarbu, kad žmonės gaus tai, ko jiems iš tiesų reikia“, - sakė projekto sumanytojas. (2008-11-21, DELFI, „Žmonės raginami senus daiktus atiduoti skurstantiems“)

<...> šventine dovana daugiau kaip 400 „Caritas“ globojamų mamų ir jų vaikučių tapo nuostabus koncertas, kurį jiems sugrojo Lietuvos valstybinis simfoninis orkestras. Taip oficialiai baigėsi žiniasklaidos holdingo „Baltic Media Alliance“ (BMA) ir Vilniaus arkivyskupijos „Caritas“ organizuota paramos akcija „Padėk mano vargstančiai mamai“. (2011-05-02, DELFI, „Paramos akcijos dalyvių gerumas pranoko lūkesčius“)

Nors ir rečiau, tačiau vaikų skurdą būdinga vaizduoti ir kriminaliniame kontekste (daugiau žr. VI priedo 43 lent. p. 230).

Taip pat daug dėmesio (nors beveik perpus mažiau nei vaikams, VI priedo lent. nr. 40, p. 228) žiniasklaida skira ribinėms skurdo grupėms – benamiams, elgetoms, valkatoms, gyventojams, kurie vadinami „asocialiais asmenimis“. Dažnai skurdas kaip ribinių grupių problema yra rėminamas ir kuomet kalbama apie skurdą kitose šalyse. Tai leidžia teigti, jog pati ši skurdo grupė – ne tai, kiek geografiškai toli ar arti skaitytojų ji yra ir ne tai, kiek jos paplitimas atspindi objektyviąją situaciją, – sudaro naujienos vertę. Tas pat pasakytina ir apie romus – nors romai sudaro nedidelę skurstančiųjų dalį bendrojoje statistikoje (o Vilniuje, konkrečiai – Kirtimuose, – iš kurių naujienų apie juos daugiausia, romų bendruomenės nėra nė pusės tūkstančio⁴⁴) – analizuojant žiniasklaidą, informacijos apie romus yra tiek,

⁴⁴ Petrušauskaitė, V. (2014). *Ankstyvas romų vaikų pasitaikymas iš švietimo sistemos Vilniaus mieste: Švietimo lauko analizė*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, Sociologija. Vilnius. P. 59.

kad galima išskirti į reikšmingą grupę. Be to, tai kad žiniasklaida kalba ne vien apie lietuvius romus, bet ir romus kitose Europos šalyse, rodo, kad pati ši socialinė grupė yra naujienų vertės dedamoji. Vertinant ribinių grupių skurdo rėminimą, pasakytina, kad labiau žiniasklaida linkusi skurdą atvaizduoti kriminaliniame kontekste (skurstančiuosius – kaip aukas, agresorius ar liudininkus) akcentuodama nuo normos nukrypstantį jų gyvenimo būdą (žr. VI priedo lent. nr. 46, p. 232). Yra tendencija, kad atsakingais už šios problemos sprendimą įvardijamos valdžios jėgos struktūros, o sprendimo strategija, į kurią labiausiai linkstama – bausmės bei sankcionavimas.

Miesto valdžios nuomonei atstovaujantys tarnautojai sako, kad nuo tarybinių laikų likusių slėptuvė, atiduotą benamiams, daug metų išlaikė savivaldybė - mokėjo už elektrą, vandenį. Atėjus sunkmečiui nutarta taupyti. Išjungus benamių slėptuvėje vandenį ir elektrą bus galima sutaupyti apie 10 tūkstančių litų per metus. (2009-10-26, DELFI, „Šiaulių miesto valdžia taupys benamių sąskaita“)

<...> suaugusiųjų elgetų mieste netrūksta. Pasak pareigūnės D. Žiaugrienės, jei būtų taikoma atsakomybė, jų tiek nestovėtų. O dabar, ypač jei ateina su šuneliu, žmonės būna gailestingi ir sušelpia. Tačiau kalbantis neretai nuo jų sklinda alkoholio tvaikas. Tad pareigūnė mano, kad prisirenkama pinigų ir išgertuvėms. (2010-03-12, DELFI, „Panevėžyje mažieji miesto elgetos netoleruojami“)

Panaši situacija ir žiniasklaidai rėminant romų skurdą – dažnai, kalbant apie romus kaip skurstančius, kaip viešosios politikos problema akcentuojami nelegalūs taboro Vilniuje pastatai ir akcentuojamos tokios išeitys kaip bausmės ir sankcionavimas, pvz.:

Vilniaus tabore nugriauti 3 nelegalūs statiniai. Sostinės meras Artūras Zuokas sako, kad tai – tik pradžia, laukiama teismo sprendimo dėl dar 7 pastatų, o dėl 12 rengiami dokumentai teismui. (2012-02-13, lrytas.lt, „Vilniuje ketinama nuo žemės paviršiaus nušluoti taborą“),

tuo metu būsto netekimo problema, skurdo kaip žmogaus teisių pažeidimo rėminimas, nors ir yra pasitaikantis, tačiau – kur kas rečiau:

Vilniaus čigonų tabore prieš penkerius metus namus nugriovusi Vilniaus miesto savivaldybė devyniolikai romų privalės sumokėti 55 tūkst. 600 litų neturtinės žalos atlyginimo. Taip ketvirtadienį nusprendė Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas (LTAV), pažymėjęs, kad teisė į būstą yra viena reikšmingiausių neturtinių vertybių. Be to, teisėjų kolegija atkreipė

dėmesį, kad neturtinę žalą patyrė vieni pažeidžiamiausių visuomenės narių. (2010-09-23, DELFI, „Dėl nugriautų namų 19 čigono taboro gyventojų gaus 55 tūkst .Lt“)

Kalbant apie skurdą Lietuvoje, ribinės grupės (nors taip pat yra vienos dažniausių) yra antrosios pagal dažnumą tik lrytas.lt (žr. VI priedo lent. nr. 45, p. 231). O DELFI ir bendrojoje tik Lietuvos skurdo imtyje dažniausiai po vaikų skurstančiais įvardijami pensinio amžiaus gyventojai (žr. VI priedo lent. nr. 41 ir lent. nr. 42, p. 228-229). Gretinant šiuos rezultatus su statistikos duomenimis, pasakytina, kad pensinio amžiaus piliečiai – nors ekonominės krizės metu dėl Laikinojo įstatymo jų skurdas išaugo – vis dėlto nebuvo labiausiai skurstanti socialinė grupė⁴⁵ (vidutinė ir net mažesnė pensija buvo didesnė už skurdo rizikos ribą). Žiniasklaidoje pensinio amžiaus piliečių skurdas reminamas akcentuojant dideles ir sunkiai jiems pakeliamas produktų bei paslaugų kainas, sakant, kad jų skurdo priežastys yra ekonominės, o spręsti jas turėtų imtis Vyriausybė.

„Aš nesišildau ne dėl to, kad man šilta. Aš neturiu iš ko mokėti. Kai jie (miesto valdžia) man nurodo, kiek mano bute turi būti temperatūros ir kada pradėti šildymą, tai gal gali ir pensiją pakelti iki galimybės už tai, kad galėčiau vykdyti tą higienos normą? Jeigu turėčiau pinigų, daugybę dalykų pirkčiau, ne tik šildymą“, - žėrė priekaištus pensininkė. (2010-10-14, DELFI, „Šiauliuose tęsiasi konfliktas dėl šildymo“)

Pensininkų laukia gūdi žiema: pensijų didėjimą suris brangesnis šildymas ir maistas (2011-08-22, DELFI, „Pansininkų laukia gūdi žiema: pensijų didėjimą suris brangesnis šildymas ir maistas“)

„62 proc. mūsų narių gyvena žemiau skurdo ribos. Iš 600 litų pragyventi negalima. Mes kategoriškai prieš, ir neturi būti mažinamos socialinio draudimo pensijos, našlių pensijos ir dirbančių pensininkų pensijos, nes dirbantis pensininkas užsidirbo pensiją, o nustatyti ribas, iki kiek jis gali dirbti, čia jau valstybės reikalas“, - teigė G. Makaravičienė. (2009-10-06, lrytas.lt, „Bočiai“ siūlo neliesti mažesnių, nei 830 litų pensijų“)

Nepaisant to, reminant pensinio amžiaus gyventojų skurdą, viešojo sektoriaus išlaidų mažinimas yra labiau laikomas tinkamu nei kitos alternatyvos

⁴⁵ Maldeikienė, A. (2013). Melo ekonomika. Vilnius: Alma Littera.

(pavyzdžiui, valstybinio socialinio draudimo vaidmens didinimas užtikrinant gyventojų gerovę):

<...> kai šalis nesugeba sudurti galo su galu, ji turi mažinti savo apetitus. Vienas iš tų mažinimo būdų, kuris greičiausiai bus privalomas ir Lietuvai, tai viešųjų išlaidų, tarp jų – ir socialinių, mažinimas. Išskirti socialines grupes, jas supriešinti politiškai yra klaidinga. Jei jau mėginama mažinti, reikia kreiptis į žmones, o priemonės turėtų liesti visas socialines grupes. Negalima sakyti, kad jei paliesime motinas, tai pensininkai bus neliečiami arba atvirkščiai. (2009-08-12, DELFI, „Prezidentė: „Sodros“ sistema – supuvusi“)

Duomenys rodo⁴⁶, kad didžiausią skurdo riziką patiria visuomenės grupės, kurios pagal namų ūkių sudėtį yra: 1) vienas suaugęs asmuo ir išlaikomi vaikai; 2) du suaugę asmenys su trimis ir daugiau vaikų; 3) vieni gyvenantys asmenys; vis dėlto žiniasklaidoje šios grupės yra minimos santykinai retai⁴⁷. Kalbant apie daugiavaikes šeimas, jos minimos kuomet rėminamas augantis skurdo lygis arba kalbama apie socialinių išmokų įtaką skurdo lygiui, tačiau kur kas labiau nei kalbant apie kitas grupes, žiniasklaida pabrėžia tai, jog daugiavaikės šeimos yra pačios atsakingos už savo skurdą ir pačios turėtų ieškoti išeičių iš susidariusių situacijų.

„Bankų palūkanos - šeimos rizika. Čia tu jau žaidi savo pajamomis. Tu gali ir neimti tos paskolos, tada viskas atsistoja į savo vietą <...>“, - pripažino konservatorius. (2010-08-17, DELFI, „4 vaikų mama yra prieš tai, kad konservatoriai naudotų terminą „daugiavaikė šeima“)

Kaime netrūksta darbų pas ūkininkus, bet jie darbymečiu neranda, kas talkintų. Kam dirbti, jei pašalpa gauni?! Žmonės nesistengia savo gyvenimo taisyti - savo situacijos gerinti. (2011-01-22, lrytas.lt, „Kelias į kaimo mokyklą – per nevilties kemsynus“)

Kaltinimo diskursas kiek kinta, kuomet daugiavaikių šeimų skurdas rėminamas kai jos netenka būsto.

⁴⁶ Etnerytė, I., Lazutka, R., Poviliūnas, A., Savičiūtė, D., Skučienė, D., & Žalimienė, L. (2013). *Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams teikimo, vykdant savarankiškąją savivaldybių funkciją, perspektyvos. Tyrimo, atlikto pagal 2013 m. liepos 30 d. pasirašytą projekto atlikimo sutartį Nr. D4-332, ataskaita Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai* (p. 117). Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras. P. 55.

⁴⁷ Vertinant įgyvendinamą piniginės socialinės paramos skirstymo pertvarką, paaiškėjo, kad didesnio dėmesio ar didesnio pašalpų skirstymo taiklumo padidėjimo šioms silpniausioms gyvenimo grupėms nepastebėta (Etnerytė et al., 2013).

Kalbant apie skurstantį vieną suaugusį asmenį su išlaikomais vaikais, pasakytina, jog žiniasklaida taip pat pabrėžia suaugusiojo vieno su vaikais likusio asmens asmeninę atsakomybę pačiam išsikapstyti iš situacijos, vis dėlto labiau būdinga, kad tokių šeimų skurdas rėminamas kriminaliniame kontekste, kaip nuo normos nukryptantis (kartais – rėminamas kaip pasirinktas) gyvenimo būdas, pabrėžiamas vienišų tėvų polinkis į nusikalstamumą, įvairias psichikos ir psichologines problemas.

Rėmindama skurdą, žiniasklaida taip pat buvo linkusi kalbėti apie gaunančius mažas pajamas ir balansuojančius ant skurdo ribos neįvardindama konkrečių socialinių grupių. Rėmindama socialiai remtinųjų (t.y., gaunančius socialines pašalpas, kompensacijas už šildymą, vandenį, laukiančius ar gaunančius socialinį būstą) ir kitų mažas pajamas gaunančiųjų piliečių skurdą, žiniasklaida akcentavo skurdo mažinimo politikos priemonių svarbą, atsakingas už skurdžių situaciją Vyriausybę ir savivaldybes. Kita priemonė – tai labdaros ir paramos iniciatyvos, kurios derinamos su viešojo sektoriaus išlaidų skurdiesiems mažinimu akcentuojant individualias skurdo kilmės priežastis, kurios rėminamos kaip tęstinės būtent dėl per didelių viešojo sektoriaus išlaidų.

Dirbančiųjų skurdo rėminimas buvo itin susijęs su minimalios algos problematika, mat aptariamuoju laikotarpiu buvo priimami sprendimai dėl minimalios algos kėlimo. Galima pastebėti, jog dirbančiųjų skurdo problemą siūlyta pirmiausia spręsti darbo rinkos priemonėmis – didinant minimaliąją algą, dažniau šiuo klausimu pasisakė profesinės sąjungos bei didieji darbdaviai, Seimo nariai. Pozicija „už“ žiniasklaidoje buvo kiek ryškesnė už poziciją „prieš“ minimalios algos kėlimą. Jai daugiau atstovavo smulkieji verslininkai bei Vyriausybė.

Taip pat paminėtina, jog šalia kitų skurdo grupių, žiniasklaida skurdu įvardijo ir viešojo sektoriaus tarnautojų – mokytojų, policininkų, gydytojų – finansinę situaciją. Rėmiant emigrantus, skurdo motyvas buvo iškeliamas siekiant pamokyti likusiuosius tuo, kad ir emigracijoje nėra niekuo geriau ir gali grėsti skurdas.

4. Interneto dienraščių vaidmens tyrimo rezultatus apibendrinanti diskusija

Interneto dienraščių produkcijos ir sklaidos praktika, rėminant skurdą, yra itin komodifikuota, o palyginus dviejų tirtų redakcijų produkcijos rezultatus esminių skirtumų nenustatyta – ir DELFI, ir lrytas.lt panašiu santykiu išskirsto tekstus apie skurdą į temines rubrikas, abi redakcijos itin didelį kiekį tekstų perspausdina iš išorinių šaltinių (išskirtinumas tik tas, kad DELFI daugiau naudoja si regionine ir vietine spauda, o lrytas.lt – naujienų agentūrų pranešimais ir „Lietuvos ryto TV“ produkcija), tekstai būna dukart ar triskart perspausdinami. Taip pat interneto dienraščių rinkoje rėminant skurdą nekonkuruojama temų įvairove ar jų parengimo kokybe – skurdo problematika įsilieja į bendrąjį naujienų srautą. Informacijos apie skurdą abiejose žiniasklaidos priemonėse daugėjo kartu su bendrojo informacijos srauto apimtimi. Kita vertus, pasakytina, kad didesnis dėmesys skurdui kaip viešosios politikos problemai buvo giliausiais ekonominės krizės metais. Vėliau – net ir 2012-aisiais, kuomet įgyvendinta skurdo mažinimo politikos reforma – apie skurdą viešosios politikos kontekste buvo rašyta mažiau. Taigi ekonominės krizės metu vykstančių transformacijų metu atsiskleidžia žiniasklaidos kaip suinteresuotosios viešosios politikos dalyvės aktyvesnis vaidmuo.

Vertinant žiniasklaidos moderuojamą viešosios politikos dalyvių viešąją sąveiką, pasakytina, jog dažniausiai tik kuris nors žiniasklaidos cituojamas šaltinis pateikia savo poziciją skurdo klausimais. Kitaip tariant, kuomet kalbama apie viešosios politikos transformacijas, skurdas paprastai rėminamas kaip susijusi, ne pagrindinė, problema. Kuomet tekstuose skurdo klausimais cituojami keli viešosios politikos dalyviai, pagrindiniais šaltiniais žiniasklaida laiko valdžios (vyriausybės ir įstaigų; savivaldybės; Seimo), taip pat viešąsias paslaugas teikiančių institucijų šaltinius ir viršnacionalinius reguliuotojus, o kiti šaltiniai – piliečių interesams atstovaujančios organizacijos, pagalbos organizacijos yra cituojami kaip šalutiniai – t.y., būtinai su kuriuo nors iš minėtųjų pagrindinių šaltinių. Tarpiniu viešosios

politikos dalyviu galima laikyti sričių profesionalus, paprastai – mokslininkus. Jie cituojami ir kaip pagrindiniai, ir kaip šalutiniai šaltiniai, komentuojantys įgyvendinamą politiką. Nors viršnacionaliniai viešosios politikos dalyviai žiniasklaidos yra laikomi autoritetingais šaltiniais, daugiau jie cituojami kalbant apie globalų skurdą ir skurdą kitose pasaulio šalyse, o ne Lietuvos skurdą, tuo atskleidžiant, jog žiniasklaida nelaiko viršnacionalinių viešosios politikos dalyvių įtakos tokia pat reikšminga kaip nacionalinių.

Tačiau interneto kaip globaliai įtinklinto komunikacijos kanalo specifika atsiskleidė kitu požiūriu – augant naujienų apie skurdą kiekiui, augo naujienų apie globalų skurdą ir skurdą kitose pasaulio šalyse santykis visame sraute. Jos redakcijų buvo publikuojamos nebūtinai užsienio, bet ir dienos aktualijų bei kitose populiariose rubrikose, šalia svarbiausių šalies naujienų. Tai rodo, kad interneto dienraščiai yra linkę dekontekstualizuoti žinias, atsieti jas nuo lokalių, vietos įvykių. Gana daug tokių naujienų skurdas rėminamas ne viešosios politikos kontekste, o kituose kontekstuose – kelionių reportažuose (kaip keliautojų tiriamų egzotinių kraštų atradimas), kalbant apie cunamius, potvynius, kitas gamtos katarstrofas bei žmogaus pastangomis nevaldomas skurdo priežastis ir aplinkybes. Tokių naujienų srautas įgavo pagreitį ekonominei krizei atsitraukiant. Galima kalbėti apie tokio skurdo rėminimo dažnėjimo politinę reikšmę. Žiniasklaidai nekeliant esminio klausimo apie skurdo problemų sprendimą viešosios politikos priemonėmis, o skurdą rėmiant kaip kažką, kas yra fatališka ir tolima, nesusiję su viešąja politika, šitaip iš žiniasklaidos diskurso stumiama skurdo kaip viešosios politikos problemos samprata. Kartu neformuojamas ir žiniasklaidos kaip galinčios daryti įtakos demokratiškesnei skurdo mažinimo politikai vaidmuo.

Rėmindama skurdą žiniasklaida retai kada imasi neutralios stebėtojos vaidmens – ji linkusi skurdo klausimais turėti aktyvią poziciją, moralizuoti ir auklėti kitus viešosios politikos dalyvius, visuomenę apie skurdą, jo priežastis, skurdo mažinimo politikos būdus, priskirti atsakomybę. Kita vertus, žiniasklaida nėra iniciatyvi ieškoti viešosios politikos problemų sprendimų alternatyvų – akcentuoja,

pabrėžia siaurą ratą viešosios politikos tinkle sklindančių idėjų. Jos tarpininkaujama viešosios politikos dalyvių viešoji sąveika, materializuojama diskursu, yra dominuojama vyriausybės ir jos institucijų bei verslo organizacijų.

Be to, auklėjamoji laikysena, nors pateikiama kaip savarankiškai suformuluota ir nepriklausoma, nėra iš esmės besiskirianti nuo vykdomos skurdo mažinimo politikos krypties, o – papildanti, net idėjiškai ją paremianti. Nors interneto dienraščiuose Vyriausybė buvo kritikuojama, tačiau tai ne dėl skurdo mažinimo politikos krypties, o dėl to, kad įgyvendinamą kryptį (valstybės vaidmens užtikrinant gyventojų ekonominę gerovę mažinimo) ji įgyvendina nepakankamai uoliai. Žiniasklaidos diskurse dominuojančios sprendimo strategijos – valstybės įtaką užtikrinant gyventojų gerovę reikėtų mažinti, užtat reikėtų didinti gyventojų socialinę kontrolę. Būtent tą patį postuluojančios neoliberali ir neokonservatyvi politikos kryptys grindė ir skurdo mažinimo politikos reformą. Dėl to skurdo rėminimo aspektu nepasitvirtina teorinėje disertacijos dalyje svarstyti teiginiai, kad žiniasklaida formuluoja savitą, demokratizuojantį diskursą ar juolab diskursą, kuris destruktiviai veikia viešąją politiką, nes šioji priklausoma nuo žiniasklaidos logikos. Disertacijos empirinio tyrimo rezultatai rodo, kad greičiau atvirkščiai – žiniasklaida veikia kaip vykdomos skurdo mažinimo politikos, Althusser (1984) terminais tariant, legitimavimo visuomenėje ideologinio aparato dalis. Taigi galima sakyti, jog ekonominės krizės metu interneto dienraščių diskursas palengvino vyriausybei skurdo mažinimo politikos permainų įgyvendinimą.

Skurdo rėminimas interneto dienraščiuose – problemos, jos priežasčių (kilmės), atsakomybės įvardijimas, adresato ir sprendimo strategijų numatymas – nesisieja į išbaigtą viešosios politikos planą. Kaip pagrindinę skurdo problemą skurdo mažinimo politikos darbotarkei žiniasklaida rėmina per mažas viešojo sektoriaus išlaidas socialinėms reikmėms, tačiau analizuojant žiniasklaidos rėminamą problemos sprendimo strategiją, dominuoja siūlymas viešojo sektoriaus išlaidas dar labiau mažinti. Kitaip tariant, žiniasklaida ekonominės krizės metu konstravo skurdo kaip spręstino laisvosios rinkos priemonėmis rėmą. Skurdo

priežastimis interneto dienraščiai dažniausiai įvardijo struktūrinės valstybės ekonomikos sąrangos priežastis – ekonomikos krizę, nedarbą, dideles būtinųjų vartojimo prekių ir paslaugų kainas. Šia prasme Lietuvos situacija yra išsiskirianti. Kaip buvo matyti iš anksčiau apžvelgtų mokslinių tyrimų, su mažesniu valstybės vaidmeniu paprastai siejamas individualizuojantis skurdo problemą rėminimas. Juo pabrėžiama skurdžių asmeninė atsakomybė už savo ekonominę gerovę ir strategija savo skurdo problemas spręsti patiems. Tai – individualistinė, liberali idėja, kuri žiniasklaidoje linkusi dominuoti ignoruojant struktūrines skurdo priežastis. Lietuvos interneto dienraščiuose šis rėmas taip pat buvo aptiktas, tačiau rečiau nei struktūrinių skurdo priežasčių rėminimas.

Lietuvos interneto dienraščių skurdo mažinimo politikos versijos nenuoseklumą bent iš dalies paslepia, o kartu ir paaiškina, viešosios politikos problemų, kurios neįvardijamos tiesiogiai formulavimas (t.y., žiniasklaida įvardija tam tikras su skurdu susijusias problemas ar iš skurdo reiškinių kylančias problemas, tačiau jų nepateikia kaip pagrindinės problemos viešosios politikos darbotvarkei). Tai – nepriimtinas, nuo normų nukrypstantis skurdžių gyvenimo būdas, erzinantys skurdžių būdo bruožai, tariamas nenuoširdumas, nesąžiningumas bei piktnaudžiavimas valstybės parama. Ši versija, akcentuojanti skurdą kaip kultūrinę problemą, rodo žiniasklaidos platinamą konservatyvią skurdo kilmės sampratą.

Viešosios politikos adresato rėminimo analizės rezultatai (atsakant į klausimą, kieno problemos sprendžiamos) atskleidė, jog dažniausiai žiniasklaidos minimas vaikų skurdas ir ribinės skurdo grupės – benamiai, valkatos, elgetos. Pastaroji nei sudaro didžiausią skurstančiųjų grupę, nei pati yra interneto dienraščių skaitytoja, užtat žiniasklaidą jaudina dėl nukrypstančio, pasišlykštėtino, kartais racionalizuojant jų padėtį vaizduojamo kaip savanoriškai pasirinkto gyvenimo būdo. Toks sprendimas tenkina žiniasklaidos rinkos ir politikos interesus – gausinti skaitytojų, užtikrinančių žiniasklaidos autoritetą, o tai reiškia – ir galios pozicijas viešosios politikos dalyvių tinkle.

Be egzistuojančių skurdo mažinimo politikos priemonių žiniasklaida ekonominio stygiaus problemą skatina spręsti labdaros ir paramos priemonėmis, tuo pabrėždama ir savo socialinę atsakomybę. Tai – šalia konservatyvaus dominuojantis liberalus diskursas, kuris viešojo sektoriaus išlaidų socialinėms reikmėms mažinimo kontekste taip pat ideologiškai parėmė, legitimavo vykdomos skurdo mažinimo politikos kryptį. Žiniasklaidos kaip verslo socialinės atsakomybės idėja skatinti labdarą taipogi gali būti vertinama kaip liberalios rinkos idėjų propagavimas. Žiniasklaidoje klausimas apie didesnę viešojo sektoriaus mokesčių surinkimą ir jų perskirstymą buvo marginalus, užtat dominavo, net buvo skatinamos labdaros priemonės, pačios žiniasklaidos atveju, iš to dar generuojančios papildomų pajamų, gerinančios organizacijų reputaciją ir tuo užtikrinančios žiniasklaidos galios pozicijas viešosios politikos dalyvių tinkle.

Nepaisant interneto medijos techninių raiškos galimybių, erdvė internete nėra neutrali, o ribojama ir galios santykių viešosios politikos tinkle, ir interneto žiniasklaidos rinkoje, kurioje konkurencingumą užtikrina informacijos kiekybė ir dažniau – skleidžiamos informacijos panašumas, nei skirtumai. Taip pat pasakytina, kad interneto medija, nepaisant to, kokia interaktyvi, atvira piliečiams dalyvauti ir neribojama techninių apimties ir laiko galimybių yra, nekonstruoja įvairesnio skurdo rėminimo. Interneto žiniasklaidos technologinė specifika ir galimybė viešosios politikos dalyviams tiesiogiai dalyvauti rėminant skurdą nelemia kokybiškai kitokio interneto dienraščių diskurso.

IŠVADOS

Konstruojant žiniasklaidos vaidmens viešojoje politikoje tyrimo metodologiją, skirtą išanalizuoti vaidmenį krizių metu vykstant esminėms transformacijoms, integruotini trijų šiuolaikinių žiniasklaidos vaidmens viešojoje politikoje teorijų požiūriai, akcentuojantys politikos, rinkos ir profesionalumo normų dedamąsias. Veikiamos krizinio laikotarpio transformacijų, jos lemia žiniasklaidos kaip suinteresuotosios viešosios politikos tinklo dalyvės interesų raišką, atsispindinčią žiniasklaidos diskurse. Žiniasklaidos vaidmens tyrimo metodologija krizių metu grįsta kritine teorija paremta politikos diskurso žiniasklaidoje analize, komunikacijos politinės ekonomijos teorija paremta rinkos pokyčių poveikio žiniasklaidos diskursui analize ir žiniasklaidos vaidmens normatyvine teorija paremta profesionalumo normų vaidmens žiniasklaidos diskurse analize. Analizuojant tik vienos iš dedamųjų įtaką interesų raiškai, žiniasklaidos vaidmuo viešosios politikos dalyvių tinkle krizių metu negalėtų būti tiksliai atskleistas, suprastas ir giliau interpretuojamas.

Žiniasklaidos vaidmenį steigiančios dedamosios metodologinėje konstrukcijoje yra susietos: vienos kaita veikia kitos raišką ir taip yra dėl to, kad žiniasklaidos diskursu ne tik reminamas viešosios politikos dalykas, bet jis yra ir įrankis, skirtas patenkinti žiniasklaidos siekį sustiprinti ar bent išlaikyti nepakitusias savo kaip suinteresuotosios viešosios politikos dalyvės pozicijas galios tinkle. Žiniasklaidos vaidmenį steigiančių dedamųjų susietumas leidžia žiniasklaidos diskursui prisitaikyti prie krizės sąlygų. Juo sukuriama kompensacinio mechanizmo veikimas (t.y., dėl krizės metu pakitusios žiniasklaidos vaidmenį steigiančios kurios nors dedamosios susilpnėjus žiniasklaidos interesų užtikrinimui, ją gali kompensuoti sustiprinama kita dedamoji). Kaip antai – susilpnėjusią profesionalumo kaip normatyvinio žiniasklaidos intereso raišką gali kompensuoti

didesnė turinio komodifikacija, tenkinanti žiniasklaidos komercinius ir auditorijos pritraukimo interesus.

Interneto dienraščių diskurso normatyvinio vaidmens raiškos analizės pagrindu atskleidus, kad žiniasklaida skurdo mažinimo politikoje atlieka auklėjamąjį vaidmenį, kritinės diskurso analizės taikymas tokiam rezultatui leidžia nustatyti, kad žiniasklaida turi diskursu racionalizuojamų (natūralizuojamų) politinių nuostatų. Skurdas interneto dienraščiuose daugiausia rėminamas kaip laisvosios rinkos priemonėmis, nevyriausybinių organizacijų bei verslo ir individualiomis pastangomis spręstina problema – todėl galima sakyti, kad žiniasklaida racionalizuoja neoliberalią skurdo mažinimo politikos strategiją. Skurdas taip pat rėminamas ir kaip visuomenės kultūros, žemos skurdžiujų moralės pasekmė – tokį rėminimą galima laikyti konservatyvios skurdo sampratos sklaida. Taip pat kritinės diskurso analizės būdu pritaikius šešianarę viešosios politikos rėminimo schemą nustatyta, kad žiniasklaida už skurdo problemos sprendimą dažniausiai atsakinga įvardija Vyriausybę ir yra kritiška jos atžvilgiu, vis dėlto kritikuojama ji ne dėl pasirinktos viešosios politikos krypties, o dėl to, kad įgyvendinamą viešosios politikos kryptį ji įgyvendina nepakankamai uoliai. Taigi į metodologinę konstrukciją integruota kritinė diskurso analizė ja remiantis interpretavus normatyvinės analizės rezultatus leidžia atskleisti, kad normatyvinis auklėjamasis žiniasklaidos vaidmuo turi aiškų bendradarbiavimo pobūdį. Normatyvinė diskursyvi auklėjamoji laikysena paslepia menką žurnalistų profesinę dėl bendradarbiaujančio žiniasklaidos vaidmens pobūdžio autonomiją.

Diskurse atsispindinti žiniasklaidos politinė ekonomija leidžia išaiškinti bendradarbiavimo pobūdį lemiančias žiniasklaidos produkcijos proceso aplinkybes – įvertinant intelektualinių išteklių skyrimo viešosios politikos dalykui atskleisti, turinio komodifikacijos praktikos, deprofesionalizacijos lygio (šaltinių naudojimo aspektu) veiksnius. Žiniasklaidos vaidmenį lemiančios aplinkybės rodo, kad interneto dienraščiai krizės metu kaip viešosios politikos tinklo dalyviai interesą išlikti galios tinkle įgyvendina kuo mažesnėmis sąnaudomis, diskursu netiesiogiai

palaikydama Vyriausybės kaip vertos sąjungininkės viešosios politikos dalyvių tinkle krizės metu, skirstančios išteklius, politikos kryptį.

Rėminimo metodas kaip kritinės žiniasklaidos diskurso analizės metodas yra tinkamas žiniasklaidos vaidmeniui viešojoje politikoje tirti, nes juo naudojantis galima nustatyti dominuojančias žiniasklaidos diskurso ideologines pasekmes bei konstruojamame viešosios politikos rėminime atpažinti žiniasklaidos kaip viešosios politikos tinklo dalyvės interesų raišką.

Šiuolaikinės viešosios politikos kaitos, viršnacionalinių institucijų įtakos, globalizacijos tendencijų, taip pat ir interneto dienraščių kaip viešosios politikos dalyvių diskurso segmentacijos ypatumai pagrindžia poreikį į tai leidžiančią padaryti Entman (1993, 2010) viešosios politikos rėminimo žiniasklaidoje schemą (viešosios politikos problema; problemos priežastys (kilmė); atsakomybė už problemos sprendimą; sprendimo strategijos, būdas (-ai), priemonės) *įtraukti du papildomus kriterijus (vienas – viešosios politikos problemos sprendimo adresato rėminimas, ir antras – problemos sprendimo lygmenis (nacionalinis, regioninis, globalus) rėminimas.*

Skurdo mažinimo politikos adresato dominuojantis rėminimas rodo, kad interneto dienraščiai labiausiai paiso savo komercinio intereso ir viešosios politikos adresatų komodifikacijos diskurse potencialo (dėl to dažnai kaip skurstantys labdaros iniciatyvų kontekste rėminami vaikai; taip pat ribinės skurdo grupės) ir reiškia politinę poziciją kaip labiausiai skurstančią ir nusipelnusią paramos socialinę grupę rėmindami pensinio amžiaus gyventojus; užtat profesionalumo intereso – atsižvelgiant į tai, jog labiausiai skurstančios grupės (namų ūkiai su vienu iš tėvų ir vaiku(-ais), daugiavaikės šeimos su 2 suaugusiaisiais) kaip skurdo mažinimo politikos adresatai rėminami palyginti retai – yra paisoma mažiau.

Turinio komodifikacija kaip būdas patenkinti interneto dienraščių komercinį interesą dominuoja ir rėminant skurdo kaip viešosios politikos sprendimo lygmenį. Nors globalaus ir užsienio skurdo rėminimo interneto dienraščiuose daugėjo, palyginti su Lietuvos skurdo rėminimu, tačiau tai turi būti sietina su bendrojo turinio

ir naujienu agentūrų produkcija, naudojama siekiant padidinti informacijos srautą. Skurdas rėminamas kaip nacionaliniu (t.y., lokaliu) lygmeniu spręstina problema, ypač Lietuvos skurdas, todėl šiuo požiūriu interneto dienraščiai nelaiko prioritetiniu profesionalumo intereso atskleisti viršnacionalinių institutų bent jau diskursyviąją įtaką viešosios politikos kryptims. Kita vertus, tuomet, kai skurdas vis dėlto rėminamas globaliu ar regioniniu lygmeniu, išryškėja žiniasklaidos politinės nuostatos – viršnacionalinės institucijos pateikiamos kaip centriniai autoritetingi ir pačiai žiniasklaidai informacijos šaltiniai.

Viešosios politikos lygmens rėminimas rodo, kad interneto dienraščiai *tik iš dalies, būdami interneto žiniasklaidos kanalais, rėmina įkontekstintą, visus viešosios politikos lygmenis (globalų, regioninį, nacionalinį) aprėpiantį diskursą apie viešąją politiką*. Nors interneto žiniasklaidos kaip globalios tinklo komunikacijos medijos poveikis akivaizdus dėl interneto dienraščiuose augančio žinių apie skurdą užsienyje, globalų, regioninį skurdą srauto, taip pat dėl to, kad tokios žinios patenka į bene visas – ne vien tik užsienio – interneto dienraščių rubrikas, o tai rodo ir interneto dienraščių orientaciją į globaliau mąstančią auditoriją, vis dėlto retas yra lokalaus, ypač Lietuvos, skurdo rėminimas kaip spręstino ar veikiamo viršnacionalinės viešosios politikos lygmens procesų.

Analizuojamu laikotarpiu skurdo mažinimo politika buvo reformuojama kaip ir kitos viešosios politikos priemonės, turėjusios įtakos skurdo augimui. Valstybės vaidmuo užtikrinant gyventojų gerovę mažėjo – o tai valdžios institucijų nebuvo vertinta pasekmių visuomenės skurdui aspektu. Todėl žiniasklaidos kaip viešosios politikos tinklo dalyvės, ypač iškilus interneto dienraščiams, vaidmuo tapo potencialiai demokratizuojančiu viešosios politikos procesą. Tai žiniasklaidos turinyje galėjo atsispindėti diskusijų ir politinių idėjų platesniu spektru, jų kritiniu įvertinimu, kitų viešosios politikos dalyvių atskaitingumo viešumoje skatinimu. Be to, interneto žiniasklaidos ypatumai lėmė daugiau interneto dienraščių auditorijos, taip pat ir šaltinių dalyvavimo ir įsitraukimo į politikos svarstymus galimybių. Tai

taip pat sustiprino interneto dienraščių demokratizuojantį viešąją politiką potencialą.

Šiuo požiūriu vertinant kaip krizės transformacijų rezultatas iškilusių interneto dienraščių vaidmenį, pasitelktas kritinio realizmo paradigmos požiūris. Vadovaujantis juo, demokratizuojantis žiniasklaidos vaidmuo nėra laikomas savaimė suprantamu net ir demokratinėse politinėse sistemose. Tokia prieiga atsiskleidė kaip rezultatyvi – disertacinio tyrimo rezultatai rodo, kad *internetu žiniasklaidos ypatumai nelemia, jog interneto dienraščiai rėmindami viešąją politiką skleidžia idėjiškai įvairų diskursą, potencialiai demokratizuojantį skurdo mažinimo politikos procesą*. Nors aukšti profesinio tobulumo standartai yra vienas žiniasklaidos interesų, tačiau jo raiška interneto dienraščiuose rėminant skurdą kaip viešosios politikos problemą yra silpnesnė nei kitų – politinių ir komercinių žiniasklaidos interesų – raiškos. Interneto dienraščiai skurdo mažinimo politiką rėmina remdamiesi palyginti siauru dominuojančių idėjų spektru. Tad nors interneto žiniasklaidos ypatumai ir gali sudaryti sąlygas kokybiškesniam interneto dienraščių diskursui ir žiniasklaidos vaidmeniui demokratizuojant šiuolaikinę viešąją politiką, vis dėlto vien dėl interneto žiniasklaidos ypatumų tai nevyksta.

Disertacijoje sukonstruotąją metodologiją tinkama taikyti žiniasklaidos vaidmens bet kurioje viešojoje politikoje – ne vien skurdo mažinimo politikoje – tyrimui. Krizių metu jos taikymas leidžia pamatyti tekstus kaip kompleksiskus ir daugiasluoksnius žiniasklaidos diskurso konstruktus, fiksuoti, kaip vienos žiniasklaidos vaidmenį steigiančios dedamosios kaita veikia kitos raišką. Metodologija yra nepriklausoma nuo empirinių duomenų apie viešąją politiką žiniasklaidoje pobūdžio ir pritaikytina siekiant atskleisti rinkos, profesionalumo ir politinių interesų raišką svarbiausiame viešosios politikos tinklo dalyvės žiniasklaidos įrankyje – žiniasklaidos diskurse.

NAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Abbie Erler, H. (2012). A New Face of Poverty? Economic Crises and Poverty Discourses: A New Face of Poverty? *Poverty & Public Policy* 4, p. 183–204.
2. Aidukaitė, J. (2009) Poverty, urbanity and social policy in Central and Eastern Europe// Poverty, urbanity and social policy. Central and Eastern Europe compared. Red. J.Aidukaite, Nova Science Publishers, p. 1-30.
3. Alyushina, N., Kucheruk, A. (2010). The applicability of a risk communication concept for Ukraine as a method of enhancing public confidence in state authorities. *Viešoji politika ir administravimas. Public policy and administration*, 32, p. 94–103.
4. Althaus, S.L. (1998). Information Effects in Collective Preferences. *The American Political Science Review* 92, p. 545–558.
5. Althusser, L. (1984). *Essays on Ideology*. London: Verso.
6. Apple, M.W. (2000). Between Neoliberalism and Neoconservatism: Education and Conservatism in a Global Context. In *Globalization and Education: Critical Perspectives*, N.C. Burbules, and C.A. Torres, red. Routledge, p. 57–74.
7. Avram, S., Figari, F., Leventi, C., Levy, H., Navicke, J., Matsaganis, M., Militaru, E., Paulus, A., Rastringina, O., Sutherland, H. (2013). The Distributional Effects of Fiscal Consolidation in Nine Countries. *EUROMOD Working Paper No. EM 2/13*.
8. Avram, S., Figari, F., Leventi, C., Levy, H., Navicke, J., Matsaganis, M., Militaru, E., Paulus, A., Rastringina, O., and Sutherland, H. (2013). The Distributional Effects of Fiscal Consolidation in Nine Countries. *EUROMOD Working Paper No. EM 2/13*.
9. Baločkaitė, R. (2009). Can You Hear Us? The Lower Class in Lithuanian Media and Politics. *Problems of Post-Communism* 56, 12–22.

10. Baločkaitė, R., Rinkevičius, L. (2009). Branduolinės energetikos diskursai Lietuvos žiniasklaidoje ir viešojoje nuomonėje: nuostatų takoskyros ir „kalbančiųjų klasės“ formavimasis rizikos visuomenėje. *Filosofija. Sociologija* 20, 259–270.
11. Bawden, D., Robinson, L. (2008). The dark side of information: overload, anxiety and other paradoxes and pathologies. *Journal of Information Science* 35, 180–191.
12. Beckett, Ch. (2008) *SuperMedia. Saving journalism so it can save the world.* UK: Blackwell Publishing.
13. Bell, C., V., Entman, R., M. (2011). The Media's Role in America's Exceptional Politics of Inequality: Framing the Bush Tax Cuts of 2001 and 2003. *The International Journal of Press/Politics*, 16(4), p. 548–572.
14. Bennett, W.L. (1990). Toward a Theory of Press-State Relations in the United States. *Journal of Communication* 40, p. 103–127.
15. Bennett, W.L., Iyengar, S. (2008). A New Era of Minimal Effects? The Changing Foundations of Political Communication. *Journal of Communication* 58, p. 707–731.
16. Bielinis, L. (2010). Moderni politinė komunikacija ir žiniasklaidos vaidmuo. // Naujo politinio veikimo formos Lietuvoje (p. 118–132). Vilnius: Vilniaus universitetas.
17. Bitinas, A., Tartilas, J., Litvaitienė, J. (2011). *Socialinės apsaugos teisė.* Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras. 375 p.
18. Borquez, J. (1993). Newsmaking and Policymaking: Steps toward a Dialogue. In *Media and Public Policy.* Westport, CT: Praeger Publishers, p. 31–40.
19. Bourdieu, P. (1994/1979). Public Opinion Does Not Exist. *Communication and Class Struggle.* Red. Mattelart, A., Siegelau, S. New York: International General. P. 124–129.
20. Bourdieu, P. (2005) The political field, the social field, and the journalistic field // Bourdieu and the journalistic field. Polity press. P. 29-47.

21. Bourdieu, P., Wacquant, L. (1992/2003) Bourdieu P., Wacquant L. Įvadas į refleksišią sociologiją. Vilnius: Baltos lankos.
22. Brady, D. (2009). Rich Democracies, Poor People: How Politics Explain Poverty. New York: Oxford University Press.
23. Brosius, H.-B. (2003). Exemplars in the News: A Theory of the Effects of Political Communication. // Communication and Emotion, J. Bryant, D. Roskos-Ewoldsen, and J. Cantor, eds. Lawrence Erlbaum Associates.
24. Brown, J.S., Duguid, P. (2004). Socialinis informacijos gyvenimas. Vilnius: Charibdė.
25. Bullock, H.E., Wyche, F.K., Williams, W.R. (2001) Media Images of the Poor. *Journal of Social Issues*. 57 (2), p. 229-246.
26. Burstein, P. (2003). The Impact of Public Opinion on Public Policy: A Review and an Agenda. *Political Research Quarterly*, 56(1), p. 29–40.
27. Calabrese, A., Burgelman, J.-C. (Red). (1999). Communication, citizenship, and social policy: rethinking the limits of the welfare state. Rowman and Littlefield.
28. Carpentier, N., Lie, R., Servaes, J. (2003). Community Media: Muting the democratic media discourse? *Continuum: Journal of Media & Cultural Studies* 17, p. 51–68.
29. Carragee, K.M., and Roefs, W. (2004). The Neglect of Power in Recent Framing Research. *Journal of Communication*, 54, p. 214–233.
30. Castells, M. (1989) The Informational City: Information Technology, Economic Restructuring, and the Urban Regional Process. Oxford, UK; Cambridge, MA: Blackwell.
31. Castells, M. (2000). The Rise of the Network Society, The Information Age: Economy, Society and Culture Vol. I. Malden, MA; Oxford, UK: Blackwell.
32. Castells, M. (2014). The Networked Metropolis: Global Connectivity, Regional Disconnection. *Keynote Address by Prof. Manuel Castells at IAMCR 2014*.

Hyderabad, India. Prieiga per internetą: <https://www.youtube.com/watch?v=rkOCwjL1QXo>

33. Christians, G., Ch., Glaser, Th.L., McQuail, D., Nordenstreng, K., White, R.A. Normative Theories of the Media. Journalism in Democratic Societies. – University of Illinois Press, 2009.
34. Clark, N., Hellwig, T. (2012). Information effects and mass support for EU policy control. *European Union Politics 13*, p. 535–557.
35. Copeland, P. Daly, M. (2012) Varieties of poverty reduction: Inserting the poverty and social exclusion target into Europe 2020 // *Journal of European Social Policy*. 2012, 22(3), p. 273 – 287.
36. Crossley, N., Roberts, M. , red. (2004) After Habermas. New Perspectives on the Public Sphere. Blackwell Publishing, The Sociological Review, 2004.
37. Curran, J., Fenton, N., Freedman, D. (2012) Misunderstanding the Internet. London, New York: Routledge, Taylor & Francis Group.
38. Curran, J., Park, M.-J. (2000). Beyond Globalization Theory. In *De-Westernizing Media Studies*. London: Routledge.
39. Cushion, S. (2007). Rich Media, Poor Journalists: Journalists' salaries. *Journalism Practice 1*, p. 120–129.
40. D'Angelo, P., Kuyupers, J.A. (2010). Doing News Framing Analysis. Empirical and Theoretical Perspectives. New York, London: Routledge, Taylor & Francis Group.
41. Davutoğlu, A. (2013). Two Different Poverty Reduction Approaches: Neoliberal Market Based Microfinance versus Social Rights Defender Basic Income. *International Journal of Social Inquiry 6*, p. 39–47.
42. De Goede, M. (1996). Ideology in the US Welfare Debate: Neo-Liberal Representations of Poverty. *Discourse & Society 7*, p. 317–357.
43. Dean, J. (2012). *The Communist Horizon*. Verso.
44. Defleur, M., Ball-Rokeach, S. (1989). *Theories of Mass Communication (Fifth Edition)*. New York, U.S.: Longman.

45. Deuze, M. (2005). What is journalism?: Professional identity and ideology of journalists reconsidered. *Journalism* 6, p. 442–464.
46. Deuze, M. (2007). *Media Work*. Polity Press.
47. Deuze, M. (2008). The Changing Context of News Work: Liquid Journalism and Monitorial Citizenship. *International Journal of Communication* 2, p. 848–865.
48. Dobrynina, M. (2012). Kriminalinio žinojimo konstravimas viešajame diskurse. Daktaro disertacija (01S, S160) (Vilnius).
49. Dobryninas, A., Dobrynina, M., Česnienė, I., Giedraitis, V., Merkevičius, R. (2012). On Perceptions of Criminal Justice in Society. *Sociologija. Mintis Ir Veiksmas* 2, 222–238.
50. Donauskaitė, D. (2011). Framing Poverty in Lithuanian Community Newspapers: Local Authorities, Community Members and Journalists Communicating Social and Policy Changes. *Journalism Research*, p. 106–132.
51. Downs, A. (1972). Up and down with ecology - the „issue - attention cycle”. *Public Interest*, 28 (Summer), p. 38–50.
52. Dromantienė, L. (2008). *Socialinės Europos kūrimas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
53. Dror, Y. (2004). Strategic Brain for Central Government. In *The Capacity to Govern in Central and Eastern Europe*. Ed. Martin Potuček. Slovakia, Bratislava: NISPAcee. P. 15–27.
54. Eagleton, T. (1994). *Ideology*. London and New York: Longman.
55. Entman, R. M. (2010). Media framing biases and political power: Explaining slant in news of Campaign 2008. *Journalism*, 11(4), p. 389 – 408.
56. Entman, R.M. (1993). Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication* 43, p. 51–58.
57. Entman, R.M. (2010). Framing Media Power. *Doing News Framing Analysis*. D’Angelo, J.A. Kuyupers, red. London and New York: Routledge, p. 331–335.

58. Eriksen, T.H. (2004). Akimirkos tironija: greitasis ir lėtasis laikas informacijos amžiuje. Vilnius: Tyto alba.
59. Etnerytė, I., Lazutka, R., Poviliūnas, A., Savičiūtė, D., Skučienė, D., Žalimienė, L. (2013). Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams teikimo, vykdančią savarankišką savivaldybių funkciją, perspektyvos. Tyrimo, atlikto pagal 2013 m. liepos 30 d. pasirašytą projekto atlikimo sutartį Nr. D4-332, ataskaita Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai (Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras).
60. Fairclough, N. (1995). *Media Discourse*. London: Arnold.
61. Fairclough, N. (2003) *Analysing discourse. Textual analysis for social research*. London: Routledge.
62. Fenton, N. (2012). The internet and radical politics. *Misunderstanding the Internet*. London, New York: Routledge, Taylor & Francis Group. P. 149-176.
63. Fenton, N. (red.) (2010). *New Media, Old News*. Sage.
64. Fortunati, L., Sarrica, M., O'Sullivan, J., Balcytiene, A., Harro-Loit, H., Macgregor, P., Roussou, N., Salaverría, R., and de Luca, F. (2009). The Influence of the Internet on European Journalism. *Journal of Computer-Mediated Communication* 14, P. 928–963.
65. Foucault, M. (1998/1971). *Diskurso Tvarka*. Vilnius: Baltos lankos.
66. Franklin, B. (1999) *Social Policy, the Media and Misrepresentation*. London: Routledge.
67. Frėjutė-Rakauskienė, M. Etninio nepakantumo ir ksenofobijos apraiškos Lietuvos spaudoje ES prevencinės politikos aspektu. Daktaro disertacija. Socialinių tyrimų institutas, Vilniaus universitetas, 2009.
68. Garnham, N. (1999) Amartya Sen's capabilities approach to the evaluation of welfare: its application to communications. *Communication, Citizenship, and Social Policy: Rethinking the Limits of the Welfare State*. Calabrese, A., Burgelman, J.C. (Red.). Lanham, MD: Rowman and Littlefield, p. 113–124.

69. Gerbner, G., Gross L.P., Molody, W.H. (1973). *Communication technology and social policy: understanding the new “cultural revolution”*. New York: John Wiley & Sons.
70. Gilens, M. (1999) *Why Americans Hate Welfare: Race, Media, and the Politics of Antipoverty Policy*. USA: The University of Chicago Press.
71. Gilens, M. (2001). *Political Ignorance and Collective Policy Preferences*. *American Political Science Review* 95.
72. Goffman, E. (1986). *Frame analysis: an Essay on the organization of experience*. Boston: Northeastern University Press. 586 p.
73. Golding, P., Middleton, S. (1982) *Images of Welfare: Press and Public Attitudes to Poverty*. Great Britain: Blackwell.
74. Gould, C., Stern, D.C., and Adams, T.D. (1981). TV's distorted vision of poverty. *Communication Quarterly* 29, p. 309–314.
75. Graber, D.A. (1993). *Media Impact on the Political Status Quo: What Is the Evidence?* *Media and Public Policy*, p. 19–29.
76. Guogis, A., Koht, H. (2009). *Why Not the Nordic Welfare State Model in Lithuania? Trends in Lithuanian and Norwegian Social Policies*. *Poverty, Urbanity and Social Policy: Central and Eastern Europe Compared*, J. Aidukaitė, red. New York: Nova Science Publishers. P. 250–277.
77. Habermas, J. (1984). *Theory of Communicative Action*. Boston: Beacon Press.
78. Habermas, J. (1994). *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a category of Bourgeois Society*. Cambridge: The MIT Press.
79. Habermas, J. (1996) *Three Normative Models of Democracy*. *Democracy and Difference*.
80. Habermas, J. (1998) *Inclusion of the other: studies in political theory*, Cambridge: Polity.
81. Habermas, J. (2006) *Political Communication in media society: does democracy still enjoy an epistemic dimension? The impact of normative theory*

- on empirical research. *Communication Theory*, 16. International Communication Association.
82. Haddon, L. (2000) Social exclusion and information and communication technologies. Lessons from studies of single parents and the young elderly. *New media and society*, New Media & Society 2, p. 387–406.
 83. Hallin, C.D., Mancini, P. Comparing Media Systems. Three Models of Media and Politics. Cambridge university press, 2004.
 84. Harvey, D. (2005) A Brief History of Neoliberalism. USA: Oxford University Press.
 85. Hope, W. (1999). Ideology, Communication, and Capitalist Crisis: The New Zealand Experience // *Communication, citizenship, and social policy: rethinking the limits of the welfare state*. Red.
 86. Howwit, D. (1982) Mass Media and Social Problems. International series in experimental social psychology, vol.2. Pergamon Press.
 87. Huddson, J. (2003) E-Galitarianism? The Information Society and New Labour's Repositioning of Welfare. *Critical Social Policy* 23:2.
 88. Iyengar, S. (1990). Framing Responsibility for Political Issues: The Case of Poverty. *Political Behavior* 12, p. 19–40.
 89. Iyengar, S. (1991). Is anyone responsible? How television frames political issues. The University of Chicago Press.
 90. Indriliūnaitė, R. (2008). Media as a tool of the social exclusion : images of the homeless in Lithuanian press. *Sabiedrība Un Kultūra : Rakstu Krājums*. P. 238–245.
 91. Ivaškaitė-Tamošiūnė, V. (2013). Pajamų perskirstymas formuojantis gerovės kapitalizmui Lietuvoje. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, Sociologija (05 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, Lietuvos socialinių tyrimų centras.
 92. Yates, N. (2009) Social politics and policy in an era of globalization: critical reflections. // *The global social policy reader* // Red. Yeates, N., Holden Ch. The Polity press. P. 35-55.

93. Jakubowicz, K. (2007). *Rude Awakening. Social and Media Change in Central and Eastern Europe*. Cresskill, New Jersey, USA. 451 p. Hampton Press, Inc. ISBN 1-57273-649-6.
94. Jastramskis, D. (2013). Žiniasklaidos paramos politika Lietuvoje. *Informacijos Mokslai* 63, p. 129–141.
95. Jenkins, H. (2006). *Convergence Culture. Where Old and New Media Collide*. New York and London: New York University Press.
96. John, P. (2006). Explaining policy change: the impact of the media, public opinion and political violence on urban budgets in England¹. *Journal of European Public Policy* 13, 1053–1068.
97. Johnson, J.D., Olivo, N., Gibson, N., Reed, W., and Ashburn-Nardo, L. (2009). Priming Media Stereotypes Reduces Support for Social Welfare Policies: The Mediating Role of Empathy. *Personality and Social Psychology Bulletin* 35, p. 463–476.
98. Yeates, N., Holden Ch. (red.) (2009) *The global social policy reader*. Polity press.
99. Juska, A., Woolfson, C. (2012). Exodus from Lithuania: State, social disenfranchisement and resistance in an era of austerity. *Building Justice in Post-Transition Europe? Processes of Criminalisation within Central and Eastern European Societies*. K. Goodall, W. Munro, and M. Malloch, red. London: Routledge, p. 56–57.
100. Karam, F.J.C. (2009). Journalism in the age of the information society, technological convergence, and editorial segmentation Preliminary observations. *Journalism*, 10, p. 109–125.
101. Katz, M.B. (1990). *The Undeserving poor: From the War on Poverty to the War on Welfare*. New York: Pantheon Books.
102. Keane, J. (2003). *Global Civil Society?* New York: Cambridge University Press.

103. Kensicki, L. J. (2004). No Cure for what Ails US: The Media-Constructed Disconnect between Societal Problems and Possible Solutions. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 81(1), p. 53–73.
104. Keršienė, R. (2011). Skurdas ir jo priežastys Lietuvoje. *Ekonomika Ir Vadyba*, 16, p. 535–542.
105. Kitzinger, J. (2007). Framing and frame analysis. *Media Studies. Key Issues and Debates*. Sage. P. 134–161.
106. Kostadinova, P., Dimitrova, D. V. (2012). Communicating policy change: Media framing of economic news in post-communist Bulgaria. *European Journal of Communication*, 27(2), p. 171–186.
107. Krivovyaz, E., Strachal, G., and Moring, T. (2012). The Earning Days are Over? Trends in Transformation of Journalisms in the Nordic Countries and Russia - Context and Visions. *Media Transformations* 8, p. 24–47.
108. Kropas, S., Šidlauskas, G. (2002). Tarptautinis valiutos fondas ir Lietuva: bendradarbiavimo raidos bruožai bei perspektyvos. *Pinigų Studijos* 3, 64–82.
109. LaMay, C. L. (2001). *Journalism and Emerging Democracy: Lessons from Societies in Transition*. Washington: The Aspen Institute. 37 p. ISBN: 0-89843-308-8.
110. Lauk, E. (2009). Reflections on Changing Patterns of Journalism in the New EU Countries. *Journalism Studies* 10, p. 69–84.
111. Laurėnas, V. (2010). Lietuvos politinės valdysenos problema. *Naujo politinio veikimo formos Lietuvoje*. P. 9–35. Vilnius: Vilniaus universitetas.
112. Lazutka, R., red.(2011). Socialinės politikos įtaka Lietuvos gyventojų gerovei. Lietuvos valstybinis mokslo ir studijų fondas, Socialinių tyrimų institutas.
113. Levin, B. (2004). Media–government relations in education. *Journal of Education Policy*, 19(3), p. 271–283.

114. Lewis, S.C., Resse, S.D. (2009). What Is the War on Terror? Framing Through the Eyes of Journalists. *Journalism & Mass Communication Quarterly* 86, p/85–102.
115. Lindblom, C. E., Woodhouse, E. J. (1999/1993). *Politikos formavimo procesas* (vert. D. Gudelis). Vilnius: Algarvė.
116. Lippmann, W. (1922). *Public Opinion*. New York: Free Press Paperbacks: Simon and Schuster
117. Maldeikienė, A. (2013). *Melo ekonomika*. Vilnius: Alma Littera.
118. Martson, G. (2008). A war on the poor: Constructing welfare and work in the twenty-first century *Critical Discourse Studies*. 5 (4), p. 359-370.
119. Marx, K., Engels, F. (1932). *A Critique of German Ideology*. Progress Publishers.
120. Masso, J., Espenberg, K., Masso, A., Mierina, I., and Philips, K. (2012). *Growing Inequalities and Its Impacts in The Baltics*. Country Report for the Baltic States.
121. Matkevičienė, R. (2012). Lietuvos internetinės žiniasklaidos konstruojamo politinio diskurso kaita. *Informacijos mokslai*, 59, p. 73–83.
122. Matonytė, I. (2001). Evolution of value orientations of post-communist economic elite: Lithuania, 1990-2000. *Filosofija. Sociologija* 1, p. 31–43.
123. Matonytė, I. (2010). Žiniasklaidos elitas galios (valdžios) lauke: Lietuvos, Vokietijos ir Vengrijos atvejų studija. *Parlamento Studijos* 9, p. 51–64.
124. Matthes, J. (2011). Framing Politics: An Integrative Approach. *American Behavioral Scientist* 56, p. 247–259.
125. McChesney, R. (2007). *Communication Revolution: Critical Junctures and the Future of Media*. New York: The New Press.
126. McChesney, R.W. (2012). Farewell to journalism? Time for a rethinking. *Journalism Studies* 13, p. 682–694.
127. McCombs, M., Shaw, D. (1972). The Agenda-setting Function of Mass Media. *The Public Opinion Quarterly*, 36(2), p. 176–187.

128. McCombs, M., Shaw, D., Weaver, D. (1997). *Communication and Democracy. Exploring the Intellectual Frontiers in Agenda-Setting Theory*. USA: Lawrence Erlbaum Associates.
129. McLuhan, M. (2003). *Kaip suprasti medijas: žmogaus tęsiniai*. Vilnius: Baltos lankos.
130. McQuail, D. (2010). *McQuail's Mass Communication Theory* (Sage).
131. Media (2000-01)// *Contemporary Change in Lithuania*, sud. Eglė Rindzevičiūtė, Stockholm: Sodertorns hogskola, 2003.
132. Mercille, J. (2013). *The role of the media in fiscal consolidation programmes: the case of Ireland*. *Cambridge Journal of Economics*.
133. Merritt, D., McCombs, M. (2004). *The Two W's of Journalism: The Why and What of Public Affairs Reporting*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
134. Morkevičius, V. (2012). *Europos socialinis tyrimas: patikimas viešosios politikos analizės ir sprendimų duomenų šaltinis. Viešoji politika ir administravimas*, 11(3), 526–529. Kaunas: Kauno technologijos universitetas.
135. Morozov, E. (2011). *The Net Delusion. How Not to Liberate the World*. Penguin Books.
136. Mosco, V. (2009) *The Political Economy of Communication*. London: SAGE Publications, Ltd.
137. Muller-Doohm, S., Bird-Pollan, S. (2010). *Nation state, capitalism, democracy: Philosophical and political motives in the thought of Jurgen Habermas*. *European Journal of Social Theory*, 13(4), p. 443–457.
138. Murdock, G., Golding, P. (1973). *For a political economy of mass communication*. Prieiga per internetą: http://socialistregister.com/index.php/srv/article/view/535_5#.UPsfHh2TznU
139. Murphy, M. (2005). *Between facts, norms and a post-national constellation: habermas, law and European Social Policy*. *Journal of European Public Policy* 12, p. 143–156.

140. Nevinskaitė, L. (2008). Kalbos politikos vertinimas interneto komentaruose. *Kalbos Kultūra* 81, p. 245–265.
141. Nevinskaitė, L. (2009). EU Structural Funds' Publicity and the Practice of Journalism and Public Relations in Lithuania. *Central European Journal of Communication*. P. 149–164.
142. Nevinskaitė, L. (2011) Šiuolaikinės medijos ir masinės komunikacijos teorijos. Vilnius: Vilniaus universitetas.
143. Parsons, W. (2001/1995). Viešoji politika. Politikos analizės teorijos ir praktikos įvadas. Vert. Degutis, A. Vilnius: Eugrimas. 608 p.
144. Pavlik, J. (2000). The Impact of Technology on Journalism. *Journalism Studies* 1, p. 229–237.
145. Pečiulis, Ž. (2011). Daugiaterpiškumo kolizija medijose: technologinės raidos aspektas. *Informacijos mokslai*, 57, p. 74–87.
146. Petrauskienė, R., Žilinskas, G. (2013). Informacinių technologijų įtaka politiniam dalyvavimui: interneto skverbties ir rinkėjų aktyvumo tendencijos Lietuvoje. *Viešoji Politika Ir Administravimas* 12, p. 50–64.
147. Petrušauskaitė, V. (2014) Ankstyvas romų vaikų pasitaikymas iš švietimo sistemos Vilniaus mieste: Švietimo lauko analizė. Daktaro disertacija. *Socialiniai mokslai, Sociologija*. Vilnius
148. Phillips, A. (2010). Old Sources: New Bottles. *New Media, Old News*. Sage. P. 87–101.
149. Phipps, L. (2000). New Communication Technologies. A conduit for social inclusion. *Information, Communication & Society*, 3(1), p. 39–68.
150. Picard, R.G. (1985). The Press and the Decline of Democracy: The Democratic Socialist Response in Public Policy. Westport, CT: Greenwood Press.
151. Pratt, A. (2007) Neo-liberalism and Social Policy. // *Social Policy: Theories, Concepts and Issues*. Lavalette, M., Pratt, A. (Red). P. 9-25. Sage Publications.

152. Redden, J. (2011). Poverty in the news. A framing analysis of coverage in Canada and the UK. *Information, Communication & Society*, 14, 820–849.
153. Redden, J. (2014). *The Mediation of Poverty. The News, New Media, and Politics*. United Kingdom: Lexington Books.
154. Redden, J., Witschge, T. (2010). A New News Order? Online News Content Examined. *New Media, Old News*, N. Fenton, red. Sage.
155. Reese, S. D. (2007). The Framing Project: A Bridging Model for Media Research Revisited. *Journal of Communication*, 57(1), p. 148–156
156. Reese, S. D. (2010). Finding Frames in A Web of Culture. *Doing News Framing Analysis*, P. D'Angelo, and J.A. Kuyupers, red. P. 19–42.
157. Sabatier (red.) (1999). *Theories of the Policy Process*. Boulder, CO: Westview Press.
158. Sakadolskis, R. (2012). Žurnalistų ir šaltinio bendradarbiavimo principai. *Medijos, žiniasklaida ir žurnalistika tradicinėje ir tinklaveikos visuomenėje*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. P. 126–159.
159. Sallila, S. (2006). Rethinking relative measures of poverty. *Journal of European Social Policy*, 16(2), P. 107–120.
160. Salovaara, I., Juzefovics, J. (2012). Who pays for good journalism? Accountability journalism and media ownership in the Central and Eastern European countries. *Journalism Studies* 13, p. 763–774.
161. Scheufele, D. (1999). Framing as a theory of media effects. *Journal of Communication*, 49(1), p. 103–122.
162. Schiller, D. (2000), *Digital Capitalism*. Cambridge, MA: MIT Press.
163. Schramm, W. (1979). *Mass Media and National Development*. UNESCO.
164. Schröder, K. C. (2002). Discourses of Fact. In *A Handbook of Media and Communication Research: Qualitative and Quantitative Methodologies* (pp. 98–116). Routledge.
165. Schumpeter, J. (1998/1942). *Kapitalizmas, socializmas ir demokratija*. Vilnius: Mintis.

166. Siebert, F.S., Peterson, T., Schramm, W. (1952/1963) Four theories of the press. Illini Book Edition.
167. Sommers, J., Woolfson, C., and Juska, A. (2014). Austerity as a global prescription and lessons from the neoliberal Baltic experiment. *The Economic and Labour Relations Review*.
168. Sotirovic, M. (2006) Media use and perceptions of welfare. *Journal of Communication*, 51(4), p. 750-774.
169. Sourbati, M. (2012). Disabling communications? A capabilities perspective on media access, social inclusion and communication policy. *Media, Culture & Society*, 34(5), p. 571–587.
170. Sparks, C. (2004). Media Theory After the fall of European Communism. In *De-Westernizing Media Studies*. London: Routledge.
171. Spicker, P. (2007) The idea of poverty. Great Britain, University of Bristol: The Policy press.
172. Stevenson, N. (2002). *Understanding Media Cultures: Social Theory and Mass Communication*. London: SAGE Publications Ltd
173. Strömberg, D. (2001). Mass media and public policy. *European Economic Review*, 45(4-6), p. 652–663.
174. Šileika, A., Zabarauskaitė, R. (2009). Skurdas: metodologijos klausimai ir lygis Lietuvoje. *Socialinis Darbas* 8, p. 17–27.
175. Taylor, P., A. (2010). Žižek and the Media. Polity press.
176. Teleksiene, A., Rimaite, A., & Juraite, K. (2011). Politicized Discourses on Environmental and Technological Risks: the Case of Lithuania. *Socialiniai Mokslai*, 4(74), p. 20–31.
177. The McBride Commission. (1980). *Many Voices, One World. Towards a New More Just, and More Efficient World Information and Communication Order*. Rowman and Littlefield Publishers, USA.
178. Thorsen, D.E., Lie, A. (2006). What is Neoliberalism? In Oslo, University of Oslo, Department of Political Science, Manuscript.

179. Thurman, N., Myllylahti, M. (2009). Taking the paper out of news: A case study of Taloussanommat, Europe's first online-only newspaper. *Journalism Studies* 10, p. 691–708.
180. Townsend, P. (2009) Poverty, social exclusion and social polarisation: the need to construct an international welfare state. *The Global social policy reader*. Ed. Yeates, N., Golden, Ch. The Policy Press, p. 81-89.
181. Wacquant, L. (2010). Crafting the Neoliberal State: Workfare, Prisonfare, and Social Insecurity1: Crafting the Neoliberal State. *Sociological Forum* 25, p. 197–220.
182. Wanta, W. (1997). The Messenger and the Message: Differences Across News Media // *Communication and Democracy. Exploring the Intellectual Frontiers in Agenda-Setting Theory* (pp. 137–151). 272 p. Lawrence Erlbaum Associates, USA.
183. Webster, N., Engberg-Pedersen, L. (2002). Political Agencies and Spaces. // *In the Name of the Poor. Contesting Political Space for Poverty reduction*. London, New York: Zed Books. P. 255-271.
184. Wiggan, J. (2012). Telling stories of 21st century welfare: The UK Coalition government and the neo-liberal discourse of worklessness and dependency. *Critical Social Policy* 32, p. 383–405.
185. Williams, R. (1962) *Communications*. Baltimore, Penguin.
186. Wimmer, R. D., Dominick, J. R. (2011). *Mass Media Research*. Cengage Learning.
187. Witschge, T., Gunnar, N. (2009) Journalism: a profession under pressure? *Journal of Media Business Studies*. 6:1. P.37-59.
188. Witschge, T., Nygren, G. (2009) Journalism: A Profession Under Pressure? *Journal of Media Business Studies* 6, p. 37–59.
189. Woolfson, C. (2010). “Hard times” in Lithuania: Crisis and “discourses of discontent” in post-communist society. *Ethnography* 11, p. 487–514.

190. Zabarauskaitė, R. (2008) Skurdo matavimas ir mažinimo kryptys Lietuvoje. Daktaro disertacija, Socialiniai mokslai, ekonomika (04S), Vilniaus Gedimino technikos universitetas. *Technika*.
191. Zabarauskaitė, R., Blažienė, I. (2012). Gyventojų pajamų nelygybė ekonominių ciklų kontekste. *Verslas: Teorija Ir Praktika* 13, p. 107–115.
192. Žilinskas, G. (2012). Skaitmeninės atskirties Lietuvos Respublikos regionuose analizė. *Viešoji politika ir administravimas*, 11(3), p. 502–513.
193. Žižek, S. (2010). *Smurtas*. Demos kritinės minties institutas.

Įstatymai, nutarimai, kiti dokumentai, politikos strategijos, ataskaitos

194. 2020 m. Europa. Pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategija. Komisijos komunikatas. Briuselis, 3.3.2010. KOM (2010). Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/lietuva/documents/skelbiimai/2020m_europa.pdf
195. Europe 2020 targets: poverty and social exclusion active inclusion strategies. Key areas: comparing Member States' performances. Labour market, education and social policies. European Commission, 2012. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/themes/25_poverty_and_social_inclusion.pdf
196. Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Communication from the commission. Brussels, 3.3.2010, COM(2010). Prieiga per internetą: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PD>
197. Europos socialinė chartija. Valstybės žinios, 2001-06-08, Nr. 49-1704.
198. Gruževskis, B., Lazutka, R., Šileika, A., Zabarauskaitė, R., Pocius, A., Rosinaitė, V. (2009). Nuo analize pagrįsto politikos dialogo iki veiksmingo sprendimų priėmimo: ekonominės krizės ilgalaikių pasekmių socialinės atskirties situacijai Lietuvoje vertinimas. Vertinimo ataskaita. Jungtinių

- Tautų vystymo programa Lietuvoje, LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Europos Komisijos atstovybė Lietuvoje. Prieiga per internetą: [http://www.undp.lt/uploads/pr oject%20documents/PSIA_FINAL.PDF](http://www.undp.lt/uploads/project%20documents/PSIA_FINAL.PDF)
199. Gruževskis, B., Svarinskaitė, R., Žaltauskas, M., Mackevič, S. Mackevič, V. (2011). Skurdo mažinimo priemonės ir pilietinės visuomenės vaidmuo. Nevyriausybių organizacijų informacijos ir paramos centras. Prieiga per internetą: http://www.nisc.lt/lt/files/main/BY_LT_Brosiura_final.pdf
 200. Issues Related to Paid News. Ministry of Information and Broadcasting India (2013).
 201. JTVP (2003). Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje 2002-2003 m. Vilnius, 2003
 202. Lietuvos Respublikos Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymas. Nr. XI-1772, 2011-12-01, žin., 2011, nr. 155-7353 (2011-12-20).
 203. Lietuvos Respublikos Vietos savivaldos įstatymas. Nr. X-1722, 2008-09-15, Žin., 2008, Nr. 113-4290 (2008-10-01), atitaisymas skelbtas: Žin., 2011, Nr. 45
 204. Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Dėl ekonomikos sunkmečio (Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl ekonomikos sunkmečio 2009 spalio 14 d.)
 205. Lietuvos statistikos departamentas. At-risk-of-poverty rate, At-risk-of-poverty rate before social transfers, excluding pensions. Teminė lentelė. Prieiga per internetą <http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniurodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=c6f507cd-9f03-4695-aaa2-d8e73fa78c8a>
 206. Lietuvos statistikos departamentas. 2012 m. skurdo rizikos rodikliai. Prieiga per internetą: <http://osp.stat.gov.lt/pranesimai-spaudai?articleId=1362569>

207. Lisbon European Council 23 and 24 March 2000 presidency conclusions. Prieiga per internetą: http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm#ann
208. OECD (2010). The Evolution of News and the Internet. OECD.
209. UNICEF (2014). Children of the Recession. The Impact of the Economic Crisis on Children Well-Being in Rich Countries. Italy. Prieiga per internetą: <http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/rc12-eng-web.pdf>
210. United Nations (2004). Human Rights and Poverty Reduction. A Conceptual Framework (New York and Geneva: United Nations).
211. United Nations Development Programme. Project of the Government of Lithuania. Nmb: LIT/02/008. Prieiga per internetą: <http://www.undp.lt/uploads/project%20documents/LIT02008.pdf>
212. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Generalinės Asamblėjos priimta ir paskelbta 1948 m. gruodžio 10 d. rezoliucija 217 A (III). [Lietuva prisijungė prie šios deklaracijos 1991 m. kovo 12 d.] Valstybės žinios, 2006-06-17, Nr. 68-2497.
213. World Bank (2009). Lithuania. Social sectors public expenditure review. The World Bank.

Kiti šaltiniai

214. Alexa. Top Sites by Country. Prieiga per internetą: <http://www.alexa.com/topsites/countries>
215. BNS, lrytas.lt. (2008 08 26, 15:27). G.Kirkilas: „Dalį išlaidų šildymui valdžia kompensuos ne tik socialiai remtiniams žmonėms“. Prieiga per internetą: <http://www.lrytas.lt/-12197533101219450134-g-kirkilas-dal%C4%AF-i%C5%A1laid%C5%B3-%C5%A1ildymui-vald%C5%BEia-kompensuos-ne-tik-socialiai-remtiniems-%C5%BEmon%C4%97ms.htm>
216. BNS, lrytas.lt. (2008 08 26, 15:27). G.Kirkilas: „Dalį išlaidų šildymui valdžia kompensuos ne tik socialiai remtiniams žmonėms“. Prieiga per

- internetą: <http://www.lrytas.lt/-12197533101219450134-g-kirkilas-dal%C4%AF-i%C5%A1laid%C5%B3-%C5%A1ildymui-vald%C5%BEia-kompensuos-ne-tik-socialiai-remtiniems-%C5%BEmon%C4%97ms.htm>
217. BNS. Nepriėmus 2010-ųjų biudžeto, A. Kubilius negalėtų dirbti prezidento poste. Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/nepriemus-2010-uju-biudzeto-akubilius-negaletu-dirbti-premjero-poste.d?id=25318913>
218. European Anti-Poverty Network. Fighting for a Social Europe Free of Poverty. Prieiga per internetą: <http://www.eapn.eu/en>
219. Finansų ministras Rimantas Šadžius: kalbėti apie krizės pabaigą dar anksti. 15min, 2013 10 22. Prieiga per internetą: <http://www.15min.lt/naujiena/verslas/finansai/finansu-ministras-rimantas-sadzius-kalbeti-apie-krizes-pabaiga-dar-anksti-662-379035#ixzz3JK4lCadA>
220. Gemius Audience [Interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.audience.lt/>
221. Jackevičius, M., Saukienė, I., Utyra E., Digrytė, E., Lukaitytė, R., BNS, ELTA, DELFI (2009 01 16) Riaušėse prie Seimo 151 chuliganas sulaikytas, 34 mitingo dalyviai sužeisti. Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/riausese-prie-seimo-151-chuliganas-sulaikytas-34-mitingo-dalyviai-suzeisti.d?id=20111082>
222. Lietuvos laisvosios rinkos institutas. Valstybinio socialinio draudimo... permainos koncepcija. 2010 01. Prieiga per internetą: http://files.lrinka.lt/LLRI_Sodros_permaina_KONCEPCIJA.pdf
223. SADM. D. Jankauskas: „Savivaldybės turi puikią progą įrodyti, kad socialinė parama gali būti skiriama teisingai“// Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, pranešimas spaudai, 2011 12 29. Prieiga per internetą: <http://www.socmin.lt/index.php?-1527595660>

224. Skamarakaitė, A. Prezidentė sako, kad krizė baigėsi. Ar tikrai? Žinių radijas, 2011-03-29. Prieiga per internetą: <http://www.ziniuradijas.lt/epizodas/2011/03/29/prezidente-sako-kad-krize-baigesi-artikrai/13243>
225. TNS (2011). Žiniasklaidos tyrimų apžvalga 2011.
226. TNS (2012). Žiniasklaidos tyrimų apžvalga 2012.
227. TNS (2014). TNS LT: šiemet reklamos rinkai žadamas 7 proc. augimas. <http://www.tns.lt/lt/news/tns-Lt-Siemet-Reklamos-Rinkai-Zadamas-7-Proc-Augimas/>.
228. TNS LT (2014 04 03). Bankų atstovų nuomonė vis dar paklausiausia. Prieiga per internetą: <http://www.tns.lt/lt/news/tns-lt-banku-atstovu-nuomone-vis-dar-paklausiausia/>
229. Vyriausybė „Sodrai“ skolina 375 mln. litų. lrytas.lt. <http://www.lrytas.lt/-/128395122012835835-90-vyriausyb%C4%97-sodrai-skolina-375-mln-lit%C5%B3.htm>
230. Vz.lt. Pagerėjo centrinės valdžios santykis su BVP. Prieiga per internetą: <http://archyvas.vz.lt/news.php?id=48906393>

Programinė įranga

231. Borgatti, S. P. (2002). *Netdraw Network Visualization*. Harward, MA: Analytic Technologies.
232. Peledeau, N. (2011). *QDA Miner 4*. Provalis Research.

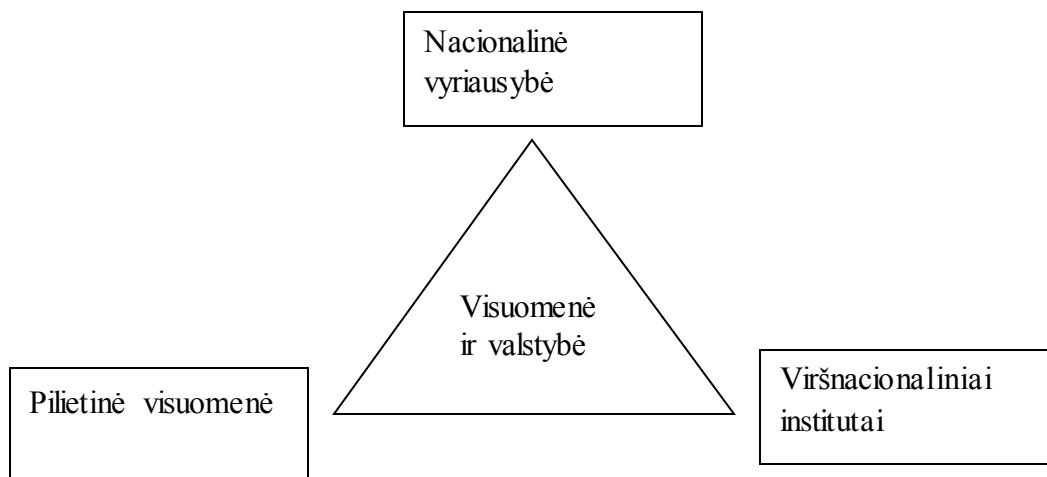
6. Priedai

I priedas. Skurdo rizikos riba Lietuvoje 2008-2012 m.

	Metai	Skurdo rizikos riba Lt per mėn.
Vienas gyvenantis asmuo	2008	720
	2009	814
	2010	696
	2011	666
	2012	749
	2013	811
Namų ūkis, susidedantis iš dviejų suaugusių asmenų ir dviejų vaikų iki 14 metų	2008	1512
	2009	1709
	2010	1461
	2011	1398
	2012	1572
	2013	1703

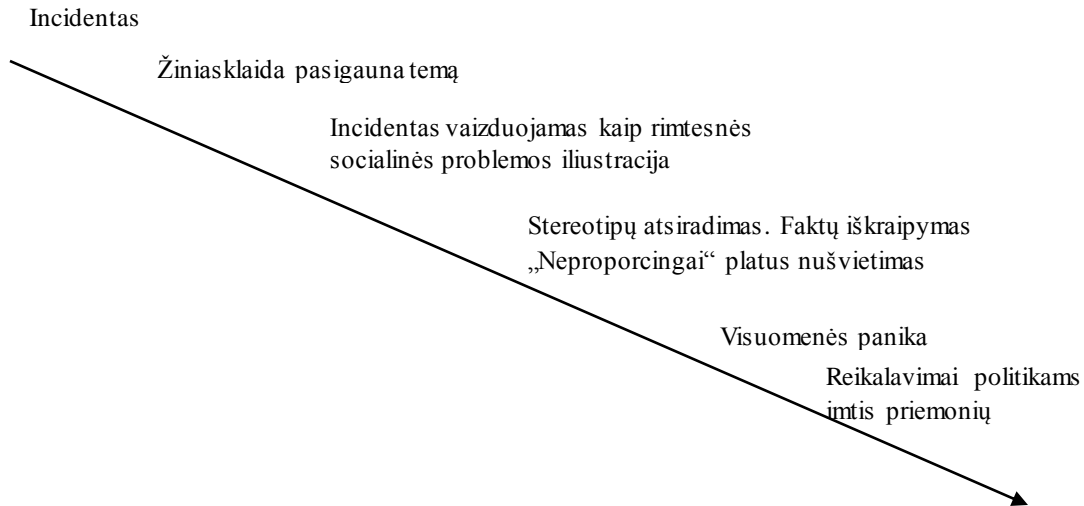
Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

II priedas. Politinės valdysenos dėmenys

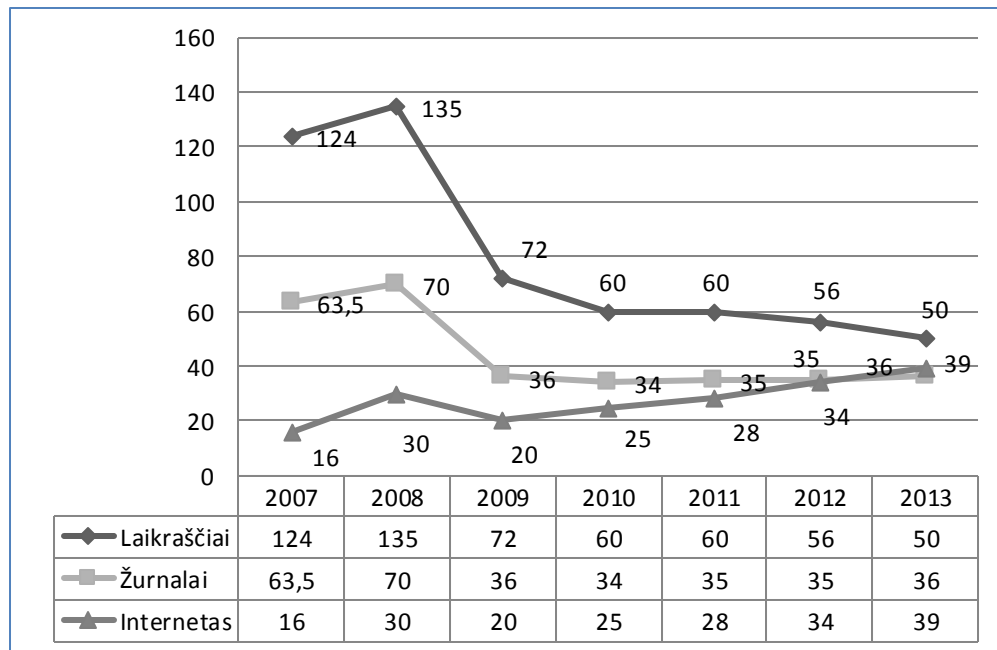
Šaltinis: Laurėnas (2010: 14)

III priedas. Viešosios politikos problemos konstravimas žiniasklaidoje

Šaltinis: Parsons (2001/1995: 108)

IV priedas. Pokyčiai laikraščių, žurnalų ir interneto⁴⁸ reklamos rinkoje 2007-2013 m. (mln.lt), sudaryta pagal TNS, 2011; TNS, 2012; TNS, 2014.

⁴⁸ Reklaminių skydelių monitoringo rezultatas, neįtraukiant kitų reklamos formų.

Žiniasklaidos rinkos restruktūracija vyko porą dešimtmečių iki interneto dienraščių iškilimo, ką gerai atskleidžia mažtantis periodinės spaudos leidinių skaičius

Spausdintinės periodikos skaičiaus pokytis Lietuvoje

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

Tačiau tik 2008 m. ekonominės krizės metu paaiškėjo, kuria linkme restruktūravimas vyksta: nepaisant 2009 m. ekonominio nuosmukio, interneto žiniasklaida kasmet pamažu finansiškai stiprėjo ir 2012 m. jau buvo finansiškai stipresnė, nei bet kada anksčiau iki ekonominės krizės.

Ekonominės krizės metu žiniasklaidos kanalų reikšmės persiskirstymas rinkoje vyksta daugiausia tarp spaudos medijos ir interneto medijų – nuo 2009 m. reklamos pajamos visose kategorijose, išskyrus laikraščių, pamažu augo. Laikraščiai ir žurnalai, ypač laikraščiai, ir toliau praranda savo pozicijas kaip reklamos užsakovams patrauklios medijos (arba vertinant komunikacijos politinės ekonomijos terminais, jų auditorijos sparčiai demokodifikuojamos).

Apskritai po 2009 m. staigus ir ženklus žiniasklaidos finansinio nuosmukio, nulemtas reklamos pajamų praradimo, reklamos rinka nėra grįžusi į

ankstesnę būklę. Televizija, kuri pritraukia daugiausia reklamos visoje reklamos rinkoje, t.y., yra labiausiai komodifikuota medija, taip pat nesusigrąžino reklamos užsakovų. Visgi tikėtina, kad esant instituciniam interesui žiniasklaidos rinkoje mainus vėl padaryti dinamiškais, t.y., vėl išauginti auditorijų komodifikaciją, turinio komodifikacija yra didelė.

Reklamos rinka 2007-2012 m. pagal medijas (mln.lt)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Laikraščiai	24	135	72	60	60	56
Žurnalai	3,5	70	36	34	35	35
Internetas	6	3 0	2 0	2 5	28	34
Televizija	27	2 31	1 45	1 53	162	164
Kita	6,5	7 6,2	5 6,6	5 2,6	55, 7	54, 1
Iš viso	97	5 42,2	3 29,6	3 24,6	340 ,7	343 ,1

Sudaryta pagal (TNS, 2011, 2012)

V priedas. Skurdo apibrėžimo koncepcijos viršnacionalinėje viešojoje politikoje

1995 m. Jungtinių Tautų pasaulio viršūnių susitikime socialinės plėtros klausimais apibrėžtos dvi skurdo sampratos. Tai – *absoliutusias skurdas* ir *bendrasis skurdas*. Absoliutusias skurdas – būklė, apibūdinama gilia bazinių žmogiškųjų poreikių deprivacija, įskaitant maistą, saugų geriamąjį vandenį, higienines priemones, sveikatą, gyvenamąjį būstą, išsilavinimą ir informaciją. Tokio tipo skurdas priklauso ne tik nuo pajamų, bet ir nuo paslaugų pasiekiamumo. Bendrasis skurdas – pajamų ir produktyvių išteklių stygius tvariam namų ūkiui palaikyti; badas ir prasta mityba, prasta sveikata; ribota prieiga prie švietimo ir kitų

bazinių paslaugų; išaugęs sergamumas ir mirtingumas nuo ligų; benamystė ir neadekvatus apgyvendinimas; nesaugi aplinka, socialinė diskriminacija ir atskirtis. Bendrasis skurdas taip pat charakterizuojamas nedalyvavimu sprendimų priėmimo procese ir pilietiniame, socialiniame ir kultūriniame gyvenime. Šio tipo skurdas gali reikštis masiškai (daugelyje besivystančių šalių), ekonominės krizės metu praradus būstą, staigiai – kaip karinio konflikto ar nelaimės padarinys; taip pat tarp dirbančių skurdžių (gaunančiųjų tokį atlyginimą, kuris negali užtikrinti poreikių tenkinimo) ir skurdą žmonių, kurie iškrenta iš socialinės apsaugos sistemų (Townsend, 2009).

Jungtinių Tautų Vystymo Programa (UNDP) siekia eliminuoti skurdą besivystančiose pasaulio šalyse, tuo metu Europos Sąjungoje, taip pat Europos plėtros ir bendradarbiavimo organizacijos (EPBO), skurdas vertinamas santykinio požiūriu. Matuojant skurdą kiekybiniu aspektu, ES nustatyta skurdo riba – 60 proc. ekvivalentinių piniginių disponuojamųjų pajamų medianos⁴⁹. EPBO taiko 50 proc. ekvivalentinių piniginių disponuojamųjų pajamų medianos ribą. Lietuvoje, kaip ir kitose ES šalyse, daugiausia matuojamas santykinis skurdas, tačiau sakant, kad skurdas augo net ir ekonominio pakilimo metu, remiamasi absoliutaus skurdo matavimo rezultatais (Šileika, Zabarauskaitė, 2009).

Mokslo darbuose skurdas apibrėžiamas nevienodai. Townsend (2009) nurodo, kad mokslo bendruomenėje, kuomet kalbama apie skurdą, dažniausia pabrėžiami du aspektai – žemos pajamos ir žemas pragyvenimo lygis. Sen (1992: 110 cit. Sallila ir kt. 2006: 108) aiškina, kad „skurdas nėra žemos gerovės problema, o problema negalėjimo tos gerovės pasiekti būtent dėl ekonominių išteklių stokos“. Vis dėlto dėl šešėlinės ekonomikos masto (o tai aktualu Lietuvai) skurdo suvokimas vien pagal ekonomines priežastis gali būti nepakankamas (Aidukaitė, 2009: 10), todėl reikalinga įtraukti ir socialinės atskirties dimensiją. Taigi skurdas laikytinas

⁴⁹ Mediana – tai vienas iš statistinių vidurkių. Apskaičiuoti medianą – tai kintamųjų variacinėje eilutėje nustatyti vidurinę reikšmę taip, kad 50 proc. variacinės eilutės kintamųjų atsidurtų vienoje vidurkį žyminčio skaičiaus pusėje (būtų mažesnės arba lygios už medianą), o likusieji 50 proc. atsidurtų kitoje vidurkį žyminčio skaičiaus pusėje ir būtų didesni arba lygūs medianai.

pirmiausia ekonominiu reiškiniu, sukeliančiu ir socialinę atskirtį – kultūrinę, komunikacinę, institucinę, pilietinę ir demokratinio dalyvavimo.

Pasak Spicker (2007), skurdas gali būti identifikuojamas *pagal materialinę deprivaciją, pagal ekonomines ir gyvenimo sąlygas ir pagal socialinių santykių pobūdį*. Kalbant apie *materialinę deprivaciją*, skurdžiais laikomi žmonės ir žmonių grupės, turintys labai žemas pajamas ir nepajėgūs įsitraukti į vartojimą, taip pat negalintys patenkinti savo bazinių poreikių, reikalingų išgyvenimui (stokojantys maisto, namų, patiriantys energetinį – šilumos, elektros ir pan. – skurdą); šie nepritekliai, viena vertus, dažnai yra kompleksiški (netenkinama grupė bazinių poreikių), kita vertus, jie gali egzistuoti ir ilguoju, ir trumpuoju laikotarpiu. *Pagal ekonomines ir gyvenimo sąlygas* skurdas apibrėžiamas santykiu su visuomenės ekonomine struktūra – išteklių stygiumi, ekonomine atskirtimi ir ekonomine klase. Išteklių stygius nurodo ne tik į finansinius, bet ir į intelektualinius, kultūrinius, socialinius ir kitokius išteklius, kurie neleidžia skurdiesiems gauti ar pasiekti to, kas jų gyvenamoje aplinkoje vertinama. Šiuo požiūriu išteklių stygius yra skurdo apibrėžimas, o poreikis – skurdo rezultatas. Skurdas kaip ekonominė atskirtis nurodo į santykinį išteklių, reikalingų konkuruojant dėl ribotų resursų (pvz., gyvenamasis plotas), trūkumą; tuomet žmonės ar žmonių grupės, net jei jų pajamos yra didesnės lyginant su skurdžiaisiais kituose regionuose, negali įstengti įsigyti konkrečioje visuomenėje vertinamų išteklių. *Skurdas kaip ekonominė klasė* pirmiausia nurodo į žmonių santykį su gamybos priemonių sistema. Ekonominė pozicija, pavyzdžiui, bedarbiai, žemą atlygį gaunantys darbininkai, neįgalieji paprastai nedisponuoja pakankamais ištekliais, todėl daugelyje visuomenių dažnai atsiduria skurdžiųjų asmenų grupėje. *Pagal socialinių santykių pobūdį* skurdas identifikuojamas klasinėje visuomenės struktūroje, kur klasinė diferenciacija atsiranda dėl skirtingų žmonių grupių ekonominių pozicijų, išsilavinimo ir socialinio statuso. Žemiausios socialinės klasės laikomos skurdžiomis klasėmis, nes joms trūksta statuso, galios ir galimybių, kurios yra prieinamos aukštesnėms socialinėms klasėms. Kitas aspektas – priklausomybė nuo socialinių paslaugų ir

gerovės sistemos; taip pat ir socialinė atskirtis – skurdieji pagal socialinės atskirties koncepciją yra ne tik turintys mažas pajamas, bet ir atskirti nuo paslaugų ir veiklų, kurios laikomos normaliomis ir įprastomis daugumai visuomenės narių.

Tarptautinės organizacijos – Pasaulio bankas ir Tarptautinis valiutos fondas, turėjusios įtakos nacionalinėms politikoms ypač pereinamuoju laikotarpiu, perstruktūruojant planinį ūkį į laisvosios rinkos principais veikiančią, posovietinėse šalyse, naudoja skurdo matavimo metodiką, kuri yra įtakinga politiniu ir komunikaciniu aspektu (turint tikslą skatinti turtingose šalyse gyvenančių piliečių paramą besivystančioms pasaulio šalims), tačiau kritikuojama mokslo pasaulyje (pvz., Townsend, 2009: 101). 1990 ir 2000 m. Pasaulio banko Pasaulio plėtros ataskaitose skurdo matavime svarbiausiu laikomas vartojimo prekių kainų aspektas. 2000 m. paskelbtoje Pasaulio banko Pasaulio plėtros ataskaitoje skurdas apibrėžiamas kaip „nepriimtina žmogiškosios gerovės deprivacija, suvokiama tiek kaip fiziologinė, tiek kaip socialinė deprivacija. Fiziologinė deprivacija apima bazinių žmogaus biologinių poreikių netenkinimą, įskaitant neadekvačius mitybą, sveikatą, edukaciją ir būstą. Žmogus gali būti laikomas skurdžiu, jei jis ar ji yra nepajėgus užsitikrinti gėrybių ir paslaugų, kad patenkintų pagrindinius materialinius poreikius. Fiziologinė deprivacija yra glaudžiai susijusi, tačiau gali reikšti daugiau nei vien žemos piniginės pajamos ar žemas vartojimo lygis. Į socialinės deprivacijos koncepciją įtraukiama rizika, pažeidžiamumas, autonomijos trūkumas, socialinė negalia ir savigarbos stygius“ (Pasaulio bankas, Tarptautinis valiutos fondas, 2001).

VI priedas⁵⁰

1 lentelė. Imties pasiskirstymas tarp žiniasklaidos priemonių

Reikšmė	Dažnumas	Iš viso procentų	Validžių procentų
lrytas.lt	475	53,00%	53,00%
DELFI	421	47,00%	47,00%
Iš viso	896	100%	100%

2 lentelė. Imties pasiskirstymas pagal mėnesius

	DELFI	lrytas.lt	Iš viso
Sausis	30	37	67
Vasaris	35	28	63
Kovas	45	43	88
Balandis	27	34	61
Gegužė	34	40	74
Birželis	32	39	71
Liepa	16	29	45
Rugpjūtis	38	39	77
Rugsėjis	42	45	87
Spalis	39	45	84
Lapkritis	44	39	83
Gruodis	39	57	96
Iš viso	421	475	896

3 lentelė. Imties pasiskirstymas pagal savaitės dienas

	DELFI	lrytas.lt	Iš viso
Pirmadienis	71	76	147
Antradienis	94	96	190
Trečiadienis	81	91	172
Ketvirtadienis	76	97	173
Penktadienis	59	80	139
Šeštadienis	40	35	75
Iš viso	421	475	896

⁵⁰ Lentelių ir paveikslų numeracija VI priede pradama iš naujo, nuo „1“.

4 lentelė. Žiniasklaidos produkcijos apie skurdą pasiskirstymas pagal metus ir žiniasklaidos priemonę (vnt)

	lyrtas.lt	DELFI	Iš viso
2012	127	120	247
2011	128	99	227
2010	132	76	208
2009	66	88	154
2008	22	38	60
Iš viso	475	421	896

5 lentelė. DELFI ir lyrtas.lt normatyvinis vaidmuo rėminant skurdo problematiką (proc.), N=896

	Auklėjamasis	Bendradarbiavimo	Radikalus	Stebėsenos	Iš viso
DELFI	26,80%	8,10%	1,30%	10,70%	47%
lyrtas.lt	28,20%	8,70%	1,10%	15,00%	53%
Iš viso	55%	17%	2%	26%	100%

6 lentelė. DELFI ir lyrtas.lt laikysena rėminant Lietuvos skurdo problematiką (proc.), n=573

	Auklėjamasis	Bendradarbiavimo	Radikalus	Stebėsenos	Iš viso
DELFI	168	60	10	45	283
	29,30%	10,50%	1,70%	7,90%	49
lyrtas.lt	177	58	7	48	290
	30,90%	10,10%	1,20%	8,40%	51
Iš viso	345	118	17	93	573
	60	21	3	16	100

7 lentelė. Skurdo problematika viešosios politikos ir kituose kontekstuose pagal žiniasklaidos priemonę (proc. ir vnt.) N=896

	Viešoji politika	Kita	Iš viso
DELFI %	58,70%	41,30%	100%
DELFI	247	174	421
lyrtas.lt %	60,80%	39,20%	100%
lyrtas.lt	289	186	475
Iš viso %	60%	40%	100%
Iš viso	536	360	896

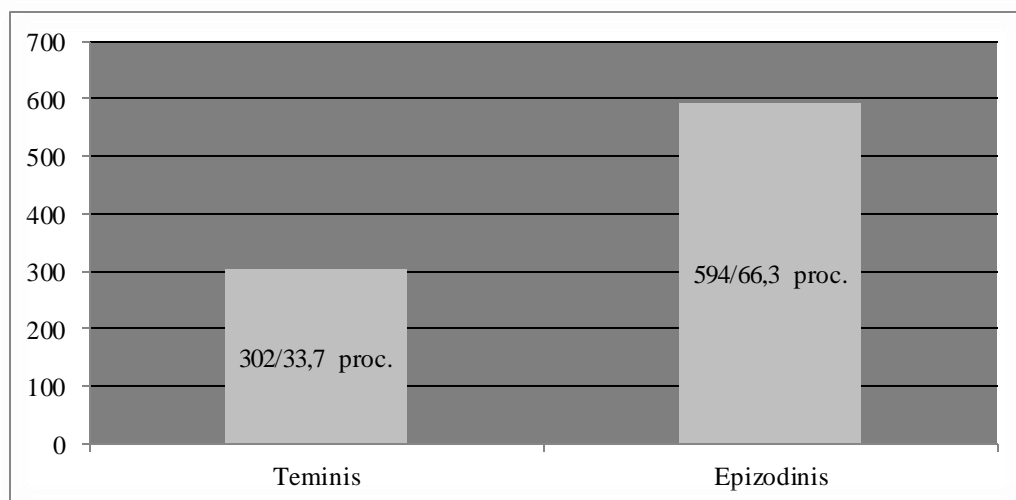
8 lentelė. Žiniasklaidos vaidmuo rėminant skurdą Lietuvoje viešosios politikos (VP) ir kituose kontekstuose, procentais ir vnt., n=573

	Viešoji politika	Kita
Auklėjamas	58,30%	63,80%
	218	127
Bendradarbiavimo	25,10%	12,10%
	94	24
Radikalus	4,00%	1,00%
	15	2
Stebėsenos	12,60%	23,10%
	47	46
Iš viso	100%	100%
	374	199

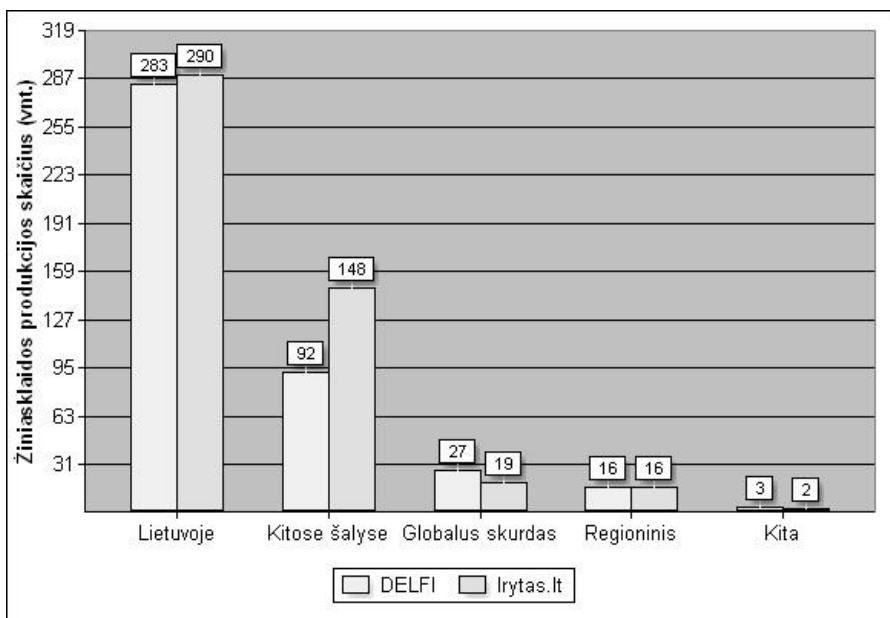
9 lentelė. DELFI ir Irytas.lt vaidmuo rėminant Lietuvos skurdo problematiką viešosios politikos kontekste, n=374

	Auklėjamas	Bendradarbiavimo	Radikalus	Stebėsenos	Iš viso
DELFI	107	43	8	24	182
<i>proc.</i>	28,60%	11,50%	2,10%	6,40%	49%
Irytas.lt	111	51	7	23	192
<i>proc.</i>	29,70%	13,60%	1,90%	6,10%	51%
Iš viso	218	94	15	47	374
<i>proc.</i>	58%	25%	4%	13%	100%

1 pav. Teminio ir epizodinio skurdo rėminimo santykis, N=896

2 pav. Imties pasiskirstymas DELFI ir Irytas.lt pagal skurdo geografią, N=896

10 lentelė. Skurdo geografią interneto dienraščiuose, proc.

	Dažnumas	Proc.
Lietuvoje	573	64,00%
Globalus/regioninis ir kt. šalyse	318	35,50%
Kita	5	0,60%
Iš viso	896	100,00%

11 lentelė. Teminio ir epizodinio Lietuvos skurdo rėminimo žiniasklaidoje santykis, N=573

	Teminis	Epizodinis	Iš viso
Irytas.lt	19,50%	31,10%	51%
	38,60%	61,40%	100%
	112	178	290
DELFI	18,70%	30,70%	49%
	37,80%	62,20%	100%
	107	176	283
Iš viso proc.	38%	62%	100%
Iš viso	219	354	573

12 lentelė. Teminio ir epizodinio skurdo kitose šalyse ir kt. rėminimo žiniasklaidoje santykis, n=240

	Teminis	Epizodinis	Iš viso
VP	10,80%	31,70%	43%
Ne	3,30%	54,20%	58%
Iš viso	14%	86%	100%
	Teminis	Epizodinis	Iš viso
VP	26	76	102
Ne	8	130	138
Iš viso	34	206	240

13 lentelė. Teminio ir epizodinio globalaus skurdo rėminimo santykis žiniasklaidoje, n=78

	Teminis	Epizodinis	Iš viso
VP	40	19	59
Ne	7	12	19
Iš viso	47	31	78
	Teminis	Epizodinis	Iš viso
VP	67,80%	32,20%	100%
Ne	36,80%	63,20%	100%
Iš viso	105%	95%	200%
	Teminis	Epizodinis	Iš viso
VP	85,10%	61,30%	146%
Ne	14,90%	38,70%	54%
Iš viso	100%	100%	200%
	Teminis	Epizodinis	Iš viso
VP	51,3%	24,4%	76%
Ne	9,0%	15,4%	24%
Iš viso	60%	40%	100%

14 lentelė. Teminio ir epizodinio skurdo rėminimo santykis žiniasklaidai atliekant stebėsenos vaidmenį. Pagal skurdo geografiją, n=230

	Teminis	Epizodinis	Iš viso
Lietuvoje	9,60%	30,90%	41%
	22	71	93
Kitose šalyse	5,20%	48,70%	54%

	12	112	124
Globalus/regioninis	2,60%	2,60%	5%
	6	6	12
Kita		0,40%	0%
	0	1	1
Iš viso	17%	83%	100%
	40	190	230

15 lentelė. Teminio ir epizodinio skurdo rėminimo santykis viešosios politikos kontekste. Pagal skurdo geografią, n=536

	Lietuvoje	Kitose šalyse	Globalus/regioninis	Kita	Iš viso
Teminis	34,90%	4,90%	7,50%	0,20%	48%
	187	26	40	1	254
Epizodinis	34,90%	14,20%	3,50%		53%
	187	76	19		282
Iš viso proc.	70%	19%	11%		100%
Iš viso	374	102	59	1	536

16 lentelė. Lietuvos skurdo teminio rėminimo viešosios politikos kontekste vaidmuo, n=130

	Teminis	Proc.
Auklėjamasis	130	70 %
Bendradarbiavimo	32	17 %
Radikalus	7	4 %
Stebėsenos	18	10 %
Iš viso	187	100 %

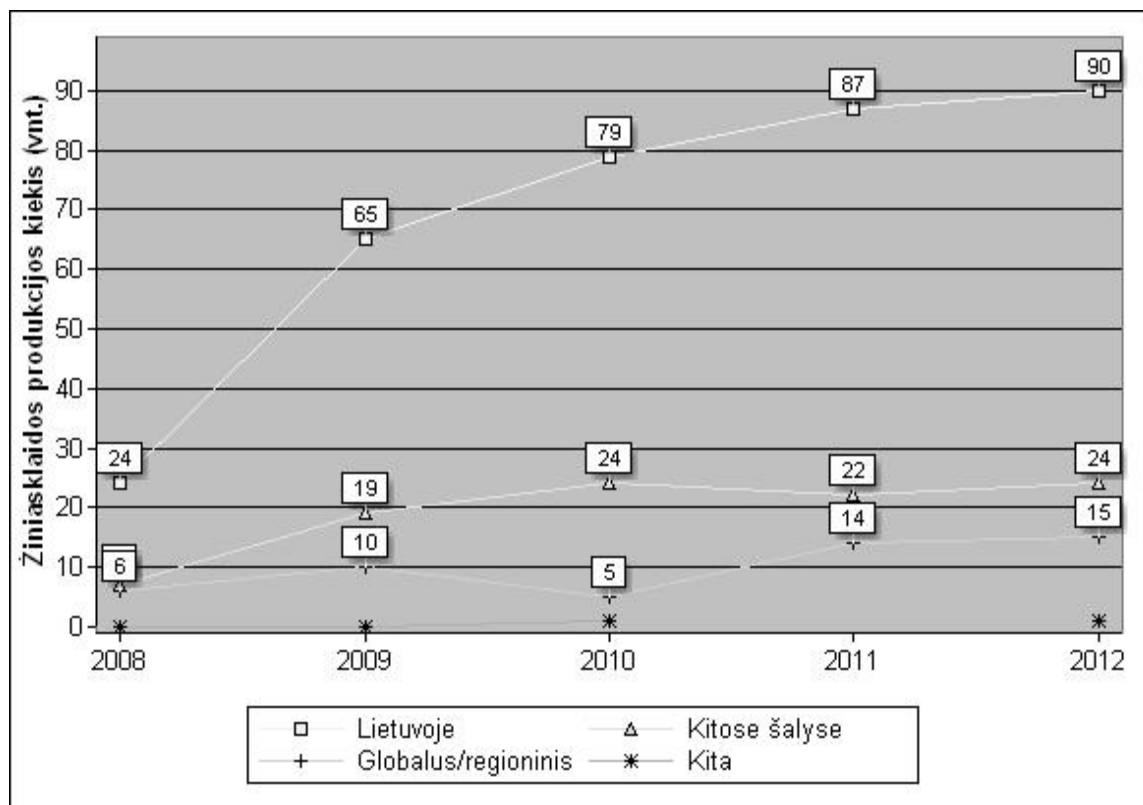
17 lentelė. Lietuvos skurdo epizodinio rėminimo viešosios politikos kontekste vaidmuo, n=187

	Dažnumas	Proc.
Auklėjamasis	88	47,10%
Bendradarbiavimo	62	33,20%
Radikalus	8	4,30%
Stebėsenos	29	15,50%
Iš viso	187	100%

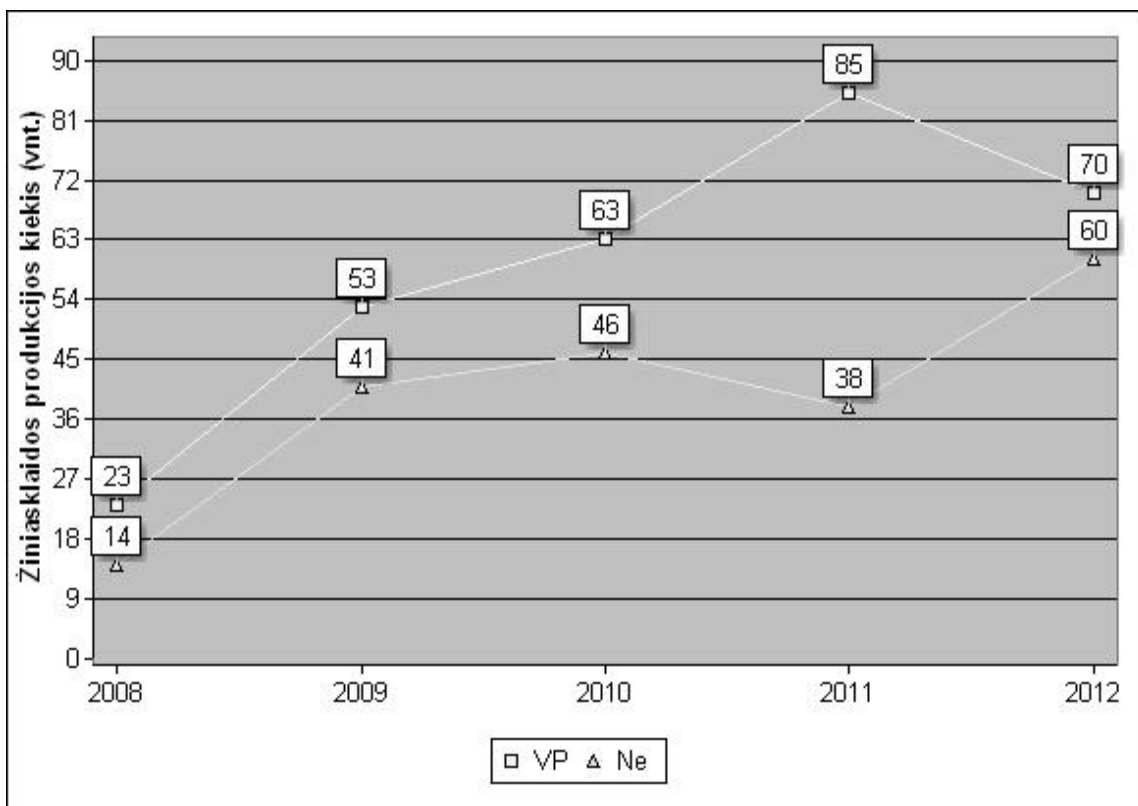
18 lentelė. Žiniasklaidos vaidmuo rėminant Lietuvos skurdą viešosios politikos kontekste vaidmuo, n=374

	Teminis	Epizodinis	Iš viso	
Auklėjamasis	130	88	218	58 %
<i>proc. (stulpelis)</i>	69,5 %	47,1 %		
Bendradarbiavimo	32	62	94	25 %
<i>proc. (stulpelis)</i>	17,1 %	33,2 %		
Radikalus	7	8	15	4 %
<i>proc. (stulpelis)</i>	3,7 %	4,3 %		
Stebėsenos	18	29	47	13 %
<i>proc. (stulpelis)</i>	9,6 %	15,5 %		
Iš viso	187	187	374	100 %
<i>proc. (stulpelis)</i>	100 %	100 %		

3 pav. Auklėjamojo žiniasklaidos vaidmens kaita 2008 08-2012 m. skurdo geografinės aspekto, n=493

4 pav. Auklėjamojo žiniasklaidos vaidmens kaita 2008 08-2012 m. nušviečiant skurdą viešosios politikos ir kituose kontekstuose, n=493

19 lentelė. Žiniasklaidos vaidmens kaita 2008 08 -2012 m.

1) Vaidmens santykio kaita (procentai stulpeliu)

	2008	2009	2010	2011	2012	Iš viso
Auklėjamasis	37	94	109	123	130	493
proc.	61,70%	61,00%	52,40%	54,20%	52,60%	282%
Bendradarbiavimo	9	29	37	37	39	151
proc.	15,00%	18,80%	17,80%	16,30%	15,80%	84%
Radikalus	2	7	8	4	1	22
proc.	3,30%	4,50%	3,80%	1,80%	0,40%	14%
Stebėsenos	12	24	54	63	77	230
proc.	20,00%	15,60%	26,00%	27,80%	31,20%	121%
Iš viso	60	154	208	227	247	896
proc.	100%	100%	100%	100%	100%	500%

2) Vaidmens kaita (procentai eilute)

	2008	2009	2010	2011	2012	Iš viso
Auklėjamas	7,50%	19,10%	22,10%	24,90%	26,40%	100%
Bendradarbiavimo	6,00%	19,20%	24,50%	24,50%	25,80%	100%
Radikalus	9,10%	31,80%	36,40%	18,20%	4,50%	100%
Stebėsenos	5,20%	10,40%	23,50%	27,40%	33,50%	100%
Iš viso	28%	81%	107%	95%	90%	401%

20 lentelė. Auklėjamojo žiniasklaidos vaidmens kaita 2008 08-2012 m. rėminant:

1) Lietuvos skurdą viešosios politikos ir kituose kontekstuose, n=345;

	2008	2009	2010	2011	2012	Iš viso
VP	14	43	48	63	50	218
Ne	10	22	31	24	40	127
Iš viso	24	65	79	87	90	345

2) globalų/regioninį ir kategorijai „Kita“ priskirtą skurdą viešosios politikos ir kituose kontekstuose, n=52;

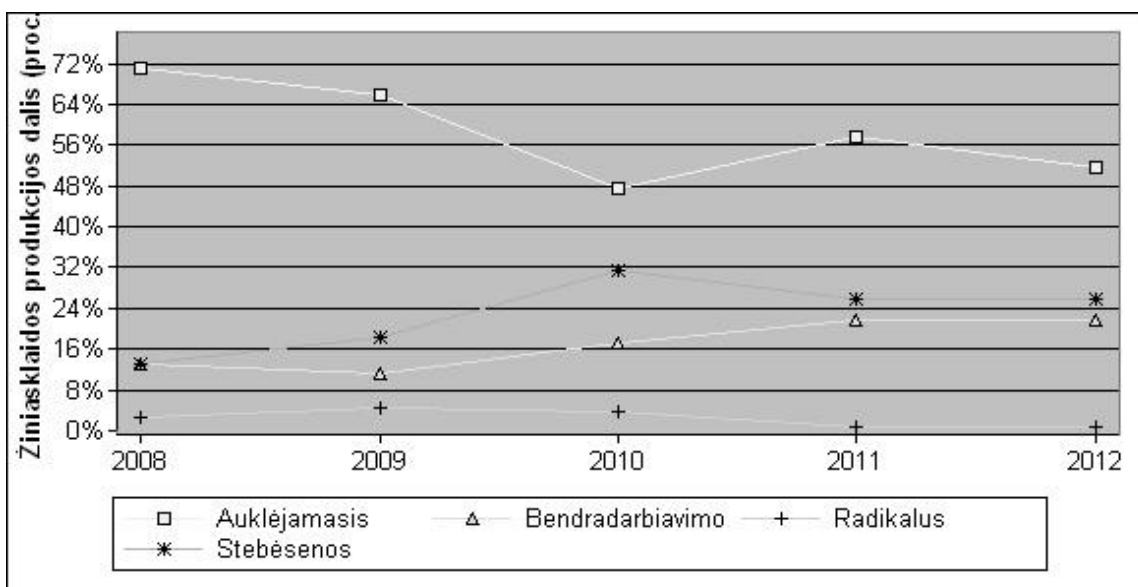
	2008	2009	2010	2011	2012	Iš viso
VP	4	6	3	12	10	35
Ne	2	4	3	2	6	17
Iš viso	6	10	6	14	16	52

3) rėminant skurdą kitose šalyse, n= 96

	2008	2009	2010	2011	2012	Iš viso
VP	5	4	12	10	10	41
Ne	2	15	12	12	14	55
Iš viso	7	19	24	22	24	96

5 pav. DELFI vaidmenų santykio kaita 2008 08-2012 m.

1) grafinis atvaizdavimas

2) duomenys

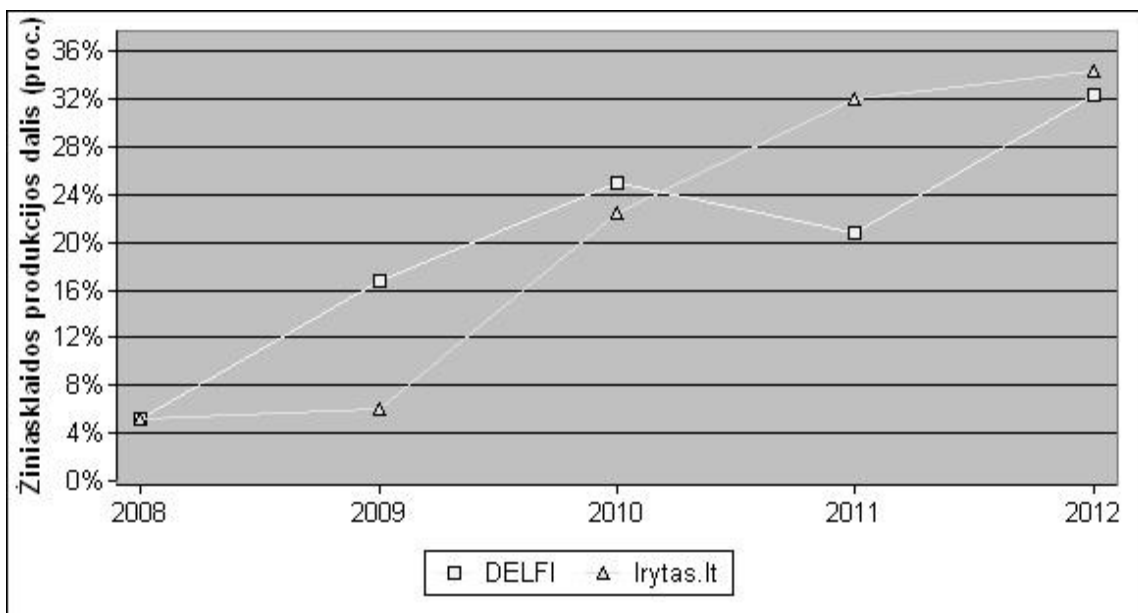
	2008	2009	2010	2011	2012	Iš viso
Auklėjamas	71,10%	65,90%	47,40%	57,60%	51,70%	294%
Bendradarbiavimo	13,20%	11,40%	17,10%	19,20%	21,70%	83%
Radikalus	2,60%	4,50%	3,90%	3,00%	0,80%	15%
Stebėsenos	13,20%	18,20%	31,60%	20,20%	25,80%	109%
Iš viso	100%	100%	100%	100%	100%	500%
	2008	2009	2010	2011	2012	Iš viso
Auklėjamas	27	58	36	57	62	240
Bendradarbiavimo	5	10	13	19	26	73
Radikalus	1	4	3	3	1	12
Stebėsenos	5	16	24	20	31	96
Iš viso	38	88	76	99	120	421

21 lentelė. Piliečių žiniasklaidos platformų Lietuvos žiniasklaidoje vaidmuo, n=14

Santykis	Dažnumas (vnt)
Auklėjamas	13
Radikalus	1
Iš viso	14

6 pav. Stebėsenos vaidmens kaita DELFI ir lrytas.lt 2008 08-2012 m.

1) grafinis vaizdavimas

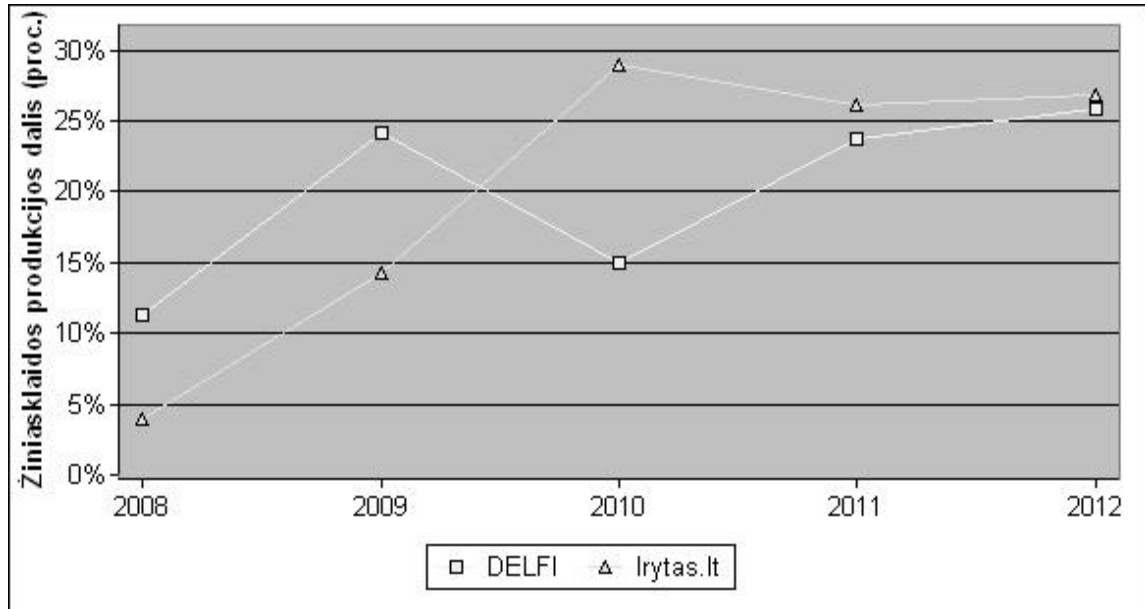

2) duomenys

	2008	2009	2010	2011	2012	Iš viso
DELFI	5	16	24	20	31	96
proc.	5,20%	16,70%	25,00%	20,80%	32,30%	100%
lrytas.lt	7	8	30	43	46	134
proc.	5,20%	6,00%	22,40%	32,10%	34,30%	100%
Iš viso	12	24	54	63	77	230
proc.	10%	23%	47%	53%	67%	200%

7 pav. Auklėjamojo vaidmens kaita 2008 08-2012 m. DELFI ir lrytas.lt

1) grafinis atvaizdavimas

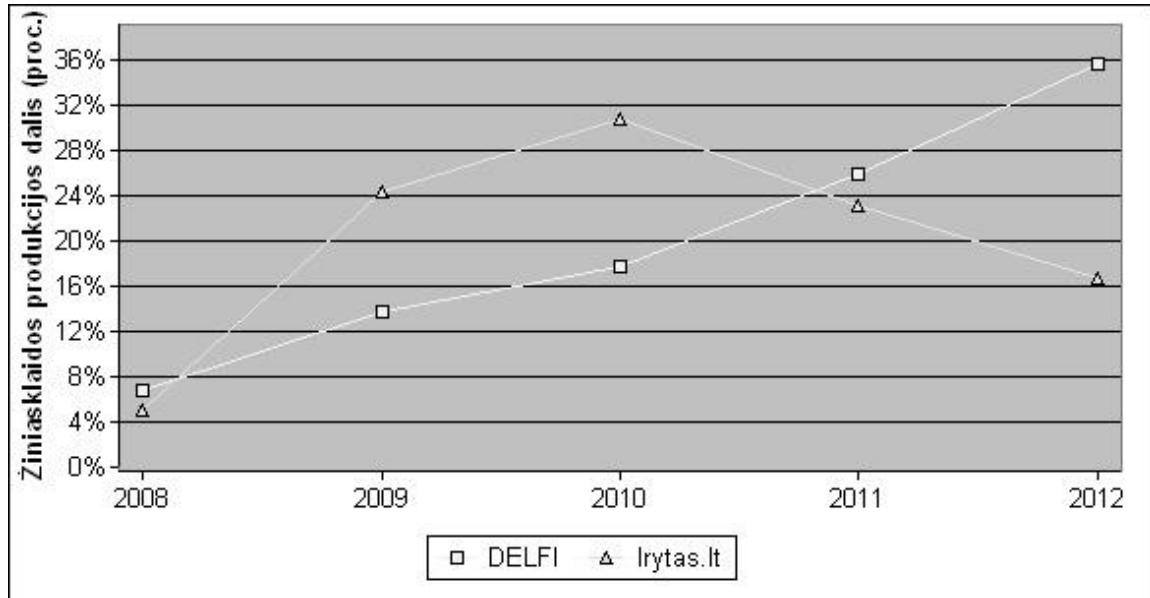

2) duomenys

	2011	2012	2010	2008	2009	Iš viso
DELFI	57	62	36	27	58	240
Proc.	23,80%	25,80%	15,00%	11,30%	24,20%	100%
lrytas.lt	66	68	73	10	36	253
Proc.	26,10%	26,90%	28,90%	4,00%	14,20%	100%
Iš viso	123	130	109	37	94	493
Proc.	50%	53%	44%	15%	38%	200%

8 pav. Bendradarbiaujančio vaidmens kaita DELFI ir Irytas.lt, 2008 08-2012 m., n=151

1) grafinis atvaizdavimas

2) duomenys

	2011	2012	2010	2008	2009	Iš viso
DELFI	19	26	13	5	10	73
proc.	26,00%	35,60%	17,80%	6,80%	13,70%	100%
Irytas.lt	18	13	24	4	19	78
proc.	23,10%	16,70%	30,80%	5,10%	24,40%	100%
Iš viso	37	39	37	9	29	151
proc.	49%	52%	49%	12%	38%	200%

22 lentelė. Skurdo tematikos pasiskirstymas rubrikose

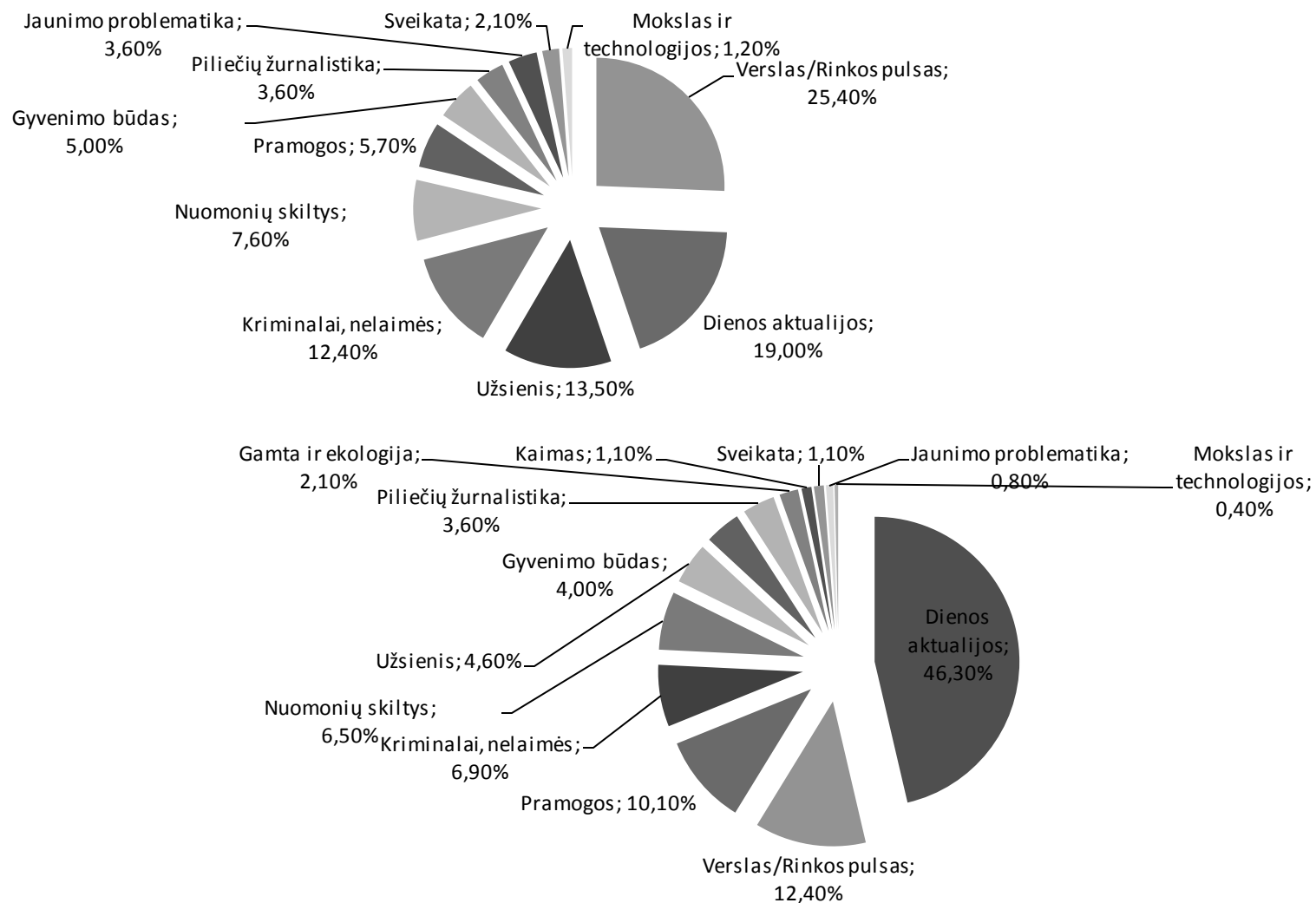
	DELFI	lrytas.lt	Iš viso
Aktualijos		90	90
Bendraukime		17	17
DELFI TV	4		4
DELFI pilietis	15		15
Dienos naujienos	1		1
Ekovizija		1	1
Gamta	4	9	13
Gyvenimas	20		20
Jaunimo sodas	15		15
Kaimas		5	5
Kelionės ir poilsis		2	2
Komentarai		21	21
Kriminalai		28	28
Kriminalai ir nelaimės	49		49
Kultūra		5	5
Lietuva tiesiogiai		16	16
Lietuviai svetur	10		10
Lietuvoje	77		77
Lietuvos diena		43	43
Literatūra		3	3
Mokslas	2	1	3
Nelaimės		5	5
Nuomonių ringas/Be sienų	4		4
Nuomonių ringas/Lietuvos pjūvis	15		15
Nuomonių ringas/Politiko akimis	9	1	10
Nuomonė	1		1
Nusikaltimai ir nelaimės	2		2
Pasaulis		16	16
Pikantiškos naujienos	2		2
Politiko žodis		2	2
Pramogos	20	4	24
Reporteris		2	2
Rinkos pulsas	5	58	63
Rytai-Vakarai		5	5
Ryto reporteris		6	6
SUPER Lt		1	1

Skonis		1	1
Sociumas LT	3		3
Sportas	2	2	4
Studijos		4	4
Sveikata	9	5	14
Sėkmės istorijos		1	1
TV Antena		18	18
Techno		1	1
Teisė	2		2
Užsienio žvaigždės		1	1
Užsienyje	47	1	48
Verslas	102		102
Įvairenybės		11	11
Įvykiai		63	63
Įžvalgos ir nuomonės		7	7
Šeima ir santykiai		2	2
Žmonės	1	17	18
Iš viso	421	475	896

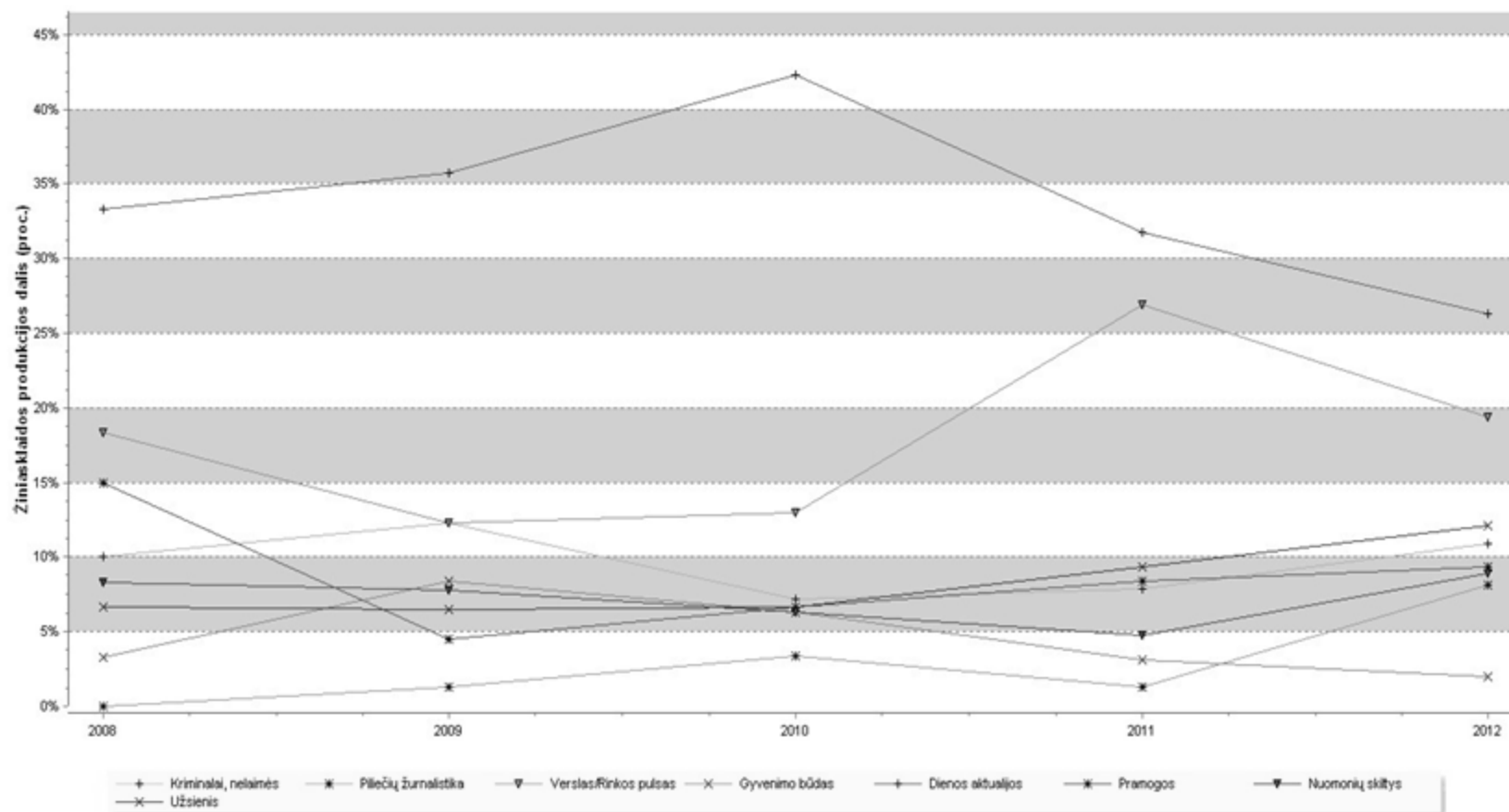
23 lentelė. Rubrikų kategorijos (apibendrintos, suklasifikuotos pagal teminį ir funkcinį panašumą rubrikos) ir jų pasiskirstymas DELFI, lrytas.lt, N=896

Rubrikų kategorija	DELFI	DELFI (proc.)	Lrytas.lt	Lrytas.lt proc.	Iš viso	Iš viso proc.
Dienos aktualijos	80	19 %	220	46,30 %	300	33,50%
Verslas/Rinkos pulsas	107	25,4 %	59	12,40 %	166	18,50%
Kriminalai, nelaimės	52	12,4 %	33	6,90 %	85	9,50%
Užsienis	57	13,5 %	22	4,6 %	79	8,80%
Pramogos	24	5,7 %	48	10,10 %	72	8,00%
Nuomonių skiltys	32	7,6 %	31	6,50 %	63	7,00%
Gyvenimo būdas	21	5 %	19	4,0 %	40	4,50%
Piliečių žurnalistika	15	3,6 %	17	3,6 %	32	3,60%
Jaunimas	15	3,6 %	4	0,8 %	19	2,10%
Gamta ir ekologija	4	1 %	10	2,10 %	14	1,60%
Sveikata	9	2,1 %	5	1,10 %	14	1,60%
Mokslas ir technologijos	5	1,2 %	2	0,40 %	7	0,80%
Kaimas	0	0 %	5	1,10 %	5	0,60%
Iš viso	421	100 %	475	100 %	896	100,00%

9 pav. Skurdo tematikos pasiskirstymas DELFI (n=421 pav. viršuje) ir Irytas.lt (n=475) rubrikose, proc.

10 pav. Rubrikų santykio kaita 2008 08 - 2012 m.

24 lentelė. Globalus/regioninis skurdas ir skurdas užsienio šalyse pagal rubrikas, n=318

Dienos aktualijos	92	28,90%
Užsienis	70	22,00%
Verslas/Rinkos pulsas	51	16,00%
Pramogos	39	12,30%
Gyvenimo būdas	21	6,60%
Gamta ir ekologija	12	3,80%
Nuomonių skiltys	9	2,80%
Sveikata	6	1,90%
Piliečių žurnalistika	6	1,90%
Kriminalai, nelaimės	6	1,90%
Mokslas ir technologijos	4	1,30%
Jaunimo problematika	2	0,60%
Iš viso	318	100,00%

25 lentelė. Skurdo geografiija kriminalų rubrikose, n=85

	Dažnumas	Proc.
Lietuvoje	77	90,60%
Kitose šalyse	5	5,90%
Globalus/regioninis	1	1,20%
Kita	2	2,40%
Iš viso	85	100%

26 lentelė. Skurdo geografiija nuomonių skiltyse, n=63

	Dažnumas	Proc.
Lietuvoje	54	85,70%
Kitose šalyse	5	7,90%
Globalus/regioninis	4	6,30%
Iš viso	63	100%

27 lentelė. Skurdo geografija originalioje žiniasklaidos produkcijoje, n=172

Lietuvoje	140	81,40%
Kitose šalyse	21	12,20%
Globalus/regioninis	11	6,40%
Iš viso	172	100%

28 lentelė. Teminis ir epizodinis rėminimas originalioje žiniasklaidos produkcijoje, n=172

Teminis	73	42,40%
Epizodinis	99	57,60%
Iš viso	172	100%

29 lentelė. Viešosios politikos ir kitų aktualijų įtaka skurdo rėminimui originalioje redakcijų produkcijoje, n=172

	Vnt.	Proc.
Kita	66	38,40%
Viešojo politika	106	61,60%
Iš viso	172	100%

30 lentelė. Analizuojamos žiniasklaidos produkcijos kilmė, N=896

REDAKCIJOS PRODUKCIJA		
Redakcijos žurnalistas	132	14,70%
Redakcijos komentatorius (nuolat)	26	2,90%
Komentatorius	11	1,20%
Pilietinės žiniasklaidos platforma	28	3,10%
Redaktorius	3	0,30%
	200	22,20%
INTERESŲ GRUPIŲ, POLITIKŲ PRODUKCIJA		
Banko ekonomistas	3	0,30%
Sociumas LT	5	0,60%
Politikas	11	1,20%
	19	2,10%

NEAIŠKI KILMĖ		
nenurodyta (delfi.lt)	99	11,00%
nenurodyta (lytas.lt)	46	5,10%
	145	16,10%
ANTRINĖ KILMĖ: NAUJIENŲ AGENTŪRA		
Lietuvos naujienų agentūra	208	23,20%
Užsienio naujienų agentūra	23	2,60%
Lietuvos ir užsienio naujienų agentūros	44	4,90%
	275	30,70%
ANTRINĖ KILMĖ: SPAUDA, INTERNETAS		
Perspauzdinta iš laikraščio	61	6,80%
Regioninis ar vietinis laikraštis	26	2,90%
Perspauzdinta iš laikraščio TV žurnalo priedo	14	1,60%
Specializuota spauda	4	0,40%
Kita užsienio žiniasklaidos priemonė	11	1,20%
Perspauzdinta iš žurnalo	9	1,00%
Perspauzdinta iš kito Lietuvos naujienų portalo	4	0,40%
Perspauzdinta iš lrt.lt	15	1,70%
Perspauzdinta iš užsienio lietuvių žiniasklaidos	4	0,40%
Perspauzdinta iš organizacijos interneto psl	4	0,40%
	152	16,80%
ANTRINĖ KILMĖ: TV, RADIJAS		
Televizijos reportažas	80	8,90%
Radijas	3	0,30%
Regioninės tv reportažas	5	0,40%
TV laida, ištrauka	4	0,40%
	92	10,00%
TRETINĖ KILMĖ		
Perspauzdinta iš laikraščio, kuriame medžiaga rengta pagal televizijos laidą/reportažą	1	0,10%
perspauzdinta iš lrt.lt (pgl TV reportažą)	10	1,10%
	11	1,20%
Iš viso	896	100%

31 lentelė. Viešosios politikos problemos apibrėžimas skurdo mažinimo politikos darbotvarkei, n=573

Kategorija	Kodas	Vnt.	Proc.
Iš skurdo reiškinių kylančios problemos	Ekonominės problemos	222	38,70%
Skurdo kaip reiškinių požymiai	Nukrypstantis gyvenimo būdas	103	18,00%
Iš skurdo reiškinių kylančios problemos	Nusikalstamumas	86	15,00%
Skurdo kaip reiškinių požymiai (antriniai, nesudaro atskiros problemos)	Asmenybinių bruožų trūkumai	58	10,10%
Iš skurdo reiškinių kylančios problemos (kai taip įvardijama)	Psichologinės individų problemos	51	8,90%
O Skurdo kaip reiškinių požymiai (antriniai, nesudaro atskiros problemos)	Polinkis į nusikaltimus	49	8,60%
Viešosios politikos problemos skurdo mažinimo politikai	Per mažos, nepakankamos viešojo sektoriaus išlaidos	43	7,50%
Viešosios politikos problemos skurdo mažinimo politikai	Bloga skurdžių gyvenimo kokybė	41	7,20%
Viešosios politikos problemos skurdo mažinimo politikai	Didelė būtinojo vartojimo paslaugų/prekių kainų našta	37	6,50%
Viešosios politikos problemos skurdo mažinimo politikai	Auga skurstančiųjų skaičius	36	6,30%
O Iš skurdo reiškinių kylančios problemos (kai taip įvardijama)	Visuomeninės	35	6,10%
Viešosios politikos problemos skurdo mažinimo politikai	Darbo rinka	34	5,90%
O Iš skurdo reiškinių kylančios problemos (kai taip įvardijama)	Sveikatos problemos	33	5,80%
Viešosios politikos problemos skurdo mažinimo politikai	Nelegali veikla	28	4,90%
Viešosios politikos problemos skurdo mažinimo politikai	Nelygybė	24	4,20%
O Skurdo kaip reiškinių požymiai	Silpni, verti užuojautos	20	3,50%
Viešosios politikos problemos skurdo mažinimo politikai	Kenčia turtingieji ir vidurinė klasė	19	3,30%
Viešosios politikos problemos skurdo mažinimo politikai	Nenoras spęsti savų problemų	19	3,30%

O Iš skurdo reiškinio kylančios problemos	politinio dalyvavimo problemos	16	2,80%
Viešosios politikos problemos skurdo mažinimo politikai	Bloga valstybės finansinė padėtis	16	2,80%
Viešosios politikos problemos skurdo mažinimo politikai	Parama nepasiekia skurdžiujų	16	2,80%
Viešosios politikos problemos skurdo mažinimo politikai	Valstybės valdymas, politika	15	2,60%
Viešosios politikos problemos skurdo mažinimo politikai	Emigracija	15	2,60%
Viešosios politikos problemos skurdo mažinimo politikai	Nekokybiškos paslaugos skurdiesiems	15	2,60%
Viešosios politikos problemos skurdo mažinimo politikai	Būsto netekimas	15	2,60%
Viešosios politikos problemos skurdo mažinimo politikai	Patiriama diskriminacija	13	2,30%
Viešosios politikos problemos skurdo mažinimo politikai	Šešėlis	12	2,10%
Viešosios politikos problemos skurdo mažinimo politikai	Patiriamas stygius	11	1,90%
O Skurdo kaip reiškinio požymiai	Laimingumas, egzotiškumas	10	1,70%
Viešosios politikos problemos skurdo mažinimo politikai	Teisių pažeidimas	9	1,60%
Viešosios politikos problemos skurdo mažinimo politikai	Per didelės viešosios išlaidos	8	1,40%
Viešosios politikos problemos skurdo mažinimo politikai	Institucijų, org-jų darbo brokas	8	1,40%
Viešosios politikos problemos skurdo mažinimo politikai	Korupcija	8	1,40%
Viešosios politikos problemos skurdo mažinimo politikai	Mažėja valstybės vaidmuo	7	1,20%
Viešosios politikos problemos skurdo mažinimo politikai	Visuomenės kultūra	4	0,70%
		1136	198,30%

32 lentelė. Originalios redakcijų produkcijos rodikliai (autoriai ir jų parengtų kūrinių kiekis vnt. ir proc.), n=169

I	Vnt.	Proc.	II	Vnt.	Proc.
Agnė Vareikaitė	1	0,60%	Jolanta Bielskienė, NK95	1	0,60%
Ainis Gurevičius	2	1,20%	Jovita Jarutienė	1	0,60%
Aistė Simanavičiūtė	1	0,60%	Justina Juršytė	3	1,80%
Aldis Gedutis	1	0,60%	Kęstutis Girnius	2	1,20%
Aldona Aleksejūnė	4	2,40%	Kęstutis Juška	2	1,20%
Alfredas Jankus	1	0,60%	Kristina Garalevičiūtė	1	0,60%
Algis Tilindis	1	0,60%	Ligita Valonytė	1	0,60%
Alvita Armanavičienė, vartotojų federacija	1	0,60%	Martynas Starkus, projektas "Pagaminta Kinijoje"	1	0,60%
Anatolijus Lapinskas	1	0,60%	Mindaugas Jackevičius	7	4,10%
Andrius Bielskis, lrytas.lt	1	0,60%	Mindaugas Leika, finansų analitikas	1	0,60%
Andrius Guginis	1	0,60%	Mykolas Vadišis	1	0,60%
Andrius Sytas	4	2,40%	Monika Bončkutė	1	0,60%
Andrius Užkalnis	4	2,40%	Nerijus Povilaitis	6	3,60%
Arkadijus Vinokuras	1	0,60%	Nida Vasiliauskaitė	1	0,60%
Arnoldas Štrauskas	1	0,60%	Paulius Garkauskas	2	1,20%
Artūras Jančys	2	1,20%	Paulius Garkauskas, Rafael Achmedov	1	0,60%
Arūnas Dambrauskas	1	0,60%	Paulius Valatkevičius//TV Ilma Silkauskaitė	1	0,60%
Asta Kuznecovaitė	1	0,60%	Paulius Vindžigalskis	1	0,60%
Audronė Kačinskaitė-Satkauskė	1	0,60%	Prof. habil. dr. Vilija Targamadžė	1	0,60%

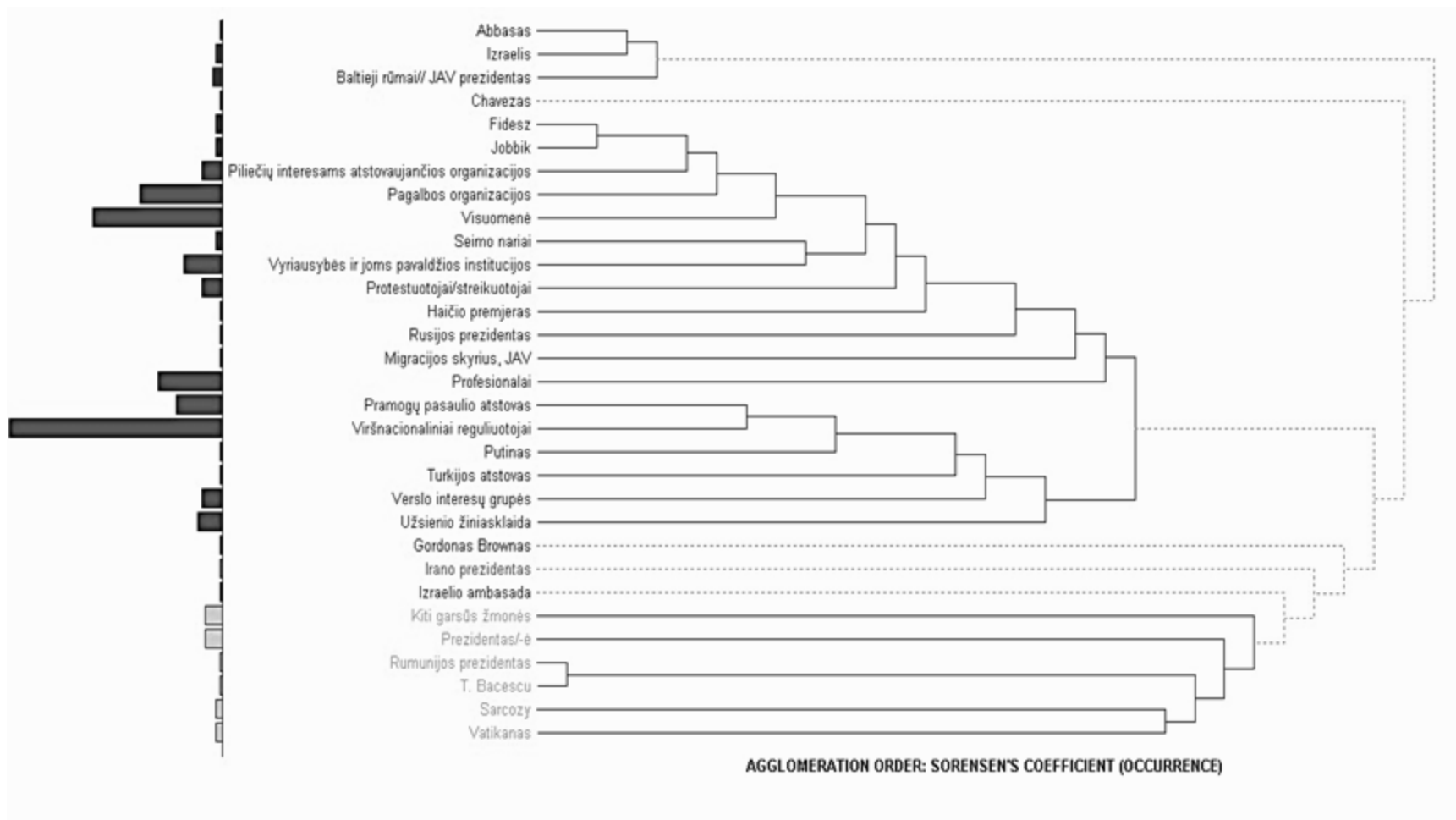
Audronė Urbonaitė	1	0,60%	psichologė Vaida Platkevičiūtė	1	0,60%
Aušra Pilaitienė	1	0,60%	Ramunė Sotvarienė	1	0,60%
Bronius Matelis	1	0,60%	Rasa Lukaitytė	8	4,70%
Česlovas Iškauskas	1	0,60%	Rasa Stundžienė	3	1,80%
Dainius Sinkevičius	7	4,10%	Ričardas Vitkus	2	1,20%
Daiva Zimblienė	1	0,60%	Ričardas Vitkus, Giedra Akavickienė	1	0,60%
Dalia Daškevičiūtė, Aurimas Račiukaitis	1	0,60%	Rita Griguolaitė, LLRI	1	0,60%
Darius Chmieliauskas	1	0,60%	Romas Lazutka, Vilniaus universiteto profesorius	1	0,60%
Dovydas Pancеровas	1	0,60%	Rūta Mykolaitytė	1	0,60%
Edita Urmonaitė	1	0,60%	Sandra Buzaitė	3	1,80%
Eglė Buitkienė	1	0,60%	Saulius Jurkevičius	1	0,60%
Eglė Digrytė	2	1,20%	Sergejus Tichomirovas, www.delfi.lt	1	0,60%
Eglė Samoškaitė	4	2,40%	Sigita Purytė	1	0,60%
Eglė Samoškaitė, www.delfi.lt	2	1,20%	Simona Viltrakytė	1	0,60%
Eglė Šepetytė	1	0,60%	Šarūnas Černiauskas	3	1,80%
Eglė Šilinskaitė	1	0,60%	Toma Pagojūtė	1	0,60%
Erika Fuks	2	1,20%	Tomas Bagdonas	1	0,60%
Evelina Valiuškevičiūtė	1	0,60%	Tomas Vaiseta	2	1,20%
Gediminas Žygelis, lrytas.lt	1	0,60%	Vakaris Deksnys	1	0,60%
Giedrius Barzinskas	1	0,60%	Valdas Bartasevičius	1	0,60%
Giedrius Drukteinis	1	0,60%	Valentinas Mītė	2	1,20%
Ginta Gaivenytė	1	0,60%	Vidmantas Valiušaitis	1	0,60%

Ginta Gaivenytė// video - Lietuvos ryto tv	1	0,60%	Viktorija Ivanova	1	0,60%
Ginta Gaivenytė, Aurimas Račiukaitis, Stasys Vaitonis	1	0,60%	Vilma Danauskienė	1	0,60%
Gintarė Martinaitienė	1	0,60%	Viltė Žukauskaitė, www.delfi.lt	1	0,60%
Gintarė Raugalytė	1	0,60%	Virginija Petrauskienė	1	0,60%
Gintautas Subačius	1	0,60%	Virginijus Savukynas	1	0,60%
Ieva Urbonaitė, www.delfi.lt	1	0,60%	Vita Savickienė	1	0,60%
Iona Katkienė, specialiai lrytas.lt, Ciurichas	1	0,60%	Vitalijus Balkus	1	0,60%
Inga Saukienė, www.delfi.lt	8	4,70%	Vykinta Krisiukėnaitė-Ajami	1	0,60%
Lina Laurinaitytė, www.lrt.lt	1	0,60%	Vytautas Bruveris	1	0,60%
Lina Mustafinaitė	2	1,20%	Vytautas Plečkaitis	3	1,80%
Lolita Papekšnytė	1	0,60%			
Lukas Miknevičius	1	0,60%	Iš viso	169	100 %

33 lentelė. Šaltinių klasterių analizė, N=573

	Bažnyčia	Kiti garsūs žmonės	Konstitucinis teismas	Lietuvos bankas	Pagalbos organizacijos	Piliečių interesų org.	Pramogų pasaulio atstovas	Prezidentas/-ė	Profesionalai	Protestuotojai/streikuotojai	Savivaldybių šaltiniai	Seimo nariai	Užsienio žiniasklaida	V. Šustauskas	Verslo interesų grupės	Viešųjų paslaugų in-jos	Viršnacionaliniai reguliuotojai	Vyriausybės ir jos institucijos
Bažnyčia	5																	
Kiti garsūs žmonės	0	7																
Konstitucinis teismas	0	0	2															
Lietuvos bankas	0	0	0	1														
Pagalbos organizacijos	1	2	0	0	31													
Piliečių interesų org.	0	0	0	0	2	29												
Pramogų pasaulio atstovas	0	0	0	0	0	0	5											
Prezidentas/-ė	0	3	0	0	0	3	0	17										
Profesionalai	0	1	0	0	0	2	0	6	44									
Protestuotojai	0	0	0	0	0	2	0	0	0	4								
Savivaldybių šaltiniai	0	0	0	0	3	2	0	0	1	0	49							
Seimo nariai	0	2	1	0	2	9	0	7	8	2	1	63						
Užsienio žiniasklaida	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1					
V. Šustauskas	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1				
Verslo interesų grupės	0	0	0	0	1	8	0	5	10	1	2	14	0	0	56			
Viešųjų paslaugų in-jos	0	0	0	0	2	2	0	0	0	0	8	1	0	0	1	31		
Viršnacionaliniai reguliuotojai	0	0	0	0	2	2	0	2	1	0	1	2	0	0	2	0	11	
Vyriausybės ir jos institucijos	1	2	0	1	6	23	0	8	12	3	11	23	0	0	19	5	6	136

11 pav. Šaltinių, cituojamų apie skurdą užsienio šalyse ir Lietuvoje, klasterių analizė. N = 318

34 lentelė. Piktnaudžiavimo, veltėdžiavimo, švaistymo kaip problemos viešosios politikos darbotvarkei rėminimas

	Bažnyčia	Garsūs žmonės	Konstitucinis teismas	Lietuvos bankas	Pagalbos organizacijos	Piktnaudžiavimas, veltėdžiavimas	Piliečių interesų org	Pramogų pasaulio atstovas	Prezidentas/-ė	Profesionalai	Protestuotojai	Savivaldybių šaltiniai	Seimo nariai	Užsienio žiniasklaida	Verslo interesų grupės	Viešų paslaugų institucijos	Viršnacionaliniai dalyviai	Visuomenė	Vyriausybės ir jos institucijos
Bažnyčia	5																		
Kiti garsūs žmonės	0	7																	
Konstitucinis teismas	0	0	2																
Lietuvos bankas	0	0	0	1															
Pagalbos organizacijos	1	2	0	0	31														
Piktnaudžiavimas, veltėdžiavimas	2	0	0	0	1	43													
Piliečių interesų org	0	0	0	0	2	3	29												
Pramogų pasaulio atstovas	0	0	0	0	0	0	0	5											
Prezidentas/-ė	0	3	0	0	0	0	3	0	17										
Profesionalai	0	1	0	0	0	1	2	0	6	44									
Protestuotojai	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	4								
Savivaldybių šaltiniai	0	0	0	0	3	10	2	0	0	1	0	49							
Seimo nariai	0	2	1	0	2	5	9	0	7	8	2	1	63						
Užsienio žiniasklaida	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1					
Verslo interesų grupės	0	0	0	0	1	5	8	0	5	10	1	2	14	0	56				
Viešų paslaugų institucijos	0	0	0	0	2	2	2	0	0	0	0	8	1	0	1	31			
Viršnacionaliniai dalyviai	0	0	0	0	2	0	2	0	2	1	0	1	2	0	2	0	11		
Visuomenė	0	1	0	0	3	8	4	0	0	4	0	19	4	0	7	6	0	65	
Vyriausybės ir jos institucijos	1	2	0	1	6	8	23	0	8	12	3	11	23	0	19	5	6	13	136

35 lentelė. Atsakomybės už skurdo problemų sprendimą priskyrimas žiniasklaidoje

Atsakinga vyriausybė	180	20,10%
Atsakinga visuomenė	74	8,30%
Nevyriausybinis sektorius	71	7,90%
Valdžios jėgos struktūros	69	7,70%
Atsakinga savivalda	65	7,30%
Atsakingas pats individas	52	5,80%
Viršnacionaliniai dalyviai	49	5,50%
Atsakinga valdžia	46	5,10%
Užsienio politikos priemonės	44	4,90%
Verslas ir asociacijos	34	3,80%
Atsakingas įstatymų leidėjas	31	3,50%
Atsakinga žiniasklaida	28	3,10%
Atsakinga bažnyčia	26	2,90%
Atsakinga šeima	24	2,70%
Pramogų pasaulio žvaigždės	24	2,70%
Atsakinga teisėtvara	13	1,50%
Niekas; Dievo valia, gamtos valia	11	1,20%
Valstybė neatsakinga	10	1,10%
Politikos lyderiai	10	1,10%
Atsakingas Prezidentas	7	0,80%
Atsakingos profesinės sąjungos	1	0,10%
	869	97,10%

36 lentelė. Atsakomybė už skurdo problemų sprendimą, klasterių analizė

	Bažnyčia	Savivalda	Šeima	Teisėtvara	Valdžia	Visuomenė	Vyriausybė	Žiniasklaida	Įstatymų leidėjas	Pats individas	Prezidentas	Verslas ir asociacijos	Politikos lyderiai	Viršnacionaliniai dalyviai	Pramogų žvaigždės	Profesinės sąjungos	Valdžios jėgos struktūros	NVO	Niekas; Dievas, gamta	Užsienio politika	Valstybė neatsakinga
Bažnyčia	26																				
Savivalda	3	65																			
Šeima	1	7	24																		
Teisėtvara	0	2	0	13																	
Valdžia	1	5	3	1	46																
Visuomenė	3	5	2	2	3	76															
Vyriausybė	5	25	11	3	10	10	181														
Žiniasklaida	2	1	1	1	1	16	3	28													
Įstatymų leidėjas	0	3	0	0	1	0	12	0	32												
Pats individas	2	7	1	0	3	4	10	2	0	52											
Prezidentas	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	7										
Verslas ir asociacijos	2	3	1	0	2	10	12	3	0	2	1	34									
Politikos lyderiai	1	1	1	0	1	2	4	2	0	1	0	0	10								
Viršnacionaliniai dalyviai	2	3	0	0	1	6	6	1	2	2	1	4	1	51							
Pramogų pasaulio žvaigždės	0	0	0	0	0	17	1	10	0	0	0	1	0	6	27						
Profesinės sąjungos	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	1	0	1					
Valdžios jėgos struktūros	1	6	1	1	2	9	14	0	5	2	0	2	0	2	0	0	71				
Nevyriausybiniis sektorius	8	8	1	1	3	24	13	8	3	7	0	5	2	12	9	0	4	73			
Niekas; Dievo, gamtos valia	0	0	1	0	0	2	2	1	0	1	0	2	0	0	0	0	0	0	11		
Užsienio politikos priemonės	0	2	1	0	0	1	5	1	0	0	0	2	1	14	1	0	1	9	0	44	
Valstybė neatsakinga	1	1	0	0	2	0	3	0	2	2	0	0	0	0	0	0	2	1	0	0	11

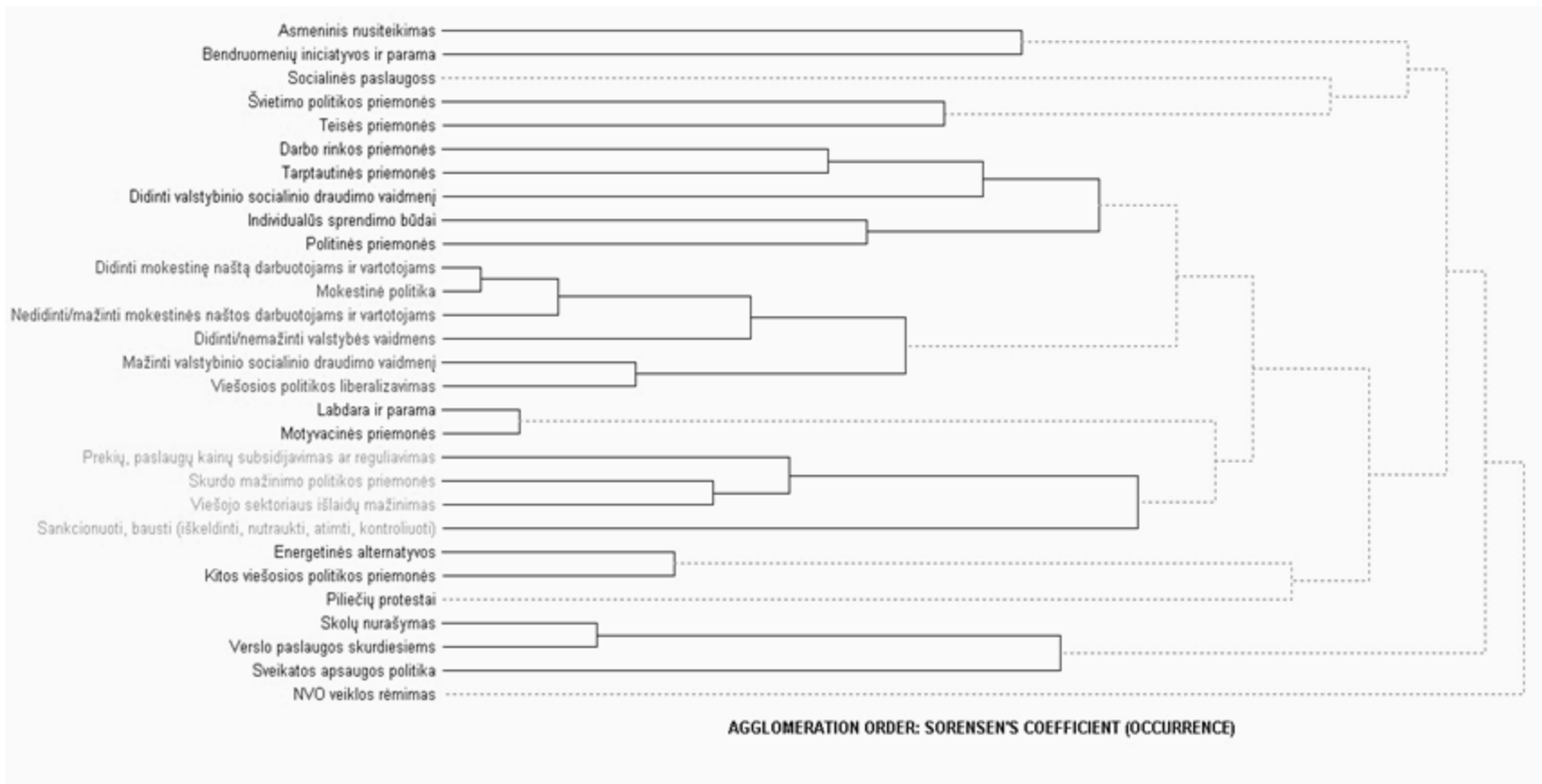
37 lentelė. Atsakomybės už Lietuvos skurdo problemų sprendimą priskyrimas žiniasklaidoje

Atsakinga vyriausybė	154	26,90%
Atsakinga savivalda	58	10,10%
Atsakinga visuomenė	48	8,40%
Atsakingas pats individas	40	7,00%
Nevyriausybinis sektorius	39	6,80%
Valdžios jėgos struktūros	39	6,80%
Atsakinga valdžia	29	5,10%
Atsakingas įstatymų leidėjas	25	4,40%
Verslas ir asociacijos	23	4,00%
Atsakinga bažnyčia	20	3,50%
Atsakinga šeima	20	3,50%
Atsakinga žiniasklaida	18	3,10%
Atsakinga teisėtvara	11	1,90%
Niekas; Dievo valia, gamtos valia	8	1,40%
Politikos lyderiai	8	1,40%
Valstybė neatsakinga	7	1,20%
Viršnacionaliniai dalyviai	7	1,20%
Pramogų pasaulio žvaigždės	6	1,00%
Užsienio politikos priemonės	4	0,70%
Atsakingas Prezidentas	3	0,50%
Atsakingos profesinės sąjungos	1	0,20%
<i>Iš viso</i>	568	99,10%

38 lentelė. Atsakomybė už Lietuvos skurdo problemas sprendimą, klasterių analizė

	Atsakinga bažnyčia	Atsakinga savivalda	Atsakinga šeima	Atsakinga teisėtvara	Atsakinga valdžia	Atsakinga visuomenė	Atsakinga vyriausybė	Atsakinga žiniasklaida	Įstatymų leidėjas	Pats individas	Prezidentas	Verslas ir asociacijos	Politikos lyderiai	Viršnacionalinės inst.	Pramogų žvaigždės	Profesinės sąjungos	Valdžios jėgos struktūros	NVO	Niekas; Dievas, gamta	Užsienio politika	Valstybė neatsakinga	
Atsakinga bažnyčia	20																					
Atsakinga savivalda	3	58																				
Atsakinga šeima	1	6	20																			
Atsakinga teisėtvara	0	2	0	11																		
Atsakinga valdžia	1	5	3	1	29																	
Atsakinga visuomenė	2	5	1	2	3	48																
Atsakinga vyriausybė	5	23	10	3	10	9	155															
Atsakinga žiniasklaida	2	1	1	1	1	11	3	18														
Įstatymų leidėjas	0	3	0	0	0	0	12	0	25													
Pats individas	0	6	1	0	3	3	9	2	0	40												
Atsakingas Prezidentas	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	3											
Verslas ir asociacijos	2	3	1	0	2	9	7	3	0	2	0	23										
Politikos lyderiai	1	1	1	0	1	2	3	2	0	1	0	0	8									
Viršnacionalinės inst.	2	1	0	0	1	1	2	1	0	1	0	1	1	7								
Pramogų žvaigždės	0	0	0	0	0	5	0	3	0	0	0	0	0	0	6							
Profesinės sąjungos	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	1	0	1						
Valdžios jėgos struktūros	1	5	1	1	0	5	11	0	1	1	0	2	0	0	0	0	39					
NVO	6	7	1	1	1	15	9	4	3	4	0	2	1	3	1	0	1	39				
Niekas; Dievas, gamta	0	0	0	0	0	1	2	1	0	1	0	2	0	0	0	0	0	0	8			
Užsienio politika	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4		
Valstybė neatsakinga	1	1	0	0	1	0	2	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7

12 pav. Skurdo problemos sprendimo strategija, klasteriai

39 lentelė. Teminio ir epizodinio rėminimo koreliacija rėminant skurdo sprendimo strategiją

	Teminis	Epizodinis	Pearson's R	P value
Viešojo sektoriaus išlaidų mažinimas	52	26	-,232	,000

40 lentelė. Skurstančiųjų grupės žiniasklaidoje, N=896

Vaikai	136	15,20%
Benamiai, elgetos, valkatos, kt. asocialūs asmenys	75	8,40%
Mažos pajamos, skurdo riba	70	7,80%
Pensininkai	69	7,70%
Vienišos motinos/tėvai	58	6,50%
Dirbantys skurdieji	53	5,90%
Socialiai remtini	52	5,80%
Bedarbiai	37	4,10%
Daugiavaikės šeimos	31	3,50%
Vidurinė klasė	30	3,30%
Romai	20	2,20%
Kaliniai ir grįžusieji iš įkalinimo įstaigų	19	2,10%
Neįgalieji	18	2,00%
Jaunimas	16	1,80%
Emigrantai	15	1,70%
Prostitutės/-ai	13	1,50%
Vieni gyvenantys asmenys	11	1,20%
Imigrantai	9	1,00%
<i>Iš viso</i>	732	81,70%

41 lentelė. Skurstantieji Lietuvoje, DELFI ir lrytas.lt, n=573

Vaikai	98	17,10%
Pensininkai	66	11,50%
Mažos pajamos, skurdo riba	63	11,00%
Benamiai, elgetos, valkatos, kt. asocialūs asmenys	57	9,90%

Socialiai remtini	52	9,10%
Vienišos motinos/tėvai	48	8,40%
Dirbantys skurdieji	47	8,20%
Bedarbiai	32	5,60%
Daugiavaikės šeimos	28	4,90%
Vidurinė klasė	19	3,30%
Neįgalieji	18	3,10%
Kaliniai ir grįžusieji iš įkalinimo įstaigų	18	3,10%
Romai	14	2,40%
Jaunimas	12	2,10%
Vieni gyvenantys asmenys	9	1,60%
Emigrantai	6	1,00%
Prostitutės/-ai	5	0,90%
Imigrantai	3	0,50%
<i>Iš viso</i>	595	103,70%

42 lentelė. Skurstantieji Lietuvoje, DELFI, n=283

Vaikai	50	17,70%
Pensininkai	39	13,80%
Mažos pajamos, skurdo riba	33	11,70%
Socialiai remtini	33	11,70%
Benamiai, elgetos, valkatos, kt.	28	9,90%
Dirbantys skurdieji	22	7,80%
Vienišos motinos/tėvai	20	7,10%
Bedarbiai	17	6,00%
Daugiavaikės šeimos	14	4,90%
Vidurinė klasė	13	4,60%
Neįgalieji	10	3,50%
Jaunimas	7	2,50%
Romai	6	2,10%
Vieni gyvenantys asmenys	6	2,10%
Kaliniai ir grįžusieji iš įkalinimo įstaigų	6	2,10%
Imigrantai	3	1,10%
Emigrantai	3	1,10%
Prostitutės/-ai	2	0,70%
<i>Iš viso</i>	312	110,40%

43 lentelė. Vaikų skurdo rėminimo tendencijos

		Co-Occurs	Do Not	Is Absent	Sorenseno koeficientas ⁵¹	
Vaikai	Šeimos priežastys	28	9	71	0,259	••••••••
	Nuo normos nukrypstantis gyvenimo būdas	42	63	57	0,259	••••••••
	Atsakinga vyriausybė	41	114	58	0,192	••••••••
	Nacionalinis	96	457	3	0,173	••••••••
	Viešąsias paslaugas teikiančios institucijos	17	14	82	0,15	••••••••
	Labdara ir parama	24	53	75	0,158	••••••••
	Kriminalinis kontekstas	24	62	75	0,149	••••••••
	Skurdo mažinimo politikos priemonės	24	66	75	0,145	••••••••
	Motyvacinės priemonės	16	20	83	0,134	••••••••
	Atsakinga visuomenė	18	30	81	0,14	••••••••
	Nevyriausybinis sektorius	15	24	84	0,122	••••••••
	Linke nusikalsti	16	34	83	0,12	••••••••
	Ekonominės	33	175	66	0,12	••••••••
	Vyriausybės ir joms pavaldžios institucijos	22	114	77	0,103	••••••••
	Kitos viešosios politikos priemonės	11	16	88	0,096	••••••••

⁵¹Sorenseno koeficientas (indeksas) padeda nustatyti dviejų grupių panašumą. Koeficientui apskaičiuoti, A – suskaičiuota, kiek atvejų tarp grupių sutampa (t.y., kiekis straipsnių, kuriuose yra abi grupės, t.y., kodai – „Benamiai...“ ir „Kriminalinis kontekstas“), B – suskaičiuota, kiek atvejų „Kriminalinio konteksto“ rėminimas pasitaiko be „Benamių“ rėminimo; ir C – kiek straipsnių „Benamiai“ rėminami be „Kriminalinio konteksto“. Panašumo indeksas suskaičiuotas pagal formulę: $2A/2A+B+C$. Kuo rezultatas artimesnis 1, tuo grupės panašesnės. Šis koeficientas (indeksas) matuoja grupių panašumą nevertinant jų pasireiškimo dažnumo.

44 lentelė. Skurdo kilmės priežastys

	Didelės kainos	Ideologinės priežastys	Individualios priežastys	Institucijų darbo brokas	Valdžios ir verslo santykis	Mokesčių politika	Rinkos priežastys	Skurdo nėra/ ne problema	Socialinė politika	Struktūrinės priežastys	Šeimos priežastys	Valdžios politika	Viešosios išlaidos	Kultūros priežastys	Nevaldomos priežastys
Didelės kainos	40														
Ideologinės priežastys	6	40													
Individualios priežastys	6	5	39												
Institucijų darbo brokas	0	0	0	6											
Valdžios ir verslo santykis	5	4	3	0	21										
Mokesčių politika	2	6	1	0	0	13									
Rinkos priežastys	16	19	10	0	8	7	97								
Skurdo nėra/ ne problema	2	4	4	2	1	1	6	31							
Socialinė politika	2	3	0	0	5	0	4	0	21						
Struktūrinės priežastys	0	2	0	0	1	1	2	1	2	4					
Šeimos priežastys	1	0	5	0	1	1	3	0	0	0	37				
Valdžios politika	2	5	1	0	1	2	8	2	1	0	1	30			
Viešosios išlaidos	2	6	3	0	4	3	8	1	4	2	0	2	21		
Kultūros priežastys	4	7	11	0	4	2	11	7	3	1	6	2	6	36	
Nevaldomos priežastys	0	0	2	0	0	0	2	1	0	0	1	0	0	0	10

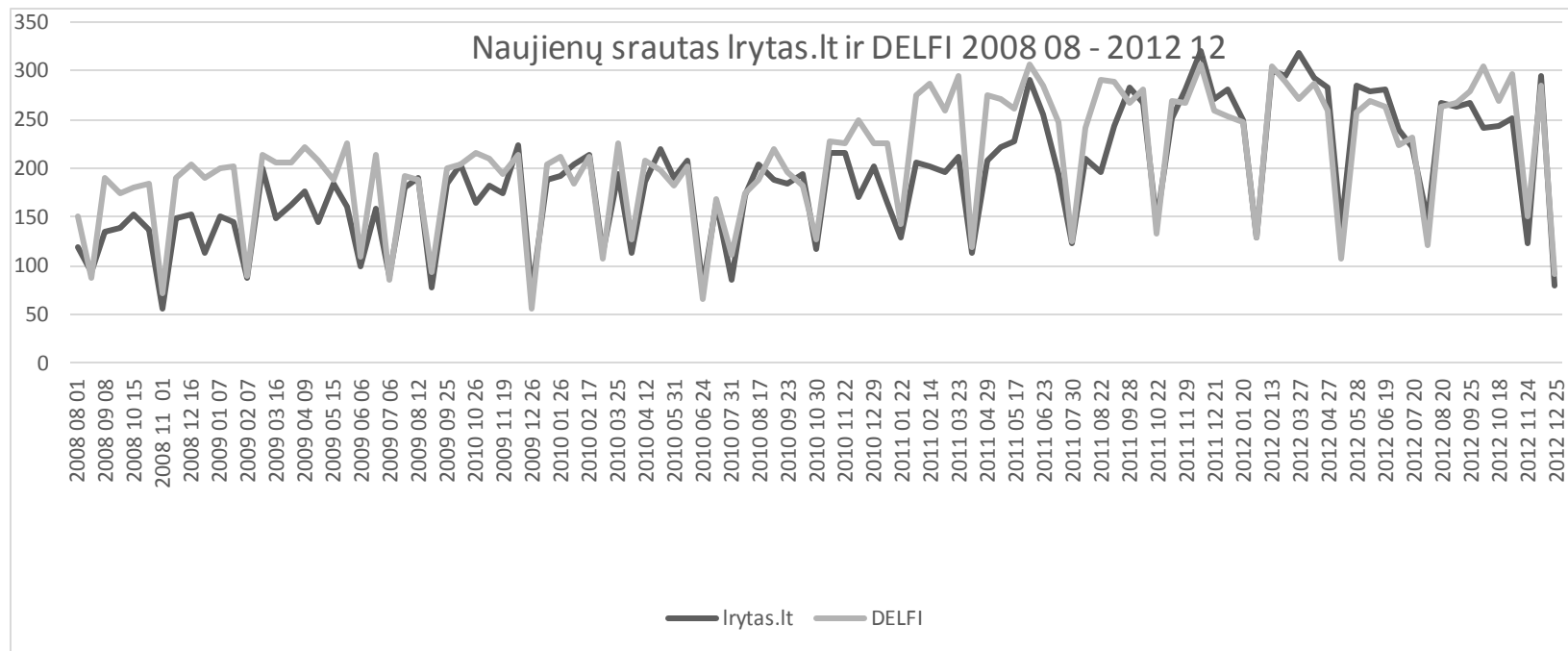
45 lentelė. Skurstantieji Lietuvoje, Irytas.lt, n=290

Vaikai	48	16,60%	Neįgalieji	8	2,80%
Benamiai, elgetos ir kt.	29	10,00%	Vidurinė klasė	6	2,10%
Pensininkai	27	9,30%	Jaunimas	5	1,70%
Vienišos motinos/tėvai	28	9,70%	Prostitutės/-ai	3	1,00%
Mažos pajamos, skurdo riba	30	10,30%	Emigrantai	3	1,00%
Dirbantys skurdieji	25	8,60%	Vieni gyvenantys asmenys	3	1,00%
Socialiai remtini	19	6,60%	<i>Iš viso</i>	283	97,60%
Daugiavaikės šeimos	14	4,80%			
Bedarbiai	15	5,20%			
Romai	8	2,80%			
Buvę ir esami kaliniai	12	4,10%			

46 lentelė. Ribinių grupių rėminimo tendencijos

		A (Co-Occurs)	Do Not	Is Absent	Sorenseno koeficientas	
Benamiai, elgetos, vaikatos, kt. asocialūs asmenys	Kriminalinis kontekstas	24	62	35	0,198	••••••••
	Nuo normos nukrypstantis gyvenimo būdas	26	79	33	0,188	••••••••
	Linkę nusikalsti	14	36	45	0,147	••••••••
	Turi psichologinių problemų	13	46	46	0,124	••••••••
	Nacionalinis	56	497	3	0,101	••••••••
	Skurdas kaip vienas iš nusikalstamumo priežasčių/aplinkybių	8	17	51	0,105	••••••••
	Visuomeninės	8	41	51	0,08	••••••••
	Atsakingos valdžios jėgos struktūros	8	31	51	0,089	••••••••
	Ekonominės	20	188	39	0,081	••••••••
	Sankcionuoti, bausti	8	30	51	0,09	••••••••
	Individualios skurdo kilmės priežastys	8	31	51	0,089	••••••~•
	Nakvoja daugiabučių laiptinėse, rūsiuose, šilumos taškuose, gyvena apleistuose pastatuose	5	1	54	0,083	••••~•
	Viešąsias paslaugas teikiančios institucijos	6	25	53	0,071	••••~•
	Sveikata	7	26	52	0,082	••••~•

VII priedas. Naujienų srautas Irytas.lt ir DELFI 2008 08 – 2012 12

VIII Priedas. Žiniasklaidos produkcijos atrankos kriterijai

1) Straipsniai ir straipsnių iliustracijos, kuriuose žiniasklaida tiesiogiai atvaizduoja skurdą, skurdo situacijas, aiškina, kad kažkas atsitiko dėl to, kad slėgė skurdas arba skurdas yra viena iš aplinkybių. Tokiuose straipsniuose skurdas yra viso straipsnio pagrindinė tema arba vienas iš temos kampų. Naudojami tokie žodžiai kaip benamis, asocialus, neturi socialinių įgūdžių, socialinės rizikos šeima, pažeidžiamos socialinės grupės ir pan.

Viena iš aptinkamų teminių grupių gali būti tokia:

- Skurdas kaip gamtos kataklizmų ar fatališkų nelaimių priežastis (žemės drebėjimai, gaisrai). Tokie straipsniai patenka į atranką tuomet, kai yra aiškiai įvardijama, jog gamtos kataklizmas patyrusiems žmonėms trūksta maisto, jie neteko namų, žmonėms yra teikiama humanitarinė pagalba ir panašiai, t.y., kuomet atskleidžiama stoka, patiriama gyventojų.
- Nusikaltimai (kriminalai), nelaimės, prostitucija; tokiuose tekstuose dažnai paminimas koks nors skurdo aspektas.

2) Straipsniai, iš kurių konteksto aišku, jog kalbama apie skurdo arba skurdo nebuvimo taikant t.t. priemones, situaciją. Pvz., nufilmuotoje medžiagoje naudojami dengimai (išmaldos prašytojas, centus skaičiuojantis pensininkas, benamis); kuomet kalbant apie pažeidžiamas visuomenės grupes, naudojami tokie žodžių junginiai: ekonominės sąlygos, ekonominės aplinkybės, socialinės ekonominės priežastys ir panašiai. Atskleidžiamos skurdžios gyvenimo sąlygos, neįvardijant jų kaip skurdžių gyvenimo sąlygų (bet tokios sąlygos apima šildymo, elektros išteklių neturėjimą, avarinę namų būklę, dideles skolas už namų išlaikymą ir pan.)

3) Straipsniai, kuriuose minimos pajamos, mažesnės ar sutampančios su tuo metu nustatyta skurdo riba (2008 m. – mažiau nei 720 lt, 2009 – mažiau nei 814 lt, 2010 – mažiau nei 696 lt, 2011 – mažiau nei 666 lt, 2012 m. – mažiau nei 749 lt vienam

gyvenančiam asmeniui; šeimai 2+2: 2008 m. – mažiau nei 1512 lt, 2009 m. – 1709 lt, 2010 m. – 2011 – 1398 lt, 2012 m. – 1572 lt.⁵²)

4) Patenka straipsniai, kuriuose naudojamas žodžių junginys: „besivystančios šalys“.

5) Patenka straipsniai, kuriuose kalbama apie Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams (socialinės pašalpos mokėjimas savivaldybėse) įstatymą ir jo pertvarkas ir įgyvendinimą; taip pat straipsniai, kuriuose kalbama apie kompensacijas už šiltą ir šaltą vandenį; nemokamą nepasiturinčių šeimų vaikų maitinimą mokyklose, nepasiturinčių tėvų vaikų pavėžėjimą į mokyklą.

6) Straipsniai apie nedarbą, vaikų globos namus, „Sodrą“ ir kitas (pvz., motinystės) išmokas automatiškai nepatenka į atranką – jie patenka tik tuomet, kai tekste (reportaže) yra ir kitų aplinkybių, leidžiančių pasakyti, jog kalbama apie skurdą arba kuomet pati žiniasklaida pasako, jog šios socialinės grupės yra skurstančios (t.y., nepaisant to, ar tai yra tikrovė ar ne). Straipsniai, kuriuose paminima tai, jog asmuo yra išėjęs iš vaikų globos namų ir bedarbis, patenka į atranką, nes išėjęs jie paprastai patenka į skurdo rizikos situaciją.

Nuotraukos

1. Jei nuotraukoje straipsnio autorius, tuomet tokios nuotraukos nereikia saugoti į archyvą

2. Kelių nuotraukų koliažai daromi: Collage.com

⁵² Statistikos departamentas. Skurdo rizikos riba. Prieiga per internetą: <http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=65390dd0-cffa-4806-b67a-5d527daa25b9>